

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДЕМЕДЮК ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 281(477) "1991/2010"(043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ У ОДЕСЬКІЙ, МИКОЛАЇВСЬКІЙ
ТА ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ 1991-2010 РОКІВ:
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЙНИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ
АСПЕКТИ**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю. Г. Демедюк

Науковий керівник Бачинська Олена Анатоліївна, доктор історичних наук,
професор.

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Демедюк Ю. Г. Православні церкви України у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях 1991 – 2010 років: інституалізаційний та громадсько-політичні аспекти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2020.

У роботі висвітлені особливості процесу становлення і розбудови Православних Церков України у національній та регіональній площинах упродовж 1991-2010 рр.; визначені основні етапи та напрями їх громадсько-політичної діяльності та взаємин з державними органами влади; відображено особливості відродження УАПЦ в Україні упродовж ХХ ст. та розбудови церковних структур на загальнодержавному та регіональному рівнях; розкрито процес утворення УПЦ МП та особливості її інституалізації в південноукраїнських єпархіях; простежено специфіку становлення та розвитку УПЦ КП у національному та регіональному контекстах; визначено основні тенденції взаємин загальнодержавних та місцевих органів влади з Православними Церквами України; проаналізовано зміст і основні проблеми міжконфесійного спілкування Православних Церков на території Миколаївської, Одеської та Херсонської областей; досліджено основні етапи в громадсько-політичній діяльності Православних Церков України.

Доведено, що упродовж 1991-1994 рр. розпочався перший етап державно-церковних взаємин, які здебільшого стосувалися процесу повернення державою культового майна Церквам, виділення ділянок під церковну забудову та зміни податкової політики по відношенню до релігійних організацій. У цей період спостерігався політичний аспект

започаткуванням співпраці духовенства з державою, який проявлявся в представництві релігійних діячів у представницьких органах державної влади та місцевого самоврядування.

Другий етап державно-церковної співпраці (1994-2004 рр.) позначився соціально-політичним спрямуванням. Подальший розвиток отримало вирішення проблеми передачі культового майна та виділення земельних ділянок під церковне будівництво, що було започатковано упродовж попереднього етапу. У цей же час спостерігалась політизація контактів духовенства з органами місцевої влади на тлі міжцерковного протистояння, яке мало певний ідеологічний підтекст. Часто конфлікти Церков використовувались як інструмент політичної боротьби. Зокрема, УПЦ (Московського Патріархату) проявляла проросійську орієнтованість і займала непримириму позицію по відношенню до інших конфесій. Одеська єпархія УПЦ на чолі з Агафангелом (Саввіним) була постійним ініціатором конфліктів на території області, зумовлених суспільними і громадсько-політичними аспектами її діяльності.

Упродовж третього етапу (2005-2010 рр.), на тлі невирішених до кінця питань стосовно передачі культового майна та виділення земельних ділянок під церковне будівництво, спостерігалась активізація громадсько-політичного аспекту в контексті державно-церковних стосунків на території Миколаївської, Одеської та Херсонської областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному з'ясуванні процесу інституалізації Православних Церков України та їхніх взаємин з державними органами влади у справах релігій в загальнодержавному та регіональному рівнях у період 1991-2010 рр., що вперше стало предметом спеціального дослідження. В ході підготовки дисертації здійснено евристичну роботу, в результаті якої виявлено неопубліковані джерела в архівних установах України, переважна більшість яких уводиться до наукового обігу.

Уперше запропоновано новий концептуальний підхід дослідження інституалізації Православних Церков України шляхом висвітлення цих процесів в державній і регіональній площинах та порівняння становища цих Церков в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях; здійснено комплексне дослідження особливостей державно-церковних взаємин на регіональному рівні; визначено етапи і основні напрями участі Православних Церков України у громадсько-політичному житті Одеської, Миколаївської та Херсонських областей; дістало подальший розвиток дослідження взаємовідносин Православних Церков України на державному та місцевому рівнях; з'ясування специфіки формування державних органів у справах релігій; уточнено і доповнено хронологію розвитку суб'єктів державно-церковних взаємин.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони значно розширюють спектр наукових знань з церковної історії України. Основні результати, узагальнення та положення дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок проблеми діяльності Православних Церков України у 1991-2010 рр. у контексті інституалізації та громадсько-політичної діяльності. Вони можуть бути використані в загальних лекційних курсах, при написанні підручників з історії України, церковної історії та релігієзнавства у закладах вищої освіти. Висновки дисертаційної роботи можуть бути враховані державними органами влади та керівництва відповідних єпархій в процесі формування державно-релігійної політики та духовного розвитку.

Ключові слова: Православна Церква України, Українська Православна Церква, Українська Автокефальна Православна Церква, органи місцевого самоврядування, Одеса, Миколаїв, Херсон, державно-церковні взаємини.

Список публікацій здобувача:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Демедюк Ю. Г. Державно–церковні взаємини на Півдні України: налагодження контактів та протистояння (1991–2010) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 143. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 30-33.
2. Демедюк Ю. Г. Інституалізація Православних Церков України та регулююча роль органів державної влади 1991-2010 рр. (на матеріалах південних областей України) / Ю.Г. Демедюк // Історична пам'ять – 2019. – Випуск 41 – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – С. 55 – 59.
3. Демедюк Ю. Г. Інституалізація православних церков України та регулююча роль органів державної влади 1991–2010 рр. (на матеріалах Херсонської області) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 142. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 60-63.
4. Демедюк Ю. Г. Особливості державно церковних взаємин на півдні України у 1991-2010 рр. / Ю.Г. Демедюк // Інтелігенція і влада. – 2019. – Випуск 40 – Одеса: Одеський національний політехнічний університет. – С. 126 – 138.
5. Демедюк Ю.Г. Роль органів державної влади Миколаївської області у конфліктах між різними гілками православної церкви (1991-2010 рр.) / Ю.Г. Демедюк // Записки історичного факультету. – 2016. – Вип. 27. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – С. 256-267.

*Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

6. Демедюк Ю. Православна церква та органи місцевого самоврядування на півдні України (1991-2011 рр.): взаємодія та протиріччя / Ю.Г. Демедюк // Православ'я в Україні. – К., 2016. – С. 838-844.

7. Демедюк Ю.Г. Майнові питання релігійних організацій, що діють на території м. Одеси, у розгляді Радою релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові та виконавчих органів Одеської міської ради в 2006-2011 рр. / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2012. – Вип. 8. – С. 34-42.

8. Демедюк Ю.Г. Міжрелігійні та міжконфесійні взаємини в м. Одесі: стан справ і досвід діалогу, проблемні питання та перспективи співіснування / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2010. – Вип. 8. – С. 14-16.

9. Демедюк Ю.Г. Стан справ і перспективи розвитку взаємин органів місцевого самоврядування в Одесі з релігійними організаціями міста / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2011. – Вип. 8. – С. 18-20.

SUMMARY

Demediuk I .H. Orthodox Churches of Ukraine in Odesa, Mykolaiv and Kherson regions 1991 - 2010: institutionalization and socio-political aspects. - Manuscript.

The thesis for a candidate degree in historical sciences, specialty 07.00.01 - History of Ukraine. – Illia Mechnikov Odesa National University; Borys Hrinchenko Kyiv University. - Kyiv, 2020.

The features of the process of formation and development of the Orthodox Churches of Ukraine in the national and regional planes during 1991-2010 are covered in the paper; the main stages and directions of their socio-political activity and relations with state authorities are determined; the features of the

UAOC's revival in Ukraine during the twentieth century are revealed and the erection of church structures at the national and regional levels; the process of formation of the UOC (Moscow Patriarchate) and peculiarities of its institutionalization in the Southern Ukrainian dioceses are revealed; the specificities of the formation and development of the UOC of Kyiv Patriarchate in national and regional contexts were monitored; identified the main tendencies of relations between the national and local authorities with the Orthodox Churches of Ukraine; the content and main problems of interfaith communication of the Orthodox Churches in Odeska, Mykolaivska, Khersonska oblasts of Ukraine are revealed; main stages in the socio-political activity of the Orthodox Churches of Ukraine are investigated.

It is proved that during 1991-1994 the first stage of state-church relations began, mainly concerning the process of return of cult property to the Churches by the state, allocation of sites for church building and changes of tax policy towards religious organizations. During this period, a political aspect was observed with the initiation of cooperation between the clergy and the state, which was manifested in the representation of religious figures in representative bodies of state power and local self-government.

The second stage of state-church cooperation (1994-2004) was marked by socio-political orientation. The further development of the solution of the problem of the transfer of cult property and the allocation of land for church construction, which was initiated during the previous stage. At the same time, there was a politicization of the clergy's contacts with local authorities against the backdrop of inter-church confrontation, which had a certain ideological implication. Church conflicts were often used as an instrument of political struggle. In particular, the UOC (Moscow Patriarchate) showed a pro-Russian orientation and held an irreconcilable stance against other denominations. The diocese of the UOC-led Odessa, led by Agafangel (Savvin), was a constant initiator of conflicts in the region, caused by the social and socio-political aspects of its activity.

During the third stage (2005-2010), against the backdrop of unresolved issues regarding the transfer of cult property and the allocation of land for church construction, there was an intensification of the social and political aspect in the context of state-church relations in the territory of Mykolaiv, Odesa and Odesa regions.

The scientific novelty of the results obtained is to comprehensively find out the process of institutionalization of the Orthodox Churches of Ukraine and their relations with state authorities on religious affairs at the national and regional levels in the period 1991-2010, which was the first subject of special study. During the preparation of the dissertation heuristic work was carried out, as a result of which unpublished sources were discovered in the archival institutions of Ukraine, the vast majority of which are introduced to scientific circulation.

For the first time, a new conceptual approach to the study of the institutionalization of the Orthodox Churches of Ukraine has been proposed by highlighting these processes in the state and regional planes and comparing the situation of these Churches in Odesa, Mykolaiv and Kherson regions; a comprehensive study of the peculiarities of state-church relations at the regional level; stages and main directions of participation of the Orthodox Churches of Ukraine in the social and political life of the Odessa, Mykolaiv and Kherson regions were determined; further developed a study of the relationship between the Orthodox Churches of Ukraine at the state and local levels; to find out the specifics of formation of state bodies in religious affairs; the chronology of development of the subjects of state-church relations has been specified and supplemented.

The practical significance of the results of the research is that they significantly expand the range of scientific knowledge in the church history of Ukraine. The main results, generalizations and provisions of the dissertation can be the basis for further scientific developments of the problem of activity of the Orthodox Churches of Ukraine in 1991-2010 in the context of institutionalization and socio-political activity. They can be used in general lecture courses, when

writing textbooks on the history of Ukraine, church history and religious studies in institutions of higher education. The conclusions of the dissertation can be taken into account by the state authorities and the leadership of the respective dioceses in the process of forming state-religious policy and spiritual development.

Keywords: Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Orthodox Church, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, local authorities, Odesa, Mykolaiv, Kherson, state-church relations.

List of publications:

*Scientific works in which the main ones are published
scientific results of the dissertation*

1. Demedyuk Yu. H. Derzhavno–tserkovni vzayemyny na Pivdni Ukrayiny: nalahodzhennya kontaktiv ta protystoyannya (1991–2010) / Yu.H. Demedyuk // Hileya. Naukovyy visnyk. – 2019. – Vypusk 143. – K.: Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M.P. Drahomanova. – S. 30-33.

2. Demedyuk Yu. H. Instytualizatsiya Pravoslavnykh Tserkov Ukrayiny ta rehulyuyucha rol' orhaniv derzhavnoyi vlady 1991-2010 rr. (na materialakh pivdennykh oblastey Ukrayiny) / Yu.H. Demedyuk // Istorychna pam"yat' – 2019. – Vypusk 41 – Poltava: Poltavs'kyy natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni V. H. Korolenka. – S. 55 – 59.

3. Demedyuk Yu. H. Instytualizatsiya pravoslavnykh tserkov Ukrayiny ta rehulyuyucha rol' orhaniv derzhavnoyi vlady 1991–2010 rr. (na materialakh Khersons'koyi oblasti) / Yu.H. Demedyuk // Hileya. Naukovyy visnyk. – 2019. – Vypusk 142. – K.: Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M.P. Drahomanova. – S. 60-63.

4. Demedyuk Yu. H. Osoblyvosti derzhavno tserkovnykh vzayemyn na pivdni Ukrayiny u 1991-2010 rr. / Yu.H. Demedyuk // Intelihentsiya i vlada. –

2019. – Vypusk 40 – Odesa: Odes'kyy natsional'nyy politekhnichnyy universytet. – S. 126 – 138.

5. Demedyuk Yu. H. Rol' orhaniv derzhavnoyi vlady Mykolayivs'koyi oblasti u konfliktakh mizh rizmymy hilkamy pravoslavnoyi tserkvy (1991-2010 rr.) / Yu.H. Demedyuk // Zapysky istorychnoho fakul'tetu. – 2016. – Vyp. 27. – Odesa: Odes'kyy natsional'nyy universytet imeni I.I. Mechnykova. – S. 256-267.

*Scientific works that further reflect
scientific results of the dissertation*

6. Demedyuk Yu. Pravoslavna tserkva ta orhany mistsevoho samovryaduvannya na pivdni Ukrayiny (1991-2011 rr.): vzayemodiya ta protyrichchya / Yu.H. Demedyuk // Pravoslav"ya v Ukrayini. – K., 2016. – S. 838-844.

7. Demedyuk Yu.H. Maynovi pytannya relihiynykh orhanizatsiy, shcho diyut' na terytoriyi m. Odesy, u roz·hlyadi Radoyu relihiyno-svit·s'koyi zlahody pry Odes'komu mis'komu holovi ta vykonavchykh orhaniv Odes'koyi mis'koyi rady v 2006-2011 rr. / Yu.H. Demedyuk // Komparatyvist·s'ki doslidzhennya relihiyi. – 2012. – Vyp. 8. – S. 34-42.

8. Demedyuk Yu.H. Mizhrelihiyni ta mizhkonfesiyni vzayemyny v m. Odesi: stan sprav i dosvid dialohu, problemni pytannya ta perspektyvy spivisnuvannya / Yu.H. Demedyuk // Komparatyvist·s'ki doslidzhennya relihiyi. – 2010. – Vyp. 8. – S. 14-16.

9. Demedyuk Yu.H. Stan sprav i perspektyvy rozvytku vzayemyn orhaniv mistsevoho samovryaduvannya v Odesi z relihiynymy orhanizatsiyamy mista / Yu.H. Demedyuk // Komparatyvist·s'ki doslidzhennya relihiyi. – 2011. – Vyp. 8. – S. 18-20.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	12
ВСТУП	13
Розділ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія	18
1.2. Аналіз джерельної бази	31
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження	37
Розділ 2. ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ УКРАЇНИ НА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ	
2.1. Відродження УАПЦ: національний процес та регіональна специфіка..	45
2.2. Трансформація УПЦ та рефлексія в південнозахідних єпархіях.....	64
2.3. Утворення УПЦ КП та її утвердження в південно-західних областях України.....	84
2.4. Правові аспекти функціонування церковних інституцій в Україні...	96
Розділ 3. ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: ЕТАПИ ТА НАПРЯМИ	
3.1. Суспільно-політичний аспект державно-церковних взаємин на етапі становлення Православних Церков України (1991-1994 рр.)	110
3.2. Особливості державно-церковної співпраці в південно-західних областях України упродовж 1994-х – 2004 рр.	134
3.3. Громадсько-політичний аспект державно-церковних стосунків у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях 2005-2010 рр.....	156
3.4. Проблеми міжцерковних взаємин та перспективи об'єднання Православних Церков України.....	167
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	187
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВР – Верховна Рада

ВРУ – Верховна Рада України

ВРЦ – Всеукраїнська Рада Церков

Держархів Одеської області – Державний архів Одеської області

Держкомрелігій – Державний комітет України у справах релігій

Держкомнацрелігій – Державний комітет України у справах національностей та релігій

ДПУ – Державне політичне управління

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗУ – Закон України

ККРРСЗ – Координаційно-консультативна рада релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

КМУ – Кабінет Міністрів України

ОДА – Обласна державна адміністрація

ОДС – Одеська духовна семінарія

РПЦ – Російська Православна Церква

РРСЗ – Рада релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові

РМ – Рада Міністрів

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква

УГКЦ – Українська Греко-католицька Церква

УНР – Українська Народна Республіка

УПЦ – Українська Православна Церква [Московського патріархату]

УПЦ КП – Українська Православна Церква Київський Патріархат

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ВСТУП

Актуальність. Демократизація суспільного життя і національно-культурне відродження в незалежній Україні зумовили тенденцію до об'єднання православних церков. Поєднання зусиль національно орієнтованих Української Автокефальної Православної Церкви та Української Православної Церкви Київського Патріархату з державною політикою стосовно релігійного питання дали можливість у 2019 р. отримати довгоочікуваний Томос від Вселенського Патріарха, який засвідчив автокефалію Помісної Православної Церкви України.

Проте на сучасному етапі Православні Церкви України ще не досягли повного взаєморозуміння та єдності. Домінуючі позиції в суспільстві за кількістю релігійних громад та церковних споруд посідає Українська Православна Церква, що підпорядкована Московському патріархату (далі - МП). В умовах воєнного конфлікту на сході України важливого значення набуває сегмент національної безпеки, пов'язаний з належністю релігійних організацій, що діють на території України, від центрів, що знаходяться поза її межами. Суттєвого значення набуває дослідження процесу становлення та розвитку Православних Церков України, з'ясування їх мотивації в контексті об'єднання, причин до протистояння і конфронтації та взаємодії з державною владою. Показовими у цьому значенні є Одеська, Миколаївська та Херсонська області, в яких можна простежити інституалізацію Церков, громадсько-політичну складову їх діяльності та державно-церковні відносини. Виважена державна гуманітарна політика, невід'ємним компонентом якої виступає політика у взаєминах з релігійними організаціями, є запорукою сталого гармонійного розвитку українського суспільства.

Студіювання церковної історії кінця XX – початку XXI ст. не могли залишити поза увагою проблему становлення та трансформації

Православних Церков України. У сучасній вітчизняній історіографії з'явилися дослідження, які певною мірою її торкалися. Проте наявність лакун та спеціальних праць, які відтворюють зазначену тематику, зумовлюють обґрунтованість комплексного наукового пошуку, що відповідає потребам часу. Актуальність дослідження полягає в необхідності аналізу інституалізації та діяльності Православних Церков України і їх взаємин з державними органами влади на регіональному рівні для врахування цього досвіду в практичній площині у сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках планових тем кафедри історії України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова №217 «Процеси модернізації в Наддніпрянській Україні: соціально-економічні трансформації, традиції європейської інтеграції, інтелектуальна рефлексія», № державної реєстрації 0116U005559 (2016 - 2021); №163 «Українське Причорномор'я в історичному і історіографічному контекстах», № державної реєстрації 0111U008029 (2011 - 2015).

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей процесу становлення і розбудови Православних Церков України у національній та регіональній сферах упродовж 1991-2010 рр.

Для досягнення зазначеної мети передбачено вирішити наступні **завдання:**

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- виявити особливості відродження УАПЦ в Україні та розбудову церковних структур на загальнодержавному та регіональному рівнях;
- розкрити особливості інституалізації УПЦ МП в південноукраїнських єпархіях;
- з'ясувати специфіку становлення та розвитку УПЦ КП у національному і регіональному контекстах;
- визначити основні тенденції взаємин загальнодержавних та місцевих органів влади з Православними Церквами України;

– дослідити основні етапи в громадсько-політичній діяльності Православних Церков;

– розкрити зміст і засади взаємовідносин Православних Церков України в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях.

Об’єктом дослідження є Православні Церкви України.

Предметом дослідження є інституалізація та громадсько-політична діяльність Православних Церков України на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей в 1991 – 2010 рр.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1991 по 2010 рр. Нижня межа обумовлена часом проголошення незалежності України, що дало старт створенню демократичних умов для становлення та розвитку Православних Церков України і формування нових державно-церковних взаємин. Місцями нижня межа виходить за встановлені межі, що зумовлено необхідністю розглянути процес відродження УАПЦ у ХХ ст. Верхня межа обґрунтовується корективами в діяльності спеціальних державних органів у взаєминах з релігійними організаціями, зумовлених адміністративною реформою 2010 р.

Територіальні межі охоплюють Одеську, Миколаївську та Херсонську області України.

Методи дослідження зумовлені поставленою метою та завданнями. Робота базується на принципах історизму, об’єктивності, всебічності та системності. У дослідженні використано спеціально-історичні методи: історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-генетичний, системний, дескриптивний, статистичний, просопографічний, проблемно-хронологічний; загальнонаукові: історичний, моделювання, логічний, аналізу, синтезу, сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного; спеціальні джерелознавчі: евристичний, кількісний, герменевтичний, порівняльний та метод текстологічного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному з'ясуванні процесу інституалізації Православних Церков України та їхніх взаємин з державними органами влади у справах релігій в загальнодержавному та регіональному рівнях у період 1991-2010 рр., що вперше стало предметом спеціального дослідження. Дисертантом здійснено евристичну роботу, в результаті якої виявлено неопубліковані джерела в архівних установах України, переважна більшість яких уводиться до наукового обігу.

Уперше:

- запропоновано новий концептуальний підхід дослідження інституалізації Православних Церков України шляхом висвітлення цих процесів в державній і регіональній площинах та порівняння становища цих Церков в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях;

- здійснено комплексне дослідження особливостей державно-церковних взаємин на регіональному рівні;

- визначено етапи і основні напрями участі Православних Церков України у громадсько-політичному житті Одеської, Миколаївської та Херсонських областей;

дістало подальший розвиток:

- дослідження взаємовідносин Православних Церков України на державному та місцевому рівнях;

- з'ясування специфіки формування державних органів у справах релігій;

уточнено і доповнено:

- хронологію розвитку суб'єктів державно-церковних взаємин.

Практичне значення дисертації. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони значно розширюють спектр наукових знань з церковної історії України. Основні результати, узагальнення та положення дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок проблеми діяльності Православних Церков

України у 1991-2010 рр. у контексті інституалізації та громадсько-політичної діяльності. Вони можуть бути використані в загальних лекційних курсах, при написанні підручників з історії України, церковної історії та релігієзнавства у закладах вищої освіти. Висновки дисертаційної роботи можуть бути враховані державними органами влади та керівництва відповідних єпархій в процесі формування державно-релігійної політики та духовного розвитку.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням, у якому подано авторський погляд на інституалізацію та громадсько-політичну діяльність Православних Церков України за матеріалами Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи були апробовані на шести наукових конференціях [Див. Додаток Б.].

Публікації. Теоретичні узагальнення й результати дослідження знайшли своє відображення в 9 наукових статтях, з яких 5 опубліковано у фахових виданнях, які індексуються міжнародними наукометричними базами [Див. Додаток Б.].

Структура дисертаційної роботи зумовлена поставленою метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (452 позиції) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки з додатками, текст основної частини – 186 сторінок.

РОЗДІЛ I

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія

У сучасній історіографії спостерігається зростання наукового інтересу до церковної історії XX – XXI ст., у тому числі й до проблеми становлення та розвитку Православних Церков України. Дослідження цієї тематики стало важливою складовою частиною української історичної науки, що свідчить про еволюцію світогляду населення країни та її еліти. Зазначена тематика знайшла своє відображення в роботах світських і церковних дослідників, які, розглядаючи різні історичні сюжети, певною мірою торкалися історії відродження та становлення Православних Церков в Україні та в окремих регіонах. При розгляді історіографічного доробку попередників доцільно скористатись тематичним принципом дослідження, що дає можливість найбільш повно реконструювати процес інституалізації Православних Церков України на загальнодержавному та регіональному рівнях. Серед історичної літератури можна виділити п'ять основних тематичних груп, які відрізняються здебільшого географічними межами та об'єктом дослідження.

До першої з них належать праці світських авторів, які досліджували історію розвитку православної церкви в межах України. Світська історіографія є досить представницькою і відрізняється потужною джерельною базою, методологічним підходом авторів при висвітленні теми та наявністю наукового апарату. Одним із прикладів є збірка наукових праць «Історія православної церкви в Україні». В основу збірки покладено документальні матеріали та офіційні документи, які стосуються релігійного життя в Україні. У роботі В. Бондаренка «Національне відродження і процес становлення автокефалії православ'я в Україні» [370, с. 245-291], що є

розділом вказаної збірки, на основі залучення значного комплексу джерел світського та церковного походження вдалось дослідити витoki автокефального руху в Україні, його еволюцію в першій половині ХХ ст. та особливості церковно-релігійних процесів у 1980 – 1990-х рр. В. Бондаренко вбачає причину напруженості в православному середовищі у відсутності єдності українського духовенства стосовно кардинальних питань. Це спричинило міжправославні протиріччя на багатьох рівнях: між УПЦ КП і УПЦ, УАПЦ та УПЦ КП та між кожною з цих церков з одного боку та РПЦ – з іншого. Автор вважає, що міжцерковний конфлікт з урахуванням політичної реальності зумовлений не лише внутрішнім чинником, але й прагненням РПЦ зберегти за собою так звану «канонічну територію», під якою Московський патріархат розуміє територію усіх держав, що входили раніше до СРСР.

Проблеми релігійного життя та процес інституалізації конфесійної мережі в Україні наприкінці ХХ ст. знайшли своє відображення й в інших працях В. Бондаренка [331, 332, 333]. Автор приділив увагу проблемі третього відродження УАПЦ. Він зауважив, що попри всю значимість рішень, прийнятих Всеукраїнським Собором УАПЦ у 1990 р., центральні його ідеї, до яких звертались майже всі виступаючі, були пов'язані з пошуком історичного виправдання сучасного етапу відродження УАПЦ та міжконфесійними зносинами. При цьому керівництво Церкви, використовуючи прагнення віруючих до національно-релігійної самостійності, мало дбало про канонічний бік рішень, які прийняв Собор. У багатьох випадках рішучі кроки єпископату УАПЦ переслідують пропагандистські цілі, маючи за мету епатувати ієрархію, клір та віруючих тих конфесій, що протистоять інституалізації УАПЦ, що в першу чергу стосується руського православ'я та українського греко-католицизму [333, с. 15, 16].

Десятий том десятитомної унікальної праці «Історія релігії в Україні», що виданий в 2003 р. [371], стосується релігії і церкви років незалежності

України. У виданні досліджено релігійні процеси в Україні, роль релігії в суспільному і духовному житті держави, міжконфесійні відносини та прогнози щодо їх гармонізації. Заслугове на увагу висловлена теза, що жодна з Православних Церков України не може відіграти на початку ХХІ ст. роль національного інтегратора. Вона ґрунтується на дослідженні діяльності національно зорієнтованих УПЦ КП та УАПЦ, які не мають належної підтримки серед більшості послідовників православ'я в Україні. УПЦ, створена в структурі Московського патріархату, яка має найбільшу кількість громад в Україні, українською може називатися лише через розташування її церковних споруд на території України і відвідування їх українськими парафіянами. За три століття свого підпорядкування Московській церкві православ'я в Україні втратило свій національний характер, свої організаційні форми життя і стало співвиконавцем русифікаторських настанов світських і церковних властей. Інтерес становлять наведені у цій роботі короткі історичні портрети деяких Предстоятелів УАПЦ та УПЦ КП, зокрема: Мстислава (Скрипника), Димитрія (Яреми), Володимира (Романюка), Філарета (Денисенка) та інших, які відігравали провідну роль в процесі відродження та становлення обох Українських Церков [371, с. 96, 97, 154-163]. Важливе місце в роботі посідає проблема вирішення міжцерковного протистояння, примирення та об'єднання Православних Церков України. Проаналізовано конфліктну ситуацію, яка склалася в середині УАПЦ, вважаючи основними її причинами особисті антипатії ієрархів та різне бачення шляхів розбудови українського православ'я. Розглянуто кроки, здійснені УАПЦ та УПЦ КП на шляху їх об'єднання під егідою Константинопольського патріархату та перепони, які не дали змоги здійснитися цьому процесу [371, с. 118-140].

У додатках автори десяти томника розмістили важливі документи, зокрема: таблицю змін мережі релігійних організацій України, що дає можливість прослідкувати динаміку зростання кількості громад УАПЦ, УПЦ КП та УПЦ упродовж 1992-2003 рр. та Закон України «Про свободу

совісті та релігійні організації». У цілому вказана праця є однією з фундаментальних у контексті дисертаційного дослідження.

Варто зазначити, що А. Колодний є не лише відповідальним редактором та автором окремих підрозділів зазначеного видання. Його по праву можна вважати одним із провідних дослідників історії релігії в Україні, підтвердженням чого є низка праць, де автор розглядає різні аспекти релігійного життя з позиції поліконфесійності України. Можна цілком погодитись з тезою дослідника, висловлену у його праці «Україна в її релігійних виявах», що Україна є й надалі буде залишатися плюральною країною, гарантом чого є історична традиція, демократична законодавча база, відсутність державної Церкви, діяльність Міжцерковної Ради, низки громадських міжконфесійних утворень, зокрема такого як Міжнародна Асоціація релігійної свободи тощо. Анатолій Миколайович дійшов висновку, що поліконфесійність країни є підґрунтям для формування громадянської релігії, в якій своєрідно переплітаються національна політична культура і традиції існуючих у державі релігій. Вона – понадконфесійна і понаднаціональна, хоча і вбирає в себе святині різних етносів і конфесій, роблячи їх вселюдським культурним здобутком і надбудовується над релігійними конфесіями. На даний період часу саме поняття громадянської релігії є досить дискусійним, проте в разі її утвердження зникне міжконфесійне протистояння та прагнення деяких Церков до статусу державних і відбудеться відокремлення не лише церкви від держави, але й держави від церкви [380, с. 242-246, 270-271].

А. Колодний у роботі «Міжцерковні протистояння в православ'ї України: стан та шляхи вирішення», розміщеній в науковому щорічнику «Історія релігій в Україні», справедливо вважає, що нині міжконфесійне і міжцерковне протистояння набуло певного ідеологічного підтексту, чому сприяли ті політичні сили, які шукали собі союзників серед релігійних спільнот. Тож Православні Церкви України самостійно, без втручання

держави, яке є протизаконним, мають вирішувати питання про характер своїх взаємовідносин [379, с. 708-718].

У праці О. В. Шуби «Релігія в етнонаціональному розвитку України» серед багатьох причин міжконфесійної конфліктності наприкінці 80-х – на початку 90-х рр., що відіграли вагомий роль, названі: стихійний початок релігійного відродження, надто різкий перерозподіл сфер впливу церков, спротив певної частини населення спробам насильницької та швидкої українізації суспільного життя, зокрема релігійно-церковної сфери, високий темп демократизації суспільства та заполітизованість церковного життя. Політичні партії та органи державної влади замість неухильного дотримання чинного законодавства про релігію та церкву, відкрито виявляли симпатії до одних Церков і антипатії до інших. На початку 1990-х рр. найбільша підтримка офіційними владними структурами надавалась УПЦ КП. Керівництво цієї Церкви активно залучалось до участі в офіційних державних заходах, виступах у засобах масової інформації. Проте політизація релігії призводить до загострення міжцерковного конфлікту. Автор розглянув не лише причини конфліктної ситуації в українському православ'ї, а й шляхи виходу з неї, змодельовавши можливі варіанти сценарію поєднання Православних Церков України в єдину Помісну Церкву [445, с. 198, 221, 222].

Автори праць, що стосуються загальнонаціонального фону державно-церковних взаємин, торкалися і регіонального аспекту, що вирізняв підходи політичних та релігійних еліт у боротьбі за вплив.

Деякі дослідники торкаються проблеми відродження УАПЦ в Україні. Зокрема, О. Рєєнт та О. Лисенко в роботі «Українська національна ідея і християнство» в контексті дослідження місця християнства в українському суспільстві приділили значну увагу історії Української Автокефальної Православної Церкви в першій половині ХХ ст., що стало підґрунтям для подальших досліджень витоків автокефального руху кінця 1980-х – 1990-х рр. [408].

Науковий інтерес становлять праці І. Преловської, які стосуються процесу становлення та відродження УАПЦ в Україні. Деякі її наукові розвідки, які написані на основі значного комплексу джерел з позицій об'єктивізму та історизму, стосуються третього відродження УАПЦ та Всеукраїнського Собору 5-6 червня 1990 р. [417]. Автором обґрунтовано історичну закономірність цього процесу на тлі суспільно-політичної трансформації українського суспільства.

Варто звернути увагу на загальні роботи, автори яких тією чи іншою мірою торкались теми дисертації [334, 391, 392, 397]. Зокрема, М. Маринович крім іншого розглянув проблему міжцерковного протистояння і можливі варіанти об'єднання Православних Церков України [392, с. 365, 366]. Це ж питання не обійшов увагою й О. Майборода. Він переконаний, що на заваді вирішення міжконфесійного конфлікту є зовнішньополітичний фактор. Це проявляється в прагненні Московського патріархату зберегти в Україні підлеглу йому церкву. До того ж для об'єднання Православних Церков України необхідно визнання усіх потенційних учасників цього процесу з боку світового Православ'я, але УПЦ КП у цьому відношенні не є канонічною [391, с. 590-591].

Друга тематична група робіт стосується взаємин держави і релігійних організацій в Україні. Державно-церковні відносини в Україні упродовж першого десятиліття її незалежності детально проаналізовані авторами наукового збірника «Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні», виданого відділенням релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди [326]. Вказана наукова інституція посідає одне із ключових місць у розробленні теми церковної історії України межі ХХ – ХХІ століть завдяки таким своїм представникам: вже згаданим науковцям А. Колодному, В. Бондаренку, а також В. Єленського.

Головні типи відносин між церквою і державою, з точки зору М. М. Палінчака, вбирають у себе кілька моделей державно-церковних

взаємин, у тому числі й відокремлення церкви і держави. У період незалежності в українському суспільстві сформувалася така модель державно-церковних відносин, яка гарантує широку свободу буття релігії. Характерними ознаками цієї демократичної моделі є конституційне закріплення відокремлення церкви від держави і школи від церкви, рівність усіх релігійних організацій, віросповідань перед законом, невизнання державою жодної релігії як обов'язкової, невтручання держави в діяльність релігійних організацій, захист державою прав і законних інтересів релігійних співтовариств [399, с. 33].

В. Сленський зауважує, що в разі відокремлення церкви і держави, держава не примушує своїх громадян діяти на користь певної церкви, не визначає її внутрішній канонічний устрій. Вона дотримується доброзичливого нейтралітету по відношенню до Церкви, не втручаючись у її внутрішні справи. Вона цінує соціальну працю релігійних інституцій, виявляє велику повагу до самої релігії, яка відіграє важливу роль у духовному і моральному розвитку суспільства [360, с. 170]. Тож автор висловлює думку про необхідність формування досконалого механізму державно-церковних взаємин, які сприятимуть вирішенню етно-конфесійних протиріч та консолідації громадянського суспільства.

На нинішніх практичних проявах характеру державно-конфесійних відносин в Україні зосередив свою увагу О. Саган. Головним із цих проявів є намагання і владних структур, і релігійних організацій гармонізувати державно-церковні, міжцерковні й внутрішньоконфесійні відносини. На думку автора подальший розвиток державно-церковних відносин в Україні нині вичерпав свій адміністративний ресурс, тож необхідна зміна існуючих законодавчих норм та усталеної практики таких відносин, які призводять до ескалації проблемних питань у сфері свободи совісті. О. Саган цілком слушно зауважує, що формування партнерських відносин держави і Церков та релігійних напрямів неможливе без чітких механізмів відстеження і реагування на існуючі лінії конфліктів та на порушення чинного

законодавства у сфері свободи совісті. Адже саме неухильне дотримання законів, що регулюють діяльність релігійних організацій і міжнародні зобов'язання України стосовно захисту свободи совісті, гарантує невтручання держави у справи Церков, а також унеможлиблює претензії окремих Церков щодо своїх переваг та привілеїв [414, с. 62-74].

До третьої тематичної групи робіт належать дисертаційні дослідження, автори яких розглянули різні аспекти релігійного життя в Україні раннього періоду її незалежності [330, 395, 418, 420, 432, 440, 443]. Їх безпосередньою заслугою є введення до наукового обігу нових архівних документів, що дозволило неупереджено та більш повно розглянути релігійні процеси в Україні та її південно-західному регіоні. Зокрема, Н. Ніколаєнко дослідила проблему релігійної свободи в державі в контексті національного та світового процесів [395]. Низка оригінальних досліджень стосується проблематики державно-церковних взаємин. Науковий інтерес становить дисертаційна робота Н. Цендри, яка показала внесок гілок державної влади у розв'язання проблем церковно-релігійного життя впродовж 1991–1996 рр., враховуючи як здобутки в цій царині, так і прорахунки. Автор дійшла висновку, що президенти України намагалися політично вибудувати власне бачення взаємин держави і церков. Їх рішення сприяли розв'язанню низки майнових питань, запобігали втягуванню майна церков і релігійних організацій у комерційні відносини [440, с. 15-16].

Якщо Г. Сергієнко зосередив свою увагу на конституційно-правовому регулюванні відносин держави і релігійних організацій в Україні [418], то У. Хаварівським обґрунтовано доцільність існування окремого державного органу в справах релігій, як посередника між державою і церквою. Його специфікою могло б стати поєднання, з одного боку, координації питань, що становлять загальний інтерес держави і церкви, з іншого – координації функцій держави з реалізації церковної політики та інтересів держави у цій площині [432].

В окремих дисертаційних працях об'єктом дослідження є Православні Церкви України. Зокрема, Н. Белікова розглянула процес становлення та розвитку православних конфесій в Україні, дослідила причини їх конфлікту та визначила державно-церковні взаємини з кінця 1980-х – до кінця 1990-х рр. [330].

Найбільш інформативною в контексті зазначеного дослідження є дисертаційна робота А. Шостака, яка стосується процесу становлення, розвитку та діяльності Православних Церков України на півдні України упродовж 1991-1999 рр. Внаслідок ґрунтовного аналізу потужної джерельної бази та історичної літератури автор дійшов висновку, що в південноукраїнському регіоні домінуючі позиції посідала УПЦ [Московського патріархату]. Не викликає заперечень точка зору А. Шостака, що єпархії УПЦ (особливо Одеська) відзначалися ще й найбільш системною та комплексною, проте не завжди однозначною суспільно-релігійною діяльністю, яка нараховувала близько десятка різноманітних видів: починаючи від богослужбової роботи, продовжуючи місіонерською та завершуючи соціальною. Дійсно, між єпархіями та духовенством УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ у зазначений період часу були відсутні будь-які офіційні контакти та елементи співпраці. Більш того Церкви, особливо УПЦ, перманентно вдавалися до різних форм конкурентної боротьби, що по суті являлося віддзеркаленням загальнонаціонального стану та типу міжцерковних взаємин, які у 1990-х рр. відзначалися значним ступенем антагоністичності, конфліктності та політизованості [443, с. 191-192]. Проте, як і в дисертаційній роботі Н. Белікової, наукові інтереси автора обмежуються лише 1991-1999 рр., що значно вужче за хронологічні рамки нашого дисертаційного дослідження.

Четверту тематичну групу становлять краєзнавчі праці. У наш час дедалі більшої популярності набуває звернення дослідників до регіональної історії, підтвердженням чого є публікації, автори яких намагаються переосмислити роль Православної Церкви та духовенства в південному

регіоні України та розглянути будівництво церковних храмів. Ці роботи різняться якістю наукового продукту, методологією, джерельною базою, наявністю наукового апарату тощо. Серед них є як серйозні дослідження науковців, так і праці науково-публіцистичного напрямку. Прикладом перших є довідники, що стосуються релігійного життя Миколаївщини [355, 410]. Їх автори розглянули процес становлення поліконфесійної мережі, розвиток і діяльність Православних Церков України. Зазначені видання є інформативними й незаангажованими по відношенню до різних конфесій.

До п'ятої тематичної групи відносяться роботи церковних дослідників. Останнім часом помітне місце посідають історичні розвідки священнослужителів, які опубліковано в збірниках, періодичній пресі та видано окремими накладами. Вони відрізняються обсягом, методологією та підходом авторів до оформлення наукового апарату. Окремі з них стосуються історії Церкви з кінця 1980-х рр. на українських землях. Вагоме місце посідають роботи Олександра Драбинко [356, 357, 358]. Зокрема, праця «Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории)» стала його кандидатською дисертацією, захищеною в Київській богословській академії зі ступенем кандидат богослов'я. О. Драбинко мав доступ до церковних архівних матеріалів як референт нині покійного Предстоятеля УПЦ Володимира (Сабодана) і його робота має потужну джерельну базу. Проте вона не позбавлена конфесійного підходу й написана з точки зору священнослужителя УПЦ [Московського патріархату]. Так, при розгляді процесу відродження УАПЦ та становленні УПЦ КП ієрархів автокефалістів він називає не інакше як «лжеєпископами», а діяльність «лжепатріарха» Філарета (Денисенка) всіляко засуджує [356, с. 28, 116, 117, 140, 200]. Цілком ймовірно, що погляди і публічна позиція О. Драбинка змінювались під впливом зміни позиції митрополита УПЦ Володимира (Сабодана), за якого він зробив блискучу церковну кар'єру: від диякона-референта до митрополита, так і під впливом зовнішніх обставин. Підтвердженням цього

є висловлені ним діаметрально протилежні погляди стосовно автокефалії Української Церкви. Так, в інтерв'ю у вересні 2008 р. О. Драбинко говорив про передчасність автокефалії для УПЦ через ризик втрати південно-східних епархій [368]. Проте в травні 2018 р., в очікуванні вирішення українського церковного питання Вселенською Патріархією, він заявив, що автокефалія є єдиним способом врегулювання церковного «розколу» в межах України та піднесення авторитету Української Церкви [357]. Тож спостерігаємо динаміку змін поглядів архієрея, від абсолютного осуду дій священнослужителів УАПЦ та УПЦ КП як учасників так званого «автокефалістського» руху до готовності визнати територію України як таку, що входить до Константинопольського Патріархату.

На увагу заслуговують праці архієпископа УАПЦ, доктора філологічних наук Ігоря Ісіченка. Зокрема, в роботі «Історія Христової Церкви в Україні» він зосереджує свою увагу на історії УАПЦ. Автор дотримується думки про недопустимість протистоянь та розбрату в керівництві Церкви на початку XXI ст. і доцільність збереження орієнтації УАПЦ на митрополита УПЦ в США Костянтина (Багана), главу УАПЦ в діаспорі, що підпорядкована Константинопольському Патріархату [369].

Низка робіт з досліджуваної проблематики мають регіональний характер. Здебільшого їх авторами є священнослужителі південноукраїнських епархій УПЦ, які зосереджували свою увагу на історії церковних храмів та постатях архієреїв. Деякі роботи написані протоієреєм, кандидатом богослов'я, проректором Одеської духовної семінарії Андрієм Ніколаїді. Одна з них стосується діяльності ОДС як провідного центру духовної освіти в Україні упродовж 175 років її існування [398], інша – відтворює 20-літню діяльність митрополита Агафангела (Саввіна) на чолі Одеської епархії УПЦ [343].

Низка робіт стосується історії одеських храмів і монастирів [417, 436, 437, 438, 439]. Заслуговує на увагу праця настоятеля Новоодеської Свято-Ольгинської церкви Олександра Чурсіна, який репрезентував історію

православної церкви на території Новоодещини з кінця XVIII ст. до сьогодення на основі документів Державного архіву Миколаївської області. Частина архівних документів оприлюднена автором на сторінках своєї роботи [441].

Характерною особливістю сучасної російської історіографії стосовно церковної тематики є дослідження історії Православних Церков України з позицій РПЦ. Яскравим прикладом є робота В. Петрушко «Автокефалистские расколы на Украине в постсоветский период 1989-1997», автор якої надав негативну оцінку релігійно-церковному руху в Україні, засуджуючи відродження УАПЦ, прагнення Української Православної Церкви до автокефалії та утворення УПЦ КП [405].

Одна з небагатьох праць, виданих в діаспорі, що стосується дослідження історії Православних Церков в незалежній Україні належить О. Хомчук, яка була написана в США [435]. Авторка розглянула внутрішні проблеми українського православ'я на українських землях та в еміграції і дійшла висновку, що вони не усунуться внаслідок зміни центру підпорядкування. Константинопольське визнання, на її думку, не зробить Православну Церкву України рівною Помісним Автокефальним Церквам.

Із західноєвропейських досліджень з даної проблематики науковий інтерес викликає праця Е.К. Суттнера – церковного історика та богослова, директора Інституту патрології та історії Східних Церков Віденського університету, в якій розглядаються еклезіологічні та екуменічні аспекти історичного розвитку, нинішнього стану та майбутніх перспектив Церкви Христової в Україні. [423]. Автор із повагою ставиться до самобутньої української духовної спадщини, вважаючи її органічною та ваговою складовою частиною світової релігійної культури. Особливу увагу приділяє він стосункам Церкви та держави, різних конфесій і народів у минулому та на сучасному етапі, коли вселенське християнство вступило в третє тисячоліття своєї історії. Е.К. Суттнер справедливо зауважує, що церковний розкол в Україні можна подолати, якщо в основі міжконфесійних взаємин

Православних Церков України буде взаємна повага та визнання рівних прав кожної з них [423, с. 42].

До вивчення проблеми Православних Церков України долучився американський дослідник Натаніель Девіс [447]. Йому вдалося розглянути процес інституалізації зазначених Церков та їхні взаємини з державою упродовж першої половини 1990-х рр. Проте окремі його висновки є досить суб'єктивними і вимагають критичного переосмислення.

Варто зазначити, що серед західноєвропейських фахівців, які розглядають питання церковно-державної співпраці, немає повної згоди з приводу того, що саме слід розуміти під відокремленням церкви від держави. Зокрема, ірландський дослідник Дарем Коул, досліджуючи перспективи свободи віросповідання зазначає, що на Заході зазвичай говорять не про відокремлення церкви від держави, а про відокремлення церкви і держави [448, р. 1-44]. Тим самим підкреслюються рівноправність суб'єктів цих відносин і неправомірність розгляду їх як взаємин з позиції сюзеренітету-васалітету.

Проблеми української автокефалії торкався англійський учений, фахівець з українського питання Тарас Кузіо [449]. Приємне враження складає його неупереджена позиція стосовно релігійно-церковного життя в Україні.

Окремі аспекти проблеми державно-церковних взаємин в Україні та в її південно-західних областях знайшли своє відображення в наукових розвідках Ю. Демедюка [344-349; 351-353], що також дослідив проблемні питання міжконфесійних взаємин в Одесі та перспективи співіснування Православних Церков України [350].

Таким чином, історична література представлена значною кількістю робіт, які відрізняються за своїм науковим рівнем, методологією та фаховою підготовкою авторів. Вони здебільшого відображають окремі аспекти церковної історії, що свідчить про відсутність узагальнюючого дослідження із зазначеної тематики.

1.2. Аналіз джерельної бази

Створенню джерельної бази дисертаційного дослідження передувала значна евристична робота, націлена на виявлення комплексу письмових джерел, що зберігаються в архівосховищах і бібліотеках України, переважна більшість яких уперше введена до наукового обігу. Розпорошеність документів, які стосуються зазначеної тематики та їх фрагментарність, зумовили потребу в опрацюванні фондів двох архівних установ та документів з особистого фонду дисертанта.

Усі джерела відповідно до типолого-видової класифікації є писемними пам'ятками. Джерельна база нашого дослідження репрезентована документальними джерелами, які можна представити наступними групами:

1) архівні документи, до яких належать законодавчі акти, діловодна документація, статистичні дані, протоколи засідань Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові;

2) опубліковані нормативні матеріали: документи Церков, органів державної влади та місцевого самоврядування і їх дорадчих органів, звернення і заяви ієрархів Православних Церков, збірники документів, довідкові та статистичні матеріали;

3) періодична преса.

Архівні документи, пов'язані з політикою органів державної влади стосовно Православних Церков України зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, м. Київ. Певна частина документів знаходиться у фонді «Рада у справах релігій» (Ф. 4648). Вони містять доповідні записки, довідки уповноважених Ради у справах релігій за областями про діяльність релігійних організацій РПЦ та УАПЦ напередодні проголошення незалежності України; статистичні дані про кількість релігійних громад, культових споруд, надіслані

уповноваженими Ради з різних областей України, доповідні записки, довідки про діяльність УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ на етапі становлення незалежної України; протоколи засідань Ради у справах релігій при КМУ тощо.

Науковий інтерес для вивчення зазначеної в роботі проблеми мають документи, що відклалися у фонді «Державний комітет України у справах національностей та релігій та його попередники: Державний комітет України у справах національностей та міграції, Державний комітет України у справах релігій (об'єднаний фонд)» (Ф. 5252). Насамперед це офіційні матеріали, які стосуються доручень Кабінету Міністрів України і документів про їх виконання та листування з КМУ з питань державно-церковних відносин.

Пріоритетну роль для дослідження вказаної проблеми відіграли документи, що відклалися в Державному архіві Одеської області. Частина з них зберігається у фонді «Одеська обласна державна адміністрація» (Ф. 8021). Вагоме місце серед них посідають: листування з Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України з питань національної політики, діяльності релігійних культів, розпорядження представника Президента України та голови Одеської обласної державної адміністрації, інформації, довідки та листування з Верховною Радою України, Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та відомствами України з питань національної політики, соціально-політичного життя, діяльності громадських організацій та політичних партій, релігійних громад упродовж 1992-2005 рр.

Особливий інтерес становлять документи фонду «Відділ у справах релігій Одеської обласної державної адміністрації» (Ф. 8197). Сам фонд невеликий і налічує 16 справ, проте є досить інформативним. Документи містять річні інформаційні та статистичні звіти відділу в період з його діяльності (1997-2005 рр.). Цінними є дані про кількість релігійних громад, священнослужителів та культових будівель УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ в

Одеській області, що дає змогу простежити динаміку зростання зазначених релігійних організацій. Документи висвітлюють релігійну ситуацію, державно-церковні взаємини, громадсько-політичну діяльність Православних Церков України та причини їх протистояння в межах області.

Значний інтерес становлять протоколи засідань Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, які зберігаються в особистому фонді дисертанта. Департамент архівної справи та діловодства відповів відмовою на його запит щодо включення цих документів на постійне зберігання до архівного фонду (10 травня 2018 р. №1423-Д-11.1-21) [див. Додаток А., Док. А.1]. Цінність цих документів полягає в тому, що вони висвітлюють пласт питань, що стосуються взаємин релігійних організацій з міською владою Одеси та їх роль у громадському житті міста; дають можливість відтворити процес вирішення питань про виділення земельних ділянок під будівництво культових споруд в Одесі [див. Додаток А., Док. А.1 – А.19].

На підставі опрацювання нормативних документів простежується політика Уряду України по відношенню до Православних Церков України. Важливого значення серед них набувають документи органів державної влади та місцевого самоврядування. Провідне місце серед них посідає Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації», який законодавчо закріпив демократичні принципи релігійного життя в Україні, проголосивши відокремлення Церкви від держави. Закон став основним документом, який регулює державно-церковні та міжконфесійні взаємини – держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє в сфері своєї компетенції [4].

Серед даного типу документів важливими є нормативно-правові акти, які регулюють державно-церковні взаємини. Це низка розпоряджень Президента України стосовно релігійних питань та церковного життя. Одним із них став Указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна», виданий у 1992 р. [24]. Два

роки по тому вийшло Розпорядження Президента «Про повернення релігійним організаціям культового майна» [21]. Ці документи посіли домінуюче місце в державно-церковних та міжконфесійних взаєминах у досліджуваний період.

Для дослідження важливими є офіційні листи та звернення ієрархів, деякі з яких були адресовані представникам органів державної влади з метою вирішення різних актуальних питань з життя Церкви [30-40]. Одним із багатьох прикладів можуть слугувати листи херсонського архієпископа Іонафана та духовенства Херсонської єпархії УПЦ до голови Херсонської обласної державної адміністрації [33, 38].

Вартими уваги є публікації та інтерв'ю безпосереднього учасника подій церковного життя України досліджуваного періоду Патріарха УПЦ КП Філарета (Денисенка) Автор відобразив історію створення УПЦ КП, дотримуючись конфесійного підходу та власної точки зору на цей процес [39, 66, 304].

Джерельну базу дослідження значно доповнили збірки опублікованих документів, які дали змогу репрезентувати окремі аспекти історії Православних Церков України. Деякі з них безпосередньо стосуються процесу відродження УАПЦ у ХХ ст. Зокрема, матеріали соборних засідань 1921 та 1927 рр. дають можливість розглянути перебіг подій, проаналізувати тексти виступів делегатів, дослідити склад учасників [41]. Документи, що висвітлюють роботу Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 5-6 червня 1990 р. представлені у збірнику, упорядником якого є професор І.М. Преловська [42].

Для аналізу релігійної ситуації в Миколаївській області вагоме значення має опублікований звіт відділу у справах релігій Миколаївської облдержадміністрації, де містяться деякі статистичні дані досліджуваного періоду [44].

На сторінках збірника документів і матеріалів, виданих упорядниками Е.В. Бистрицькою та І.С. Зуляк у 2003 р., є документи, що стосуються

питання релігії і церкви в сучасній Україні, в тому числі й Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» та інші. [45].

У контексті даного дослідження важливого значення набувають статичні дані, опубліковані Державним комітетом у справах релігій на сторінках щомісячного науково-популярного релігієзнавчого журналу «Людина і світ», головним редактором якого є В. Єленський. Вони ілюструють кількість церковних громад, священнослужителів, монастирів, навчальних закладів та культових споруд УАПЦ, УПЦ та УПЦ КП в Україні та усіх її областях. На жаль публікація таких надзвичайно важливих для дослідження даних тривала лише упродовж періоду існування вказаного Комітету (1999-2005 рр.), що дає можливість розглянути динаміку розвитку Церков лише в зазначений період.

У дисертаційній роботі широко використані періодичні видання, які включають різноманітні часописи та місцеву пресу. Праці з церковної тематики та історичні розвідки вищого духовенства друкувались на сторінках світських і церковних періодичних видань. Серед світських видань помітне місце посідають газети: «Одесский вестник», «Вестник Приазовья», «Таврійський край», «Вечерний Никоколаев», «Новый день», «Херсонський вісник», «Людина і світ», «Наддніпряньська правда», «Деловые новости», «Булава», «Український південь» тощо.

На шпальтах видання Одеської міської ради «Одесский вестник» з'являлись публікації, автори яких не лише висвітлювали міжцерковні протистояння, але й часто займали свою позицію по відношенню до відповідної Церкви. Наведений вплив на читачів часопису здійснювався через кореспондентів газети: Галину Владімірську, Романа Григор'єва, Олександра Мілкуса, Ігоря Нещеретного, Володимира Сухарева та Бориса Херсонського.

Якщо О. Мілкус у своїх публікаціях переважно торкався тематики конфлікту духовенства Одеської єпархії УПЦ із своїм правлячим архієреєм

Лазарем [134, 135, 240], то Г. Владімірська зосереджувала свою журналістську увагу на питанні повернення Церквам культових споруд, що раніше їм належали [167, 168, 169, 170].

На окрему увагу заслуговує публіцистичний доробок Р. Григор'єва [181-191] та Б. Херсонського [306-311], які на шпальтах «Одесского вестника» досліджували не лише конфліктні ситуації, що мали місце в м. Одеса та стан справ у поверненні громадам культового майна, але й охоплювали церковну проблематику на всеукраїнському рівні .

Особливої уваги заслуговують аналітичні та звітні матеріали з питань релігійного життя регіонів, які регулярно публікувались відділами у справах релігій обласних державних адміністрацій на шпальтах миколаївських та херсонських періодичних видань. З огляду на регулярність контактування з пресою та громадськістю вважаємо за доцільне виділити статті начальника відділу у справах релігій Миколаївської облдержадміністрації А. Косташенка [220, 221] та його херсонського колеги В. Панченка [257-259].

У дослідженні використано матеріали церковних видань, зокрема: «Голос православия», «Православна Таврія», «Андреевский вестник», «Наша віра». Зокрема, Всеукраїнська православна газета «Наша віра», редактором якої був Є. Сверстюк відіграла роль консолідуючої сили для УАПЦ. На її шпальтах публікувались проблеми церковного життя, звернення Патріарха Димитрія з приводу об'єднання Православних Церков та його роздуми з цього приводу.

Варто відзначити церковне видання діаспори, яким є газета «Віра», що видається об'єднанням Українських православних сестринств у США. На шпальтах цього видання в 1990 р. опубліковано низку матеріалів стосовно відродження УАПЦ в Україні та візиту Патріарха Мстислава (Скрипника) до Києва. Варто відзначити нотатки Лариси Лохвицької, яка була учасницею Всеукраїнського Собору УАПЦ 5-6 червня 1990 р., у яких вона описує не лише перебіг роботи Собору, а й свої особисті враження [211].

Таким чином, виявлення й опрацювання корпусу рукописних та опублікованих документів дало можливість сформувати репрезентативну джерельну базу, яка дозволила здійснити комплексне дослідження заявленої тематики.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

В основу дисертаційної роботи покладено принципи регіональної історії (зокрема, врахування особливостей територіальної структури та відмінностей груп населення території), актуальність яких для сучасних дослідників пояснюється зміною наукової парадигми. Наприкінці ХХ ст. посилювався науковий інтерес до проблем історії регіонів, що зумовлено процесом формування нових політологічних і культурологічних моделей сучасного розвитку в координатах «центр-регіон». Підтвердженням актуалізації регіональної історії є значна кількість наукових досліджень, які базуються на вказаних принципах.

Концептуальне значення для дослідження Православних Церков України у контексті їх інституалізації на загальнодержавному та регіональному рівнях мають теоретичні засади, розроблені на основі праць Я.В. Верменич, О.І. Журби, Л.О. Зашкільняка, І.Д. Ковальченка, І.І. Колесник, П.С. Соханя, та багатьох ін. Вони дають можливість для дослідження зазначеної проблеми з позиції регіонального підходу, який є закономірним для розгляду процесів, що досліджуються в цілому. Регіональний вимір дозволяє розглянути самотутнє як складову частину загального, локальне – в контексті загальноісторичного та загальнокультурного й побачити всю багатовимірність та багатоаспектність явищ і процесів як на загальному так і на місцевому рівнях [378, с. 66].

Т. М. Попова зазначає появу нових напрямів у структурі наукових досліджень сьогодення, до яких, зокрема, належать: регіонологія (регіоналістика, регіонознавство), провінціологія; відбувається формування

категоріального апарату: робляться спроби експлікації цілого комплексу нових і старих понять, таких як краєзнавство, історичне краєзнавство, локальна історія, регіональна історія, місцева історія, провінціальна історіографія, регіональна історіографія; розширюється проблемне поле історико-регіональних досліджень і насичується новими підходами теоретико-методологічний апарат [406, с. 22].

У зв'язку з тим, що в сучасній історичній науці під регіональною історією розуміється не лише історія окремих регіонів, але й історія їх взаємин з іншими регіонами, то стає можливим розгляд багатовимірності та багатоаспектності явищ і процесів на місцевому та загальному рівнях, уникаючи при цьому проблеми пріоритетів. Всебічне дослідження зазначеної проблеми стає можливим через поєднання традиційних і нових підходів регіональної історії.

Південно-західний регіон, представлений Миколаївською, Одеською та Херсонською областями, має своєю політичну, економічну, релігійну й соціокультурну специфіку. У досліджуваній період важливим сюжетом його історичного розвитку стали події, пов'язані з процесом інституалізації Православних Церков України, активізацією державно-церковних взаємин у громадсько-політичній площині.

Специфіка поданої роботи зумовила необхідність обґрунтування семантичного навантаження застосованого понятійно-категоріального апарату. Проведено термінологічний аналіз основних понять: «автокефалія», «інституалізація», «епархія», «канонічна територія», «церковна громада», «хіротонія», «Православні Церкви України».

Під терміном «автокефалія» (від грецьк. *autos* – сам; *kerhale* – голова) розуміється самоврядування, повна незалежність. Автокефальна церква самостійна в своєму управлінні і повністю незалежна від інших Помісних Православних Церков.

Термін «інституалізація» означає процес перетворення якогось політичного явища, події, руху на формалізований, упорядкований процес,

організовану установу з певною структурою відносин, ієрархією влади різних рівнів тощо. Інституалізація має місце тоді, коли виникають упорядковані, спрямовані дії, з'являються спочатку лідери, здатні їх організувати та очолити, а потім й постійні управлінські еліти, а сам цей процес піддається управлінню [393, с. 274]. У дисертаційній роботі інституалізація Православних Церков України виглядає як нормативно-правове оформлення релігійних організацій та їх діяльності. Це процес перетворення спочатку невеликих парафіяльних об'єднань, як це було на початковій стадії відродження УАПЦ та становлення УПЦ КП, в потужну релігійну інституцію. Основою інституціоналізації є конституціоналізація, яка на найвищому рівні закріплює основи правового статусу, зокрема завдання, соціальне призначення, умови легалізації Церков. Логічним продовженням і розвитком конституціоналізації є законодавча інституціоналізація, в результаті якої правове положення Церков набуває завершеного вигляду.

Під терміном «епархія» розуміється церковно-адміністративний округ у християнській церкві на чолі з єпархіальним архієреєм, яким може бути єпископ, архієпископ чи митрополит. У дослідженні розглядається процес формування та розвитку єпархій Православних Церков України: УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ.

«Церковна громада» (парафія) – це найнижча церковно-адміністративна одиниця, що об'єднує віруючих, якими опікується парафіяльний священик. У даній роботі розглядається динаміка церковних громад УАПЦ, УПЦ КП та УПЦ на території південно-західного регіону України. У роботі вагоме місце відводиться державно-церковним взаєминам у контексті процесу повернення церковних будівель, конфіскованих у період радянської влади, громадам відповідної Церкви.

У дисертаційній роботі термін «канонічна територія» ґрунтується на канонічному підході, який є домінуючим у сучасній методології. Проблема канонічної території на сьогодні є досить політизованою. Зокрема, РПЦ

вважає, що вона є поліетнічною Церквою, до якої належать усі вірні, що проживають на її канонічній території, до якої належать Росія, Україна, Казахстан та інші країни у відповідності з 34-м Апостольським правилом. Проте така позиція йде в розріз із історичними реаліями. Адже після Володимирового хрещення Київська митрополія охоплювала землі усієї Східної Слов'янщини і упродовж декількох століть державні кордони визначали межі канонічної території. Ініціаторами її поділу стали лідери формування окремої державності (у подальшому – Російської). Тож територія України не може входити водночас з Російською Федерацією до канонічної території Російської Церкви [429, с. 10-18].

Термін «хіротонія» означає християнський обряд, під час якого відбувається таїнство поставлення в священники. У православ'ї це розглядається як таїнство, у ході якого за вченням церкви, через покладання рук вищої за рангом духовної особи на голову посвячуваного йому чудесним способом передається Божа Благодать. Проблема канонічності, тобто відповідності установленим церковним правилам, хіротонії має відношення до процесу формування ієрархії УАПЦ на етапі її третього відродження.

Під «Православними Церквами України» ми розуміємо всі Православні Церкви, що діють переважно на території України. Від поняття «Українські Православні Церкви» як узагальнюючого поняття для УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ в межах цього дослідження відмовились через складність інтерпретувати (поза найменуванням юридичної особи) Українську Православну Церкву [Московського Патріархату] саме як «українську», а отже національноорієнтовану. Поняття «Православні Церкви України» містить географічний складних, якого достатньо для долучення всіх названих Церков, включаючи УПЦ, саме до Православних Церков України. Поняття «Православні Церкви в Україні» не використовувалось, адже є ширшим поняттям по відношенню до Православних Церков України і може включати також і Російську Православну Церкву Закордоном, що є

Церквою, що діє в Україні, однак діє переважно не в Україні, на відміну від УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ.

Методологічний інструментарій роботи базується на загальноприйнятих у вітчизняній історіографії принципах наукового пізнання: історизмі, об'єктивності та системності. Принцип історизму дає можливість розглянути історичні явища і процеси з позицій діалектики і вивчити взаємозв'язки між ними. За його допомогою досліджено історію становлення та розвитку Православних Церков України та їх інституцій на загальнодержавному та регіональному рівнях. Застосування принципу об'єктивності дозволило здійснити критичну класифікацію джерел і визначити ступінь їх вірогідності. Це сприяло об'єктивному підходу в процесі зазначеного дослідження. Принцип системності реалізується через розгляд суспільних та політичних зв'язків релігійних організацій з державними органами влади.

Дисертаційна робота виконана в міждисциплінарному полі гуманітарного знання, так як її тема пов'язана з предметами інших наук, зокрема: релігієзнавством, історіографією, філософією, богослов'ям тощо. Тож вагомого значення в дослідженні набувають міждисциплінарний, історико-культурологічний, історико-антропологічний та комплексний підходи.

У сучасній історіографії широкого використання набуває реконструкція історіографічних образів на основі персонологічного підходу, який дає можливість розглянути біографічні аспекти окремих особистостей в церковно-релігійному контекстах. На його основі досліджено багатовекторну діяльність архієреїв: Мстислава (Скрипника), Володимира (Сабодана), Філарета (Денисенка), Агафангела (Саввіна), Володимира (Яреми), Іоана (Боднарчука), Володимира (Романюка) та ін. Це зумовило визначення їх внеску в становлення та розвиток Українських Православних Церков.

Серед дослідницького інструментарію важлива роль відводиться загальнонауковим й спеціальним (історичним і джерелознавчим) методикам.

Важливими загальнонауковими методами, які використані дисертантом, є історичний і логічний, аналізу та синтезу, дедукції та індукції, сходження від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного. З метою аналізу виявлених історичних джерел та літератури застосовано метод аналізу та синтезу.

У роботі використано спеціально-історичні методи: історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, системний, дескриптивний, статистичний, просопографічний, проблемно-хронологічний, періодизації та класифікації.

Завдання формування репрезентативної джерельної бази дослідження зумовило широке використання спеціальних джерелознавчих методів, зокрема: евристичного, герменевтичного, порівняльного, кількісного та текстологічного аналізу.

Зокрема, евристичний метод застосовано під час пошукової роботи в архівних та бібліотечних установах України. Типологічні методи (класифікації та періодизації) використано при вивченні й узагальненні історіографічної та джерельної бази дослідження.

Герменевтичний метод дозволив вирішити питання достовірності використаних джерел. За допомогою дескриптивного методу вдалося відтворити історичні сюжети, пов'язані з процесом відродження, заснування, розвитку та діяльності Православних Церков України.

Історико-генетичний метод дав можливість проаналізувати розвиток Православних Церков України. За його допомогою простежено передумови й закономірності виникнення Церков, основні напрями їх еволюції та участі духовенства в процесі їхньої діяльності.

Застосування статистичного, історико-порівняльного та історико-типологічного методів дало змогу розглянути спільні та відмінні риси у процесі становлення Церков у державі та південно-західних областях України. Історико-порівняльний метод використано при здійсненні

порівняльного аналізу взаємин різних Українських Церков з інститутами державної влади.

Користуючись проблемно-хронологічним методом дослідження вдалося структурувати текст дисертації, прослідкувати громадсько-політичну складову діяльності Церков. Одним із важливих методів, застосованих у дослідженні є просопографічний. Він дозволив відтворити основні напрями церковної та громадської роботи ієрархів Церкви, створити історичний портрет відповідної інституції, пов'язаної з їх діяльністю.

Логічний та системний методи зумовили дослідження релігійно-церковної та громадсько-політичної роботи духовенства у південному заході України.

Комбіноване використання принципів, підходів і вище зазначених методів дослідження дало змогу дослідити особливості Православних Церков України у контексті їх інституалізації та громадсько-політичного життя.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз історіографії, джерельної бази та методології дослідження дає підстави для підведення наступних підсумків.

Історіографія проблеми інституалізації та громадсько-політичної діяльності Православних Церков України охоплює вітчизняні та зарубіжні праці. Вони дають можливість проаналізувати особливості процесу відродження УАПЦ, трансформацію УПЦ та утворення УПЦ КП на загальнодержавному та регіональному рівнях; правове становище зазначених Церков; їх громадсько-політичну діяльність та міжцерковні відносини. При розгляді історіографії використано тематичний принцип дослідження, що дає можливість найбільш повно реконструювати вказану проблему.

Зміна історичної парадигми на початку 1990-х спричинила зростання інтересу українських науковців до дослідження історії діяльності Православних Церков України упродовж XX – початку XXI ст.

Історіографічний огляд свідчить, що проблема інституалізації Православних Церков України та їх громадсько-політична діяльність упродовж 1991-2010 рр. не була предметом спеціального комплексного дослідження. Науковий доробок істориків містить значну кількість інформативних матеріалів, які попри фрагментарність вивченості проблеми, стали підґрунтям для розробки наукових завдань дисертаційної роботи.

Для досягнення поставленої мети було залучено значну базу документальних джерел, яка представлена наступними групами:

1) архівні документи (законодавчі акти, діловодна документація, статистичні дані, протоколи засідань Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові);

2) опубліковані нормативні матеріали (документи Церков, органів державної влади та місцевого самоврядування і їх дорадчих органів, звернення і заяви ієрархів Православних Церков України, збірники документів, довідкові та статистичні матеріали);

3) періодична преса. Джерельна база дослідження є достатньо чисельною й репрезентативною. Більшість архівних документів, які зберігаються в архівосховищах України та у власному архіві автора, вперше була введена до наукового обігу. Використання охарактеризованої джерельної бази дає можливість для різностороннього дослідження зазначеної наукової проблеми.

Дисертаційна робота ґрунтується на методологічних принципах регіональної історії, що дало можливість дослідити зазначену проблематику. Комбіноване використання принципів, підходів і методів дослідження дало змогу вирішити поставлені в роботі наукові завдання.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ УКРАЇНИ НА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ

2.1. Відродження УАПЦ: національний процес та регіональна специфіка

Можливості для відродження церковного життя в Україні з'явилися в період перебудови в СРСР разом із демократичними перетвореннями, що зумовили відновлення заборонених чи ліквідованих раніше соціальних інституцій. Однією з них була УАПЦ, яка в 1989 р. втретє за ХХ ст. розпочала відродження своєї діяльності в Україні.

Після непослідовної та невдалої політики урядів Центральної Ради і Української держави Павла Скоропадського щодо втілення ідеї автокефалії Української православної церкви канонічним шляхом, вона була проголошена урядом Директорії 1 січня 1919 р. При Міністерстві культів, у відповідності до наказу міністра Івана Липи, 16 січня було створено тимчасову комісію для складання проєкту статуту Української Автокефальної Православної Церкви. Одним із чотирьох членів комісії став о. Антоній Гриневич, діяльність якого упродовж 1917 – 1920-х рр. була пов'язана з Одещиною, де він докладав значних зусиль для розбудови Української автокефальної церкви. І це в той час, коли майже усі одеські священники були проросійськи налаштованими. У квітні 1918 р. А. Гриневич написав «прохання» до Алексія, єпископа Миколаївського, де вимагав звільнити із своїх посад протоієрея В. Флоровського та секретаря Одеської консисторії М. Чистякова як ворогів національного українського церковного руху. Він просив виділити церковне приміщення для українців та про те, аби у кафедральному Свято-Преображенському соборі відбувалися Божественні відправи і промови церковні при участі українських священнослужителів [394, с. 460-461]. Падіння національних

українських урядів на деякий час призупинило розвиток автокефального руху на українських землях.

Перше відродження УАПЦ проголошено Першим Всеукраїнським православним церковним собором, який відбувся упродовж 14-30 жовтня 1921 р. у Святій Софії Київській. Радянська влада на початку 1920-х рр. теоретично підтримувала розвиток національної культури і спочатку не заперечувала проти діяльності Української Церкви, вбачаючи в ній певну протипагу РПЦ. Перше відродження тривало досить короткий проміжок часу: з 1921 р. до початку 1930-х рр. Опубліковані документи Першого та Другого Всеукраїнських православних церковних соборів УАПЦ, відповідно 1921 та 1927 рр., дають можливість прослідкувати перебіг подій, які відбувались на Соборах [41, 50]. Зокрема, у рішеннях Першого Собору зазначено, що відсутність у Православній Церкві канонів, які стосуються процедури набуття автокефального устрою окремою Церквою, зумовила Собор самостійно прийняти низку канонів щодо автокефального устрою Української Церкви. Було проголошено неканонічним, аморальним і недійсним акт 1686 р. про підлеглисть Української Церкви Московському патріархату. А оскільки не було канонічної процедури скасування автокефалії, то не потрібно й ніякого дозволу на її отримання від Москви. Постановами Собору фактично проголошувались нові засади існування Української Церкви і, на основі проголошення автокефалії, вона оголошувалась вільним членом Всесвітньої Соборної Апостольської Православної Християнської Церкви [50, с. 376-377].

Відмова православних єпископів підтримати ідею автокефалії та взяти участь у роботі Собору, спричинила використання нетрадиційної (пресвітерської) моделі перших єпископських хіротоній. Собор висвятив покладанням рук усього духовенства першого єпископа – Василя Липківського й обрав його главою УАПЦ – митрополитом Київським і всієї України. Тоді ж була висвячена українська ієрархія й затверджені головні засади церковного життя, які базувались на принципах автокефалії,

відокремлення від держави, соборності, українзації (богослужіння в храмах та навчання в церковних школах мало відбуватися українською мовою). Подібна модель висвячення церковної ієрархії зумовила проблему, яка проявилася на рубежі ХХ – ХХІ ст. Проте в період між двома соборами реформаторська діяльність митрополита сприяла розвитку Церкви та духовному відродженню віруючих.

Антоній Гриневич не зміг узяти участі в роботі Собору. Кінець 1921 – першу половину 1922 рр. він змушений був провести в Одеській в'язниці, будучи заарештованим органами ДПУ за звинуваченням у антирадянській агітації. Після звільнення А. Гриневич разом із родиною оселився в містечку Свято-Троїцькому (сучасне село Троїцьке Любашівського району Одеської області) і лише зрідка приїздив до Одеси, щоб здійснити Богослужіння. Митрополит В. Липківський писав, що найкраща з українських парафій була безумовно в Одесі. Службу Божу в прекрасній Димитрівській церкві відправив протоієрей Кирило Стеценко, після чого там заснувалась міцна українська парафія, до якої увійшли представники інтелігенції, залізничних і портових робітників. Вона обрала собі єпископом письменника й члена колишньої Державної думи священника Антонія Гриневича. Проте він не захотів переїхати до Одеси й залишився в своїй сільській парафії, скоріш за все через заборону ДПУ. Проте в другій половині 1920-х років він перебував у сані єпископа, а згодом і архієпископа Балтського та Першотравневого і здійснював керівництво УАПЦ у великій окрузі [394, с. 465-466].

Наприкінці 1920-х рр. радянська влада різко змінила свою політику стосовно УАПЦ на діаметрально протилежну. На II Всеукраїнському православному церковному соборі УАПЦ (17-30 жовтня 1927 р.) за вказівкою ДПУ Василь Липківський був усунений від митрополичого служіння. Тоді А. Гриневич був єдиним із ієрархів, хто підтримав ініціативу В. Чехівського й підписав петицію на захист митрополита. Проте це його не врятувало. На вимогу ДПУ в січні 1930 р. відбувся ліквідаційний Собор УАПЦ, який працював за розробленою схемою. Агент ДПУ Карін, який

раніше відіграв зловісну роль в усуненні митрополита В. Липківського, передав заздалегідь підготовлений проєкт резолюцій Собору секретареві Всеукраїнської Православної Церковної Ради єпископу Маркові Грушевському. Копія тексту цього проєкту збереглася завдяки тому, що була нелегально переслана уповноваженому УАПЦ у Західній Європі Євгену Бачинському. Згідно з цим документом «Собор з жалем констатував, що єпископи на чолі з митрополитом В. Липківським, всеукраїнський благовісник В. Чехівський та інші стояли на шляху націоналістично-політичних контрреволюційних, антирадянських дій через Церкву, яка була складовою частиною «Спілки Визволення України». А тому подальше існування УАПЦ Собор визнав недоцільним і вважав її ліквідованою» [45, с. 357-359].

Упродовж 1930-х рр. відбулася фактична ліквідація УАПЦ: заарештовано і знищено майже всю ієрархію, духовенство та вірних. Самого митрополита, після неодноразових ув'язнень, 27 листопада 1937 р. було розстріляно в Лук'янівській в'язниці.

Друга спроба відродження діяльності УАПЦ була здійснена в роки Другої світової війни на окупованій території України, яка перебувала в юрисдикції митрополита Варшавського і всієї Польщі Дионісія (Валединського). Очолював Церкву Тимчасовий адміністратор УАПЦ на цих українських землях митрополит Полікарп (Сікорський). До церковної ієрархії входив і висвячений в Андріївській церкві в травні 1942 р. єпископ Переяславський Мстислав (Скрипник) – майбутній Патріарх УАПЦ (1990-1993 рр.). Українська Автокефальна Православна Церква діяла упродовж 1942-1944 рр., припинила своє існування на землях України після їхнього звільнення від окупації радянськими військами, проте продовжувала діяльність в еміграції та в діаспорі. Дослідниця І. Преловська зазначає, що матеріали Соборів УАПЦ, які відбувалися в цей час в Україні, поки що залишаються недосяжними для дослідників [42, с. 5].

Біля витоків третього відродження УАПЦ, яке розпочалося в 1989 р., були представники нової української політичної, національної та культурної еліти в єдності з патріотично налаштованим духовенством. Частина з них входила до Українського Культурологічного Клубу, просвітницького клубу «Спадщина» та Української Гельсінської спілки. Вагому роль у процесі відродження УАПЦ відіграло Всеукраїнське православне братство Святого Апостола Андрія Первозванного, засноване 9 грудня 1989 р. у Києві, яке відразу стало дієвим організаційним центром цього процесу [397, с. 364].

15 лютого 1989 р. у Києві активістами зазначених громадських інституцій був започаткований Ініціативний комітет по відродженню УАПЦ на чолі із священником Богданом Михайличком. До складу Комітету спочатку увійшли Тарас Антонюк, Анатолій Битченко, Микола Будник та Лариса Лохвицька. На думку Оксани Хомчук провідна роль у діяльності Комітету належала о. Богдану Михайличку. У березні 1989 р. він першим з часів другого відродження УАПЦ відправив у Києві Літургію українською мовою. За відсутності власних церковних приміщень у місті, Богослужіння відбулося в приватному будинку Миколи Будника. О. Богдан був не лише головою Комітету, а й водночас кліриком Ризької єпархії, настоятелем Свято-Успенського храму в місті Єлгаві (Латвійська РСР) [435, с. 483]. До Комітету долучилися також: Тетяна Битченко, Ольга Гейко, Василь Гудзан, Євген Сверстюк, який з жовтня 1989 р. став редактором часопису «Наша Віра – Православ'я» та ін. Відродження УАПЦ підтримав Народний Рух України, про що зазначено в його Програмі, ухваленій на Установчому з'їзді 10 вересня 1989 р. [42, с. 16-17].

15 лютого 1989 р. Ініціативний комітет виступив із Зверненням до Верховної Ради СРСР та УРСР, до міжнародної християнської громадськості, де зазначалась необхідність визнання права української нації на свою автокефальну церкву. Комітет закликав православних християн України створювати свої регіональні комітети з відродження УАПЦ для подальшого їх злиття у Всеукраїнську Православну Раду. При цьому

висловлювалась надія, що «Церква відродиться безборонно на підставі конституційних гарантій свободи совісті, що стане дійсним доказом демократичної перебудови радянського суспільства».

У вересні 1989 р. Ініціативний комітет звернувся до Верховної Ради СРСР з проханням зареєструвати громади УАПЦ та повернути незаконно відібрані в неї храми, передусім найдавніший осередок української духовності – Собор Святої Софії в Києві. Проте різдвяний молебен УАПЦ, у якому взяли участь понад сім тисяч киян, відбувся біля стін зачиненої для віруючих Св. Софії [42, с. 13, 14, 17, 28].

Можна цілком погодитися з думкою І. Преловської про те, що характерними ознаками тогочасних звернень Ініціативного комітету були сильна агітаційна складова і майже повна необізнаність у реальній історії УАПЦ 1921-1930 рр. Усі відомості щодо цієї історії черпалися з уривчастих свідчень та переказів, і лише згодом з тих видань, які почали надходити з церковних осередків діаспори на початку 1990-х рр. [407, с. 802].

Автокефальний рух в Україні найбільш потужно заявив про себе в Києві та Львові. Його учасники, попри певні розбіжності в мотивації, мали спільні проблеми, які стояли на заваді швидкому досягненню мети. Насамперед, ідея автокефалії не знаходила належної підтримки серед українського православного духовенства. Єпископат, як і на початку ХХ ст., був досить зрусифікованим, орієнтувався на Московський патріархат, а значить стояв осторонь ідеї розбудови незалежної України. Не останню роль відіграла відсутність власних церковних споруд, що заважало створенню своїх парафій. На заході України вагомим чинником для розвитку автокефального руху стала активізація УГКЦ, яка з 1987 р. розпочала широкомасштабний рух за відновлення своєї легалізації. У листопаді 1989 р., після 43-х років перебування в підпіллі, ця Церква зуміла добитися права на заснування й реєстрацію своїх громад. Собор УГКЦ, який відбувся 23 січня 1990 р. у Львові проголосив легалізацію Української Греко-католицької Церкви і звернувся до органів державної влади з вимогою

повернути церковні храми і споруди, відібрані раніше Православною Церквою. З одного боку цей процес спричинив конфлікт з Православною Церквою, а з іншого – активізував автокефальний рух.

Дослідники міжцерковного конфлікту, що виник на ґрунті появи УГКЦ і УАПЦ в Україні наприкінці 80-х рр. ХХ ст., дають різну, часто зовсім протилежну оцінку цим процесам. Яскравим прикладом можуть слугувати погляди Олександра Драбинка, який вважав УАПЦ «автокефалистским расколом третьей генерации» [356, с. 18], та Олексія Новака, який дотримувався протилежної точки зору і класифікував ці події як «третє відродження УАПЦ» [397, с. 364].

У середині серпня 1989 р. діючим осередком для відродження автокефалії став храм святих Петра і Павла у Львові, настоятелем якого був протоієрей Володимир Ярема, що заявив про вихід з-під юрисдикції РПЦ. Навколо храму об'єдналися представники нижчого духовенства, міщани та інтелігенція. Саме ця церковна парафія поклала початок трансформації ідейного відновлення УАПЦ. 18 серпня 1989 р., за ініціативою церковного комітету, священників І. Пашулі та В. Яреми і парафіян храму була надіслана телеграма правлячому архієрею Російської Православної Церкви, Львівському і Дрогобицькому митрополиту Никодиму (Руснаку) про вихід з-під юрисдикції Московського патріархату та перехід у тимчасове підпорядкування Вселенського Патріарха Димитрія. У телеграмі «РПЦ звинувачувалась в організації середньовічного духовного гніту в Україні, що виявився у відсутності тут духовних шкіл, свавіллі єпископату, фінансових операціях, які призводять до виснаження православних парафій в Україні і збагачення, за їхній рахунок, «північноруських» монастирів, а також штучному возвеличуванні Москви як духовного центру православних українців». При цьому зазначалось шанобливе ставлення прихильників УАПЦ до законів і висловлювалось прохання до органів влади не втручатися в духовні справи церкви, в тому числі й вибори духовних

керівників як це було до поневолення Української Уеркви царським урядом [370, с. 261-262].

У жовтні 1989 р. було утворено Церковну Раду на чолі із Володимиром Яремою і проведено у Львові собор священників УАПЦ та її прихильників з РПЦ, який проголосив відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в Україні, яка практично не припиняла своєї діяльності в діаспорі. Собор офіційно звернувся до єпископа РПЦ Іоана (Боднарчука), який був на той час поза штатом, з проханням очолити Церкву, на що той відповів згодою і став першим архіпастирем відродженої УАПЦ. 30 жовтня 1989 р. глава УАПЦ в США митрополит Філадельфійський Мстислав (Скрипник) був офіційно проголошений главою УАПЦ, про перехід під омофор якого заявив Іоан (Боднарчук), отримавши при цьому сан архієпископа.

О. Драбинко вважає, що лише 1 листопада 1989 р. о. Іоан повідомив телеграмою Московську Патріархію РПЦ про свій вихід із складу її ієрархії і, згідно із церковним судочинством, отримав запрошення на засідання Священного Синоду, яке мало відбутися 13 листопада того ж року для розгляду його справи. Проте у своїх телеграмах він двічі відмовився прибути на засідання Священного Синоду, мотивуючи це тим, що він назавжди вибув із юрисдикції РПЦ і отримав сан архієпископа від глави УАПЦ в США Мстислава (Скрипника).

На розширеному засіданні Священного Синоду РПЦ, яке відбулося 14 листопада 1989 р. під головуванням Патріарха Московського і всієї Русі Пимена (Ізвекова), розглядалась справа колишнього єпископа Іоана, де його було позбавлено священного сану і чернецтва, попри те, що він не підлягав юрисдикції РПЦ. Наступного дня архієреї Українського Екзархату РПЦ звернулись до духовенства, чернецтва і всіх православних вірян України з Посланням, в якому закликали українську паству зберігати церковну єдність і не піддаватися спокусі розколу, яка є ніщо інше, як природна реакція

частини кліру і мирян західноукраїнських парафій РПЦ на «натиск католицизму» [356, с. 25, 26].

Серед архівних документів, що зберігаються в ЦДАВО України є свідчення самого о. Іоана стосовно зазначеного інциденту. Характеристики полемічності наявні в листі архієпископа УАПЦ Іоана про журнал №117 рішень Священного Синоду РПЦ від 14 листопада 1991 р. Архієпископ у листі на адресу Священного Синоду висловлював здивування: чому Синод не знав, що від 1 листопада 1989 р. він уже не єпископ РПЦ, тому які можуть бути судження, коли він «знаходиться під юрисдикцією Константинопольського Вселенського Патріарха Димитрія І». Він зазначав «туподумність» членів Священного Синоду, аргументуючи це тим, що 20 жовтня 1989 р. він з міста Моршин сповістив телеграмою про свій вихід із РПЦ [98, арк. 9-17].

Архієрейський собор РПЦ, що відбувся 30-31 січня 1990 р. визнав проголошення УАПЦ неканонічним, так як при ньому не було дотримано традиційного механізму дарування автокефалії. При цьому ігнорувалася той факт, що фактична автокефалія Московської митрополії, започаткована в 1448 р. без канонічної санкції з боку Константинопольського патріархату, перебувала в стані неканонічності упродовж 140 років.

Вагомою перешкодою на шляху відновлення діяльності УАПЦ стала відсутність власного єпископату – проблема ідентична тій, яка мала місце в період «першого відродження». Іоан (Боднарчук) безрезультатно спробував вирішити її за допомогою Патріарха Грузинської Православної Церкви та ієрархів РПЦ. Тож для процесу хіротонії, як розповідав сам митрополит, він залучив єпископа Яснополянского, ієрарха Російської Православної Церкви Закородоном Вікентія (Чекаліна). 31 березня 1990 р. у церкві святих Безсеребренників Косьми і Даміана в с. Михайловичі Дрогобицького району Львівської області відбулася перша хіротонія в сан єпископа Тернопільського і Бучацького Боднарчука Івана Миколайовича, в постригу Василя (старшого брата архієпископа Іоана). Декілька днів по тому уже

трьома вище зазначеними єпископами рукопокладено в сан єпископа Івано-Франківського і Коломийського священника Абрамчука Степана Васильовича, в чернецтві Андрія; єпископа Чернівецького, Хотинського і всієї Буковини Даніїла (Ковальчука), єпископа Рівненського і Луцького Миколая (Гроха), єпископа Ужгородського і Хустського Володимира (Романюка), єпископа Чернігівського і Сумського Романа (Балащука) [42, с. 48]. У вересні того ж року був висвячений Січевський єпископ Антоній (Масендич) [397, с. 364]. Проте канонічність цієї хіротонії до цього часу викликає суперечливі погляди дослідників. Особлива увага звертається на те, що Вікентій (Чекалін) на той час був позбавленим сану кліриком Тульської єпархії. Тож висвячених за його участі ієрархів визнають далеко не усі, називаючи їх «лжеєпископами» [356, с. 28].

Намагаючись протистояти процесу відродження УАПЦ ієрархи РПЦ проводили відповідну роботу серед віруючих, насамперед, західних областей України. Зокрема, 10 вересня 1989 р., у зв'язку із загостреною ситуацією в західних областях, тодішній митрополит Київський Філарет (Денисенко) – патріарший екзарх України в структурі РПЦ, провів у Свято-Успенській Почаївській Лаврі нараду кліриків західних єпархій, багато з яких тоді висловлювались за утворення в Україні автокефальної Церкви. Тоді це розцінювалось як наслідок «тиску з боку уніатів» та утворення Ініціативного комітету. У травні 1990 р. Філарет (Денисенко) провів зустріч з духовенством Тернопільської єпархії з метою відвернути його від ідеї автокефалії. Однак подібні зустрічі, а також роз'яснення через засоби масової інформації не змогли зупинили зростання чисельності парафій УАПЦ [356, с. 19, 27, 28]. Певною мірою цьому сприяла вибудована церковна структура, яка мала правлячих архієреїв у західних областях України.

Наявність єпископату дала можливість провести 5-6 червня 1990 р. у Києві перший Всеукраїнський Собор УАПЦ, на якому були присутні 703 делегати з усіх областей України. Серед них: сім єпископів, один

архімандрит, 247 священників, п'ять дияконів та 287 мирян. Серед гостей були народні депутати України: Сергій Головатий, Іван Драч, Іван Заєць, Павло Мовчан, Юрій Сорочик, Олесь Шевченко та представники української науки і культури. Собор затвердив проголошення відродження УАПЦ в Україні, відмежування від Московського патріархату, Статут УАПЦ і ухвалив важливі організаційні рішення. На Соборі проголошено Український (Київський) Патріархат і обрано Патріархом Київським і всієї України – 92-літнього митрополита Мстислава (Скрипника), а місцеблюстителем патріаршого престолу призначено митрополита Львівського і Галицького Іоана (Боднарчука). УАПЦ заявила про себе як про самостійну Церкву, яка прагнула зайняти відповідне місце серед інших автокефальних Церков світу, про що йшлося в телеграмах, відправлених Вселенському Патріарху Димитрію I та усім Патріархам Автокефальних Православних Церков. На завершення роботи Собору відбувся молебень у храмі Святої Софії, відкритої завдяки зусиллям народних депутатів України [42, с. 43].

Коментуючи події, які відбувалися під час проведення Собору, В. Бондаренко зазначив, що рішення зі згаданих питань приймалися, на жаль, з порушенням елементарних норм демократичної процедури виборів. Він вважає, що причину цього потрібно шукати в політичній «підкладці», яку, без сумніву, мав акт обрання патріарха та його місцеблюстителя. Прийняття рішень з цих питань різко дисонувало з помітною тенденцією демократизації у житті нашого суспільства. Така практика, на його думку, не могла піти на користь УАПЦ, а зайва поспішність у кардинальних питаннях свідчила про невиваженість рішень та їх пропагандистський характер. Автор переконаний, що Перший Всеукраїнський Собор УАПЦ продемонстрував наростання інституційних процесів у середовищі прибічників православної автокефалії на Україні, їх прагнення до розширення свого впливу на сході України та пошуки підтримки й визнання з боку інших автокефальних православних церков. Саме тому з гіркотою

ним сприймалась помітна неповага з боку керівництва УАПЦ до закону й демократичних надбань суспільства, спроби використати національні та релігійні почуття віруючих для досягнення переваги над іншими Церквами. Дослідник застерігав, що релігійні та національні почуття мають величезну силу й будучи спрямованими в русло конфронтації, можуть призвести до катастрофічних наслідків, якими і без того багата наша історія [333, с. 15-18].

Обрання Патріархом Мстислава (Скрипника) відбулося заочно у зв'язку з тим, що московська влада заборонила йому приїхати до України із США. Лише 10 жовтня 1990 р. Владика прибув до Києва, про що повідомляла Митрополита Канцелярія УАПЦ в США. Його урочисто зустрічали митрополит Іоан (Боднарчук), ієрархи УАПЦ, група народних депутатів України, представники Уряду, члени Братства Святого Андрія Первозванного, духовенство та сотні віруючих відродженої Церкви [262]. Патріарх наголосив, що планує відвідати усі міста України, познайомитися із становищем громад УАПЦ, поспілкуватися з представниками інших віросповідань з метою знайти спільну мову та загасити міжконфесійні конфлікти, які виникають в деяких населених пунктах [273].

2 жовтня 1990 р. Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР зареєструвала прийнятий Собором Статут УАПЦ.

Американську православну громадськість із роботою Собору познайомила Лариса Лохвицька, яка була його делегатом, опублікувавши свої нотатки в православній газеті «Віра», що виходила в США [211]. Ця інформація була досить актуальною, адже в листопаді 1990 р. утворено єдиний Священний собор єпископів УАПЦ, який об'єднав діючих ієрархів Церкви в Україні та в діаспорі. 18 листопада того ж року в Київському соборі Святої Софії відбулася інтронізація Патріарха Мстислава (Скрипника). Церковні урочистості завершилися відправою літургії. У Богослужінні, яке очолив Патріарх, взяли участь усі члени ієрархії, включаючи прибулих із США архієпископа Костянтина і єпископа Антонія.

Серед присутніх у храмі був голова Ради у справах релігій при Раді Міністрів Української РСР Микола Колесник, з яким через два дні у Патріарха передбачалась офіційна зустріч. Під час богослужіння Мстиславові (Скрипнику) було вручено православну святиню XVII ст. – посох Київського митрополита Петра Могили. Три дні по тому Владика мав відвідати Чернігів і віддати ліки, подаровані Українською Православною Лігою в США для жертв Чорнобильської катастрофи [212].

Розвиток церковного будівництва засвідчив, що УАПЦ стала реальною силою в релігійно-церковному житті України. Проте порушення канонічного порядку утворення автокефалії, допущене керівництвом УАПЦ, засуджувалося РПЦ, УПЦ та Константинопольською церквою. УАПЦ, як і на початку XX ст., зіткнулася з проблемою узгодження своїх прагнень щодо самостійності православ'я в Україні з церковними канонами і традицією [370, с. 268]. Вона була позбавлена євхаристійного спілкування з Помісними Православними Церквами світу, що свідчило не лише про невизнання статусу автокефалії на той період часу, а й про невизнання УАПЦ як частини Вселенської Православної Церкви.

Великою проблемою, яка наклала негативний відбиток на увесь подальший розвиток УАПЦ став її розкол, зумовлений протиріччям серед духовенства. Деякі церковнослужителі з різних причин залишили Церкву. Зокрема, Богдан Михайлечко – активний діяч у період її відродження в 1989 р., невдовзі залишив Україну й виїхав до Німеччини. Священик Мефодій Андрущенко – делегат Всеукраїнського Собору УАПЦ, який у 80-річному віці долучився до процесу розбудови Церкви в Києві, не отримав місця в новій структурі УАПЦ. Далеко не остання роль у процесі розколу належить Патріарху Мстиславу (Скрипнику). Попри рішення Собору, який обрав місцеблюстителем патріаршого престолу в Україні митрополита Іоана (Боднарчука), він призначив на це місце єпископа Антонія (Масендича). Був ліквідований Ініціативний комітет, а його членам, які продовжували займатись видавничою діяльністю, порадили стати звичайними парафіянами

і не втручатись у процес керівництва Церквою. Друкований орган УАПЦ – часопис «Наша віра – Православ'я», редактором якого з вересня 1989 р. був Є. Сверстюк, згодом змінив свою назву на «Наша Віра» [42, с. 11].

До проблем, спричинених протиріччями серед духовенства УАПЦ, можна віднести ще й незначну кількість церковних будівель і відсутність патріаршого собору. Проблемним питанням, яке зумовило розбрат серед Православних Церков України, було їх прагнення привласнити для своєї конфесії українські святині Києва – Андріївський храм та Софіївський собор. У листі на адресу Голови Ради Міністрів України від жовтня 1991 р. керуючий справами Патріархії УАПЦ Антоній (Масендич) звертав увагу на відсутність патріаршого собору, який повинна мати Церква для постійного користування. За словами автора листа, наявність свого храму значно підняло б авторитет не лише УАПЦ, але й «влади Києва та незалежної Української держави в очах української діаспори та світової громадськості» [103, арк. 166]. Проте зазначена проблема залишалася не вирішеною упродовж значного періоду часу.

Символічною і водночас суперечливою вважає постать Мстислава (Скрипника) професор А. Колодний. Символічність він обґрунтовує поєднанням посад: глави Української православної церкви в США, де Патріарх проводив більшу частину свого часу, і в Україні, де він бував рідко і мало займався керівництвом Церквою. Суперечливість же полягала в тому, що «попри усі заяви про необхідність підключення Церкви до процесу демократичного відродження України, Мстислав поступово розколював і відштовхував від неї ті сили, які брали участь в її становленні». Залучаючи деякі спогади очевидців дослідник звертає увагу на складний і конфліктний характер Патріарха, що позначилось на єдності УАПЦ. Одним із чисельних прикладів було негативне сприймання тогочасної активної діяльності архієпископа Володимира (Романюка) і, навіть, відлучення його від Церкви [371, с. 154-155].

Вагому роль в історії становлення Церкви відіграв Володимир Ярема, якого А. Колодний вважає «зачинателем», але не «будівничим». «Зовні Володимир Ярема видавався відкритою, щирою людиною, а насправді в ньому було багато потаємного і незрозумілого. Саме з його подачі: вилучено з УАПЦ митрополита Іоана (Боднарчука); зігноровано Мстиславом (Скрипником) утворення Київського Патріархату, який він спочатку очолив і прийняв, а вже через місяць відкликав ним же підписаний документ з патріархом Філаретом про поєднання Українських православних церков; залишено застережливий заповіт про перехід УАПЦ під підлеглість митрополита Костянтина – Владика УАПЦ в США, чим скористався потаємний в своїх цілях щодо УАПЦ архієпископ Ігор (Ісіченко), висуваючи все нові протидії на шляху об'єднання православних церков України» [371, с. 157].

Після смерті Патріарха Мстислава (1993 р.) УАПЦ знову виокремила в окрему від Київського Патріархату церковну структуру. 7 вересня 1993 р. на Соборі Патріархом Київським та всієї України обраного Дмитрія (Ярему), а 14 жовтня того ж року відбулася його інтронізація. Проте розбрат і конфлікти, які й надалі продовжувалися між ієрархами Церкви, не сприяли її стабільності та розвитку. Державний комітет України у справах релігій не зареєстрував документів проведеного Собору. Тож державну реєстрацію Церква не могла отримати майже три роки. 31 січня 1995 р. Патріархія УАПЦ змушена була втретє подати позов до Верховного Суду України з вимогою реєстрації змін і доповнень до Статуту про управління УАПЦ та відшкодування Церкві морального збитку, завданого протизаконним позбавленням її легального статусу. З цією ж метою відбулася зустріч єпископа Ігоря (Ісіченка), Канцлера Патріархії УАПЦ Юрія Бойка та деяких священників із заступником Міністра України у справах національностей, міграції та культур Василем Середою. Зібрання духовенства прийняло звернення до Президента України з тим, щоб він

особисто проконтролював відновлення реєстрації Статуту УАПЦ та повернення їй юридичних прав [265].

Лише в серпні 1995 р. з'явилось офіційне повідомлення Міністерства у справах національностей, міграцій та культур про відновлення реєстрації Київської патріархії УАПЦ. Проте собор Святої Софії не передано УАПЦ, тим самим позбавлено її, на думку вірян, гідної репрезентативності [266].

У тому ж 1995 р. Патріарх Димитрій виступив із Зверненням до православного народу, духовенства та ієрархів з приводу початої акції об'єднання Православних Церков. Він посилався на переговори в цьому напрямі з уже покійним на той час Патріархом УПЦ КП Володимиром (Романюком), під час останніх зустрічей з яким йшлося про єдність Української Православної Церкви та про відмову від сану ради вибору єдиного Патріарха УПЦ [261]. Проте подальші події не сприяли процесу єдності в українському православ'ї. Тож наслідком останніх тривожних роздумів Патріарха став його передсмертний Заповіт. Патріарх Димитрій (Ярема) закликав вірних УАПЦ визнати над собою юрисдикцію митрополита УАПЦ в діаспорі та США Костянтина (Багана) та продовжити працю над творенням єдиної Помісної Української Православної Церкви в канонічній єдності зі Вселенським Патріархом [272].

Після смерті Димитрія (Яреми) Предстоятелем УАПЦ став Мефодій (Кудряков), який очолював Церкву впродовж 2000-2015 рр. За цей час він неодноразово висловлювався за об'єднання Православних Церков України в єдину Помісну Церкву. Згідно з його Духовним заповітом це мало відбутись виключно з благословення Вселенського Патріарха. Митрополит вважав, що основною перепорою на шляху об'єднання Православних Церков України є особистість патріарха УПЦ КП Філарета (Денисенка), який не погоджувався на об'єднання без гарантій збереження його патріаршого сану.

Цей період не відзначався особливою стабільністю і всередині самої Церкви, підтвердженням чого є розкол, що відбувся в березні 2003 р. Його

головною причиною стало протистояння між митрополитом Мефодієм і керуючим справами архієпископом Ігорем (Ісіченком).

Митрополит УПЦ в США Костянтин (Баган), прийнявши УАПЦ до своєї юрисдикції, закріпив двоцентровий принцип управління Церкви – митрополит Мефодій та архієпископ Ігор (Ісіченко). Однак будь-які контакти Предстоятеля УПЦ в США із представниками УАПЦ в Україні викликали природну негативну реакцію РПЦ та осуд дії з боку Вселенського Патріарха, які вважали УАПЦ неканонічною [40].

Попри усі негаразди, які спіткали УАПЦ на шляху її становлення, церковні громади поступово виникали і розвивались в різних регіонах України, в тому числі й в її південно-західних областях. Перша згадка про архієрея, що керував єпархією УАПЦ в Одесі з'явилася в квітні 1992 р. У російськомовному виданні «Одесский вестник» було надруковано оголошення українською мовою, де вказувалось, що «в ніч з 25 на 26 квітня в храмі Різдва Христового відбудеться Пасхальне Архієрейське Богослужіння, яке відправить Преосвященнійший Пантелеймон, єпископ Одеський та Балтський» [251]. Проте уже в червні 1992 р., після об'єднання частини УПЦ з УАПЦ, колишній керуючий Одесько-Балтською єпархією єпископ Пантелеймон, що належав донедавна до УАПЦ, змінив свої автокефальні настрої та перейшов під юрисдикцію Московського Патріархату [187].

Упродовж 1997-1999 рр. відбувались постійні зміни церковно-адміністративного поділу УАПЦ у південно-західних областях України, які мало позначились на діяльності Церкви. Церковні громади здебільшого прагнули зареєструватися, але були малочисельними. Не маючи достатнього підґрунтя для свого існування в Одесі, за відсутності кадрового потенціалу для душпастирської роботи, маючи негативну характеристику з боку Православної Церкви московської деномінації, Українська Автокефальна Православна Церква, що мала найбільшу концентрацію своїх громад на

території Західної України, з великими труднощами проходила процес свого становлення в південно-західному регіоні в цілому та Одесі, зокрема.

Чергова церковно-адміністративна трансформація УАПЦ розпочалося наприкінці 1990-х рр. У Свято-Пантелеймонівському храмі м. Миколаєва 8 квітня 1997 р. відбувся Установчий Собор, у роботі якого взяв участь Патріарх Димитрій. На Соборі вирішено питання про утворення Таврійської єпархії, до якої увійшли території Автономної Республіки Крим, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей, та про обрання її керівних органів єпархії [199].

Згідно із звітом відділу у справах релігій Одеської обласної державної адміністрації, у 1997 р. в області було зареєстровано дві громади УАПЦ, які особливої активності не проявляли. Проте, попри свою малочисельність, одна з них намагалася отримати величезне культове приміщення в Одесі по вулиці Базарній, 2 [87, арк 2; 88, арк 5]. Упродовж 1998-1999 рр. чисельність громад УАПЦ в Одеській області не змінилася [90, арк. 20, 22; 91, арк. 16]. Третя громада в місті виникла лише в 2000 р. Проте, як і раніше, громади діяли в традиційному руслі й особливої активності не проявляли [92, арк. 14; 93, арк. 5].

У 2002 р. життя громад УАПЦ дещо пожвавилось. До відділу у справах релігії Одеської обласної державної адміністрації прийшли представниці релігійної громади Одеси проконсультуватись з приводу запрошення священика у зв'язку з приєднанням до них найближчим часом однієї з громад УПЦ КП. Подібну інформацію надав і економ Кримської єпархії УАПЦ, який повідомив про утворення громади або місії в місті. При цьому він поцікавився можливістю відкриття подвір'я єпархії в Одесі. На цей час в області зареєстровано три громади. Проте, як і в попередній період, вони мали лише одного священика. Не маючи власної культової споруди громади змушені були орендувати приміщення [94, арк. 6, 7, 27]. На початок 2005 р. в Одеській області діяло лише п'ять громад УАПЦ, які мали трьох священиків [96, арк. 9].

Не набагато кращою була ситуація стосовно зростання кількості громад УАПЦ на території Миколаївської області. У відповідності до статистичних даних Державного комітету у справах релігій на 1 січня 1999 р., в області діяло три громади [56, с. 30], на 1 січня 2000 р. – п'ять [57, с. 32], на 1 січня 2002 р. – сім [59, с. 41], на 1 січня 2004 р. – дев'ять [61, с. 37].

Першою на Миколаївщині відкрито «автокефальний» храм Успіння Пресвятої Богородиці у м. Баштанка, а у 1992 р. за розпорядженням Представника Президента України в Миколаївській області А.К. Кінаха, до УАПЦ було передано храм Святого великомученика і цілителя Пантелеймона, парафію якого очолив настоятель храму, ієрей – отець Іван [430, с. 159].

Уперше про діяльність громади УАПЦ у Миколаєві на шпальтах місцевих газет згадується в 1992 р. у зв'язку з виділенням їй для статутної діяльності та відновлення храму Морського шпиталю. Про це йшлося, зокрема, у газеті «Южная правда», де розміщено відповідну інформацію за дорученням громади УАПЦ [237].

У липні 1992 р. відбулось освячення храму УАПЦ в ім'я Святого Пантелеймона, що розмістився в будівлі колишньої Леонідо-Федосіївської церкви, в якій багато років знаходився клуб медичних працівників міської лікарні Миколаєва №1 [364, с. 126].

Станом на 2005 р. з 11-ти громад УАПЦ, статuti яких зареєстровано в Миколаївській області, фактично діяли лише чотири. Розкол, що стався в 2003 р. негативно позначився на діяльності Церкви.

Громади УАПЦ з початку 1990-х рр. з'явилися на території Херсонської області. У грудні 1990 р. про свою належність до УАПЦ заявила доволі велика громада у селі Зміївка Бериславського району Херсонської області і одна громада у Херсоні [290].

Проте кореспондент газети «Херсонская неделя» О. Лиховид опублікував інформацію, згідно з якою в самому Херсоні громади УАПЦ не

були зареєстровані. Такі громади, за його словами, існували у селах Золота Балка та Михайлівка Нововоронцовського району Херсонської області. У Херсоні діяла лише одна громада РПЦ, якій належав Свято-Стретенський храм [229]. Проте ці дані не відповідали дійсності.

У липні 1998 р. розпорядженням голови Херсонської ОДА А. Касьяненка було зареєстровано дві громади УАПЦ – у с. Антонівка Скадовського району та у с. Подове Новокаховського району [234].

Динаміку зростання чисельності громад у Херсонській області можна простежити за даними Державного комітету у справах релігій. На 1 січня 1999 р. в області діяло 12 громад [56, с. 31], на 1 січня 2000 р. – 14 [57, с. 33], на 1 січня 2003 р. – 28 [60, с. 38], на 1 січня 2004 р. – 37 [61, с. 38]. Ці показники значно вищі, ніж у Миколаївській і Одеській областях, що свідчить про активізацію діяльності УАПЦ на Херсонщині.

Для порівняння варто зазначити, що найбільшого поширення УАПЦ набула у Львівській області, де на 1 січня 2004 р. діяло 366 зареєстрованих та дві громади – без реєстрації своїх статутів, що дозволено українським законодавством. Загалом в Україні кількість громад у зазначений період часу становила 1 156, що значно менше у порівнянні з іншими православними конфесіями [61, с. 31, 37].

Таким чином, релігійно-суспільний рух за відродження УАПЦ став реальним фактором, що справив помітний вплив на релігійно-церковну сферу життя в Україні. У південно-західних областях України Церква не отримала великої підтримки віруючих, але утворення та діяльність громад засвідчило прагнення частини населення до своєї національної Православної Церкви.

2.2. Трансформація УПЦ та рефлексія в південнозахідних єпархіях

Процес реорганізації Російської Православної Церкви в Україні розпочалася з рішення Архієрейського собору РПЦ (30-31 січня 1990 р.),

який прийняв «Положення про екзархати», де зазначено подвійні назви для Українського і Білоруського екзархатів Московського патріархату, відповідно Українська Православна та Білоруська Православна Церкви. Цим самим зроблено спробу зберегти контроль над церковним життям в Україні та Білорусі й задовольнити національні почуття православних. Проте зазначений документ незначною мірою розширював права церковних структур УПЦ. Адже йшлося лише про певне розмежування компетенції священноначалія РПЦ та УПЦ, яке полягало в тому, що на території України мали ліквідуватися ставропігії Московського патріархату, утворитися колегіальний орган управління церквою – Синод, що мав би вищу законодавчу, виконавчу та судову владу в межах екзархату; комісії для координації життєдіяльності церкви в різноманітних сферах тощо. Звичайно це не давало самостійності УПЦ і усі її постанови набували чинності лише в разі ухвалення їх у Москві Священим Синодом. До того ж Московський патріархат залишав за собою право затверджувати правлячих та вікарних архієреїв та інші права, що свідчить про обмеження УПЦ в управлінні церковним життям. Крім того, центральний церковний бюджет формувався за рахунок коштів, що відраховувались екзархами, епархіями та ставропігійними монастирями [370, с. 265]. Таким чином Українській Православній Церкві було надано певну адміністративну автономію при збереженні канонічного підпорядкування Московському Патріархату [391, с. 589].

Відновлення діяльності УАПЦ стало своєрідним прикладом для національного розвитку УПЦ. Каталізатором цього процесу стали зміни, які відбулися в Московській патріархії. Після смерті Московського Патріарха Пимена (Ізвекова) (3 травня 1990 р.), який був прихильником збереження єдності та неподільності РПЦ, місцеблюстителем Московського патріаршого престолу таємним голосуванням Священного Синоду РПЦ було обрано митрополита Філарета (Денисенка), а місяць по тому Архієрейським

собором РПЦ його висунуто одним із трьох кандидатів на Московський патріарший престол. Проте на Помісному соборі РПЦ 7-8 червня 1990 р. більшістю голосів патріархом РПЦ обрано митрополита Ленінградського і Новгородського Алексія (Рідігера) [365, с. 114-115].

Філарет (Денисенко) вирішив реалізувати свій потенціал в Україні, де очолив національний рух Української Православної Церкви. За його твердженням на Помісному Соборі РПЦ 7-8 червня 1990 р. він добився для УПЦ права «незалежності і самостійності в управлінні», що пізніше планувалося викреслити із постанов цього Собору [66, 223]. Проте ці дані не збігаються з датою його обрання Предстоятелем УПЦ і пізнішими проханнями надання Церкві цього права.

З метою уникнення можливих проблем з канонічним становленням Церкви, Філарет (Денисенко) врахував досвід і помилки УАПЦ. У липні 1990 р. відбулося засідання Синоду УПЦ, де було прийнято «Звернення єпископату Української Православної Церкви до Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія та Священного Синоду Російської Православної Церкви». У документі зазначалось, що з метою подальшої суверенізації УПЦ заснування нових єпархій, обрання, призначення і переміщення архієреїв, на українських землях має перебувати в компетенції Синоду УПЦ. Предстоятель УПЦ повинен обиратися українським єпископатом з титулом «Митрополит Київський і всієї України» (замість «Митрополит Київський і Галицький»), лише затверджуватися Московським патріархом і Священим Синодом і титулуватися «Блаженнішим» у межах України. Предстоятелем УПЦ було обрано митрополита Філарета (Денисенка) [370, с. 269].

У відповідності з рішенням Комісії Священого Синоду та Архієрейського собору РПЦ (25-27 жовтня 1990 р.) було прийнято рішення «Про Українську Православну Церкву». А вже 28 жовтня 1990 р. у Києві Патріархом РПЦ була вручена «Грамота Алексія Другого Божою милістю Патріарха Московського і всієї Русі, митрополиту Київському і всієї

України Філарету», де зазначалося: «Бути віднині Православній Українській Церкві незалежною і самостійною в своєму управлінні». Митрополит Філарет отримав титул «Блаженнійший». У Грамоті йшлося також про те, що Українська Православна Церква поєднується через Російську Православну Церкву з Єдиною, Святою, Соборною і Апостольською Церквою, без соборного рішення якої не змінює в себе нічого, що стосується догматів віри і святих канонів [2]. Фактично УПЦ отримала статус автономної церкви, яка зберігала певну канонічну залежність від РПЦ.

Звертає на себе увагу оперативність Московського Патріарха Алексія II стосовно розгляду «Звернення ...» УПЦ, приїзд до Києва і вручення Грамоти Філарету вже наступного дня після завершення роботи Архієрейського собору в Москві. Це є підтвердженням розуміння ним непростой релігійної ситуації, яка склалася в Україні й важливості її вирішення через посилення позицій УПЦ.

Після проголошення державної незалежності України, в Києві відбувся Архієрейський собор УПЦ (6-7 вересня 1991 р.), який обговорив церковні справи в нових політичних умовах. У своїй доповіді Філарет позитивно оцінив демократичні зміни в країні і зазначив, що УПЦ і надалі буде зберігати молитовну і канонічну єдність з РПЦ. Головне завдання Церкви він вбачав у вирішенні проблеми духовного відродження народу.

Проте наступний Собор УПЦ, який відбувся 1-3 листопада 1991 р., звернувся до Патріарха Алексія II та єпископату РПЦ з проханням дарувати УПЦ повну канонічну самостійність, тобто автокефалію. Підґрунтям для цього рішення стала релігійна ситуація, яка склалася в Україні після проголошення незалежності, яка вимагала від УПЦ нового статусу, для чого в неї є всі необхідні підстави. Собор просив також Московський Патріархат посприяти заснуванню Київського Патріархату та визнання його Східними Патріархами і Главами інших Помісних Церков [19, с. 257-259].

Варто звернути увагу на відсутність єдиної позиції щодо проблеми автокефалії в українському суспільстві. Ієрархи УАПЦ підтримали цю

ініціативу, сподіваючись таким чином подолати розкол у православ'ї і об'єднатися в єдину Церкву. Проте вони критикували дії Предстоятеля Філарета, вважаючи, що канонічну автокефалію Українське православ'я може отримати лише від Вселенського Константинопольського патріарха, дотримуючись позиції про неканонічність приєднання Київської митрополії до Московського патріархату в 1686 р. [365, с. 122-123].

Чи можна стверджувати, що звернення до Московської Патріархії було стратегічною помилкою Предстоятеля УПЦ? На нашу думку – так, адже не було прораховано геополітичні задачі, що ставили перед Церквою російські (нещодавно – радянські) еліти; та не враховано справжні інтереси російських церковних ієрархів, про які не міг не знати тодішній митрополит Філарет.

Варто звернути увагу на той факт, що серед єпископату та віруючих УПЦ не було єдності поглядів на проблему автокефалії. Під час підготовки Архієрейського Собору з однієї лише Вінницької єпархії понад 60 парафій надіслали протоколи своїх зібрань з підписами про те, що в разі надання Українській Церкві автокефалії, вони бажають перейти під омофор Патріарха Московського. Цим фактом пояснюються наступні дії митрополита Київського Філарета, який керуючись власними амбіціями та бажанням усунути небажаного ієрарха, спочатку перевів його на іншу кафедру, а потім відправив на спочинок тодішнього керуючого Вінницькою єпархією митрополита Агафангела (Саввіна) [356, с. 65, 72]. Проти переміщення свого Владика виступило духовенство Вінницької єпархії, проте це не вплинуло на рішення митрополита [428, с. 20].

У подальшому постать колишнього вінницького, пізніше франківського, майбутнього одеського архієрея та його дії стануть важливим фактором, що впливав і зараз продовжує впливати на церковне питання в українській політиці та суспільстві. Митрополит Агафангел (Саввін) завжди залишався активним противником об'єднання Українських Церков на принципах автокефалії.

Питання про надання автокефалії УПЦ вирішувалось на Архієрейському соборі РПЦ 31 березня – 4 квітня 1992 р., де була дана негативна відповідь. Дослідник В. Бондаренко вважає, що конфлікт між РПЦ та УПЦ був спричинений двома факторами. З одного боку, священноначаліє РПЦ й до початку Собору поставилось до автокефалії УПЦ без особливого ентузіазму, хоча й не заперечувало факт її можливості, а з іншого – воно негативно оцінювало роль у цьому процесі митрополита Київського і всієї України Філарета. Підтвердженням є лист Алексія II до Президента України, де він обґрунтував основні позиції прийнятих на Соборі документів. Зазначено, що виступи єпископів УПЦ засвідчили неоднозначність у ставленні до автокефалії кліру та віруючих України. Однозначно позитивно ця ідея сприймається лише в західноукраїнських єпархіях. В інших – вона відкидається більшістю духовенства та віруючих. Тож питання про автокефалію не знято з порядку денного і буде розглядатися на черговому Помісному Соборі РПЦ. Поспішність його вирішення загрожує новими церковними розколами в Україні, які можуть послужити поштовхом до порушення і без того нетривкого громадянського миру [370, с. 279].

На Соборі було також прийнято рішення про переміщення з посади Предстоятеля УПЦ митрополита Філарета. Тоді він заявив про свою відставку, але повернувшись до Києва оприлюднив свій намір залишитися митрополитом УПЦ, мотивуючи це примусом по відношенню до нього, який мав місце на Соборі в Москві [66, с. 234]. Поведінка Філарета спричинила посилення конфліктної ситуації в українському православ'ї. Шість єпископів, які були в опозиції до Філарета, очолили промосковську партію в УПЦ і на своїй нараді в Житомирі 30 квітня 1992 р. звинуватили митрополита у клятвовідступництві, заявили про свій вихід з-під його підпорядкування та необхідність негайного скликання Собору УПЦ [370, с. 280]. Тож вкотре в релігійній історії кінця ХХ ст. «людський фактор»: амбіції, особисті симпатії та антипатії негативно позначився на

процесі розбудови Української Церкви. Більшість православних архієреїв відмовились від своїх попередніх поглядів на проблему автокефалії лише через особисту неприязнь до Філарета (Денисенка).

Без участі митрополита Київського і всієї України, за вказівкою Московського патріархату, митрополит Харківський і Богодухівський Никодим (Руснак), відомий своїм негативним ставленням до автокефалії Церкви, 27 травня 1992 р. провів Архієрейський собор у Харкові, де Предстоятелем УПЦ обрано митрополита Ростовського й Новочеркаського Володимира (Сабодана). Фактично була утворена нова Православна Церква в Україні – УПЦ [Московського патріархату].

Обрання нового митрополита підтримали Глави Помісних Православних Церков, які були переконані в тому, що таким чином УПЦ рухається до канонічної незалежності законним шляхом. Проте важко не погодитися з фактом, що проведення Собору в Харкові та прийняті на ньому рішення суперечать церковним правилам. Зокрема, він був скликаний за вказівкою Московського патріархату, всупереч рішенням Архієрейського собору РПЦ від 25-27 жовтня 1990 р., який проголосив самостійність і незалежність в управлінні УПЦ. Але ж Собор єпископів міг бути скликаним лише Предстоятелем УПЦ. До того ж Предстоятель УПЦ мав обиратися пожиттєво з числа українських архієреїв. Володимир (Сабодан) до виборів його митрополитом УПЦ був архієреєм РПЦ – керуючим справами Московської патріархії.

Зміни, які відбулися в структурі УПЦ, торкнулись і південно-західних областей України. Певні церковно-адміністративні трансформації тут відбулися на початку 1990-х рр. Тоді Одеська кафедра була центром Одесько-Херсонської єпархії, яка охоплювала увесь південь України. З 1976 р. і до своєї смерті (4 лютого 1990 р.) митрополитом Одеським і Херсонським був Сергій (Петров), який тимчасово керував і Луганською (раніше – Ворошиловградською) єпархією [233]. Звичайно, управління такою величезною за розмірами територією потребувало багато часу та

зусиль. Тож не дивно, що відвідував він міста ввіреної йому єпархії досить рідко, зокрема, в Херсоні бував приблизно раз на рік [299]. Після його смерті митрополитом Одеським і Херсонським упродовж року був Леонтій (Гудимов).

У лютому 1991 р. внаслідок церковно-адміністративної реорганізації утворено дві самостійні єпархії – Одеську та Херсонську, з присвоєнням правлячим архієреям титулів: «Одеський і Ізмаїльський» та «Херсонський і Таврійський». Херсонська єпархія включала південно-західні райони Херсонської області й кафедральний Свято-Духівський собор знаходився в Херсоні. Упродовж 20 лютого 1991 р. – 16 березня 1992 р. новоутворену Херсонську і Таврійську єпархію очолював Леонтій (Гудимов), який мав прекрасну характеристику Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР, де «відмічались його патріотизм, громадянськість, готовність прислухатись до порад і рекомендацій» [102, арк. 92]. Цілком закономірною була громадсько-політична позиція митрополита Леонтія, який в березні 1991 р., напередодні Всеукраїнського референдуму, виступав проти незалежності України, за збереження союзного договору, дотримуючись принципу «у союзі – майбутнє»). При цьому Владика підкреслював свою належність до українства, попри російське прізвище. Він народився в 1923 р. у селі Нова Слобода Путивльського району Сумської області та закінчив Одеську духовну семінарію.

Упродовж 1992-1997 рр. єпископом Херсонським і Таврійським був Владика Іларіон. Він народився 3 травня 1951 р. у Львові в сім'ї священика, яка згодом переїхала до Луганська. Навчався в Одеській духовній семінарії та Московській духовній академії. Перед своїм призначенням на Херсонську кафедру він побував кліриком у Луганській, архієреєм у Івано-Франківській та Чернівецькій кафедрах [233].

У подальшому на чолі Херсонської єпархії були: єпископ Іов (Смакоуз) (1997-1999 рр.) [292], архієпископ Іонафан (Єлецьких) (1999-2006

рр.) [313] та Іоанн (Сіопко), який з 2006 р. з короткою перервою очолює Херсонську кафедру [3].

До новоствореної Одеської єпархії відійшла територія Одеської області із центром в Одесі, де знаходився Свято-Успенський кафедральний собор. Площа єпархії дещо зменшилась за рахунок утворення інших територіально-церковних одиниць на півдні України. До того ж з її складу вийшли 57 діючих храмів і чотири благочинних округи, які знаходились на території Херсонської області [443, с. 120]. Очолив Одеську єпархію архієпископ Лазар (Швець). Одеська єпархія як територіально-церковна структура УПЦ була зареєстрована 23 серпня 1991 р. Її засновником як юридичної особи значиться Київська митрополія УПЦ [49]:

Дещо пізніше – 20 червня 1992 р., у відповідності з рішенням Помісного Собору УПЦ, відбулася церковно-адміністративна трансформація Кіровоградської єпархії, яку поділено на Кіровоградську та Миколаївську [430, с. 142]. До складу Миколаївської єпархії увійшли Миколаївський, Березанський, Очаківський, Вітовський, Новоодеський, Баштанський, Снігурівський, Новобузький, Березнегуватський і Казанківський райони Миколаївської області. Архієпископська кафедра знаходилась у Миколаївському храмі Різдва Пресвятої Богородиці.

Дослідник О. П. Тригуб підкреслював історичну значимість Миколаєва в контексті розвитку православ'я ще з кінця XVIII ст.: «Именно в Богоявленске князь [Потемкин – авт.] желал основать Спасский монастырь и в нем местопребывание епархиальных архиереев, и если бы не смерть князя, стал бы Николаев епархиальным городом и центром духовной и религиозной жизни юга Украины» [424, с. 161-165].

Першим єпископом Миколаївським і Вознесенським призначено Варфоломія (Ващука), який очолював єпархію до липня 1993 р. За його словами, «храми Миколаєва потребують капітального ремонту, реставрації, та й парафіян тут небагато». Аргументував це Владика тим, що Миколаїв у радянські часи був закритим містом і тому тут дуже укорінився атеїзм [286].

Варфоломію та його наступнику – єпископу (з 2000 р. – архієпископу) Питириму (Старинському) довелося вирішувати й кадрову проблему, в зв'язку з нестачею священнослужителів [67, с. 756].

Таким чином, реформування церковно-адміністративної мережі сприяло швидкій інституалізації УПЦ на півдні України, де відбувалися кадрові зміни спричинені загальноукраїнською церковною ситуацією. Насамперед, це стосувалося позиції місцевого духовенства по відношенню до митрополита Філарета (Денисенка). Яскравим прикладом може слугувати конфліктна ситуація в Одеській єпархії, пов'язана з діяльністю архієпископа Одеського Лазаря (Швеця), що свідчить про громадсько-політичний контекст релігійного питання в Україні. Варто зазначити впливовість архієпископа Лазаря серед керівництва УПЦ та світських урядових структур. Це підтверджується тим, що серед переліку значимих осіб, які запрошувались на урочисте зібрання з нагоди 1-ї річниці проголошення суверенітету УРСР – його ім'я значилось другим (з трьох представників УПЦ) після митрополита Київського Філарета у листі Ради у справах релігій при РМ УРСР від 28 червня 1991 р. №201 [103, арк. 73-75].

У зв'язку з тим, що події, які відбувалися в церковному житті Одеси з весни 1991 р. розглядалися в історіографії, насамперед у дисертаційному дослідженні А. Шостака [443, с. 108-113], та широко висвітлювались у місцевій пресі, зосередимо увагу лише на аналізі окремих газетних публікацій. Про те, що архієпископ спочатку активно підтримував Філарета свідчить його участь у складі делегації, яка 29 січня 1992 р. вручила Патріарху РПЦ звернення з проханням про надання автокефалії УПЦ [270]. Про це стало відомо в Одеській єпархії із засобів масової інформації.

Проте уже в травні того ж року, після Архієрейського Собору РПЦ (31 березня – 4 квітня 1992 р.) та заяви Філарета про намір залишитися на чолі УПЦ (4 квітня 1992 р.), Лазар кардинально змінив свою думку, про що повідомив кореспондента газети «Одесский вестник». Він заявив, що свою точку зору з приводу автокефалії він оприлюднив на Соборі в Москві. Вона

полягала в тому, що в Одеській єпархії автокефалія зараз не прийнятна. Що ж стосується західних областей – «то нехай вони там самі вирішують» [240].

Пристрасті з приводу церковних подій і поведінки Філарета розгорілися в Одесі після того, як студенти Одеської духовної семінарії організували збори, куди запросили свого архіпастиря, аби довідатись його думку про митрополита Філарета та звинуватили його в автокефалістських поглядах [288]. Лазар не забарився розпустити семінаристів на канікули, а усі викладачі семінарії потрапляли під скорочення. Факт скорочення штату викладачів семінарії здається досить ймовірним з погляду на те, що їм на словах виплачувалась остання заробітна плата. Менш вірогідним чи таким, що не може бути наразі документально доведеним, видається наступне: новим ректором цього закладу духовної освіти став його випускник священик Ярослав Гуля, що був єпархіальним діловодом при владиці Лазарі та не мав ані досвіду керування, ані душпастирської практики; інспектором же призначено вихованця ОДС диякона Владислава Шмідта; на парафії призначались священики західноукраїнського походження – про що сповіщав одеситів протоієрей Антонін Діаковський, вчорашній прибічник і опора архієпископа Лазаря, настоятель Успенського кафедрального собору, депутат Одеської міської ради [307].

За наведеною в пресі інформацією, в телефонній розмові з кореспондентом «Одесского вестника» Романом Григор'євим, Владислав Шмідт (студент IV курсу ОДС) спростував чутки про те, що його було призначено проректором-інспектором семінарії [185]. Стосовно ж призначення нового ректора семінарії сам владика Лазар згодом у бесіді з О. Мілкусом зазначав: «Говорили ще й про те, що ніби я призначив нового ректора семінарії. Але це не так. Щоб призначити нового ректора, я повинен звертатися до Синоду. І закрити семінарію я теж не маю права – це не належить до моєї компетенції» [240].

Ключовим моментом у небажанні сприйняти позицію правлячого архієрея стали події, що відбулись в Одесі в Лазареву суботу та отримали у

місцевій пресі аналогічну назву за іменем правлячого архієрея та днем тижня. Саме в Лазареву Суботу архієпископа Одеського і Ізмаїльського Лазаря не допущено до кафедрального храму, а покої в Одеському Успенському чоловічому монастирі та єпархіальне управління – опечатано. Перед Владикою відкрились лише двері Іллінського собору, який неодноразово пікетували його опоненти. Навіть відповідний одяг для проведення богослужінь архієпископ Лазар змушений був позичити ймовірно у представника Александрійської Церкви владика Федора. Хоча сучасник тих подій Б. Херсонський певен, що Антиохійський, а не Александрійський Владика Федор позичав Лазарю облаштування [307], хоча це викликає певні сумніви.

На шпальтах газети «Одесский вестник» повідомлялося, що ім'я Владика Лазаря не поминалось під час богослужіння в Успенському монастирі, хоч поминалось в Успенському кафедральному соборі. У більшості одеських храмів не поминалось також ім'я митрополита Київського Філарета [184]. Це виглядало як реальний саботаж, що мав місце у сфері літургії, та акцією протесту, що є неприпустимим у церковному середовищі.

Наприкінці квітня 1992 р. ареною для місцевого конфлікту став храм Казанської Божої Матері у м. Одесі. Причина конфлікту – поминання настоятелем храму отцем Михайлом під час служби Божої архієпископа Лазаря та митрополита Філарета. Храм оточили супротивники таких дій. На заміну цьому священику призначили ігумена Філіпа з чоловічого монастиря [190].

За спогадами тодішньої ректора Одеської духовної семінарії архімандрита Тихона виникла ситуація за якої архієпископ Лазар для підкорення його наказам підлеглих за церковною ієрархією викликав на територію монастиря та до семінарії загін міліції спеціального призначення, наказав зачинити заклад освіти, однак пізніше «тирана» (тобто архієрея) було вигнано [256, с. 81]. Майже так само описує той же конфлікт репортер

газети «Одесский вестник», що підписався ініціалами А.М. На його думку, архієпископ Лазар викликав «ОМОН» для того щоб вгамонити семінаристів, хоча після оглядин монастиря та семінарії службовці залишили цей об'єкт [134]. Сам архієпископ Лазар спростував драматизм, який було привнесено в ситуацію, офіційно заявивши, що «ОМОНу для угамування опальних семінаристів не було, а була лише міліція. Міліціонери покрутились біля воріт монастиря, зайшли на території і поїхали. От і усе» [240].

На думку Б. Херсонського для Владики Лазаря ця ситуація стала настільки несподіваною, що він навіть уявити не міг, що після того як його виганяли з Тернопільської кафедри прихильники автокефалії, за прихильність до тієї ж автокефалії виганятимуть його з кафедри Одеської. Тоді віруючі пікетували будівлю Іллінського храму, де відбувалась зустріч архієпископа з духовенством єпархії, тримаючи плакати із написами «Униат, вон!», «Раскольник!», «Предатель!», «Под этой рясой – мундир КГБ!» [307].

Проявом політизації церковного питання стало звернення парафій Одеської єпархії до Патріарха Московського Алексія II з проханням прийняти єпархію під безпосереднє патріарше управління [30]. Це звернення в повному обсязі надруковано на шпальтах «Одесского вестника» разом із відповіддю Патріарха Московського і всієї Русі Алексія [37] та зверненням-коментарем архієпископа Одеського і Ізмаїльського Лазаря [35].

Аналіз оприлюднених документів дає підставу стверджувати, що в єпархії склалась гостра кризова ситуація. Проте Патріарх Алексій II не дав чітку оцінку подіям в Одесі і не засудив архієпископа Лазаря. Більш того, на прес-конференції для засобів масової інформації він повідомив, що з багатьох єпархій надходять прохання надати монастирям, духовним навчальним закладам, а іноді й цілим єпархіям статус ставропігії та прийняти їх у безпосереднє патріарше управління [356, с. 81]. Тож Патріарх Московський або не бачив шляхів виходу з кризи, або ж зайняв очікувальну позицію.

Якщо в квітні 1992 р. здавалось, що архієпископ Лазар не має підтримки серед духовенства та семінаристів, то в травні того ж року біля 30-ти семінаристів (здебільшого вихідців із Західної України) оголосили про безстрокове голодування, вимагаючи тим самим повернути на кафедру незаконно вигнаного архієрея [185]. Напередодні Харківського собору архієпископа Лазаря, за даними Р. Григор'єва, підтримували в Одесі лише три релігійні громади храмів в ім'я Різдва Богородиці на Слобідці та Кривій Балці, а також Іллінського монастиря та лише половина від благочинних приїхала до архієпископа на нараду, яку планувалось провести в одному із сіл Одеської області [189]. Проте опублікований на шпальтах «Одесского вестника» документ свідчить про наступне – хоча у зверненні благочинних округів єпархії на підтримку Лазаря було забуто митрополита Філарета, його підписали керуючі 11-ти округів, у тому числі й Одеський благочинний протоієрей Олександр Ткаченко [36].

Тимчасова резиденція Лазаря знаходилась під горищем будівель Іллінського монастиря. Там його охороняли студенти семінарії та іподиякони міцної статури. Журналіст О. Мілкус назвав конфлікт в Одесько-Ізмаїльській єпархії 1992 р. «одеським протистоянням», який під такою назвою цілком може увійти до історії Української Православної Церкви в посттоталітарний період.

Сам архієпископ Лазар був переконаним, що причиною цього конфлікту були його непрості взаємини з кліром, які склались завдяки архімандриту Віталію, який під приводом боротьби з розколом розпочав боротьбу особисто з ним, переслідуючи власні інтереси, сподіваючись на єпископський сан від Московського патріархату [240].

Доцільно зазначити ще одну причину конфлікту в Одесько-Ізмаїльській єпархії. На початку 1992 р. в Одесі серед православних московської деномінації почали розповсюджуватися чутки про перехід служби Божої в церквах на українську мову. Депутат Одеської міської ради протоієрей Антонін Діаковський роз'яснював віруючим, що цей мовний

перехід відбудеться лише за бажання парафіян і що відокремлення УПЦ від РПЦ можливе лише в разі надання згоди Патріарха Московського. При цьому протоієрей посилався на тотожну думку архієпископа Лазаря [191].

На думку протоієрея Олександра Кравченка сумні події в церковному житті Одеси почались з того, що було прибрано Патріарший вензель Патріаршої літньої резиденції в Успенському монастирі, а там оселився «емісар» Юрій Михайлович, особа якого потребує встановлення [224].

1 червня 1992 р. в Одесі, у будинку офіцерів Одеського гарнізону, відбувся круглий стіл з проблем відновлення спокою в Одесько-Ізмаїльській єпархії. Його організаторами виступили Рух за соціальне оновлення та Комітет захисту миру. Присутніми були депутати Одеської міської ради, відраховані семінаристи та журналісти. Зустріч тривала біля трьох годин, але не дала жодного результату [181].

Негативне ставлення до Лазаря простих мирян продемонстровано під час повернення в Україну заочно обраного митрополита Володимира (Сабодана). Велика група одеситів стала перед митрополитом на коліна й стала просити змістити архієпископа Лазаря з Одеської кафедри. Віруючі тримали в руках плакати з надписами, які звинувачували Лазаря в підтримці дій зміщеного Харківським собором митрополита Філарета. Сам же Лазар, який був присутнім на цій зустрічі, відчував себе дискомфортно – жоден з чисельної одеської делегації не звернувся до нього за благословенням. З ним залишилися лише двоє вірних йому учнів [239].

27 липня 1992 р., згідно з розпорядженням Священного Синоду УПЦ, Лазаря переведено на Сімферопольську кафедру, а Архієпископом Одеським і Ізмаїльським призначено митрополита Агафангела (Саввіна) [186].

Активна діяльність митрополита на чолі Одеської кафедри сприяла значному розширенню церковної мережі. УПЦ [Московського патріархату] упевнено посіла провідні позиції не лише в Одеській єпархії, але й на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей. У відповідності

з даними відділу у справах релігій Одеської ОДА на 1 січня 1998 р. в області налічувалось 343 релігійні громади, 312 священнослужителів, шість монастирів, де перебувало 227 ченців. УПЦ мала 241 культову будівлю, 72 з яких були у власності Церкви, а 142 – надано в користування (78 будівель належали до пам'яток культури). Церквою орендовано 59 і пристосовано під молитовні ще 16 приміщень. Якщо упродовж 1991-1996 рр. УПЦ усього було збудовано 12 будівель, то лише в 1997 р. – 15. При цьому продовжувалося будівництво ще 80-ти нових будівель. В єпархії продовжували діяти Одеська духовна семінарія, де навчалось 600 семінаристів та 291 недільна школа [87, арк. 2, 3].

У 1997 р. відбувся 51-й випуск слухачів ОДС. Семінарію закінчили 55 осіб. Серед семінаристів за національною ознакою більшість склали українці – 178 осіб, значно менше було росіян – 65 осіб та 27 осіб належали до інших національностей. Крім того, на заочному відділенні навчалось ще 330 семінаристів. Актуальною проблемою залишався відбір абітурієнтів для навчання в семінарії. З початку 1990-х рр. намітилась тенденція погіршення якості підготовки вступників. Досить непогано був представлений викладацький склад ОДС. Зокрема, 11 викладачів мали ступінь кандидата богослов'я, п'ять – мали вищу духовну освіту, сім – закінчили духовну семінарію [88, арк. 3].

Попри те, що УПЦ мала найбільш сприятливі умови для підготовки кваліфікованих кадрів, забезпечення парафій залишалось досить актуальною проблемою. Зокрема, такі великі благочиння як Білгород-Дністровське та Ізмаїльське були забезпечені кадрами, які мають духовну освіту лише на 50%. Підхід до підбору кадрів також мав би бути значно кращим. За словами деяких священнослужителів, які вийшли з УПЦ, основним критерієм призначення на церковні посади були хабарі в тій чи іншій формі [88, арк. 2].

Станом на 1 січня 1999 р. в Одеській області налічувалось уже 375 громад УПЦ, що складало понад 87% від загальної кількості православних

громад. Це на 32 громади більше, ніж попереднього року. Зросла й чисельність священнослужителів, яка становила уже 337 осіб. Кількість монастирів упродовж року збільшилась до семи, а чисельність ченців – до 329-ти осіб. Певною мірою змінились і показники стосовно кількості культових будівель. Тепер УПЦ мала 245 будівель, 86 з яких належали Церкві, а 129 – надано в користування (98 приміщень належали до пам'яток культури). Церква орендувала 93 і пристосувала під молитовні потреби 32 приміщення. Упродовж 1992-1997 рр. було збудовано 27 культових будівель, у 1998 р. – лише три, але продовжувалося будівництво 82-х нових будівель [90, арк. 2, 20, 22].

У 1998 р. ОДС відзначила 160 річницю з дня свого заснування. У цей час там навчалось 580 вихованців і працювали 25 викладачів, 12 з яких були кандидатами богослов'я. Семінарію в тому році закінчила 41 особа, 15 з яких планували продовжити навчання в Київській і чотири – в Московській духовних академіях [90, арк. 3, 4].

Упродовж 1993-1998 рр. ректором ОДС був митрополит Агафангел (Саввін), який поєднував цю посаду з керівництвом Одеською єпархією. Саме в цей період спостерігався активний розвиток семінарії. У відповідності до підрахунків викладача цього закладу духовної освіти архімандрита Тихона (Василіу), упродовж зазначеного періоду кількість випускників зросла з 98 до 138 осіб. Проте на денному відділенні цей показник зменшився з 64 до 41 особи, а зростання відбулося за рахунок заочного відділення, де чисельність випускників зросла з 34 до 97 осіб [145, с. 28].

Навіть короткий аналіз становища Одеської єпархії УПЦ упродовж 1997-1998 рр. свідчить про достатньо міцні позиції Церкви, які в подальшому мали стійку тенденцію до зростання. У 2000 р. вона налічувала 430 релігійних організацій, що становило 84% від загальної кількості православних релігійних організацій в області. В єпархії діяла 421 громада та 393 священнослужителі. В ОДС навчалось на цей час 489 вихованців,

69% з яких були українцями, 22% – росіянами, 8, 9% належали до інших етносів (греки, молдавани, гагаузи тощо). Випуск склав 54 особи [92, арк. 1, 2, 14].

Упродовж 2001 р. зареєстровано 24 нових громади УПЦ і їх кількість збільшилась до 445. До 414 осіб зросла й чисельність священнослужителів [93, арк. 20].

Наступного року провідні позиції УПЦ продовжували зростати. Підтвердженням є реєстрація 24-х нових статутів і збільшення релігійних громад – до 469. До УПЦ належали вісім монастирів (363 ченці), два братства. Чисельність священнослужителів становила 423 особи. Зросла кількість культових приміщень: 118 – перебували у власності Церкви, 114 – віддані під користування, 134 приміщення пристосовано під молитовні, 87 з яких передано у власність УПЦ. Упродовж 1992-2002 рр. збудовано 39 церковних приміщень: п'ять – у містах і 34 – у селах. Продовжувалось будівництво 46 культових будівель, переважно у селах – 39 одиниць. Значно зменшилась кількість орендованих приміщень: п'ять – у містах і сім – у селах [94, арк. 1, 27, 30].

Для зміцнення свого авторитету керівництво Одеської єпархії УПЦ використовувало різні методи: проведення релігійних свят, хресні ходи, організацію паломництва під час перебування видатних релігійних реліквій у храмах єпархії та участь у суспільно-політичних подіях. Митрополит Агафангел у 2002 р. мав зустрічі з президентами України, Росії та Румунії, що сприяло зміцненню його позицій у владних і бізнесових структурах та серед населення. Він запрошувався керівництвом Одеської області на різні заходи суспільно-політичного характеру [94, арк. 4].

У 2003 р. чисельність громад УПЦ в Одеській області зросла на 14 і становила 483 громади. Відповідно кількість священнослужителів зросла до 433 осіб. Решта показників майже не змінилась [95, арк. 9, 12].

2004 р. позначився лише незначним збільшенням кількості громад – до 490 та культових приміщень – до 383 [96, арк. 9, 11]. Релігійні громади УПЦ становили 81% серед усіх православних громад Одеської області.

У цей час спостерігалось розширення мережі церковних структур УПЦ [Московського патріархату] і на території Херсонської області. Статистичні дані Державного комітету у справах релігій дають можливість простежити зростання кількості релігійних громад цієї Церкви упродовж 1998-2003 рр. Зокрема, на 1 січня 1999 р. в області було зареєстровано 195 громад, що становить 85% серед усіх православних громад області [56, с. 31], через рік їхня кількість зросла до 215 (82%) [57, с. 33], на 1 січня 2001 р. налічувалось 243 громади (80%) [58, с. 42], на 1 січня 2002 р. – 263 (80%) [59, с. 42], на 1 січня 2003 р. – 286 (79%) [60, с. 37] і на 1 січня 2004 р. – 314 громад (80%) [61, с. 38]. Наведені дані демонструють, з одного боку, щорічне зростання кількості громад УПЦ, а з іншого – незначне зменшення їхньої питомої ваги (на 5%) за рахунок збільшення громад інших православних конфесій.

Аналогічні процеси відбувалися й на території Миколаївської області. У серпні 1992 р. на шпальтах газети Миколаївської обласної ради «Радянське Прибужжя» з'явилась публікація Б. Лунєва, в якій зазначено, що в першій половині 1992 року в Миколаївській області налічувалось 20 православних культових споруд, 16 з них належало УПЦ [Московського патріархату], а 4 – УПЦ КП. З огляду на те, що автор статті знаходився у опосередкованій підпорядкованості Президенту України Л. Кравчуку, який відверто підтримував УПЦ КП, то прокоментував це наступним чином: «Таке становище викликає справедливу образу з боку УПЦ КП і вимагає від адміністрації прийняти відповідні рішення» [232]..

Попри гучні заяви і вимоги в Миколаївській області провідні позиції посідала УПЦ. Згідно з інформацією, наданою заступником начальника відділу у справах релігій при Миколаївській облдержадміністрації, у січні 1994 р. у Миколаєві зареєстровано: 8 громад УПЦ; 2 – УПЦ КП та одна

група УАПЦ. Миколаївська єпархія УПЦ налічувала 100 релігійних громад, яким належали 89 культових споруд: 44 з яких типові, а 45 – пристосовані під молитовні будівлі. З вересня 1992 р. по лютий 1994 р. релігійним організаціям було безкоштовно передано чотири культові будівлі. До того ж на території області збудовано чотири культові споруди силами облдержадміністрації, підприємств та організацій [221].

У 2001 р. експерти вказували на те, що в Миколаївській області є ще значний потенціал кількісного зростання релігійної мережі, оскільки одна релігійна громада припадала на 2,17 населені пункти області. Спостерігалася також нерівномірність розподілу релігійної мережі по районах. Так, якщо в Первомайському районі одна громада припадала на 1,8 населених пункти, у Жовтневому – на 1,9, Єланецькому – на 5,4, то в Братському районі – на 10,1 населених пункти [410, с. 137].

Релігійні громади Миколаївської єпархії УПЦ на цей час були забезпечені культовими спорудами на 94,2%: 99 типових культових споруд передано їм у власність. Із 67 приміщень, пристосованих під молитовні, 24 є власністю релігійних громад. Велось будівництво 18 храмів [410, с. 138].

Домінуючою конфесією на Миколаївщині станом на травень 2002 р. залишалась Миколаївська єпархія УПЦ, які нараховувала 208 громад.

На 1 липня 2002 р. у Миколаївській області нараховувалось 305 православних громад – понад 200 громад УПЦ, близько 100 громад УПЦ КП, а до 1917 р. в межах сучасної Миколаївської області нараховувалось лише 211 храмів і громад при них [364, с. 134]. Це можна вважати підтвердженням відродження православних громад.

Забезпеченість всіх релігійних громад області культовим майном складало 52%, а з урахуванням користування майном, що не є власністю громад, забезпеченість становила близько 80%. [220].

За статистичними даними Державного комітету у справах релігій можна прослідкувати динаміку зростання громад УПЦ на території Миколаївської області за період з 1998 по 2005 рр. На 1 січня 1999 р. на

території області було зареєстровано 164 громади УПЦ або 72% серед усіх православних громад області [56, с. 30]. На 1 січня 2000 р. кількість громад зросла до 176 (70%) [57, с. 32], на 1 січня 2001 р. налічувалось уже 194 громади (67%) [58, с. 41], на 1 січня 2002 р. – 208 (66%) [59, с. 41], на 1 січня 2003 р. – 228 (66%) [60, с. 37] і на 1 січня 2004 р. – 250 громад (66%) [61, с. 37]. Подібно до ситуації в Херсонській області кількість громад УПЦ мала тенденцію до щорічного зростання, але питома вага при цьому дещо зменшилась (на 4%), що свідчить про незначне збільшення кількості інших православних громад на території області.

Для порівняння, на 1 січня 2004 р. у Київській області налічувалось 562 громади УПЦ серед 866 православних громад (65%), Львівській – 62 громади УПЦ серед 846 православних (7%), Харківській – 254 громади УПЦ серед 290 православних громад (87%) [61, с. 36, 37]. Наведені статистичні дані дають підставу стверджувати, що УПЦ [Московського патріархату] відігравала домінуючу роль у південно-західному, центральному та східному регіонах України, на відміну від території західних областей України.

2.3. Утворення УПЦ КП та її утвердження в південно-західних областях України

Харківський архієрейський собор (травень 1992 р.) і утворення УПЦ [Московського патріархату] ще більш поглибили протиріччя в українському православ'ї й зумовили появу нової церковної структури.

25-26 червня 1992 р. Філарет (Денисенко) скликав у Києві Всеукраїнський православний об'єднавчий собор, на якому було прийнято рішення про об'єднання УАПЦ, на чолі з керуючим справами митрополитом Антонієм (Масендичем) та частини УПЦ, яка залишилася вірною опальному митрополиту Філарету. У роботі Собору взяли участь ієрархи УАПЦ Антоній (Масендич), Петро (Петрусь) та Володимир (Ярема),

духовенство і миряни Української автокефальної православної церкви та представники УПЦ, які визнавали необхідність автокефалії Української Церкви в незалежній державі. Згідно з рішенням Собору було утворено Українську Православну Церкву Київський Патріархат (УПЦ КП), Патріархом якої проголошено Мстислава (Скрипника), а його заступником став митрополит Філарет (Денисенко).

10 липня 1992 р. Статут УПЦ КП був зареєстрований державними органами України [66, с. 225]. Зазначений документ дає підставу вважати УПЦ КП правонаступницею обох Церков: УПЦ, витоки історії якої сягали Київської митрополії часів Руси-України та УАПЦ, так як у редакції Статуту містяться посилання на його прийняття 5 червня 1990 р. Помісним собором УАПЦ [22].

Варто вказати, що не всі священники і миряни УАПЦ були задоволені цим об'єднанням, вважали його незаконним і утворили опозицію до керівництва. Зокрема, Володимир Ярема, який був негативно налаштований по відношенню до Філарета (Денисенка), згуртував навколо себе опозиційних Філарету осіб. Близько 500 львівських парафій (30% від загального числа УПЦ КП) приєдналися до Петра (Петруся) і Володимира Яреми, визнаючи одного лише Мстислава (Скрипника) як Патріарха, але не Філарета як його заступника, наполягаючи також на старій назві церкви – УАПЦ. Фактично уже навесні 1993 р. в Україні сформувалися дві альтернативні православні конфесії. Причому обидві формально очолював патріарх Мстислав (Скрипник), і в обох у реальності усіма справами керували зовсім інші особи. Більш того, Мстислав (Скрипник) розцінив проведення Собору як зраду по відношенню до нього частини єпископату. Об'єднання стало можливим завдяки приватній домовленості Філарета (Денисенка) з Антонієм (Масендичем), на що останній не мав ніякого права. Патріарх Мстислав заявив, що «його проігнорували й вручили уже готовий документ, згідно з яким йому відведена роль... портрета, адже Філарет не замісник, а фактично діючий голова» [356, с. 131].

Тож Патріарх, проголосивши незгоду з деякими умовами об'єднання, 24 грудня 1992 р. відновив УАПЦ, призначивши архієпископа Петра (Петруся) тимчасово керуючим справами патріархату. Частина духовенства схвалила ці дії і відійшла від УПЦ КП.

Цілком ймовірно, що патріаршество Мстислава (Скрипника) було лише прикриттям для утворення релігійної організації, на чолі якої мав стати Філарет (Денисенко). Причому, до нової церковної структури увійшли національно зорієнтовані представники духовенства. О. Турій з подивом звертає увагу на еволюцію поглядів колишнього митрополита Філарета, які з обвинувачень на адресу «уніатів» і «розкольників» поступово змінювалися національно-патріотичною фразеологією [427, с. 9].

О. Майборода вважає, що на вищезгаданому об'єднувчому Соборі не відбулося повного об'єднання УАПЦ з УПЦ – керуючий справами митрополит Антоній (Масендич) дотримувався виключно власних міркувань та думки тієї частини кліру, яка пішла за ним [391, с. 560].

Після смерті Патріарха Мстислава (11 червня 1993 р.) відбувся розкол УПЦ КП. У відповідності з рішенням Собору, який відбувся 7 вересня 1993 р., УАПЦ виокремилася в окрему церковну структуру, яку очолив Димитрій (Володимир Ярема). Його інтронізація відбулася 14 жовтня того ж року.

Попри це в Статуті УПЦ КП зазначено, що УАПЦ є «спадкоємицею інших структур Православної Церкви, які раніше діяли в межах України та в українській діаспорі» [22].

На 20 жовтня 1993 р. Священний Синод призначив скликання Помісного Собору УПЦ КП для обрання нового Патріарха. Серед ймовірних кандидатів були єпископ Вашингтонський Антоній (Щерба), єпископ Скопельський Всеволод (Коломийців-Майданський [Майданович]), на обрання Патріархом якому була потрібна згода Вселенського Патріарха, під чиєю юрисдикцією він тоді перебував, єпископи Володимир (Романюк) та Антоній (Масендич). Кандидатура останнього претендента була відкинута

Собором, а єпископи Вашингтонський Антоній та Скопельський Всеволод самі зняли свої кандидатури [66, с. 227].

20-24 жовтня 1993 р. у Києві відбувся Всеукраїнський Собор УПЦ КП, де Патріархом обрано митрополита Чернігівського і Сумського Володимира (Романюка) із титулом Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України. 21 жовтня відбулась патріарша інтронізація в Софійському соборі м. Київ, де проходив Помісний Собор. Незгодні з рішенням Собору митрополит Антоній (Масендич) та частина духовенства: Іоан (Сіюпко), Роман (Балащук), Софроній (Власов) і Спиридон (Бабський) проголосили про свій вихід із УПЦ КП.

Володимир (Романюк) прагнув, насамперед, перетворити Церкву в дієвий фактор національного відродження України. Свого часу він викристалізував свою відданість національній ідеї в таборах ГУЛАГу, де перебував у якості політичного в'язня. Тож самовіддано працював над відродженням українського православ'я, залучаючи до цього процесу інтелігенцію. О. Саган переконаний, що Владика мав гострий аналітичний розум та тонке чуття політичної ситуації. За його безпосередньої участі стало створення «Чину святителя Іларіона». Патріарх вважав Київ духовним центром східних слов'ян, де зберігся істинний дух православного християнства часів першого митрополита-русича Іларіона. Упродовж досить короткого періоду перебування на Патріаршому престолі Володимиру вдалося значно посилити національну складову в діяльності УПЦ КП [371, с. 121-122].

Попри своє високе становище Владика відрізнявся аскетизмом і великою скромністю. Філарет (Денисенко) зазначав, що побутові умови, у яких жив Патріарх були занадто скромними, хоча він заслуговував на митрополичі палати та кафедральний собор Святої Софії в Києві [304, с. 126-127].

Своєрідним рубіконом для подальшої трансформації українського православ'я стали трагічні події в Києві 18 липня 1995 р. під час поховання

Патріарха Володимира (Романюка), який помер внаслідок четвертого інфаркту 14 липня 1995 р. Після кривавих сутичок з силовими структурами тіло Патріарха було поховане біля входу до Софійського собору. Ця подія загострила ситуацію в УПЦ КП та суперечки з приводу обрання нового Патріарха.

Головними претендентами були митрополит Київський Філарет (Денисенко) і митрополит Галицький Андрій (Абрамчук). Значна частина західноукраїнських парафій вимагала від Філарета відмовитися від участі у виборах, добре пам'ятаючи його діяльність на посаді митрополита РПЦ. Проте Філарет не лише не зняв свою кандидатуру на посаду Патріарха, але й активізував свою діяльність, націлену на зміцнення позицій Церкви. Підтвердженням є його звернення до прем'єр-міністра України Є. К. Марчука від 3 вересня 1995 р. з проханням повернути УПЦ КП приміщення колишнього корпусу Михайлівського монастиря, що знаходиться на вулиці Трьохсвятительській, 8 для розміщення там Київської Духовної Академії та семінарії [88, арк. 14]. Згодом, 14 вересня 1995 р., Філарет ініціював ще одне звернення – на цей раз до Президента України Л. Д. Кучми та Прем'єр-міністра України Є. К. Марчука з тим же проханням. Але крім раніше висловленого прохання у зверненні зазначалось, що в той час як УПЦ [Московського патріархату] передано корпуси Києво-Печерського заповідника, в УПЦ КП відсутні приміщення для єпархіальних управлінь у багатьох містах, зокрема: Житомирі, Тернополі, Одесі, Дніпропетровську, Харкові, Полтаві, Черкасах, Чернігові, Донецьку, Луганську, Сумах тощо. Наголошувалось, що невідкладне розв'язання наведених вище проблем сприятиме становленню міжцерковного миру, покращить стосунки між державою і Церквою. Цей документ підписали крім місцеблюстителя Патріаршого Престолу, митрополита Філарета представники єпископату та члени Вищої Церковної Ради [88, арк. 15-17]. У свою чергу до Прем'єр-міністра України звернулась група народних депутатів України, які просили підтримати справедливі вимоги владик УПЦ

КП [88, арк. 13], що свідчить про підтримку Церкви національно орієнтованими політичними партіями.

Попри серйозну опозицію, саме Філарета було обрано патріархом на Помісному соборі УПЦ КП 20 жовтня 1995 р. На Собор зібралися 173 делегати та понад 150 гостей, в тому числі близько 50 – з діаспори. На таємному голосуванні за Філарета проголосувало 160 делегатів, 4 – проти, 9 – утрималося [66, с. 232-233]. Всеукраїнський православний помісний собор УПЦ КП підтвердив право Архієрейського собору створювати нові єпархії, змінювати їх межі в Україні та за кордоном.

Значна кількість громад, яка не сприймала нового Патріарха, залишила церкву й приєдналась до УАПЦ. Серед тих, хто вийшов із складу УПЦ КП і перейшов до УАПЦ були митрополит Андрій (Абрамчук) та єпископи: Вінницький Роман (Балашук), Тернопільський і Буцацький Василь (Боднарчук), Хмельницький і Кам'янець-Подільський Мефодій (Кудряков). Людський фактор продовжував відігравати значну роль у процесі розбудови Церкви, а протистояння між Владиками підривало її авторитет в очах громадськості.

Якщо на початку 1995 р. УПЦ належало 6 000 громад віруючих, до УПЦ КП - 1 753 громади, УАПЦ об'єднувала 616 релігійних громад, то після виборів Патріархом Філарета до УАПЦ приєдналось 593 громади, які вийшли із складу УПЦ КП. Проте з часом Патріарху Філарету вдалося поступово консолідувати і зміцнити Церкву. Уже в 1996 р. до УПЦ КП повернулися Івано-Франківська і Вінницька єпархії та парафії Російської Православної Церкви Закордоном, що перебували в деяких областях Росії. Саме вони становлять нині три єпархії УПЦ КП та території Російської Федерації: Богородську (Москва і Московська область), Курсько-Белгородську, Тобольсько-Єнисейську [371, с. 119].

У 1997 р. до складу єпископату УПЦ КП, згідно з поданим проханням, прийнято Іоана (Бойчука), єпископа Рівненського і Житомирського, до того – керуючого справами УАПЦ. 30 вересня того ж року Священний Синод

УПЦ КП ухвалив прийняти до складу УПЦ КП митрополита Тернопільського і Бучацького УАПЦ Василя (Боднарчука) з духовенством і парафіями, який 19 жовтня 1997 р. остаточно перейшов до УПЦ КП. Це сталося через два роки після того, як він залишив УПЦ КП на користь УАПЦ. Але навіть тоді він відмовився перерукопокладатися у Філарета [356, с. 236]. Тож упродовж періоду становлення та перших років діяльності УПЦ КП спостерігалось протистояння між її духовними лідерами, спричинене боротьбою за церковну владу та неприязню до Філарета (Денисенка).

УПЦ КП позиціонувала себе як українська автокефальна церква, проте вважалась не канонічною, не визнавалась Помісними Православними Церквами і не входила до Вселенської Православної Церкви. Найбільший вплив вона мала в Центральній та Західній Україні, але дуже слабкий – на сході і півдні України.

На південно-західних областях України ситуація з організацією територіально-церковних структур відрізнялась від загальнонаціональних масштабів. Особливості інституалізації УПЦ КП у цьому регіоні полягали в незначній підтримці населення, а значить – невеликій кількості парафій та плинності духовних кадрів. Восени 1992 р. УПЦ КП тут була представлена Миколаївсько-Херсонською та Одесько-Балтською єпархіями, єпископські кафедри яких знаходились відповідно у Миколаєві при соборі Касперівської ікони Божої Матері та в Одесі при храмі Різдва Христового.

Управління Одесько-Балтської єпархії УПЦ Київський патріархат зареєстровано в Єдиному державному реєстрі 30 листопада 1992 р. і включено до реєстру юридичних осіб 15 квітня 2013 р. [64]. Засновником єпархіального управління як юридичної особи значиться Київська патріархія Української православної церкви Київського патріархату [47].

Утворення Одесько-Балтської єпархії УПЦ КП призвело до відтоку частини духовенства УАПЦ на чолі з Владикою під юрисдикцію Московського Патріархату. Це спричинило ситуацію за якої УПЦ КП

залишалась без правлячого архієрея. У цій єпархії правлячі архієреї досить часто змінювали один одного, що свідчить про відсутність стабільності в церковному житті єпархії.

У червні 1993 р. за рішенням Синоду УПЦ КП на Одеську кафедру з Хмельницької єпархії був переведений правлячий архієрей Стефан (Ладчук), якого не прийняли на Поділлі [54].

Його наступником (1994 – 19 лютого 1998 рр.) став архієпископ Нестор (Куліш), якого згодом було виведено за штат, а тимчасове управління єпархією перейняв на себе безпосередньо Патріарх Філарет (до 23 листопада 1998 р.)

З 24 листопада 1998 р. на Одеську кафедру був призначений Іоан (Зінов'єв), чий життєвий шлях міг би бути удостоєним окремої історичної розвідки, адже в межах однієї лише УПЦ КП (він перебував і в складі інших Церков) був чотири рази усунутий від керівництва єпархіями (двічі – від керівництва Одесько-Балтської). Його керівництво єпархією тривало до 6 липня 2000 р., а потім з 22 жовтня 2000 р. по липень 2001 р.

Упродовж 6 липня – 22 жовтня 2000 р. керівництво єпархією здійснювалось архієпископом Серафимом (Верзуном). З Одесою в архієпископа були пов'язані приємні спогади. Тут, з благословення архієпископа Одеської єпархії РПЦ Сергія, він отримав сан священника ще в 1978 р.

Короткий проміжок часу: з липня 2001 р. до 29 вересня того ж року тимчасово керуючим єпископом був Геронтій (Хованський). Та найяскравішими особистостями, що зміцнили єпархію УПЦ КП, були єпископ Паїсій (Дмоховський), що керував єпархією в період з 30 вересня 2001 р. до 16 липня 2004 р. та архієпископ Яків (Макарчук), який очолював Одеську кафедру з 16 липня 2004 р. до 8 березня 2013 р. За цей час відбулася розбудова Церкви та зростання кількості парафій в Одесі. Зокрема, були побудовані храми в Одесі на вулицях Воробйова, Середньофонтанській та Світанку. Завдяки підтримці козацьких формувань

почалось зведення козацького храму Покрови Пресвятої Богородиці в Суворовському районі Одеси.

Важливою подією стало рішення Священного Синоду УПЦ КП 1997 р. у відповідності з яким Миколаївсько-Херсонська єпархія була розділена на дві самостійні єпархії: Миколаївсько-Богоявленську і Херсонсько-Таврійську [238]. Правлячим архієреям було присвоєно титули: відповідно «Миколаївський і Богоявленський» та «Херсонський і Таврійський».

Управління Миколаївської єпархії УПЦ КП зареєстровано державними органами влади 10 жовтня 1997 р. [63], а Управління Херсонської єпархії – 21 жовтня 1997 р. [65].

Причини, які спонукали керівництво УПЦ КП до утворення двох нових єпархій мали як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До об'єктивних відноситься, насамперед, прагнення поживавити церковне життя та привести межі єпархій у відповідність до територіального поділу областей. Проте, можна цілком погодитись з точкою зору А. Шостака стосовно другої – суб'єктивної причини, пов'язаної з конфліктною ситуацією, яка склалася навколо громади храму Стрітіння Господнього у м. Херсоні, що відносився до УПЦ [Московського патріархату], та його настоятеля – протоієрея Іоана Замараєва. Наслідком цього довготривалого конфлікту, ґрунтовно описаного дослідником, стало приєднання громади до УПЦ КП, перетворення храму на Херсонський кафедральний собор та призначення єпископом Херсонським і Таврійським Іоана Замараєва (після постригу в чернецтво – Даміана) [443, с. 159-160].

Миколаївську єпархію УПЦ КП з квітня 1993 р. по 2018 рік очолював архієпископ Миколаївський і Богоявленський Володимир (Ладика). На шляху свого становлення Церква зустрілася із значною кількістю проблем. Зокрема, їй бракувало як церковних приміщень, так і коштів для їх розбудови. Підтвердженням стала ситуація, яка склалася в Миколаївській релігійній громаді УПЦ КП Святих Захарія та Єлизавети. У 1992 р. їй було передано приміщення колишнього шпитального храму Святого Олександра

Невського, від якого перед цим відмовилась військова частина. У зв'язку із тим, що Миколаєво-Богоявленська єпархія УПЦ КП усі ресурси витратила на відновлення собору Касперовської Божої Матері, то коштів на збереження шпитального храму, який належав до пам'ятників архітектури ХІХ ст., не вистачало [364, с. 134; 194].

З кінця 1990-х рр. з'явилась тенденція до зростання кількості громад цієї Церкви. Якщо на початок 1993 р. вона мала в західному регіоні 87,3% своїх громад, то на січень 2003 р. 13,7% парафій знаходилось в південно-східному регіоні та 33,5% – у центральних областях України. Найбільший приріст громад серед південних областей спостерігався на Миколаївщині [332, с. 132].

За статистичними даними Державного комітету України у справах релігій можна прослідкувати зростання кількості релігійних громад у Миколаївській області упродовж 1998-2004 рр. Якщо в 1998 р. там діяла 61 громада УПЦ КП [56, с. 30], у 1999 р. – 69 громад [57, с. 32], у 2000 р. – 86 громад [58, с. 41], у 2001 р. – 98 громад [59, с. 41], у 2002 р. – 108 громад [60, с. 37], то в 2003 р. їх кількість збільшилась до 116 [61, с. 37]. Упродовж досліджуваного періоду кількість релігійних громад зросла майже вдвічі.

Разом із зростанням чисельності громад відбувався процес забезпечення їх культовими будівлями. Так, у 2001 р. забезпеченість культовими спорудами Миколаївської єпархії УПЦ КП складала 79,7%. 23 будівлі було передано у власність Церкви, а з 46-ти приміщень, пристосованих під молитовні, 16 є власністю релігійних громад. Ще три храми знаходились у стані будівництва [410, с. 138].

У звіті Відділу в справах релігій Миколаївської державної адміністрації вказано, що упродовж 2005-2006 рр. простежується чітка тенденція до активного кількісного зростання громад УПЦ КП [44, с. 9].

За вище вказаними статистичними даними можна розглянути процес розбудови УПЦ КП у Херсонській області. У 1998 р. там діяла 21 громада [56, с. 31], у 1999 р. – 31 громада [57, с. 33], у 2000 р. – 43 громади

[58, с. 42], у 2001 р. – 44 громади [59, с. 42], у 2002 р. – 49 громад [60, с. 37], а в 2003 р. їх кількість збільшилась до 55 громад [61, с. 38]. Таким чином, упродовж семи років кількість громад УПЦ КП в області зросла в 2,5 рази. Проте їх загальна кількість незрівнянно менша, ніж у Миколаївській області.

Річні статистичні звіти відділу у справах релігій ОДА дають змогу простежити процес інституалізації УПЦ КП на території Одеської області. Так, у 1997 р. там налічувалось 20 релігійних громад, які обслуговували 11 священнослужителів [87, арк. 2]. Кількість громад збільшилась за рахунок переходу віруючих з УПЦ та новоутворених громад. Працівники відділу звертали увагу на проблему забезпечення Церкви духовними кадрами. У парафіях відбувалася значна плинність священників. Керівництво Одесько-Балтської єпархії не користувалось належним авторитетом. Керуючий архієрей митрополит Нестор (Куліш) тривалий час був відсутній на кафедрі й ніхто не знав про його місцезнаходження. В єпархії розпочалася гостра боротьба за владу. Відзначалась наявність п'яти угруповань, які конкурували між собою. Активну роботу проти митрополита Нестора проводив відлучений від Церкви ієромонах Іларіон (Дамаскін), якого міліція розшукувала за участь у крадіжці. Взагалі УПЦ КП підбирала в своє лоно усіх, кого виключили з інших громад, чи тих, хто покинув інші конфесії. Відділ звернув увагу й на той факт, що благословення на реєстрацію останнього статуту дав сам Філарет (Денисенко), хоча зазвичай це робив митрополит Нестор. Забезпеченість культовими будівлями УПЦ КП в області становила 25%. Громадам передано у користування п'ять культових будівель та ще вісім вони орендували під молитовні потреби. В області практично не практикувалось почергове користування культовими спорудами. Проте один випадок мав місце в 1997 р. у селі Агафіївка Любашівського району. Церковним приміщенням, яке належало громаді УПЦ КП, користувалися й греко-католики. Це спричинило довготривалий

конфлікт, який вдалось залагодити завдяки спільним діям керівництва обох Церков та відділу у справах релігій ОДА [87, арк. 3; 88, арк. 2-5].

На 1 січня 1999 р. кількість громад в Одеській області збільшилась до 28-ми. На п'ять осіб зросла й чисельність священнослужителів. У 1998 р. священники УПЦ Є. Кір'яді та В. Баблюк, будучи незадоволеними авторитарними методами управління єпархією з боку митрополита Агафангела, перейшли до УПЦ КП. Відбулося незначне збільшення культових будівель (до восьми). При цьому одна культова споруда перебувала у власності Церкви, 7 – надавались їй у користування, 18 – орендувалися громадами та дві були пристосовані під молитовні [90, арк. 5, 20, 22].

Упродовж наступного, 1999 р., особливих якісних змін у становищі УПЦ КП не відбулося. Кількість зареєстрованих громад збільшилась лише на чотири, а чисельність священників зросла на дві особи. Загальна кількість культових будівель збільшилась до 12 за рахунок чотирьох, що були пристосовані під молитовні [91, арк. 16, 18].

У 2000 р. Одесько-Балтська єпархія УПЦ КП продовжувала створювати мережу своїх громад, причому в ряді населених пунктів паралельно зі структурами УПЦ. Нерідко цей процес супроводжувався конфліктами, які в більшості випадків залагоджувалися мирним способом. Характерною ознакою релігійних громад була відсутність авторитетних священників та боротьба за контроль над єпархією та громадами. Попри це в зазначеному році кількість громад зросла на 19 і досягла 51, а чисельність священників збільшилась до 30 осіб [92, арк. 4, 14].

30 вересня 2001 р., з метою пожвавлення діяльності Церкви, Священий Синод УПЦ КП обрав на посаду єпископа Одеського і Балтського Паїсія (Дмоховського), який очолював єпархію впродовж 2001-2004 рр. Приступивши до своїх обов'язків він, насамперед, зустрівся з головою обласної державної адміністрації С. Р. Гринецьким і міським головою Р. Б. Боделаном, організував прес-конференцію та відслужив літургію у селі

Агафіївка Любашівського району. Попри активність нового керівництва, упродовж 2001 р. було зареєстровано лише п'ять релігійних громад [93, арк. 4, 20].

У подальший період можна було спостерігати незначне збільшення кількості громад: з 69 (2002 р.) до 75 (2003 р.) та до 76 (2004 р.) [94, арк. 27; 95, арк. 9]. Це майже в 7 разів менше порівняно з кількістю громад УПЦ, які діяли на цей час в області.

Суттєвих змін не відбулося й у вирішенні питання стосовно культових будівель УПЦ КП. Їх загальна кількість з 2002 по 2005 рр. зросла з 28 до 30 за рахунок приміщень, пристосованих під молитовні. У цілому впродовж 1992-2004 рр. було побудоване лише одне культове приміщення і ще три будувалися. Тож попри зміни керівництва єпархії вплив УПЦ КП на населення Одещини залишався незначним.

У зазначений період часу найбільша кількість громад була на території Миколаївської області (116), значно менше зареєстровано в Одеській області (76) й найменше – в Херсонській області (55).

Не покращив ситуацію й візит до Одеси Патріарха Філарета, який прибув 4-6 травня 2004 р. на запрошення єпископа Паїсія (Дмоховського). Патріарх освятив собор Різдва Христового в Одесі, відвідав місто Южне, Чорноморськ (тоді – Іллічівськ), але ці заходи не знайшли належної підтримки з боку віруючих [96, арк. 3].

Отже, наведені дані свідчать про недостатню популярність УПЦ КП у південно-західних областях України в цілому та на території Одеської області зокрема.

2.4. Правові аспекти функціонування церковних інституцій в Україні

Проголошення державної незалежності України, демократизація суспільного життя, процеси національного відродження зумовили

суспільно-політичні та релігійно-церковні зміни та якісно нову ситуацію в контексті співпраці держави і Церкви. Прийнятий Верховною Радою України в 1991 р. Закон «Про свободу совісті і релігійні організації» законодавчо закріпив демократичні принципи релігійного життя та поліконфесійність українського суспільства [7, с. 656-666; 45, с. 505-516]. У відповідності із Законом задекларовано право на свободу віросповідання та рівноправність громадян, незалежно від їхнього ставлення до релігії. Проголошено відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, яка не має права втручатися в здійснювану в межах Закону діяльність релігійних організацій та фінансувати будь-яку з них. Принципова новація сучасної української моделі державно-церковних відносин полягає в тому, що держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє в сфері своєї компетенції, взаємно підтримуючи один одного.

Усі релігії, віросповідання та релігійні організації в Україні проголошувалися рівними перед законом. Тож православ'я, попри провідні позиції в релігійному житті, не могло бути державною релігією чи ідеологією в поліконфесійній країні. Фактично Закон став основним документом, який регулював державно-церковні та міжконфесійні взаємини.

Важливо зазначити, що серед фахівців немає повної згоди з приводу питання, що саме слід розуміти під відокремленням церкви від держави. На Заході зазвичай говорять не про відокремлення церкви від держави, а про розмежування церкви і держави [448, р. 1-44]. До того ж, правознавці майже одностайні: якщо під «відокремленням» розуміти стан, за якого держава не має з Церквою нічого спільного, то такої правової і суспільно-культурної ситуації не існує ніде в Західній Європі. Відокремлення тут означає, що держава не ототожнює себе з жодною із релігій чи церков, не покладає на церкву здійснення державних функцій, не втручається в її внутрішні справи, і обидві інституції поважають автономію одна одної в належних їм сферах: церкви не наділяються політичною владою, а держава зберігає нейтралітет

щодо релігійних організацій, не виступає від імені або проти будь-якої з них [399, с. 29].

Проте після проголошення своєї незалежності Україна отримала у спадок радянську структуру, що виконувала функції взаємодії держави із Церквою та іншими релігійними організаціями. Такою структурою була підвідомча Кабінету Міністрів України Рада у справах релігій, яка була центральним органом державного управління України.

Положення про Ради у справах релігій при РМ УРСР було затверджено постановою РМ УРСР від 25 лютого 1975 р. № 98. Лише наприкінці 1991 р. було розроблено проєкт постанови про утворення нового органу та затвердження нового положення на підставі ухваленого ВР УРСР у квітні 1991 р. Закону УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» [103, арк. 77].

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 1992 р. №107 затверджено положення про Раду в справах релігій та визнано такими, що втратили чинність постанову Ради Міністрів УРСР від 25 лютого 1975 р. № 98 «Про затвердження Положення про Раду в справах релігій при Раді Міністрів Української РСР»; постанову Ради Міністрів УРСР від 24 березня 1980 р. № 199 «Про статус, структуру і штати Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР» [13].

Рада у справах релігій багато зусиль спрямовувала на відпрацювання політичних завдань і не мала достатнього адміністративного ресурсу, аби самостійно вирішувати практичні проблеми. У результаті, держава, яка багато в чому сприяла поглибленню міжконфесійного конфлікту, намагалася налагодити екуменічний діалог, ініціюючи утворення представницьких організацій, проведення форумів, підписання спільних меморандумів тощо [440, с. 16].

Положення про Раду в справах релігій при КМУ зазначає, що Рада забезпечує проведення єдиної державної політики щодо релігії та церкви, вирішення відповідно до чинного законодавства питань, пов'язаних з

державно-церковними відносинами, реалізацією права громадян на свободу совісті, додержанням принципів відокремлення церкви від держави і школи від церкви, сприяє виконанню релігійними організаціями їхніх статутних завдань, не втручаючись у здійснювану ними в межах закону діяльність [13].

Першим керівником Ради став Микола Панасович Колесник, який був звільнений з посади голови Ради 12 серпня 1992 р. [15]. поступившись місцем своєму першому заступнику Арсену Леонідовичу Зінченку [18].

У подальшому Рада в справах релігій при КМУ зазнала певної трансформації. Практично кожен із Президентів України вносив свої корективи в назву, функції та масштаби діяльності державного органу, який опікувався державно-церковними відносинами. Важливість церковного питання для розбудови України спонукала новообраного Президента Л. Д. Кучму утворити 25 липня 1994 р. Міністерство України у справах національностей, міграції та культур. У зв'язку з цим ліквідовувалось Міністерство України в справах національностей і міграції та Рада в справах релігій при Кабінеті Міністрів України [25]. Упродовж 1994-1995 рр. новоутворене Міністерство очолював український політичний діяч, доктор соціологічних наук, професор Микола Олександрович Шульга.

Проте багатопрофільне міністерство не могло пропорційно приділити увагу усім напрямам своєї діяльності. Релігійно-церковні проблеми в країні потребували більш серйозного та виваженого підходу в процесі їх вирішення. Тож 11 жовтня 1995 р. Указом Президента України було утворено Державний комітет України у справах релігій (Держкомрелігій) [29], головою якого призначено Анатолія Дмитровича Ковалю [28]. Його наступником у Держкомрелігій став Віктор Олександрович Бондаренко, який перебував на цій посаді з 22 січня 1997 р. по 19 жовтня 2005 р.

Державний комітет України у справах релігій був центральним органом державної виконавчої влади, підвідомчим Кабінетові Міністрів України, що забезпечував реалізацію державної політики стосовно

релігій та церкви, вирішення відповідно до чинного законодавства питань державно-церковних відносин, реалізації права громадян на свободу совісті, додержання принципів відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Про це йдеться у п. 1 Положення про Держкомрелігій, затвердженого Постановою КМУ від 3 січня 1996 р. №2 [12].

Фактично Держкомітет у справах релігій виконував функції уповноваженого Урядом органу в справах релігії та виходив з проектами управлінських рішень: як то вилучення культових споруд із переліку пам'яток архітектури, що не передаються у постійне користування релігійним організаціям, наприклад, церкви XIX ст. в Очакові Миколаївської області [110, арк. 1-3]; розгляд звернень керівників Православних Церков України щодо проблем загальнонаціонального та регіонального масштабу, зокрема, стосовно того, що місцевою владою не виділено жодного нерухомого об'єкту – в Одесі і Херсоні відсутні приміщення для роботи єпархіальних управлінь УПЦ КП, в Одесі станом на вересень 1995 р. відсутній кафедральний храм УПЦ КП [110, арк. 22-23, 173-174].

Держкомітету у справах релігій були притаманні функції «загального нагляду», що були властиві органам прокуратури до 2014 р. Зокрема, у наказах Державного комітету України в справах релігій від 10 серпня 1996 р. №14 [111, арк. 37, 38] та від 10 грудня 1996 р. №19 [111, арк. 60-64] йшлося: про почергове відвідування працівниками відділів держкомітету релігійних організацій на території м. Київ (як сказано у преамбулі акту – з метою налагодження партнерських взаємовідносин Комітету і релігійних організацій), збір та узагальнення письмової інформації про стан справ у релігійних організаціях для звіту керівництва Комітету; організація діяльності Координаційної ради з питань подолання негативних явищ у релігійному середовищі. Склад такої ради включав представників Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства закордонних справ України, Держкомкордону, Держмиткому,

Держкомтуризму, Держтелерадіо, Вищого Арбітражного Суду України, Генеральної прокуратури та подавався на затвердження Держкомрелігій Віце-прем'єр-міністру України І. Ф. Курасу, що здійснював керування Державного комітету України в справах релігій [110, арк. 132-133].

У 2005 р. Президент України В. Ющенко, з метою вдосконалення системи органів виконавчої влади, забезпечення виконання зобов'язань України перед Радою Європи, своїм Указом ліквідував Державний комітет України у справах релігій, поклавши його функції, а також виконання зобов'язань на Міністерство юстиції України [33]. На базі Держкомрелігій Урядом Ю. Тимошенко в складі Мін'юсту утворено Державний департамент у справах релігій як урядовий орган державного управління [17]. Його директором з вересня 2005 р. по січень 2007 р. був Ігор Володимирович Бондарчук.

Уряд В. Януковича, що прийшов до влади після чергових парламентських виборів 2006 р., змінив структуру управління взаємин з релігійними організаціями. Постановою Кабінету Міністрів України шляхом реорганізації Державного комітету у справах національностей та міграції і Державного департаменту у справах релігій, що діяв при Міністерстві юстиції України, утворено Державний комітет України у справах національностей та релігій [16]. Держкомнацрелігій від утворення до ліквідації очолювали: з 2 грудня 2006 р. по 29 грудня 2007 р. – Георгій Дмитрович Попов; з грудня 2006 р. по травень 2009 р. – Олександр Назарович Саган; з травня 2009 р. по липень 2010 р. – Юрій Євгенович Решетніков; з липня 2010 р. по грудень 2010 р. – Юрій Петрович Богуцький. Положення про Держкомнацрелігій затверджено Постановою КМУ від 14 лютого 2007 р., яке вступало в силу з 1 березня того ж року і стосувалось переважно функцій взаємин із біженцями [11].

Державний комітет України у справах національностей і релігій був органом у системі державної влади, уповноважений забезпечувати здійснення державної політики щодо релігій і релігійних організацій. Його

завданням були: чітке й послідовне дотримання законодавства про свободу совісті та релігійні організації, сприяння церквам і релігійним організаціям у їхній різнобічній суспільно важливій діяльності на благо українського суспільства. Державний комітет України у справах національностей і релігій мав сприяти зміцненню взаєморозуміння між релігійними організаціями різних віросповідань; узагальненню практики застосування законодавства в сфері державно-церковних відносин; розробці пропозицій з його вдосконалення; здійсненню реєстрації статутів релігійних організацій; вирішенню питань, пов'язаних з передачею релігійним організаціям колишніх культових споруд й іншого церковного майна; участі релігійних організацій України в міжнародних релігійних рухах і форумах. Реалізація цих завдань була можлива лише за умови співпраці з Церквами та релігійними організаціями. Окрім згаданого комітету, суб'єктами, котрі здійснювали контроль за дотриманням законності в стосунках держави й релігійних організацій, об'єднань віруючих, а також в інших суспільних відносинах, у тому числі в сфері свободи віросповідання, є органи, для яких ці повноваження є одним із напрямів їхньої діяльності: місцеві ради й їхні виконавчі комітети, місцеві державні адміністрації, прокуратура, податкова інспекція тощо.

О. Саган вважає, що з приходом до влади В. Януковича спостерігався певний відхід від багатьох вже усталених традицій державно-церковних відносин, що на перших порах справляло враження про спробу ідеологів нової політичної команди запровадити якщо не де-юре, то принаймні де-факто перевагу для однієї Церкви – УПЦ [Московського патріархату]. На користь цього свідчили факти благословення на Президентство від Московського Патріарха, участь В. Януковича винятково лише у заходах й богослужіннях УПЦ і його небажання зустрічатися із главами інших Церков, ліквідація Держкомнацрелігій тощо [415, с. 73].

Державний комітет України у справах національностей і релігій ліквідовано 9 грудня 2010 р. згідно Указу Президента України В. Януковича, в рамках адміністративної реформи, а функції з реалізації державної політики в сферах міжнаціональних відносин, захисту прав національних меншин України та релігії покладено на Міністерство культури України [27].

Н. М. Цедра дійшла висновку про постійно зростаючий вплив на релігійно-церковне життя політичних діячів і політики у цілому. Спроби надання церквам і релігійним організаціям політичної спрямованості спричиняло порушення принципу відокремлення церкви від держави. В Україні не вдалося узгодити загальнодержавні та регіональні інтереси в питаннях розвитку релігійного середовища [440, с. 16].

Можна цілком погодитись з думкою О. Сагана про те, що подальший розвиток державно-церковних відносин в Україні вичерпав свій адміністративний ресурс. Необхідна зміна існуючих законодавчих норм та усталеної практики таких відносин, які призводять до ескалації проблемних питань у сфері свободи совісті. Серед найважливіших проблем – зміна (вдосконалення) базового законодавства у сфері свободи совісті. Адже чинний Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» має достатньо слабких місць. Тож є потреба розробити із врахуванням міжнародного досвіду пропозиції щодо статусу, назви, функціональних обов'язків нинішнього державного органу у справах релігії, який існує лише як один із департаментів Міністерства культури, що явно суперечить законодавчо визначеному його статусу. Адже за умов відокремлення Церкви від держави існування інституції «у справах релігії» у тому вигляді, в якому вона нині функціонує, є алогічним [415, с. 69, 71].

Що ж стосується регіональних особливостей державно-церковних взаємин через місцеві органи виконавчої влади, то в цілому вони були відзеркаленням державної політики в цьому питанні. Поштовхом до активізації діяльності місцевих органів влади стосовно церковного питання

стала національна санкція, надана в червні 1996 р., коли Уряд України своєю постановою затвердив Типове положення про управління (відділ) у справах релігій обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації [14]. Держава потребувала ширшого розгалуженого контролю над діяльністю Церков і релігійних організацій – вона його зрештою отримала через регіональні спеціалізовані підрозділи в місцевих державних адміністраціях. Такі підрозділи створювались слідом за відділами (управліннями) внутрішньої політики, що відповідали за зв'язки із широким колом громадських формувань при обласних державних адміністраціях. Відділи у справах релігій були утворені при Миколаївській, Херсонській та Одеській ОДА.

Стисла інформація про утворення такого відділу міститься в історичній довідці до фонду №Р-8197 «Відділ у справах релігій Одеської обласної державної адміністрації». Там зазначено, що відповідно до ст. ст. 8, 9 Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» і ст. 48 Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», згідно з Розпорядженням Голови обласної Ради народних депутатів Р.Б. Боделана від 12 жовтня 1994 р. за № 374 був утворений відділ у справах релігій виконавчого комітету Одеської обласної Ради народних депутатів.

Відповідно до ст. 46 Конституційного Договору між Президентом України та Верховною Радою України «Про основні засади організації та функціонування державної виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції» від 8 червня 1995 р. та Указу Президента України «Про обласні, Київську та Севастопольську міські державні адміністрації» від 24 липня 1995 р. виконавчі органи відповідних Рад ліквідовувалися, а їх повноваження передавалися державним адміністраціям.

На підставі вищезазначеного, а також відповідно до рішення обласної Ради народних депутатів від 22 серпня 1995 р. №95-XXII «Про ліквідацію

облвиконкому і секретаріату обласної Ради народних депутатів», 21 лютого 1996 р., Розпорядженням Голови обласної адміністрації Р.Б. Боделана за №32/к-96 був утворений відділ обласної державної адміністрації у справах релігій, який діяв до 2005 р.

Відділ у справах релігій Миколаївської ОДА створено розпорядженням голови облдержадміністрації від 4 липня 2000 р. № 488-р «Про упорядкування структури облдержадміністрації шляхом реорганізації управління у справах релігій у відділ у справах релігій чисельністю 4 штатних одиниці». У листопаді 2000 р. розпорядженням голови Миколаївської ОДА затверджено Положення про відділ у справах релігій, яким передбачено, що відділ є структурним підрозділом облдержадміністрації й утворюється її головою. Відділ підзвітний та підконтрольний голові облдержадміністрації та Державному департаменту України в справах релігій. Відділ у межах своїх повноважень забезпечує проведення на території області державної політики щодо релігії та релігійних організацій, вирішення питань, пов'язаних з формуванням державно-церковних відносин, реалізацію права кожної особи на свободу світогляду, додержання принципів відокремлення церкви і релігійних організацій від держави, а школи – від церкви, сприяє виконанню релігійними організаціями завдань, передбачених їх статутами (положеннями), не втручаючись у їхню діяльність, відповідно до законодавства [44, с. 1].

Станом на вересень 1999 р. у структурі Херсонської ОДА вже існувало управління в справах національностей, міграції та релігії. Розпорядженням Херсонської ОДА від 7 червня 2000 р. №503 затверджено положення про це управління [20].

У період свого існування відділи у справах релігій вище зазначених обласних державних адміністраціях виконували ідентичні функції, були структурними підрозділами обласних держадміністрації південно-західних областей України.

До сфери компетенції відділів входили питання щодо процесів і тенденцій в релігійному середовищі на території відповідної області. Відповідальні працівники облдержадміністрацій та відділів у справах релігій постійно брали участь у важливих заходах, які проводились релігійними організаціями. У свою чергу релігійні діячі запрошувалися на загальнодержавні заходи та важливі події в житті міст та областей. Вагоме місце в діяльності відділів у справах релігій упродовж 1997-2000 рр. посідали заходи щодо відзначення 2000-річчя Різдва Христового [88, арк. 11; 90, арк. 11, 12; 91, арк. 8, 9]. Це зумовлено рішенням Уряду про відзначення цієї дати на державному рівні. Кабінет Міністрів України 9 червня 1997 р. прийняв спеціальну постанову №567 «Про заходи щодо підготовки та відзначення в Україні 2000-річчя Різдва Христового і 1 вересня того ж року спеціальною Постановою було створено відповідний фонд для фінансування ювілейних заходів.

Значна увага відділів у справах релігій приділялась заходам про виконання доручення Президента України Л. Кучми в зв'язку з підписанням Меморандуму християнських конфесій про неприйняття силових дій у міжконфесійних відносинах повноважними представниками Церков і релігійних організацій 21 липня 1997 р.; питанням реєстрації статутів відповідних релігійних організацій та передачі їм у власність культового майна [88, арк. 11].

Розпорядженням голови Одеської обласної адміністрації від 21 червня 2005 р. за №299/А-2005, а також змінами до цього розпорядження від 22 серпня 2005 р. за №422/А-2005 відділ у справах релігій був ліквідований і тим же розпорядженням утворено управління в справах національностей та релігій, яке проіснувало до адміністративної реформи 2010-2011 рр., внаслідок якої 2 серпня 2011 р. утворено відділ національностей та релігій управління культури і туризму Одеської ОДА.

З метою вдосконалення державно-церковних відносин у контексті взаємодії релігійних організацій з Одеською міською владою,

30 серпня 2006 р. була прийнята пропозиція про створення робочої групи, яка мала розробити проект Положення координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при міському голові [див. Додаток А., Док. А.2].

5 грудня 2006 р. підготовлене робочою групою Положення про Координаційно-консультативну раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові було прийняте [див. Додаток А., Док. А.3]. Незабаром, 11 січня 2007 р., Одеським міським головою було підписано розпорядження № 4-01р. «Про створення Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові», яка виконувала функцію дорадчого органу при Одеському міському голові (ККРПСЗ) [див. Додаток А., Док. А.5].

Провідне місце в діяльності ККРПСЗ упродовж усього періоду її існування посідали майнові питання Церков, виділення їм земельних ділянок для будівництва культових споруд з метою запобігання міжцерковної конфронтації та ворожнечі.

Проте значної практичної допомоги православним церквам стосовно придбання земельних ділянок міською владою, яку очолював Е.Й. Гурвіц, так і не було надано. Після виборів нового міського голови, яким з листопада 2010 р. став О.О. Костусєв, відбулася реорганізація органів, що відповідали за роботу з релігійними організаціями. Ця робота була фактично зупинена ліквідацією управління внутрішньої політики Одеської міської ради та скороченням штату 28 лютого 2011 р. відповідно до рішення Одеської міської ради від 28 грудня 2010 р. №29-VI «Про заходи по оптимізації структури апарату Одеської міської ради та її виконавчих органів».

Варто також зазначити, що управління внутрішньої політики, як структурний підрозділ новоутвореного виконавчого органу – департаменту інформації та зв'язків з громадськістю Одеської міської ради не поновлював роботу з релігійними організаціями ані у форматі Ради релігійно-світської

злагоди при Одеському міському голові, ані у форматі громадських рад, що повсюдно пройшли стадію утворення при органах державної влади.

Висновки до розділу 2

Процес демократизації суспільства, набуття чинності Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» сприяли відновленню релігійно-церковного життя в Україні. УАПЦ, яка була проголошена урядом Директорії 1 січня 1919 р., пройшла довгий і непростий шлях своєї історії. Після короткого періоду своєї діяльності на українських землях внаслідок першого та другого відродження (відповідно 1921-1930 рр. та 1942-1944 рр.), Церква змушена була діяти в еміграції. Третє відродження УАПЦ в Україні, яке відбулося в 1990 р., стало початком її фактичної розбудови. У південно-західних областях України УАПЦ не отримала великої підтримки віруючих, тож і кількість утворених громад була незначною. Найбільшої активізації Церква досягла на Херсонщині, найменшої – в Одеській області.

Українській Православній Церкві, на чолі з митрополитом Філаретом, не вдалося канонічним шляхом отримати незалежність від Московського патріархату. Наслідком боротьби за автокефалію стало утворення в 1992 р. УПЦ [Московського патріархату] на чолі з митрополитом Володимиром (Сабоданом). На південному заході України відбулася швидка інституалізація Церкви, яка посіла провідні позиції в суспільстві і отримала найбільшу підтримку віруючих. Переважна кількість громад була зосереджена на території Одеської області.

УПЦ КП, яка була утворена в 1992 р. внаслідок часткового об'єднання УАПЦ з вірною Філарету частиною УПЦ, зазнала розколу в 1993 р., коли УАПЦ виокремилася в окрему церковну структуру. Церква позиціонувала себе в якості дієвого фактора національного відродження, проте, як і УАПЦ, вважалась не канонічною і не визнавалась Помісними Православними Церквами. Особливості інституалізації УПЦ КП у Одеській, Миколаївській і

Херсонській областях полягали в незначній підтримці населення, невеликій кількості релігійних громад та плинності духовних кадрів. У досліджуваний період найбільша кількість громад була зосереджена в Миколаївській області.

Діяльність Православних Церков України відбувалася в контексті правового поля України. Забезпечення єдиної державної політики щодо релігії і церкви та вирішення питань державно-церковних відносин покладалися на різні за назвою та функціональними обов'язками органи, які діяли на державному та регіональному рівнях. Вони сприяли вирішенню нагальних проблем православних громад, зокрема, поверненню церковного майна та збереженню стабільної релігійної ситуації.

РОЗДІЛ 3
ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ПІВДЕННО-
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: ЕТАПИ ТА НАПРЯМИ

3.1. Суспільно-політичний аспект державно-церковних взаємин на етапі становлення Православних Церков України (1991-1994 рр.)

У світовій практиці упродовж століть склалися декілька моделей державно-церковних відносин, які не прив'язані, однак часто переплітаються між собою. Визначення «своїх» моделей для кожної країни індивідуальне й залежить від багатьох чинників: правових устоїв, прийнятих у суспільстві, поглядів світської та церковної влади на це питання, традицій, духовного і морального стану суспільства тощо. Модель, що ґрунтується на позиції відокремлення церкви від держави, реалізується в багатьох європейських країнах, що зумовлено прагненням позбавити церкву монополії в здійсненні ідеологічної та інтеграційної функцій, оскільки церква володіє могутнім потенціалом впливу на свідомість і підсвідомість людей. М. М. Палінчак наголошує, що відокремлення церкви від держави характеризується деякими особливостями. Зокрема, держава не втручається у внутрішню церковну діяльність і не надає церкві матеріальної або будь-якої іншої, в тому числі й фінансової, підтримки, а церква, в свою чергу, не втручається у справи держави, а займається лише питаннями, пов'язаними із задоволенням релігійних потреб віруючих. Держава, зі свого боку, охороняє законну діяльність церкви та релігійних організацій. Відокремлення церкви від держави на практиці означає неможливість втручання церкви у справи держави за активного втручання державних інституцій у справи церкви [399, с. 28, 29].

У цьому ключі варто вказати, що критичному осмисленню підлягає і саме поняття «державно-церковні взаємини» при буквальному розумінні якого справляється враження про взаємодію двох окремих і незалежних суб'єктів таких взаємин. Хоча у реальному житті ми розуміємо, що Церква як соціальний інститут є підсистемою такого інституту як держава, хоча і має наднаціональну природу, а поняття «державно-церковні взаємини» використовується на означення взаємин саме національної Церкви із органами публічної влади. Попри деяку некоректність терміну зазначаємо, що його використання усталено для означення взаємин національних Церков із органами державної влади та органами місцевого самоврядування різного рівня, а інший, однаково лаконічний термін на означення таких взаємин у сучасних умовах не є відомим.

Державно-церковні взаємини в Україні впродовж 1991-2010 рр. базувались на основі чинного Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», який є на думку багатьох експертів, навіть зарубіжних, одним із найкращих у Європі, проте в ньому все ж є достатньо слабких місць. На думку О. Сагана найбільш гостро вони проявилися практично у всіх політичних виборчих кампаніях, коли норми згаданого закону порушувалися без жодних наслідків для їх порушників. Мається на увазі стаття 5 Закону, якою заборонено участь релігійних організацій в політичній агітації або ж сприяння у її проведенні, а також спонукання з боку чиновників, представників політичних партій чи окремих кандидатів до такої участі. Недостатньо виписаний у Законі й аспект реєстрації релігійних організацій. Зокрема питання розділення реєстрації релігійних інституцій і відсутністю прозорості щодо документів, які реєструються в обласних центрах чи столиці, встановлення обмеження для заснування релігійних організацій в кількості не менше 10 осіб, коли для заснування інших громадських організацій достатньо трьох тощо [415, с. 69, 71].

Безумовно, що наявність необхідних ресурсів (матеріальних, кадрових, інтелектуальних тощо) є важливим для будь-якої суспільно-орієнтованої організації задля задоволення як суспільних потреб, так і власної структури. Церква як суспільно-орієнтована структура, чия місія полягає у спасінні людських душ, тут не була виключенням.

Саме для цього, з часу відродження церковного життя в УРСР, а особливо на початковому етапі незалежності України, відновлені церковні структури – митрополії, єпархії, та церковні структури нижчого рівня – парафії та релігійні громади активізували свою діяльність з метою охоплення все більшої кількості віруючих на базі відновлених чи заново збудованих храмів.

Для отримання права на повернення культової споруди необхідно було здійснити державну реєстрацію релігійної громади (парафії), а згодом клопотати про виділення балансоутримувачем, розпорядником майна певної культової споруди, що мала стати храмом для реалізації релігійних потреб віруючих.

Зокрема, в Одеській обласній державній адміністрації відбувалась реєстрація статутів релігійних громад, які належали до різних Церков. У Державному архіві Одеської області зберігаються документи, які свідчать про реєстрацію громад на Одещині та наявність їх статутів. Серед чисельних прикладів можна назвати реєстрацію статутів релігійних громад УПЦ в Кілії та Білгород-Дністровському Одеської області в 1993 р. [77, арк. 46, 53], у селі Веселий Кут Арцизького району та селі Криничне Болградського району Одеської області [78, арк. 131, 132]. Статутів релігійної громади УПЦ КП в області зареєстровано значно менше. Один із них – у селі Перельоти Балтського району Одеської області в 1995 р. [78, арк. 107].

Умовна реституція (повернення попереднім власникам) вилученого радянською владою культового майна розпочалась одразу під час перших років відновлення релігійної свободи та мала універсальну для всіх регіонів України певну проблематичність, пов'язану із вилученням цього майна не

лише із господарського (виробничого) використання суб'єктів господарської діяльності, що відбувалось на тлі економічного спаду в Україні, яка щойно отримала незалежність і переходила до ринкової економіки, але й із сфери охорони здоров'я, освіти тощо. За таких умов держава, її локальні та регіональні представники не могли оперативно замінити втрачені ресурси для задоволення суспільних потреб і відповідно реагувати.

На початку 1990-х рр. Православні Церкви України, які перебували в опозиції одна до одної, в процесі своєї діяльності змушені були взаємодіяти як з державними так і з місцевими органами влади. Суттєві зміни, які відбулися в соціально-політичному житті країни наклали відбиток на державно-церковні взаємини: змінилися динаміка і стиль контактів між владними структурами і Православними Церквами, іншими релігійними організаціями. Показовим в цьому сенсі є також представництво релігійних діячів у колегіальних органах державної влади та місцевого самоврядування. До республіканського парламенту та місцевих рад стали потрапляти представники духовенства – майбутній керуючий Одеською єпархією митрополит Агафангел (Саввін), який очолював тоді Вінницьку кафедру, в 1990 р. став депутатом Верховної Ради УРСР. Депутатом Одеської міської ради народних депутатів було обрано настоятеля Свято-Димитрівського храму, що на Другому християнському кладовищі протоієрея Антоніна Діаковського.

За словами отця Антоніна, депутатом його висунули Рух за соціальне оновлення та Фонд миру. Щодо першої структури, то вона мала репутацію організації реакційного напрямку, створеної комуністами на протипагу Народного Руху, який тоді очолював В. Чорновіл. На участь у роботі міської ради о. Антонію дав своє благословення тодішній керуючий єпархією митрополит Леонтій (Гудимов) [247].

Державно-церковні взаємини, що залишилась у спадок від радянської влади, зводились до вирішення усіх необхідних для життєдіяльності відроджених парафій питань. Переважно такі контакти можна обмежити

певним колом владних структур: виконавчі комітети обласних та міських рад, їх голови та голови сільських рад, депутати місцевих рад та, як правило, в якості членів профільних комісій з питань культури. Підтвердженням може слугувати доповідна записка голови Ради у справах релігій при РМ УРСР М. П. Колесника від 20 серпня 1991 р. за № 303, адресована тодішньому першому заступнику Міністра зовнішніх справ УРСР М.П. Макаревичу. У ній йшлося про загальний стан релігійного життя в УРСР та процес реалізації в республіці релігійних прав: демократизацію, духовне відродження суспільства, розбудову суверенної України. За словами автора УПЦ «отримала незалежність», УГКЦ, УАПЦ – «відновили свою діяльність».

У грудні 1991 р. у доповіді «Держава і церква на Україні» М.П. Колесник охарактеризував взаємини між УГКЦ та УАПЦ як традиційне змагання за сфери впливу та людські душі. Стосунки між УПЦ та УАПЦ, з його точки зору, мають двоякий характер: стосунки на рівні парафій можна вважати за коректні, проте є відверта неприязнь між главами цих Церков, в основі якої лежать церковні канони [103, арк. 102-106].

У відповідності із Законом УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» представників кліру та працівників релігійних організацій, що працювали на виборних посадах зрівняно з працівниками державних підприємств, організацій і установ у питаннях оподаткування доходів, соціального страхування та пенсійного забезпечення. Що стосується забезпечення релігійних організацій культовими спорудами, то ситуація в масштабах України виглядала наступним чином: упродовж 1988-1991 рр. держава повернула їм 2 000 культових споруд, станом на серпень 1991 р. будувалось 700 нових для усіх конфесій та релігійних організацій [103, арк 102-106].

Це є підтвердженням того, що теза про відродження храмів в Україні лише після здобуття її незалежності, не завжди відповідала дійсності. Приклади відновлення діяльності православних храмів у період перебудови

мали місце на Миколаївщині. Зокрема, 12 липня 1987 р. містобудівні ради Миколаєва та Миколаївської області вирішили, що культову споруду в селі Матвіївка слід використовувати за призначенням, а вже через рік – у День святих апостолів Петра і Павла знову задзвеніли дзвони відродженого храму [382, с. 281].

Зазначений період позначився міжконфесійним протистоянням. Одне із них було в Херсонській області, де в грудні 1990 р. загострився конфлікт через поділ культового майна. Колишній православний храм не поділили громади УПЦ та УАПЦ. Кожна із Церков вважала цю споруду, яка на 1990 р. ще була майстернею педагогічного інституту, своєю і називала відповідно храмом Іоанна Богослова та храмом святої Олександри. На думку відділу у справах релігій цю проблему мав вирішити міськвиконком, хоча зазвичай вирішення подібних питань належало до компетенції виконавчого комітету обласної ради, а не міської [290].

Проте, як видно з матеріалів, які містяться у фондах ЦДАВО України, що стосуються державних органів України у справах релігій та культів, та з листа Мініюсту України від 20 березня 1996 р. за №10-5-344 на адресу Кабінету Міністрів України щодо вивчення практики виконання судових рішень про передачу культових будівель і майна та припинення діяльності релігійних громад, південні області України не відзначалися надзвичайною конфесійною конфліктністю [112, арк. 136-140].

Процес передачі Церквам культового майна дещо пожвавився в 1991 р. За інформацію, розміщеною на шпальтах газети «Одесский вестник», Одеській єпархії Української Православної Церкви в 1991 р. повернуто в межах Одеси три храми, один з яких – Казанської Божої Матері (інші не конкретизувались). Цю споруду прикрашала вивіска «Меблі», хоча вже до храму призначено священика. На черзі стояло Свято-Пантелеймонівське подвір'я. На той час там знаходився не лише планетарій імені К.Е. Ціалковського Товариства «Знання», але й фотовиставка зі світлинами оголених жіночих тіл що використовувалось Церквою як додатковий

аргумент для пришвидшення повернення будівлі [247]. Але щодо кількості повернутого в 1991 р. Церкві культового майна на сторінках того ж «Одесского вестника» мали місце певні протиріччя. Уже в наступному номері вказується на те, що перед Пасхою православним було повернуто два храми: згаданий раніше храм Казанської Божої Матері та Григоріє-Богословський [248].

У приміщенні храму Григорія Богослова та мучениці Зінаїди, який повернули Церкві у 1991 р. у місті Одесі, за часів радянської влади було розташовано склад холодокомбінату №2, що був неподалік. Щодо фінансових потуг, які дозволяли відновити цільове використання приміщень храму, механізм майже завжди був подібний до того, що застосовувався під час повернення УПЦ цього храму – це підприємство робило все можливе для того аби якомога скоріше повернути храм релігійній громаді, хоча вільне місце, куди комбінат міг би перевезти майно, що знаходилось на колишньому складі, було зайнято об'єднанням «Одесариба». На думку отця Олексія – настоятеля храму – позитивним було те, що храм зберігся, хоч і використовувався не за призначенням. Свій внесок у відновлення храму робили й учні середньої школи №122, яка знаходиться поруч – діти ходили по району та збирали кошти [249].

Вимоги, що висувались виконкомом Одеської обласної ради щодо повернення Церкві культових споруд були шокуючими. Так, для повернення громаді церкви Казанського Божої Матері, що знаходилась біля Пересипського мосту, неподалік біля храму необхідно було збудувати новий меблевий магазин та дитячий садочок, але ж було неприпустимим, щоб заклад дошкільної освіти знаходився поряд з храмом [188].

Одеська міська рада лояльніше відносились до проблем з якими Церква зіткнулась на етапі свого відродження. В.К. Симоненко, який в 1991 р. очолював Одеську міську Раду народних депутатів, започатковуючи традицію передріздвяного вітання територіальної громади, у своєму святковому зверненні зазначив: «Ще задовго до прийняття Закону рішенням

виконкому віруючим повернуто багато церков, храмів, виділено земельні ділянки під будівництво нових культових споруд» [289]. І хоч перші кроки зближення місцевої влади з релігійними об'єднаннями, в порівнянні із сьогоденням були недолугими, міська рада значно підтримувала конфесії на початковому етапі їх інституалізації.

Після легалізації в Одесі громади УАПЦ їй було передано храм Різдва Христового за адресою вулиця Пастера, 5а. Переданий храм був у жахливому стані, хоч і являв собою пам'ятку архітектури XIX ст. З метою його відновлення 20 травня 1991 р. у Літературному музеї м. Одеса було відкрито фотовиставку «Церква. Руїни та споруди». На підтримку цього проекту газета «Одесский вестник» опублікувала навіть номери поточних банківських рахунків для збору коштів на відновлення храму. Опікуном цього проекту став депутат Одеської міської ради Микола Чумаченко [250]. Його було помічено під час здійснення продажу газети УАПЦ на масових вуличних зібраннях [308].

УПЦ, яка щойно стала на шлях національного відродження в надії отримати автокефалію, була зацікавлена у співпраці з представниками влади для вирішення найбільш важливого для неї питання – повернення державою культового майна. Одним із чисельних прикладів може слугувати нарада, що відбулась в Одесі 16 квітня 1991 р. за участі новопризначеного на Одеську кафедру архієпископа Лазаря (Швеця) та групи депутатів Одеської міської ради. Архієпископ був занепокоєний тим, що Одеса за інтенсивністю повернення культових споруд відстає від інших міст України – за часів перебудови УПЦ було повернуто лише 5 храмів. Комісія з розвитку культури Одеської міської ради прийняла рекомендаційне рішення з повернення Церкві Пантелеймонівського подвір'я. 23 жовтня 1991 р. виконком Одеської обласної ради прийняв рішення про повернення УПЦ Свято-Пантелеймонівського подвір'я. Уповноважений у справах релігій Одеської області Валерій Володимирович Коновалов пояснював суть проблеми, що заважала раніше передачі цієї культової споруди тим, що

Закони України «Про місцеве самоврядування» та «Про свободу совісті та релігійні організації» визначали абсолютно протилежний механізм повернення культового майна. Водночас на цей храм претендувала й єпархія УАПЦ [153]. На цьому питанні акцентувалась увага й під час візиту до Одеси народного депутата України та колишнього дисидента Степана Хмари.

Під час зазначеної зустрічі розглядалось питання щодо передачі УПЦ Одеського Свято-Архангело-Михайлівського монастиря, де за часів радянської влади був розміщений туберкульозний диспансер. Відмічалось, що за санітарними нормами приміщення диспансеру не може знаходитись у безпосередній близькості до парку культури та відпочинку імені Т.Г. Шевченка. Раніше навіть готувалась угода про співпрацю Церкви, медиків та Центру милосердя на території монастиря, проте цей проєкт не було реалізовано і на той час проблема повернення монастиря залишалась не вирішеною.

Перед сесією Одеської міської ради на початку жовтня 1992 р. депутати та перехожі могли стати свідками пікету черниць Свято-Архангело-Михайлівського монастиря, які вимагали повернути їм приміщення тубдиспансеру, а його в свою чергу винести за межі міста. 7 жовтня черниць прийняв Е.Й. Гурвіц (тодішній голова Жовтневої районної ради м. Одеси). Пообіцяли надати допомогу й депутати міської ради [298].

15 січня 1993 р. на території колишнього храму Свято-Архангело-Михайлівського монастиря відбулась зустріч зацікавлених сторін щодо повернення Церкві цієї споруди. Від УПЦ були присутні митрополит Агафангел, протоієрей Антонін Діаковський та сестра Надія (майбутня настоятелька монастиря – ігуменя Серафима (Шевчик)); від органів охорони здоров'я – начальник управління охорони здоров'я державної адміністрації Одеської області К.І. Мерлич та головний лікар туберкульозної лікарні А.І. Ситніков. Проте зазначена зустріч не принесла позитивних наслідків і перетворилась на дискусію [310].

Попри Указ Президента України щодо повернення культового майна Церквам [24], процес його реалізації відбувався досить повільно й болісно, а фактичне його виконання розтяглося на увесь досліджуваний період.

Представники громадськості підтримали вимоги УПЦ щодо відбудови монастиря, підтвердженням чого став суботник для приведення до ладу його територію, який відбувся 27 лютого 1993 р. У ньому взяли участь військовослужбовці під командуванням В.І. Стрельцова, моряки-курсанти морського училища технічного флоту. Учасники суботника в кількості 100 осіб підписали звернення до міської влади про допомогу у відновленні монастиря [252].

Лише 8 квітня 1993 р. вийшло розпорядження представника Президента України України «Про повернення у власність Свято-Михайло-Архангельському жіночому монастирю культових будівель». У документі зазначалось про повернення монастирю частково зруйнованої будівлі, яка внесена до переліку пам'яток архітектури та містобудування місцевого значення. Встановлювався поетапний порядок повернення інших будівель монастиря з передачею в місячний термін на баланс жіночого монастиря приміщень храму-трапезної з вівтарем та двоповерхового зруйнованого північного корпусу.

Управління архітектури та містобудування (В.І. Мироненко) зобов'язувалось до 1 липня 1993 р. подати обласній державній адміністрації узгоджені з Одеським міськвиконкомом пропозиції щодо остаточного перенесення міської туберкульозної лікарні з монастирського комплексу і забезпечити розробку проекту охоронної зони та встановити порядок проведення ремонтно-реставраційних робіт. Контроль за виконанням цього розпорядження покладался на заступника голови обласної держадміністрації В.С. Лисенка [77, арк. 53-54].

Працівники тубдиспансеру на вулиці Успенській м. Одеса, хвилюючись за збереження власних робочих місць, заважали простим громадянам брати участь у відновленні монастиря. І це попри те, що

керівництво лікарні передало черницям частину будівлі без опалення та світла, яка знаходилась поруч з лікарняними палатами, лабораторією і моргом. 60 жінок похилого віку розмістилися в чотирьох келіях і оголосили голодування до відселення диспансеру [244]. У 1994 р. митрополит Агафангел (Саввін) домігся обіцянки, щоб до весни монастирю належав увесь комплекс будівель на Успенській, 4а попри те, що рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради від 13 грудня 1993 р. за № 422 землю під колишнім тубдиспансером передано не монастирю, а фірмі «Аверс» [243].

На зустрічі архієпископа УПЦ з депутатами міської ради піднімалось питання відновлення зруйнованого в 1936 р. Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору. Ще раніше сесія Одеської міської ради приймала рішення, авторство якого належало комісії з розвитку культури, про будівництво на місці, де розташовувався колись собор, каплиці та перепоховання там праху колишнього генерал-губернатора Новоросійського краю князя М.С. Воронцова та його дружини – Єлизавети Ксаверіївни, які покоїлись у Спасо-Преображенському соборі до його знищення. Проти подібного рішення виступила Одеська єпархія УПЦ на чолі з правлячим тоді архієреєм Леонтієм (Гудимовим), який мріяв про відновлення величного кафедрального собору, не зважаючи на те, що виконком і голова міськради вважали будівництво неприйнятним, бо на їх думку «заважатиме одеситам відпочивати на Соборній площі» [249]. У цілому Одеська міська рада сприяла відродженню Православної Церкви, проте перші особи міста ще не призвичаїлись до нової релігійної реальності в Україні, де УПЦ ставала на ліберально-демократичні та, подекуди, християнсько-демократичні позиції.

Варто звернути увагу на роль засобів масової інформації у висвітленні міжконфесійних стосунків у регіоні. Вони з початку 1990-х рр. стали своєрідним рупором сторін, що були втягнуті як у внутрішньоцерковний так і міжцерковний конфлікти. Один із постійних кореспондентів газети «Одесский вестник», який спеціалізувався на церковній тематиці, Роман

Григор'єв в одній із своїх публікацій зазначав, що серед друкованих ЗМІ єдиними, хто не підтримував позиції митрополита Філарета та не мовчав щодо скандальних подій навколо цієї постаті, були столичний часопис «Независимость» та «Одесский вестник».

Тільки з позиції розвинутої демократії видається абсурдним те, що офіційний друкований орган місцевої ради втручається в церковні справи та підтримує, навіть не завуальовано, певну сторону. Одним із прикладів є публікація в «Одесском вестнике» за 28 березня 1992 р. «Послания Патриарха Московского и всея Руси Алексия и Священного Синода Русской Православной Церкви Митрополиту Киевскому и всея Украины Филарету и епископату Украинской Православной Церкви от 18 февраля 1992 года» [270].

На шпальтах газети розміщено коментар Предстоятеля УПЦ митрополита Київського і всієї України Володимира (Сабодана) стосовно міжконфесійної ситуації в Одесі: «В Одесько-Ізмаїльській єпархії, хвала Господу, випадків насилля не було. Взагалі південь України – це благополучний регіон... Що стосується Одеси, повторю, це спокійне місто, де люди різних віросповідань завжди, чи майже завжди, жили мирно» [311].

У критичний момент, який переживала Одеська єпархія Української Православної Церкви до обрання її нового лідера, відомий громадський діяч, лікар і публіцист Борис Херсонський, піклуючись про користь не лише Церкви, але й держави, вважав єдиним виходом з ситуації, що склалась, нейтральне ставлення до всіх Церков і невтручання в їх взаємини [307]. Таку заяву Б. Херсонський зробив з огляду на відсутність об'єктивної позиції владних структур у ході протистояння проукраїнської та проросійської гілок Українського православ'я в Одесі. Та в майбутньому йтиметься переважно про сприяння владою лише одній конфесії – УПЦ.

Наприкінці грудня 1992 р. на шпальтах «Одесского вестника» опубліковано статтю одеської журналістки Галини Владімірської, в якій авторка привертала увагу громадськості до відновлення діяльності Свято-

Миколаївської церкви працелюбності на Пересипу, біля хлібозаводу № 1. Перше богослужіння там відбулося 19 грудня того ж року після повернення споруди УПЦ. Робітники хлібозаводу відновили храм та продовжували його ремонтувати. Діючий у ті роки Норд-банк виділив кошти на реставрацію іконостасу, а лакофарбний завод виділив фарбу для ремонту приміщення церкви [167]. Постраждалою стороною у справі повернення приміщення Церкви виявився колектив дитячої юнацької спортивної школи № 6, адже віддана під храм споруда раніше використовувалась школою для розміщенню в ній басейну [309].

Ситуація навколо повернення у власність релігійній громаді УПЦ Ленінського району м. Одеса молитовного дому по вулиці Одарія, 11 набула загострення, коли на початку лютого 1993 р. члени цієї громади не впустили відвідувачів ДСШ № 6 до приміщення, яким вони користувалися протягом певного часу. Настоятель громади отець Павло Нецветаєв був прийнятий заступником голови Ленінського райвиконкому м. Одеса О. І. Ланеком, що обіцяв прискорити процес переселення спортивної школи в інше приміщення [170]. У розпал цього конфлікту в лютому 1993 р. між тодішнім начальником Одеського морського торговельного порту М. П. Павлюком і отцем Павлом Нецветаєвим було прийнято рішення про будівництво на 17-му причалі морського вокзалу каплиці на честь святителя Миколая [206].

Реальна конкуренція за право володіння культовими спорудами розгорнулася навколо колишнього храму за адресою вулиця Базарна, 2. У 1992 р. було зареєстровано громаду в ім'я Святих Новомучеників і Сповідників Російських, що претендувала на цей об'єкт, де 1991 р. було відкрито переговорний пункт. Конкурентом виявилась релігійна громада УПЦ КП, у якої не було свого храму [245].

Ще одна суперечка навколо розподілу культового майна, що знаходилось в Одесі, була зафіксована на шпальтах «Одеського вестника» 6 березня 1992 р. у статті В. Сухарєва. Автор піднімав питання щодо двох

храмів, які до встановлення радянської влади належали подвір'ю Александрійського Патріархату та грецькій громаді міста. Він вказував, що рішенням виконкому Одеської обласної ради від 27 грудня 1991 р. храм Святого Миколая Мирлікійського і мучениці Аріадни було передано Російській Православній Церкві Закордоном (РПЦЗ). Разом із тим існує клопотання про передачу цього храму, що знаходився в жахливому стані, Одеській єпархії Української Православної Церкви. Підтримував це клопотання заступник директора ВЦКП «Орбіта» Інституту кібернетики Академії наук України Б. А. Коротков, що виступав проти того аби храм було передано «розкольникам» (малась на увазі РПЦЗ). Позиція опонуючої сторони озвучувалась думкою тоді ще ієромонаха Агафангела (Пашковського): УПЦ в Одесі має значну кількість культових споруд, РПЦЗ – жодної. Ситуації додав складнощів ще й той факт, що Президент України Л. М. Кравчук 20 січня 1991 р. підписав Указ відповідно до якого підприємства, що засновані Академією наук, отримали право самостійно розпоряджатись своїм майном, а той напівзруйнований храм якраз і був майном ВЦКП «Орбіта» [300]. У вересні 1992 р. релігійній громаді РПЦЗ відведено земельну ділянку площею 0,34 га для обслуговування культової споруди по провулку Тельмана, 1 у місті Одесі з організацією спільного входу з ВЦ «Орбіта» [160].

Додаткового вивчення потребуватиме питання фактичного розмежування майна, що використовується відокремленими підрозділами (єпархіями) Української Православної Церкви, хоча практично належать іншим церквам, як то Александрійській. В Одесі є такий приклад – настоятелем Свято-Троїцького (Грецького) храму є екзарх Александрійського Патріарха. З огляду на те, що він лише зрідка навідувався до цього володіння, архієрей Одеської кафедри призначав заступником настоятеля храму штатного священнослужителя Української Православної Церкви. До квітня 1992 р. ним був протоієрей Олександр

Кравченко, а після його призначення на посаду ректора Одеської духовної семінарії – протоієрей Валерій Петлюченко.

У березні 1993 р. комісія з розвитку культури Одеської міської ради розглядала звернення громади храму Адріана і Наталії, що на Французькому бульварі, щодо зменшення податків і плати за опалення. При цій громаді діяло релігійно-філософське товариство імені Іоанна Кронштадтського, до того ж вона активно займалась благодійністю [183]. Зважаючи на аргументи тогочасної локальної преси для нас стає очевидним, що владні структури ставились до релігійних організацій не через призму рівності та основної функції – духовне обслуговування городян, а як до суспільно-активних громадських об'єднань, які приносили суспільну користь й займались науково-просвітницькою (богословською) діяльністю.

Тож одночасно з процесом повернення культового майна Церквам, відбувалась співпраця влади з православним духовенством на суспільно-політичному поприщі. Зокрема, в 1992 р. заступником голови Херсонської обласної ради було обрано настоятеля Різдва-Богородицького храму м. Херсон Пальжок Зиновія Харлампійовича, який до того був депутатом Херсонської як міської, так і обласної рад одночасно [200]. У своєму інтерв'ю загальноукраїнському виданню «Правда України» він зізнався, що коли був єдиним священиком у парафії (за відсутності другого), то йому часто доводилось залишати справи в Раді, «бо не міг знехтувати своїми пастирськими обов'язками». При цьому він наголошував, що старанно виконує свій депутатський обов'язок, здійснює прийом громадян, ніколи не обмежуючись прийомними годинами, і вважав цілком природною участь кліриків у державному житті та обранні їх депутатами. Спочатку о. Зиновій вагався: чи давати свою згоду на обрання заступником голови обласної ради, не погоджував свої дії зі священноначалієм, але в останню мить погодився та був обраний майже одногolosно. Він зізнавався, що на цій посаді сприяв відкриттю нових храмів, маючи більш ширші повноваження, ніж простий священик. Очевидно, вважаючи фермерів основними

меценатами будівництва та відновлення храмів, він намагався допомогти їм вирішити питання щодо виділення землі [277]. Протоієрей Зиновій Пальжок також надав серйозну допомогу в звільненні будівлі дитячого туберкульозного санаторію під архієрейський будинок, у якому раніше розташовувався. У грудні 1992 р. мало бути вивезене все медичне обладнання [207].

Уже через два роки після призначення на Одеську кафедру митрополита Агафангела (Саввіна) спостерігалась значна активізація суспільно-політичної діяльності єпархії, що є більш властивим для громадських об'єднань, аніж для релігійних організацій.

У квітні 1994 р. на багатьох будинках міста можна було побачити передвиборчі звернення в візерунковій рамці. Митрополит Одеський і Ізмаїльській Агафангел закликав віддати свої голоси за певних кандидатів. Водночас у газеті «Юг» з'явився лист «Время покаяния», де той самий правлячий архієрей засуджував тих, хто втягував Церкву в політичну боротьбу. Найголовніше, що цей факт поширення передвиборчого звернення не засуджувалося, як не засуджувалось і неприхована агітація в «Одесском вестнике» упродовж кварталу 1994 р. [306].

Одночасно Одеська єпархія УПЦ активізувала свою громадську діяльність. Керівництво Іллінського монастиря звернулось до міського відділу охорони здоров'я з пропозицією взяти шефство над одним з лікувальних закладів міста. Визначились з єврейською лікарнею (Одеська міська клінічна лікарня №1) [293]. Реалізація цього плану Церкви із закріплення за собою об'єктів соціальної сфери як способу домінування в сфері суспільного життя міста не знаходила спротиву в післявиборчий період, хоча перемогу в боротьбі за крісло мера в Одесі одержав кандидат, що не підтримувався єпархією УПЦ – у липні 1994 р. Едуард Гурвіц переміг проросійськи налаштованого Олексія Костусєва.

Ще одним видом розширення впливу УПЦ у соціальній сфері стало пастирське служіння в місцях позбавлення волі. У 1994 р. на території

Північної виправної колонії №90 було відкрито храм, який став першим серед місць позбавлення волі Херсонської області [303]. Очевидно, що вибір конфесії був здійснений керівництвом колонії.

Практика взаємовідносин з Церквою на принципово нових засадах реалізовувалась як у Миколаївській обласній державній адміністрації, так і в органах влади на місцях. За словами Б. Луньова, завідуючого відділом Миколаївської ОДА у справах релігії, традиційними для того часу стали зустрічі представника Президента України в Миколаївській області А.К. Кінаха та його заступників з керівниками релігійних товариств різних конфесій, зареєстрованих на території області. За результатами цих зустрічей приймалися рішення, спрямовані на задоволення потреб людей. Така державна політика була корисною для подолання недовіри з боку церковних кіл до державних інституцій – резюмував у своїй публікації Б. Луньов [232].

На підставі розпорядження представника Президента України в Миколаївській області А.К. Кінаха місцеві ради почали передачу колишніх церковних споруд, відібраних у церковних громадах у роки антирелігійних кампаній, радам зареєстрованих релігійних громад. Відмічаємо, що виважена політика органів влади позначились і на гармонійності державно-церковних взаємин у регіоні, хоча на думку того ж Б. Луньова є соціально несправедливим розподіл звільненого від нецільового використання культового майна лише на користь однієї конфесії – УПЦ, адже УПЦ КП мала значно меншу кількість церковних споруд [232].

Практику розширення впливу УПЦ у соціальній сфері відмічаємо і в Херсонській області. За відомостями завідуючого відділом у справах релігій Херсонської обласної державної адміністрації В. М. Панченка, Закон Божий в якості предмету вивчали в деяких школах області факультативно за бажанням учителів, дітей та батьків [258]. Така практика набуде більшого поширення на території південно-західного регіону України за президентства В. Ющенка (2005-2010 рр.), проте для Херсонської області

вона стала актуальною ще з 1993 р. Батьки віддавали перевагу співпраці переважно з УПЦ.

Що стосується реалізації повноважень виконкомів місцевих рад із взаємин з релігійними організаціями Православних Церков України, то в 1991-1994 рр. вони мали характер початкових та далеких від повного взаєморозуміння.

На початку 1990-х рр. місцеві органи влади опікувались не лише своєю репутацією в очах всезростаючої кількості вірних, але й діяли у відповідності з принципами доцільності та раціональності, не допускаючи втрат для регіональної економіки. Примітно, що станом на серпень 1992 р. на балансі народного господарства Миколаївщини перебувало 15 культових будівель – типових храмів, що також мали бути переданими релігійним організаціям [232]. Очевидно, що відмежування цього майна від оперативного використання без заміни на інше, могло призвести до погіршення економічних показників.

Автор праці про один із районів Миколаєва – Богоявленськ – стверджує, що з каміння зруйнованого перед цим храму було збудовано школу, проте вона не вистояла. За першої можливості уже в незалежній Україні храм було збудовано шляхом реконструкції колишньої церковно-парафіяльної школи [384, с. 112]. Прикметно, що відновлений в 1950 р. Михайлівський храм с. Варварівки (тепер – Центральний район м. Миколаєва) у радянські часи навіть не закривали [363, с. 38-42]. Таким чином, деякі церковні парафії на етапі становлення незалежної України уже мали свої культові споруди, але таких для задоволення духовних потреб громадян було не достатньо.

Підтвердженням може слугувати книга, видана настоятелем Свято-Ольгінської церкви м. Нова Одеса Миколаївської області протоієреєм Олександром Чурсіним, що стосується розвитку релігійного життя Новоодеського району. Автор зазначив, що на 1988 р. у районі жодна церква не діяла. Перший і єдиний дореволюційний храм відновлено в с. Гур'ївка

Новоодеського району силами жителів села за кошти колгоспу «Завет Ильича» під виглядом будівництва музею Великої Вітчизняної війни. У 1991 р. відремонтовану будівлю передали створеній громаді. Наприкінці 1997 р. у Новоодеському районі Миколаївської області діяло 15 громад УПЦ, третина з яких зареєстрована до 1994 р., а на 2008 р. майже усі дореволюційні храми в селах району були відновлені. Проте повернення храмів, як влучно підмітив протоієрей, було не єдиною проблемою в церковному житті. Не менш важливим було відродження духовності та православної культури українського народу. Адже «лише незначна частина населення відвідувала храми, більшість або залишалася атеїстами або подалися до іновірців» [441, с. 100-102]. Отже, відновлення діяльності храмів не була ключовою проблемою для відроджених парафій.

У м. Нова Одеса Миколаївської області ситуація з відновленням релігійного життя була наступною: приміщення колишньої контори колгоспу імені Шевченка було переобладнано у храм Святого Георгія, громаду якого зареєстровано 3 січня 1992 р. Свято-Ольгінська церква з'явилась на місці переобладнаного клубу «Райпостачу», а в 2001 р. було освячено камінь на місці майбутнього храму Різдва Христового [396, с. 78-79]. Отже, Церква вправно використала ситуацію з регресом економіки пострадянської України для заміщення відсутніх храмів пристосованими для культових потреб приміщеннями господарських товариств, що відмовлялись від свого майна – аграрних та торговельних підприємств. Проте зводились і нові храми, де це було єдиним способом для нових релігійних громад.

Храм святих апостолів Петра і Павла в селищі Матвіївка (тепер це також територія м. Миколаїв) так і не вдалось перепрофілювати в будинок культури протягом 1980-х рр. Отримавши відповідь містобудівної ради Миколаївської області та м. Миколаїв у 1986 р. про неможливість такого переобладнання через специфічність споруди, голова селищної ради Олена Олексіївна Омельченко ініціювала процес відкриття храму 12 липня 1988 р.

[364, с. 122; 282, с. 281]. На цьому та інших наступних прикладах можна зробити висновок, що УПЦ отримала вагомий канал підтримки у вигляді сільських голів, що могли сприяти відродженню релігійної громади як з причини належності до неї, так і з політичних мотивів – з метою підтримки на майбутніх виборах з боку духовенства та вірян.

У селищі Єланець Миколаївської області на початку 1992 р. церква знайшла тимчасовий притулок в приміщенні Держстраху (ймовірніше – районної страхової інспекції як підрозділу державної страхової компанії СРСР), а вже 14 січня 1992 р. рішенням № 2 Єланецької районної ради народних депутатів «Про передачу віруючим української православної церкви смт. Єланець (культової споруди) – церкви, яка знаходилася на балансі районного відділу народної освіти (Будинок піонерів і школярів)» передано громаді селища [241, с. 60].

У вересні 1992 р. повернуто віруючим будівлю Свято-Миколаївського собору у м. Очаків Миколаївської області, де довгий час знаходився краєзнавчий музей, а в останні роки – музей О.В. Суворова. Ця будівля належить до пам'яток архітектури XVI ст. [241, с. 127].

У жовтні було освячено будівлю храму Успіння Божої Матері в селі Тернівка, яку було повернуто релігійній громаді рішенням виконкому міської ради, і заплановано будівництво дзвіниці. А 6 листопада 1992 р. у селі Чаусове-II Первомайського району відкрито храм на честь Воздвиження Чесного Хреста Господнього [364, с. 127].

Таким чином, органи місцевої влади південно-західних областей України усіх рівнів були задіяні у відродженні релігійного життя на території своїх адміністративно-територіальних одиниць, часом за рахунок майна, що знаходилося в користуванні закладів культури, освіти та охорони здоров'я.

За словами призначеного в 1992 р. єпископа Миколаївського і Вознесенського Варфоломія, в єпархії станом на жовтень 1992 р.

налічувалось близько 100 діючих храмів, але вони були в дуже поганому стані [218].

У подальші роки продовжувалося будівництво культових будівель на території єпархії УПЦ. Підтвердженням є освячення каплиці, збудованої 12 жовтня 1993 р. у Первомайську Миколаївської області поблизу храму Покрови у пам'ять жертв Голодомору 1932-33 рр.

18 листопада того ж року в селі Семенівка Арбузинського району правлячим архієреєм було освячено храм, збудований на честь Святого Миколая Чудотворця і дзвіниці при ньому. На відкритті храму були присутні віряни із сіл Арбузинського, Доманівського та Первомайського районів Миколаївської області.

У 1994 р. у селі Таборівка (колишня назва – Дальні Табори) Вознесенського району відродилась і почала діяти церква в ім'я Успіння Божої Матері, а у серпні того ж року в селі Матіясове Березанського району повернуто парафіянам споруду храму Святого Володимира, збудовану близько 100 років тому. Будівля була без вікон та дверей, з обдертими стінами і стелею [364, с. 128, 129].

Станом на квітень 1995 р. єпархія УПЦ мала 112 релігійних організацій, 96 з яких були забезпечені культовими спорудами [287]. Упродовж останніх трьох років кількість церковних споруд зросла лише на три одиниці. Це може бути свідченням відновлення уже існуючих, які перебували в незадовільному стані.

З кінця 1980-х рр. розпочалося відродження православних монастирів. Зокрема, з 1988 р., цей процес торкнувся Свято-Михайлівського (Пелагеевського) жіночого монастиря, коли відділом культури Новобузького райвиконкому Миколаївської області було замовлено проєктну документацію та перші будівельні матеріали для його відновлення. Проте упродовж 1990-1992 рр. ці матеріали так і не були передані громаді [327, с. 93]. Таким чином, у відновленні культових споруд через пожертви на відновлення і повернення самих будівель брали участь не

лише приватні комерційні структури. Відродження церковних споруд відбувалось і завдяки фінансуванню через районний бюджет, особливо якщо це стосувалось споруд монастиря 1904 р., що мали архітектурну цінність.

У Херсонській області перший жіночий монастир було відкрито в перші роки незалежності України – в 1992 р. у Бериславському районі [164], що демонструє синхронність процесів відродження релігійних організацій Українського православ'я в південних областях.

У зазначений період спостерігалась передача деяких храмів і громадам УПЦ КП. Зокрема, на початку 90-х рр. ХХ ст. у Миколаєві цій Церкві був переданий храм Касперовської ікони Божої Матері [327, с. 67]. У цілому в 1995 р. єпархія УПЦ КП на Миколаївщині мала 32 релігійні організації, 24 з яких були забезпечені культовими спорудами [287]. Ці показники значно поступаються тим, що мала УПЦ.

У цей час на території Миколаївщини діяло три громади УАПЦ: у селі Баштанка, де був храм Успіння Пресвятої Богородиці, в Миколаєві, де в 1992 р. за розпорядженням А.К. Кінаха громаді було передано храм Святого Пантелеймона за адресою вулиця Володарського, 4, та в селі Балабанівка, де під каплицю було перебудовано гуртожиток [327, с. 158]. Можна констатувати, що Миколаївська область в період керівництва А.К. Кінаха, була взірцем рівного ставлення влади до усіх трьох Православних Церков України.

Взаємини місцевих органів влади з релігійними організаціями регіону не обмежувались лише поверненням майна для культових потреб. Часто доводилось вирішувати суперечки за культові споруди, які мали місце між УПЦ та УПЦ КП; УПЦ та УАПЦ. Після виокремлення УАПЦ із УПЦ КП загострилися стосунки між цими Церквами. Такий приклад мав місце на Херсонщині. Релігійні громади православних у селі Золота Балка Нововоронцовського району Херсонської області не могли в 1992 р. поділити храм у зв'язку з тим, що частина жителів залишилась вірними УАПЦ, а інша прагнула до УПЦ КП [216].

26 квітня 1992 р. громаді Української автокефальної православної церкви було передано храм, що належав ліквідованій в 1930 р. УАПЦ. Його збудовано в Херсоні в 1898 р. як храм святої великомучениці цариці Олександри при Другій Маріїнсько-Олександрівській жіночій гімназії. Згодом у приміщенні храму знаходився Херсонський педагогічний інститут (ХПІ). У будівлі храму в різний час існували бібліотека, кафе, спортзал і насамкінець майстерні загальнотехнічного факультету ХПІ [314].

Особливих обурень у членів територіальних громад населених пунктів Херсонщини щодо повернення типових культових споруд релігійним організаціям не спостерігалось. За свідченням завідуючого відділом у справах релігійних організацій Херсонської облдержадміністрації В. Панченка за три роки (упродовж 1990-1993 рр.) релігійним організаціям передано близько 30-ти культових споруд. Для передачі споруди від державної чи комунальної установи релігійній громаді було створено спеціальний план-графік. Адже перехід на нове місце роботи працівниками державних і комунальних установ так само як і затягування передачі конфесійної споруди для віруючих сприймалися однаково болісно. Держава сприяла відновленню культових споруд до належного вигляду [259].

Роком раніше В.М. Панченко відзначав, що процеси передачі храмів Церкві не завжди відбуваються просто й безболісно. Зокрема, Катерининський собор у Херсоні важко передати Церкві, адже рішенням Ради міністрів УРСР його внесено до реєстру пам'яток архітектури. Храм Івана Предтечі в селищі Білозірка Херсонської області захоплено віруючими, які навіть не зареєстрували релігійну громаду для передачі їй храму. Облдержадміністрація була готова передати будинок архієрея (не культову споруду) Церкві [276].

Продовжуючи тему захоплення колишніх культових будівель, розглянемо ще одну подію в селищі Білозерка Херсонської області, де 5 травня 1991 р. була захоплена спортивна школа, що слугувала для занять фізичною культурою єдиної в селищі загальноосвітньої школи. Селищна

рада не раз наполегливо пропонувала громаді виділити земельну ділянку та закупила цеглу для будівництва, адже погодилась що діючий на той момент храм (колишня конюшня райвіськомату) знаходився в незадовільному стані. До того ж селищний голова Володимир Петрович Карась у коментарі навіть заявив наступне: «...засуджуємо відокремлення Церкви від держави...» [137]. За ситуації, коли законодавче поле України, особливо що стосується національного адміністративного та господарського права, швидко змінювалось, посадовим особам важко було слідкувати за дотриманням етичних принципів, що є нормою для сучасності.

Указ Президента України Л. Кравчука від 22 червня 1994 р. мав прискорити процес передачі культового майна релігійним організаціям [21]. Проте його виконання розтяглося на достатньо довгий період часу. Навіть шість років потому представники місцевих органів влади лише обіцяли повне виконання відповідних Указів. Зокрема, на урочистому зібранні з нагоди 2000-річчя Різдва Христового голова Херсонської обласної ради Валерій Третьяков пообіцяв: «Усе, що належить Церкві, буде повністю і без перешкод передано громадам, щоб увійти у нове тисячоліття без духовних боргів». І не дарма архієпископ Іонафан високо оцінив взаєморозуміння між представниками Церкви і світської влади, зазначивши, що це свідчить про гармонізацію відносин у суспільстві [291].

Демонстрацією зрілості релігійних організацій Православних Церков України може слугувати відхід на другий план питання забезпеченості культовими спорудами за рахунок реституції державного, комунального, приватного майна або ж переданого в формі благодійності з паралельною реєстрацією релігійних організацій, в тому числі остаточного формування єпархій. З моменту остаточної інституалізації єпархій та належних до них релігійних громад став перехід у дискурсі до питань виділення земельних ділянок для будівництва (відновлення) нових (зруйнованих) храмів; отримання податкових пільг на земельний податок та пільги для релігійних організацій як для населення, а не юридичних осіб. У березні 1994 р.

єпископ Херсонський і Таврійський Іларіон (Шукало) піднімав питання про земельний податок, обурюючись розміром податку на землю для храмів [264]. Вирішення цього питання відбулося в 2008 р. за часів Президента В. Ющенка, коли було прийнято відповідні зміни до Земельного кодексу України.

Таким чином, упродовж 1991-1994 рр. розпочалися активні державно-церковні взаємини. Здебільшого вони стосувалися процесу повернення державою культового майна Церквам, виділення ділянок під церковну забудову та зміни податкової політики по відношенню до релігійних організацій. У цей період спостерігався політичний аспект співпраці духовенства з державою, який проявлявся в представництві релігійних діячів у колегіальних органах державної влади та місцевого самоврядування.

3.2. Особливості державно-церковної співпраці в південно-західних областях України упродовж 1994-2004 рр.

У зв'язку з тим, що в 1994 р. відбулась заміна еліт на національному та регіональному рівнях, розпочався новий етап у державно-церковних взаєминах. На поживаленні цих стосунків на регіональному рівні позитивно позначився прийнятий в 1997 р. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». З цього часу розпочалося формування місцевого самоврядування України в його сучасному розумінні.

У період перебування на посаді Одеського міського голови Едуарда Йосиповича Гурвіца (1994-1998 рр.; 2005-2010 рр.), спостерігалось толерантне, рівне ставлення до усіх конфесій, що діяли в місті. Жодної переваги жодній із Церков не надавалось, окрім запитів на дозвіл будівництва храмів Одеської єпархії УПЦ, чиїх парафіян серед віруючих Одеси було найбільше.

У 1997 р. відділом у справах релігій Одеської ОДА розглянуто 58 розпоряджень про реєстрацію та перереєстрацію статутів релігійних громад, 8 розпоряджень про передачу у власність культових будівель релігійним організаціям. Відділом проведено низку нарад з керівниками обласних організацій та держадміністрацій з питань повернення Церквам колишніх культових споруд; з керівниками райдержадміністрацій, головами сільських селищних рад з проблем релігійної ситуації. Облдержадміністрація та відділ у справах релігій взяли участь в організації візитів Вселенського Патріарха Варфоломея I, Патріарха Алексія II, Патріарха Грузії Ілії I, Католикоса усіх вірмен Гарегіна I до Одеси [88, арк. 11].

Варто зазначити, що 24 вересня 1997 р. в Одесі відбулася зустріч вказаних вище Владик за участі митрополита Київського і всієї України Володимира (Сабодана). На зустрічі був засуджений розкол у Православ'ї України, однак ефекту, на який очікував Московський патріархат, вона не принесла. Як зазначає О. Саган, ситуація в Україні настільки змінилась, що митрополит Володимир і його оточення змушені були виходити із конкретними ініціативами для підвищення авторитету УПЦ [371, с. 125].

З другої половини 1990-х рр. Православні Церкви України брали активну участь у громадському житті Одеси. Особливо відзначився Свято-Архангело-Михайлівський монастир. Силами черниць проводились тематичні різдвяні та пасхальні вечори, заходи до 2000-річчя Різдва Христового, проповіді та публікації на шпальтах «Одеського вестника» на духовні теми. Настоятельниця монастиря ігуменя Серафима (Шевчик) виступала на телебаченні з бесідами на релігійні теми. При монастирі діяло сім недільних шкіл, у тому числі дві з них – у жіночій в'язниці. До того ж монастир надавав харчування 50-ти обездоленим та жебракам, щоденно забезпечуючи їх предметами особистого вжитку. При монастирі зведено Будинок милосердя [88, арк. 1-2].

У відповідності з Програмою милосердницької та благочинної роботи релігійних організацій України «В ім'я 2000-ліття Різдва Христового»

Одеською облдержадміністрацією розроблені та затверджені відповідні заходи. На території області споруджено сім нових храмів. Проводились ремонтні та реставраційні роботи на об'єктах, пов'язаних з історією християнства. Так, у м. Білгород-Дністровському, на території Аккерманської фортеці, відроджувався православний храм XIV ст. У 1998 р. в Одесі започатковано будівництво Свято-Успенського та Свято-Спиридонівського соборів УПЦ та каплиці в с. Затока.

Згідно з планом заходів щодо відзначення 2000-ліття Різдва Христового обласним управлінням культури був організований цикл виставок на релігійну тему в бібліотеках і музеях області. Монастирем здійснено серію ювілейних видань, у тому числі: «Житіє Святителя Анатолія Одеського» та календар «Православні святині Одеси».

До ювілею християнства у виставочній залі Будинку милосердя, при Свято-Архангело-Михайлівському жіночому монастирі, відбулася фотовиставка «Православна Одеса». На території монастиря посаджена Алея миру із вічнозелених туй та Алея пам'яті з фруктових дерев [90, арк. 12].

Варто вказати й на громадсько-політичну складову в діяльності Одесько-Ізмаїльської єпархії УПЦ. З політичної точки зору її керівництво займало суто проросійські позиції, що знайшло яскраве підтвердження під час перебування в Одесі миротворчої ікони великомученика Миколи II у 2000 р. Тоді ж митрополит Агафангел, ієромонах Паїсій та священник Петро Влащенко (м. Іванове, Росія) взяли участь у телепередачі, присвяченій акції «возз'єднання». У другій половині 2000 р. митрополит дещо змінив лінію поведінки і неодноразово публічно намагався заявити про свої проукраїнські позиції. Навіть почав спілкуватися з відділом у справах релігій Одеської обласної держадміністрації та виголошувати промови на офіційних заходах українською. Він зайняв зовні позитивну позицію при проведенні референдуму і підтримав Президента Л. Кучму [92, арк. 3].

У 2001 р. продовжувалось накопичення негативних чинників у міжконфесійних відносинах на території Одещини, що спричинено візитом Папи Римського в Україну, прийняттям нової соціальної доктрини РПЦ, її відмовою від екуменізму та зростанням політизації Церкви. Найбільш яскравим прикладом вище наведених висновків була діяльність керівництва Одеської єпархії та особисто правлячого архієрея – митрополита Агафангела. Він займав особливо непримириму позицію стосовно приїзду Папи Римського та заснування Помісної Церкви в Україні. Митрополит активно підтримував створені в Україні громадські православні організації «Русский блок», «Единое Отечество», «Путь православных», які однією із своїх задач вважали захист інтересів православних віруючих України, протидію автокефалії та «сектантській ересі». У чисельних інтерв'ю Агафангел виступав з нападками на Константинопольський Патріархат. Зокрема, у зверненні до генерального секретаря Священного Синоду митрополита Філадельфійського Мелітона він заявив: «Православні єпархії в Україні – це канонічна територія РПЦ... Варто з очевидністю сказати, що саме Ваша позиція, дорогий Владико, в питанні, що розглядається, є анти-євангельською, анти-канонічною та анти-православною, а Ваша діяльність близька до розкольніцької». Лінія поведінки митрополита знайшла підтримку з боку деяких державних та релігійних діячів Росії. Так відомий Костянтин Затулін виразив солідарність з митрополитом, схвалюючи його «безкомпромісну позицію в питанні єдності й цілісності Російської православної церкви, неприпустимі втручання Константинопольського Патріархату на її канонічну територію та місіонерську, наступальну позицію в боротьбі з розколом» [93, арк. 3].

С.Ю. Глазьев – голова Комітету Державної Думи Росії з економічної політики та підприємництва, співголова Союзу православних громадян заявив, що «патріотична Росія глибоко шанує Високопреосвященнішого митрополита Одеського й Ізмаїльського Агафангела за його ревності про єдність Російської Православної Церкви, послідовність у боротьбі з

розколом і принциповою канонічною позицією в питанні про втручання Константинопольського Патріархату на канонічну територію РПЦ». У храмах Одеси, Ізмаїла, Білгород-Дністровського розповсюджувалися друковані видання цієї ж ідеологічної спрямованості [93, арк. 4].

У 2002 р. залишилася тенденція жорсткого відношення УПЦ до інших конфесій. Спостерігались далеко не поодинокі факти тиску на органи державної влади з боку представників цієї Церкви з метою створення несприятливих умов для діяльності опонентів з УПЦ КП. Одним із прикладів може слугувати звільнення митрополитом Агафангелом з посади одного з благочинних за те, що той не зумів умовити працівників Ленінського району Одеси не надавати дозволу на будівництво церкви одній із громад УПЦ КП.

У червні того ж року священик із Білгород-Дністровського став ініціатором збору підписів для подання звернення до міськради з проханням не дозволяти будівництво молитовного будинку християн віри євангельської в місті [94, арк. 5].

Відділ у справах релігій ОДА констатував у 2003 р. коректне ставлення до інших конфесій з боку УПЦ КП, яка жодною мірою не погіршила релігійну ситуацію в Одеській області. Більш того, єпископ Одеської єпархії УПЦ КП Паїсій (Дмоховський) відмовився від залучення членів радикальних громадських об'єднань до протистояння з УПЦ та з митрополитом Агафангелом. Він особисто звернувся до керівництва відділу у справах релігій ОДА з проханням не приймати без його благословення представників УПЦ КП та інших осіб, які могли звертатися від його імені з метою захисту інтересів Церкви. Окрім цього Паїсій зробив конструктивні кроки для встановлення нормальних стосунків з керівництвом області та міста. Це мало позитивні результати адже керівництво міста знайшло можливість надати фінансову допомогу єпархії для відбудови її кафедрального храму по вул. Пастера, 5.

Проте лояльна політика єпископа викликала незадоволення з боку лідерів місцевої громадської організації «Братство» та окремих священників УПЦ КП. Вони заявили, що завдяки контактам з Патріархом Філаретом будуть добиватися відкликання Паїсія з Одеської кафедри [95, арк. 4]. У липні 2004 р. дійсно відбулась заміна керівництва єпархії й на Одеську кафедру призначено єпископа Якова (Макарчука).

Активна державно-церковна співпраця спостерігалась на Миколаївщині. Станом на квітень 1995 р. відділ з питань релігій Миколаївської ОДА очолював Борис Васильович Луньов. Цей відділ підпорядковувався створеному Міністерству у справах національностей, міграцій і культів. Відділ у справах релігій за дорученням голови Миколаївської обласної ради А.К. Кінаха навіть провів нараду з питань залучення всіх сил для відновлення храму-пам'ятника архітектури в селі Себіне Новоодеського району Миколаївської області [287].

При цьому відділ у справах релігій Миколаївської ОДА не забезпечував додатковою культовою спорудою ті релігійні громади, що утворились внаслідок виходу з вже існуючої. Прикладом може слугувати ситуація, яка склалася в 1995 р., з новоутвореною релігійною громадою УПЦ, члени якої вийшли з громади УПЦ КП у Березанському районі Миколаївської області. На думку керівника відділу Б. Луньова така нова релігійна громада мала передчасно подбати про свою культову споруду [287].

На території Херсонської області діяв аналогічний відділ у справах релігій при обласній держадміністрації як регіональний підрозділ Міністерства у справах національностей, міграцій і культів України, утвореного 25 липня 1994 р. згідно Указу Президента України № 408/94 [25].

Єпископ Іларіон характеризував свої взаємини з В.М. Жолобовим, призначеним у липні 1995 р. губернатором Херсонської області, як партнерські. За словами правлячого архієрея, голова облдержадміністрації

завжди його приймав і вислуховував, на відміну від своїх попередників. Йдеться про представника Президента України в Херсонській області О.Т. Мельникова, який не сприяв вирішенню ситуації з громадами, що здійснили перехід з УПЦ до УПЦ КП [299].

Однак Владика висловлював незадоволення тим фактом, що місцеві бюджети не фінансували діяльність релігійних громад. Зокрема, голова Каланчацької районної державної адміністрації лише ініціював допомогу місцевих господарств і там було збудовано новий типовий храм. Аналогічна ситуація була в селах Нова Збур'ївка, Бехтери, Чулаківка, Білозерка. За словами єпископа, в районах майже всі сільськогосподарські підприємства допомагали Церкві [299].

У жовтні 1998 р. у м. Вознесенськ Миколаївської області відбулось закладання кафедрального собору на тому місці, на якому він знаходився до Другої світової війни. Реалізація будівництва храму стала можливою завдяки сприянню Вознесенського міського голови Юрія Гіржова [364, с. 130].

Газета Миколаївської обласної ради «Радянське Прибужжя» в 1996 р. охоче надавала свій медійний майданчик для публікації статті про Святого Миколая єпископом Миколаївським і Херсонським УПЦ КП Володимиром (Ладикою), що свідчить про активну діяльність єпархії та створений на Миколаївщині сприятливий міжконфесійний клімат [198].

20 та 23 червня 1998 р. з візитом у Миколаєві перебував Патріарх УПЦ КП Філарет, який заручився підтримкою міського голови О. Олійника щодо відкриття в двох районах міста (Ленінському і Корабельному) двох храмів. Крім цього йшлося про передачу Церкві діючого дитячого садка [140]. Заступник міського голови В. Розанов, виступаючи на прес-конференції з нагоди приїзду до Миколаєва Патріарха Філарета наголосив, що міська влада стоятиме над церковними конфліктами та розколами та буде робити все для блага мешканців міста [213]. 23 червня відбулась зустріч Владики з представниками міської та обласної влади. На шпальтах

загальноукраїнського тижневика «Український Південь», засновником якого є Миколаївська крайова організація Народного Руху України, з'явилась публікація, де акцентувалась увага на значенні цього візиту для розвитку УПЦ КП на півдні України [238].

Під час візиту Предстоятеля УПЦ КП Патріарха Філарета до Херсона в червні 1998 р. відбулась його зустріч з головою Херсонської обласної державної адміністрації Анатолієм Касьяненком [222].

Приязні стосунки місцевої влади з Патріархом Філаретом не заважали єпархіям УПЦ нарощувати свій вплив у соціальній сфері. Так 18 липня 1995 р. за участю єпископа Іларіона в Херсонській обласній лікарні відбулось відкриття першої відновленої надомної церкви – на другому поверсі терапевтичного корпусу лікарні [178]. Зважаючи на цей факт, беручи до уваги заяви архієрея про звільнення релігійних організацій від оподаткування, що ознаменувало новий етап у державно-церковних взаєминах, можна припустити, що харизма та сама особистість архієрея була одним із важливих факторів, що впливали на динаміку, характер і результати державно-церковних взаємин як на національному, так і на регіональному рівнях.

Єпископ ставив питання перед місцевою владою про виділення квартир для священнослужителів. При цьому він обіцяв відмовитись від власних претензій до влади щодо повернення Церкві колишніх будинків священиків, що були націоналізовані радянською владою. Архієпископ Іларіон висловлював незадоволення тим, що квартири духовенству були виділені не в центрі, як би того хотілось, а на околиці міста. На думку Владики, таким чином знижувалась ефективність душпастирської служби священика [299]. Такі заяви були нечуваними навіть для Одеської єпархії, в якій митрополит Агафангел (Саввін) мав чи не найтісніший зв'язок з владними структурами.

Можемо стверджувати, що в 1990-ті рр. розвиток співпраці виконавчих органів місцевих рад із релігійними громадами Православних

Церков України вилився у сформоване і осмислене виділення окремого напрямку. Підтвердженням стало нагородження відзнакою Каховської міської ради «Знак пошани» о. Стефана Михайловича Щербани, що сам родом із Чернігівщини, але навчався в Одеській духовній семінарії та здобув ступень кандидата богослов'я в Московській духовній академії. Парафію в м. Каховка він прийняв у 1971 р. і до 1996 р. поступово добудовував до існуючого на той час храму купол, іконостас, нартекс (притвор), вівтар, дзвіницю тощо. Роботи по відновленню Свято-Покровської церкви в Каховці були завершені в 1996 р. на свято Покрови Пресвятої Богородиці за допомогою суб'єктів господарської діяльності – банку та сільськогосподарського підприємства [446].

У районах Херсонської області функцію держави в справі відновлення культових споруд, які раніше нею або зачинялись, або руйнувались, фактично виконували сільськогосподарські підприємства. Процес фінансування для відновлення культових споруд агропідприємствами, відбувався опосередковано за участю саме держави, що віддала у господарське користування таких підприємств через різні механізми землю, з якої вони отримували прибуток. Зокрема, п'ять таких підприємств сприяли відновленню храму Миколи Чудотворця в селі Старосілля Великоолександрівського району Херсонської області, де його збудовано ще в 1885-1890 рр. У його відновленні активну участь брала церковна громада та настоятель храму о. Петро Сівак [165].

Для віруючих м. Скадовськ Херсонської області владою виділено в 1992 р. під будівництво храму цілий житловий квартал, проте в будинку в цьому кварталі жили люди, які аж до жовтня 1995 р. не виявили бажання відселитись. Місцева влада констатувала своє безсилля у вирішенні цього питання. Не змогла вона вирішити й питання щодо виділення під реконструкцію колгоспного будинку культури, але збитки Церкві колгосп жодним чином не завдав. Вирішено було запропонувати православній громаді фундамент збудованого раніше, проте зруйнованого храму Сергія

Радонезького, який знаходився біля міського стадіону. Мешканка Скадовська Наталка Гавриш вважала це рішення правильним. Адже недоцільними були вигуки, свист та «міцні» слова, що лунали зі стадіону, а місту дійсно не вистачало храму і парку навколо нього [172].

Для задоволення потреб релігійної громади УПЦ КП у Скадовську було виділено будівлю цілого аеровокзалу. Ворожнечі між конфесіями в місті не існувало. На кінець 1999 р. там існували три православні храми, один з яких належав УПЦ КП [171].

Типовою була історія храму в селі Новопавлівка Каланчацького району Херсонської області. На зорі незалежності Українці за рішенням громади села, за підтримки сільської ради та особисто сільського голови Григорія Реута під храм було віддано цегляне приміщення колишньої початкової школи, що було збудовано в 1912 р., і встановлено дзвін. Але за часів розпаювання колгоспного майна розпаюванню підлягала і ця будівля – по цеглині знищена мешканцями того ж села. Але це не зупинило сільську раду, яка знову виділяла «то пустку біля пошти, то колишню котельню», навіть кімнату в будинку культури з окремим входом для будівництва нового храму. За десять років храм було зведено – кошти на його будівництво збирали усім селом [281]. Таким чином, у сільській місцевості (на локальному рівні) питанням допомоги Церкві чи не найбільше займалась місцева влада.

Важливим спектром державно-церковних взаємин були також суспільні відносини в сфері охорони об'єктів культурної спадщини, однак зазвичай такі відносини носили однобокий характер через брак фінансування. Знаковим було питання збереження пам'яток архітектури, якими часто були культові споруди. За словами протоієрея Олександра Михайленка, настоятеля Свято-Введенського храму м. Береслав Херсонської області (чи не єдиного дерев'яного на півдні України), в 1999 р. представники місцевого відділу культури принесли йому папір, де зазначалось, що з Міністерства культури України їм перераховано 10

тисяч гривень на відновлювальні роботи, але вони станом на 2011 р. так і не надійшли – йому не відомо на якому рівні бюджетів вони «розчинились» [148]. Наразі реконструкція храму здійснювалась за рахунок пожертв парафіян, однак цього для пам'ятки архітектури не достатньо.

Херсонський краєзнавець Є. Горностаєв, висловлював свої міркування щодо першочергових заходів з відновлення пам'яток історії, що були культовими спорудами, на прикладі Успенського собору м. Херсон, а саме – припинити процес руйнування храму можливо завдяки увазі до нього з боку влади та відділення Товариства охорони пам'яток історії, які можуть захистити історичну пам'ятку від новобудов [179].

Новий етап державно-церковної співпраці розпочався під час другої каденції Президента Л. Кучми. У цей час активну діяльність у релігійному житті південно-західного регіону України здійснювали відділи у справах релігій при відповідній обласній державній адміністрації. Зокрема, не менше двох разів на рік проводились зустрічі голови Миколаївської ОДА О.М. Гаркуші зі священнослужителями релігійних громад, під час яких обговорювався широкий спектр державно-церковних взаємин, аналізувалась релігійна ситуація, планувались заходи щодо підтримання її стабільності. За результатами нарад, головою облдержадміністрації надавалися відповідні доручення, спрямовані на максимальне задоволення прохань, які надійшли від релігійних організацій. Практику проведення таких зустрічей упроваджено в роботу голів районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів місцевих рад [381, с. 134; 410, с. 139].

Наряду з відділами у справах релігій вирішенням проблем релігійних організацій займались органи місцевого самоврядування. Як і раніше найбільш важливим було питання повернення Церквам культових будівель та допомога в будівництві нових. Лише в січні 2000 р. Херсонська міська рада повернула у власність релігійної громади храм Різдва Пресвятої Богородиці (Монастир'юк). У лютому того ж року там пройшла перша служба, хоча храм потребував серйозного ремонту [205].

Мешканці Миколаєва неодноразово підіймали питання про відновлення Свято-Семеонівського храму на розі вулиць Пушкінської та проспекту Леніна, проте на заваді проекту були прокладені комунікації під землею. Було вирішено відновити його трохи далі – на розі проспекту Леніна та вулиці генерала Карпенка. Відновленню храму раніше сприяв Миколаївський міський голова Анатолій Олексійович Олійник. Релігійні заходи, які проводилися Миколаївською єпархією УПЦ, знаходили підтримку з боку голови Миколаївської облдержадміністрації О.М. Гаркуші, голови обласної ради М.М. Москаленка і Миколаївського міського голови В.Д. Чайки» [327, с. 148].

З 15 травня 1999 р. здійснювалося богослужіння у військово-історичному музеї м. Очакова Миколаївської області. Відповідне рішення на користь релігійної громади прийняла облдержадміністрація. Ця будівля спочатку була турецькою мечеттю, яка знаходиться на хрестовидному фундаменті. Упродовж XIX – початку XX ст. тут знаходився військово-морський собор. У 1996 р. цю будівлю, тоді ще музею, викреслили з реєстру пам'яток архітектури за клопотанням міського голови Очакова Ю.М. Іщенка (як подарунок православним громадянам з нагоди майбутніх місцевих виборів, на яких він планував балотуватись). Жодних правовстановлюючих документів на право власності будівлею директору цього музею не показувалось, лише начальник місцевого управління культури Віталій Лоскутніков дав усну вказівку пропускати до будівлі віруючих, що планують проводити богослужіння [318].

Дослідник релігійного життя Миколаївської області Д.І. Заковоротній зауважив, що 19 грудня 1999 р. відбулось святкове богослужіння в заново відкритому храмі [363, с. 131]. Однак, ймовірно служби почали відбуватись з травня того ж року.

Упродовж 21-23 травня 1999 р. Миколаївську єпархію відвідав Предстоятель УПЦ митрополит Київський та всієї України Володимир (Сабодан). На шляху до Миколаєва він відвідав селище Криве Озеро, міста

Первомайськ, Южноукраїнськ та Вознесенськ. По прибуттю до Миколаєва 21 травня він провів богослужіння у Свято-Миколаївській соборній церкві та відслужив божественну літургію в кафедральному соборі Різдва Пресвятої Богородиці. Крім того, він здійснив освячення місця під будівництво Свято-Симеонівського собору; 23 травня відвідав м. Очаків, де відправив молебень у Свято-Миколаївському соборі, а також побував на острові Майському. Крім церковних справ, Владика мав зустріч із представниками міської влади. Митрополит нагородив орденом Нестора Літописця тодішнього міського голову А.О. Олійника, керівників підприємств, які сприяли відбудові храмів Миколаївської єпархії УПЦ [410, с. 148]. Нагородження Миколаївського міського голови свідчить про те, що він дотримувався багатовекторності в релігійній політиці міста, допомагаючи як УПЦ та УПЦ КП – як двом найбільшим Православним Церквам України, що знаходились на території області.

Іншим аспектом державно-церковних взаємин були відносини між кліриками Церкви з народними обранцями, що не були представниками виконавчої влади. Часто народні депутати України, депутати місцевих рад виступали в ролі благодійників у житті певної релігійної громади. У вересні 2003 р., за свідченнями самого настоятеля Свято-Георгіївського храму села Кардашівка Голопристанського району Херсонської області протоієрея Володимира Будника, з нагоди 100-річчя храму архієрейської грамоти удостоєний народний депутат України М.Г. Баграєв [159]. Такі випадки, коли представники влади отримували церковні нагороди були не поодинокими. У 2003 р. настоятель храму Святого Духа в м. Гола Пристань Херсонської області вручив церковні нагороди керівнику обласної служби автодоріг за заслуги перед Церквою через меценатство [180].

Показовим є також участь голови Херсонської ОДА Ю. Кравченка у святкуванні Різдва в Херсоні в січні 2002 р. Юрій Кравченко подарував з нагоди свята образ Миколи Чудотворця громаді як УПЦ КП так і УПЦ [Московського патріархату]. Цю подію висвітлила газета міської ради

«Херсонський вісник». У заходах також брав участь голова обласної ради та Херсонський міський голова Микола Ординський [192].

Утворення надомних церков є окремою ланкою для державно-церковних взаємин, адже зазвичай такі храми утворювались при державних і комунальних установах. Такими установами є державні заклади вищої освіти. Як і в національному університеті «Одеська юридична академія» було утворено поряд із головним корпусом надомну церкву – храм святої мучениці Тетяни, так само надомну церкву було відкрито і при Херсонському аграрному університеті з ім'ям цієї ж небесної покровительки. У січні 1999 р. єпископ Херсонський і Таврійський УПЦ Іова на запрошення ректора закладу вищої освіти Ушкаренка Віктора Олександровича освятив будівлю університету та призначив настоятелем храму протоієрея Василя Пасенка, який відтоді викладав в університеті історію християнства. Наступник Іова – архієпископ Іонафан у 2001 р., після відвідин єдиного в Херсонській області студентського храму, вказав на його високу роль у справі виховання молоді. Остаточна дата відновлення храму – 25 січня 2002 р. [301].

Інколи у сферу відповідальності місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування втручалися й регіональні представництва інших центральних органів виконавчої влади та суди. У справі про розподіл культових споруд могло втрутитись і регіональне представництво Фонду державного майна.

Так сталося і з храмом Святого Миколая у селі Нова Маячка Олешківського (до 2016 р. – Цурюписького району) Херсонської області. Настоятель храму о. Ярослав Воробій, маючи на руках розпорядження голови Херсонської облдержадміністрації від 5 березня 1998 р. за № 92, а згодом і рішення виконкому смт. Нова Маячка від 10 листопада 1999 р. за № 70 почав відновлення храму, в якому до цього знаходився кінотеатр «Жовтень» ВАТ «Латиські стрілки». У 2000 р. до громади звернувся керівник регіонального представництва ФДМ України з вимогою покинути

будівлю, адже власником і кінотеатру, і ВАТ «Латиські стрілки» була держава в особі того ж ФДМ України. Знайшовши в архіві підтвердження існування в селі до 1951 р. храму, заручившись показами свідків 1919 р. та 1922 р. народження, що мешкали у селі, о. Ярослав від імені громади подав позов про встановлення факту існування храму саме в стінах нового кінотеатру «Жовтень». Той самий священнослужитель ледь не силою забезпечив явку представника відповідача регіонального представництва ФДМ України, що унеможливило прийняття заочного рішення і подальше затягування справи в судах [319].

Показовим для характеристики державно-церковних взаємин на Херсонщині є інтерв'ю, дане Ю. Репейнику (газета «Чапельський Під») наприкінці 2002 р. архієпископом Херсонським і Таврійським Іонафаном. Для аналізу ситуації варто зазначити, що 21 березня 2002 р. Президентом України Л. Кучмою був підписаний Указ про відновлення порушених прав віруючих. У контексті цього документу загострився конфлікт між єпархією та органами місцевого самоврядування. Архієпископ заявив, що «...керівники Херсона, деяких міст і райцентрів області, очевидно, не задоволені перспективами передачі православній громаді приміщень храмів і церков». У своєму інтерв'ю він підкреслив плідні взаємини з головою облдержадміністрації А.П. Юрченком, а от діями Херсонського міського був не задоволений. За позовом його підлеглих Суворовським районним судом м. Херсону вірним УПЦ заборонено молитовне стояння під стінами облдержадміністрації з вимогою повернення культових споруд, що на той час були в оренді. Сама Херсонська ОДА проти такого молитовного стояння не заперечувала і в особі її голови погодилась на капіталовкладення з метою добудови трьох неназваних храмів. Четвертим мав стати храм в Асканії Новій Чаплинського району Херсонської області [146].

2002 р. став для Херсонсько-Таврійської єпархії УПЦ роком великих звершень та великих претензій до органів державної влади. Того року єпархія претендувала на приміщення єдиного музичного училища в м.

Херсоні, у якому до 1910 р. знаходилось училище духовне. Підставою для повернення училища Церкві архієрей вважав відсутність належної освіти серед священнослужителів парафій області, чисельність яких зросла с 48 до 300 осіб. Переважна більшість робітників сфери культури виступили категорично проти передачі музичного училища. Також стало відомо, що за кошти бюджету м. Херсон та за кошти батьків учнів в училищі було зроблено ремонт, а в переданому в оренду дитячому садку біля Свято-Духівського собору ремонтні роботи вже довгий час не проводились [225].

Щоб продемонструвати хід робіт у приміщенні дитсадка архієпископ Іонафан 24 жовтня 2002 р. зустрівся з директором музичного училища Є.С. Сівцовим, який переконався в їх здійсненні на території колишнього дитячого садочка (м. Херсон, вул. Радянська, 35). Там планувалося відкриття закладу для підготовки регентів-диригентів. Однак з порядку денного не знято питання забезпечення Церкви приміщенням саме для духовної освіти майбутніх священників, тобто претензії на будівлю по вул. Червонофлотській, 7 не були зняті.

У своєму листі на адресу голови Херсонської ОДА А.П. Юрченка архієпископ обурювався з приводу припинення фінансування з обласного бюджету робіт на реконструкцію Успенського кафедрального собору Херсону, яка здійснювалась до 225-ї річниці заснування Херсона, та дякував за щедрість колишнього голову Херсонської обласної ради В.М. Третяка, голів облдержадміністрації О.Є. Вербицького та Ю.Ф. Кравченка. Він також проінформував про плідне спілкування з Херсонським міським головою В.В. Сальдо, яке мало тенденцію до подальшого розвитку [32].

У 2001 р. Володимир Васильович Сальдо, який був заступником голови Херсонської ОДА, а перед цим – головою організації-підрядника СМУ «Промстрой-3» максимально сприяв відновленню міського храму. Спочатку на його реконструкцію Херсонською обласною радою виділено 200 тисяч гривень, а в листопаді 2001 р. ще 125 тисяч гривень [162].

Очевидно, реагуючи на активність державно-церковних взаємин на Херсонщині в 2002 р., тодішній голова облдержадміністрації виділив лише дві причини протистояння в сфері діяльності релігійних організацій: суперечності між церквами одного сповідання та суперечності між традиційними та новими релігійними рухами. Представляючи нового керівника відділу в справах релігій О. Ткаленка, голова облдержадміністрації пообіцяв створити базу об'єктів, що підлягатимуть поверненню релігійним організаціям відповідно до Указу Президента України від 21 березня 2002 р. за №273 [230].

Незабаром Херсонсько-Таврійська єпархія УПЦ висловила невдоволення новопризначеним начальником відділу в справах релігій Херсонської ОДА О. Ткаленком. Голові облдержадміністрації було направлено «Открытое письмо духовенства Херсонской епархии УПЦ (260 священников) главе Херсонской облгосадминистрации А.П. Юрченко и председателю Херсонского облсовета В.Ф. Ходаковскому». У листі висловлювався протест духовенства єпархії проти висновків юридичної служби Херсонської ОДА відносно законності внесення змін і доповнень до статуту православної громади Херсонської єпархії УПЦ в ім'я Святого Архістратига Михаїла селища Калінінське Великоолександрівського району Херсонської області, що привели до юридичної ліквідації громади і передачі всього її майна (двох храмів і парафіяльного дому) «невизнаній Світовим Православ'ям філаретівській УПЦ КП» [38]. Цей юридичний висновок було надіслано до канцелярії Херсонської єпархії УПЦ у зв'язку з виданим головою Херсонської ОДА розпорядження від 14 липня 2003 р. № 719, яким громаду перереєстровано (нова редакція статуту) як належну до УПК КП. Зважаючи на те, що архієпископ Херсонський і Таврійський Іонафан у цьому зверненні підкреслював, що О. Ткаленко окрім займаної посади займає ще й посаду голови крайової організації Народного Руху України, очевидно, що правлячий архієрей бачив у юридичному висновку змову націонал-патріотичних кіл Херсонщини з близькою для них УПЦ КП.

Архієпископ Іонафан також вважав перереєстрацію громади безпідставною з огляду на незначну кількість членів громади, що поставили свої підписи під реорганізацією – 18 (на думку ієрея відділ у справах релігій ОДА мав врахувати думку «2500 хрещених православних християн селища»). Архієрей вважав релігійну громаду (релігійну організацію найнижчого рівня) подібну до громадської організації, обурювався неврахуванням у висновку питання кворуму при прийнятті рішень громади та переконував, що членство в громадах УПЦ не є фіксованим. У цій справі Владика вбачав злочин (фальсифікацію документів) і вказував на те, що в подальшому можливе оскарження цього рішення. Такі факти, на його думку, демонструють недолугість діючого на той час законодавства про релігійні організації, підривають до органів державної влади довіру та спонукають кліриків єпархії УПЦ проголосувати за недовіру О. Ткаленку – посадовій особі Херсонської ОДА. Не на боці вірних УПЦ в цьому випадку були місцеві суди, що забороняли православним заявлені молебні та в'їзд до селища. Калінінське. Іонафан вважав такі дії ОДА початком юридичної війни за культові споруди Херсонщини. Ситуацію з переходом священиків під юрисдикцію УПЦ КП архієрей вважав не перевіреною, тим паче, що до УПЦ з УПЦ КП з покаєнням повернулось 5 священиків. До боротьби за права УПЦ в селищі Калінінське втрутився народний депутат України Є. Самойлик. Проти перереєстрації громади міг виступити колишній голова Великоолександрівської РДА В.Ф. Білоконь, який матеріально допомагав будівництву храму. Єпархія цим зверненням оголошувала бойкот усіх заходів за участю заступника голови ОДА В.А. Лебеда та про припинення офіційних зносин с О. Ткаленком, визнаючи їх причетними до ситуації та просила не переступати пороги храмів УПЦ. На боці перереєстрації був і колишній Калінінський селищний голова.

Вихід з такої ситуації та профілактику подібної практики єпархія вбачала в широкій інформаційній кампанії про церковний розкол. Причину таких дій з боку чиновників духовенство єпархії вбачало в тому, що

«священиків УПЦ замінюють на самосвятське духівництво УПЦ КП, там природньо зменшується електорат Президента України та прибічників його курсу на реформи і збільшується можливість перемоги на майбутніх виборах відомих «наших» прозахідних антиправославних сил». До слова, звернення надруковано за рік до президентської кампанії та роком пізніше після перемоги політичної партії «Наша Україна» (голова – В.А. Ющенко) за пропорційною системою до Верховної Ради України в березні 2002 р. Також духовенство Херсонської єпархії УПЦ просило у відповідності до ЗУ «Про місцеве самоврядування» Херсонську обласну раду врегулювати питання зміни юрисдикції релігійних громад в області.

Іншої тональності був лист архієпископа Херсонського і Таврійського Іонафана до того ж голови Херсонської ОДА Юрченка А.П (без дати, але того ж періоду), в якому йдеться лише про посилення до п. 27, 28, 33 Статуту релігійної громади, затвердженого рішенням відділу в справах релігій Херсонської ОДА 15 листопада 1991 р. №171 відповідно до якого кінцевим набувачем в разі припинення релігійної громади є єпархіальне управління [33].

У лютому 2004 р. апеляційний суд виніс рішення, згідно з яким храм залишився у власності УПЦ Київський Патріархат, яке оскаржила єпархія УПЦ. Наслідком конфлікту стало відлучення від Церкви та звільнення з посади через невідповідність начальника відділу в справах релігій Херсонської ОДА О. Ткаленка. Цю посаду зайняв його попередник – В. Панченко [228].

Розуміючи окремішність місцевого самоврядування, влада району все ж залишила за собою право поради. Так, на зустрічі керівництва Білозерського району заступник голови райдержадміністрації та голова райради порадили вирішувати свої проблемні питання в межах району, намагаючись не втручатись в діяльність релігійних громад, проте просили прислухатись до сільських і селищних рад. Поділ культового майна в селі

Станіслав Білозерського району Херсонської області між УПЦ та УПЦ КП радили вирішувати в судовому порядку [284].

У вересні 2002 р. до Херсона з триденним візитом прибув Патріарх УПЦ КП Філарет, про що без будь-якого негативного відтінку повідомило видання незалежної телерадіоорганізації «Булава». З публікації стає відомо, що окрім храму Святої мучениці Олександри (з нагоди 100-річчя освячення якого і відбувся цей візит), УПЦ КП має в Херсоні інший кафедральний храм – Стрітєння Господнього. Відзначити сторіччя храму в Херсоні було заплановано ще 21 червня 1998 р. [296]. Під час візиту до Херсона в зустрічі Патріарху не відмовили ані обласна, ані міська влада [302].

Можемо стверджувати, що Указ Президента України від 21 березня 2002 р. №279/2002 дійсно став поштовхом для органів місцевого самоврядування щодо інтенсифікації повернення культових споруд релігійним організаціям. 19 грудня 2002 р. Червономаякська сільська рада Бериславського району Херсонської області прийняла рішення відповідно до якого у власність монастиря, як релігійної організації, повернуто комунальну власність – Покровський храм (будинок культури) та Братський корпус (гуртожиток), а також визнано право власності на Печерний храм (в скалі на березі Дніпра), Підземні комори (вхід під сходами з Дніпра), та на огорожу зі сторожовими баштами. Передачу монастирю мав здійснити голова села актом приймання / передачі, а реєстрацію прав власності мало здійснити районне бюро технічної інвентаризації [275]. Зовсім іншою була ситуація навколо монастиря ще восени 1995 р., коли перший його настоятель ієромонах Іраклій не міг порозумітись із місцевою владою, а районна рада нічого не вирішувала [274].

У м. Олешки Херсонської області діяла також парафія УАПЦ Архистратига Михаїла. Очолював її отець Леонід, а сформувалась вона навколо козацького товариства «Олешківська Січ» [317]. Навколо будівництва храму цього храму в 2004 р. виник наступний конфлікт. Міська рада прийняла рішення про перенесення пам'ятника «Гармата» 1983 р.

спорудження в інше місце, адже на освяченій земельній ділянці, виділеній в 1999 р. під храм, зброї не мало бути. Про перенесення гармати було домовлено з попередніми представниками місцевої влади – головою Цюрюпинської РДА В. Яковенком та Цюрюпинським міським головою М. Баланчуком (після 2016 р. найменування посад – голова Олешківської РДА та Олешківський міський голова), проте із плином часу змінилась і місцева влада. У 2004 р. Голова Цюрюпинської РДА Василь Плотніков почав дослухатись до організації ветеранів, яка була проти перенесення пам'ятника, але Цюрюпинський міський голова Л. Сливканич не зрадив інтересів ані територіальної, ані релігійної громади [255].

Особливий видом державно-церковних взаємин стало запровадження капеланства при силових структурах та армії. Воно отримало розвиток і в південно-західних областях України. Одним із чисельних прикладів стало присвоєння звання капелана о. Миколі під час зустрічі з особовим складом Цюрюпинського РВ УМВС України в Херсонській області, на чиї кошти було збудовано каплицю [256].

Знаковим з точки зору ставлення до тієї чи іншої конфесії стало відзначення 2000-річчя Різдва Христового, що святкувалось в усіх містах України з особливим розмахом. На святковій літургії у Святодухівському соборі Херсона були присутні окрім керуючого архієрея Іонафана голова Херсонської ОДА Олександр Вербицький, голова Херсонської обласної ради Валерій Третяков, Херсонський міський голова Микола Ординський. Усі вони були нагороджені Владикою церковними грамотами за зміцнення державності, відродження духовності населення, сприяння у відродженні християнства в регіоні. На службі також були присутні заступники голови облдержадміністрації, голови райдержадміністрацій (можливо лише районних адміністрацій районних рад міста Херсона), депутати обласної та Херсонської міської ради [384].

9 січня 2000 р. у Херсонському обласному музично-драматичному театрі відбулися урочисті збори, організовані обласною державною

адміністрацією. На зборах були присутні й виступали голова обласної ради та облдержадміністрації, керуючий єпархією УПЦ архієпископ Іонафан, єпископ Херсонський і Таврійський УПЦ КП Даміан. Факт присутності на одній сцені представників двох конфліктуючих Церков свідчить про те, що міжконфесійна атмосфера в Херсонській області на той час була терпимою. О. Вербицький, аналізуючи питання соціального служіння, вказував, що серед усього розмаїття православних громад лише громада УПЦ КП Стрітєння Господнього м. Херсон надає підтримку соціально незахищеним верствам суспільства, влаштовуючи їм безкоштовне харчування [384]. Практика організації у місті Міжнародного фестивалю християнської творчості засвідчує, що найбільш схильною до контактів з іншими релігійними організаціями християнського спрямування є УПЦ КП, адже саме вона серед низки Православних Церков, представлених в регіоні, брала щонайменше двічі участь у цьому фестивалі [315].

На думку колишнього голови Херсонської ОДА О. Вербицького, аналіз релігійної ситуації в області після проголошення незалежності України дає всі підстави стверджувати, що сучасна політика держави по відношенню до релігійних організацій є вагомим фактором демократизації церковно-релігійного життя, оскільки вона сприяє як стабільному динамічному розвитку мережі релігійних організацій, так і конфесійному розмаїттю релігійного середовища відповідно до етноконфесійних запитів українського суспільства [384].

На думку тодішнього заступника голови Херсонської облдержадміністрації Віктора Лебеда, завдяки скоординованим діям органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в області на початку ХХІ ст. створена сприятлива атмосфера для активізації релігійного життя, відсутнє гостре міжконфесійне протистояння та спроби силового вирішення проблем стосовно культових споруд та майна [227].

Таким чином, у період 1994-2004 рр. державно-церковні взаємини мали соціально-політичне спрямування. Громадський аспект зазначених

стосунків базувався на вирішенні проблеми передачі культового майна, виділенні земельної ділянки під будівництво храму. У цей же час спостерігалась політизація контактів духовенства з органами місцевої влади на тлі міжцерковного протистояння.

3.3. Громадсько-політичний аспект державно-церковних стосунків у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях 2005-2010 рр.

З 2005 р. розпочалася реорганізація підрозділів, що відповідали за державно-церковні взаємини на рівні місцевих органів виконавчої влади. Замість відділів у справах релігій при обласних адміністраціях були утворені управління в справах національностей та релігій, які проіснували до 2010 р.

До того ж, з метою вдосконалення державно-церковних відносин у контексті взаємодії релігійних організацій з Одеською міською владою, упродовж 2006 р. було розроблене Положення координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при міському голові, наслідком якого стало підписане Одеським міським головою 11 січня 2007 р. розпорядження «Про створення Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові», яка виконувала функцію дорадчого органу [див. Додаток А., Док. А.5].

Варто зазначити, що ККРПСЗ при Одеському міському голові відігравала вагомий роль у контексті співпраці Церков з Одеською міською владою, що мало запобігати міжцерковним конфліктам. Провідне значення відводилось вирішенню майнових проблем, про що йшлося уже на організаційно-установчому засіданні ККРПСЗ при міському голові, яке відбулось 30 серпня 2006 р. [див. Додаток А., Док. А.2]. Одним із прикладів може слугувати озвучена тоді позиція керуючого Одесько-Балтською єпархією УПЦ КП Владика Якова (Макарчука), який запропонував «Собор,

який знаходиться на Соборній площі... розділити на дві частини або надавати служити по черзі, тому що кошти збирали зі всіх мешканців Одеси».

Йшлося про Одеський кафедральний Спасо-Преображенський собор, який в 2006 р. знаходився на стадії відбудови, розпочатої за часів керівництва містом Одеського міського голови Р.Б. Боделана, а відкритий вже за наступного голови – Е.Й. Гурвіца. За обох міських голів справа збору коштів для відновлення стимулювалась владою.

15 листопада 2006 р. виконавчим комітетом Одеської міської ради було прийнято рішення про винесення на розгляд міської ради проекту рішення «Про затвердження міської програми з відродження Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору на 2007-2008 рр.». З листом-протестом від 28 листопада 2006 р. № 28 щодо неприпустимості фінансування будівництва культової споруди для певної релігійної організації з місцевого бюджету на адресу міського голови виступив голова Одеського відділення Української асоціації релігійної свободи С. Я. Савельєв.

На засіданнях ККРПСЗ постійно піднімалися актуальні питання стосовно надання земельних ділянок різним конфесіям для будівництва церковних будівель. Це мало надзвичайно велике значення в умовах їхнього дефіциту, про що йшлося в листі начальника управління архітектури і містобудування Одеської міської ради від 22 листопада 2006 р. №4967 В. І. Колокольнікова, де вказано, що «...вільних земельних ділянок у місті немає. Ділянки, що вивільняються і на яких немає об'єктів нерухомості, можуть бути надання для потреб будівництва виключно на підставі конкурсу (за результатами земельних торгів)».

На засіданні КРПСЗ, що відбулось 5 грудня 2006 р., питання стосовно церковного майна були окремо виділені та спеціально розглянуті, зокрема, про внесення до плану забудови м. Одеса виділення земель для будівництва культових споруд та про можливість надання знижки при сплаті за землю та

за комунальні послуги для релігійних організацій. Водночас знову порушувалось питання фінансування відновлення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору. Представниками УПЦ Київський Патріархат підіймалось питання щодо визначення джерел фінансування відновлення та про передачу на баланс релігійній організації. За словами присутнього заступника начальника управління архітектури і містобудування Одеської міської ради Ю. І. Четакова, кошти з міського бюджету не планувалось виділяти на ці видатки, а В. М. Мещеряков (представник Одеського міського управління земельних ресурсів) стверджував, що передчасно говорити про передачу на баланс цього об'єкту, адже собор на той час ще не був добудованим.

На тому ж засіданні депутатом Одеської міської ради V скликання В. В. Черновим, який був присутній на засіданні з метою інспектування роботи ККРПСЗ, що проходила стадію становлення, та захисту позиції Одеської єпархії УПЦ, поза репліками щодо свого негативного ставлення до діяльності управління внутрішньої політики Одеської міської ради, було надано рекомендацію, що лист з проханням про знижку для релігійних організацій при сплаті комунальних послуг (теплопостачання, газ, електроенергія тощо) варто адресувати секретареві Одеської міської ради п'ятого скликання О.А. Прокопенку [див. Додаток А., Док. А.3].

Проте тодішнім начальником управління житлово-комунального господарства та паливно-енергетичного комплексу Одеської міської ради М.В. Рублею в листі №01-04/876 зазначалось, що діючими на той час законодавчими актами України надання релігійним організаціям пільг з оплати житлово-комунальних послуг не передбачалось. Про те саме йшлося в його листі від 29 грудня 2006 р. №01-05/942.

Водночас, у архіві виконавчого комітету Одеської міської ради (справа №03-08/159/2009) можна знайти звернення настоятельки Свято-Архангело-Михайлівського жіночого монастиря Української Православної Церкви ігумені Серафіми, яка також була депутатом Одеської міської ради, до

міського голови щодо погашення заборгованості зі сплати послуг теплопостачання в сумі 375,3 тис. грн. Варто зазначити, що в бюджеті Одеси на 2009 р. затверджені видатки на компенсацію різниці в тарифах на послуги теплопостачання для КП «Теплопостачання міста Одеси» по Свято-Архангело-Михайлівському жіночому монастирю у сумі 123,1 тис. грн.

На засіданні ККРПСЗ 17 січня 2007 р. секретарем Ради О. Б. Катишевою в контексті розгляду пропозицій для представлення земельних ділянок для культових споруд, запропоновано представникам релігійних конфесій написати та подати заявки для того, щоб «білі плями були визначені у генеральному плані для забудови культових споруд» [див. Додаток А., Док. А.5]. На наступному засіданні ККРПСЗ було вирішено вказані заявки із супровідним листом на затвердженому бланку ККРПСЗ адресувати тодішньому заступнику Одеського міського голови М.І. Кучуку, що виконував обов'язки голови науково-технічної ради по організації розробки Генерального плану Одеси відповідно до розпорядження міського голови від 25 травня 2006 р. №494-01р. «Про організацію робіт із розробки Генерального плану м. Одеси на новий розрахунковий період» [див. Додаток А., Док. А.6].

Протоколи засідання ККРПСЗ та її робочої групи свідчать про певне затишшя в розгляді майнових питань упродовж 2008-2009 рр., яке було порушено кадровими змінами в складі управління внутрішньої політики Одеської міської ради та заново піднятою темою Генерального плану розвитку Одеси.

27 травня 2009 р. на засіданні робочої групи Ради було відзвітовано, що наприкінці квітня того ж року управлінням архітектури і містобудування Одеської міської ради та управлінням внутрішньої політики Одеської міської поновлено роботу (листування) щодо закріплення у Генеральному плані розвитку Одеси місць для будівництва культових споруд [див. Додаток А., Док. А.11].

29 червня 2009 р. секретарем ККРПСЗ членам робочої групи було передано запит управління архітектури і містобудування про наявну в Одесі мережу культових споруд для встановлення необхідності виділення земельних ділянок у районах для будівництва на них храмів. Принагідно було зачитано лист Одеського міського управління земельних ресурсів згідно з яким було встановлено, що з квітня 2005 р. (з часу перебування на посаді Одеського міського голови Е.Й. Гурвіца) по червень 2009 р. лише трьом релігійним організаціям було відведено земельні ділянки під забудову [див. Додаток А., Док. А.12].

22 жовтня 2009 р. членам робочої групи ККРПСЗ було подано проєкт клопотання перед міським головою щодо розробки містобудівної документації щодо закріплення у суспільних зонах Генерального плану розвитку м. Одеси місць для будівництва культових споруд. Представники релігійних організацій у вказаному клопотанні зокрема просили:

1) визначити замовником вказаної містобудівної документації управління архітектури та містобудування Одеської міської ради, доручивши цьому виконавчому органу визначити виконавцем цих робіт проєкту організацію відповідного профілю;

2) доручити провести фінансування робіт з планування території із закріплення земельних ділянок для будівництва на них культових споруд за рахунок бюджету міста Одеси.

Очікувалось, що вибори до органів місцевого самоврядування (у тому числі міських голів) відбудуться навесні 2010 р., цим і пояснюється подання цього важливого для діяльності релігійних організацій документу напередодні політичних баталій з надією на реалізацію цих планів. Проте сподівання не виправдалися через перенесення місцевих виборів на осінь 2010 р.

У жовтні 2010 р. на засіданні Ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові розглядалось питання про створення Схеми розміщення культових споруд м. Одеса та виділення релігійним

організаціям міста земельних ділянок для будівництва культових споруд [див. Додаток А., Док. А.18]. На засіданні виступив начальник управління архітектури і містобудування Одеської міської ради Б.О. Бровін, який щодо розробки Схеми розміщення культових споруд м. Одеса зазначив, що вона буде розроблюватися окремо і не має входити до Генерального плану розвитку м. Одеса, який буде прийнятий найближчим часом.

Як бачимо, ККРПСЗ здійснювала свою основну – координаційно-консультативну функцію при Одеському міському голові. Упродовж періоду своєї діяльності (2007-2011 рр.) вона фактично виконувала функцію дорадчого органу, проте не вирішувала конкретних питань, пов'язаних із виділенням земельних ділянок під забудову церковних будівель. Однак на своїх засіданнях вона піднімала питання, пов'язані з церковним майном та виділенням землі під будівництво храмів та прагнула зламати стереотипи конфронтації та ворожнечі між Церквами. Крім того, на засіданнях ККРПСЗ розглядалася низка громадських питань, у тому числі: про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодомору, про підготовку альманаху «Релігійна Одеса» тощо [див. Додаток А., Док. А.19].

Варто зазначити, що Одеська єпархія УПЦ здійснювала активну культурно-просвітницьку діяльність, яка сприяла розвитку Церкви та зростанню її авторитету серед населення. Зокрема, в 2000 р. Одеська національна наукова бібліотека при підтримці Одеської єпархії УПЦ і благословення митрополита Агафангела уперше в Одесі та південному регіоні здійснила масштабний науково-просвітницький і культурний проект «Різдвяні читання», в якому взяли участь представники духовенства, викладачі ОДС, науковці вищих навчальних закладів міста, громадські діячі, учнівська та студентська молодь. «Різдвяні читання» витримали випробовування часом. Вони відбуваються щорічно упродовж 19-ти років і набули популярності.

З 2007 р. з благословення митрополита Одеського Агафангела відновлено щомісячне видання Одеської єпархії «Одесские епархиальные ведомости», засноване в ХІХ ст. з ініціативи архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова). А з 2000 р. почав виходити пастирсько-богословський журнал Одеської духовної семінарії «Андреевский вестник», де публікуються статті не лише з проблем богослов'я та духовної моралі, але й з церковної історії.

У Миколаївській області Церкви, які репрезентовані парафіями УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ, відрізнялися як позиціями в суспільстві, так і підтримкою серед віруючих. Розкол православ'я та дії духовенства в часи незалежності України значно підірвали авторитет і без того ослабленої за радянських часів Православної Церкви та частково сприяли прогресивному розвитку різноманітних неорелігійних течій та інших утворень з ознаками деструктивізму [362, с. 165-169].

Упродовж 2005-2006 рр. релігійна ситуація в Миколаївській області залишилась стабільною. Не зафіксовано фактів гострого міжконфесійного протистояння, спроб силового вирішення проблем щодо правонаступності культових споруд та майна; релігійна свята, обряди та церемонії проведено без порушень чинного законодавства України. Як і в попередні роки фактором напруги на релігійному ґрунті є розколоте та поділене на три юрисдикції православ'я. Продовжувалась активна діяльність кліру УПЦ та УПЦ КП щодо створення та реєстрації статутів нових релігійних громад, кількісного розширення єпархії [44, с. 9].

У цей період на території Миколаївської області незмінними залишились позиції правлячих архієреїв щодо питання міжконфесійних стосунків, канонічності тощо. Особливого бажання і прагнення до пошуку взаєморозуміння та компромісу між православними юрисдикціями не спостерігалось. Досить помітними були наміри сторін якомога більше дистанціюватись та уникнути будь-яких можливих контактів. На рівні

вищого єпархіального керівництва Миколаївської області не спостерігалось тенденції щодо зближувачого та об'єднаниого процесу. На рівні парафіяльного священства можливість об'єднання розглядалась, за умови активної участі органів державної влади, як свого роду «декретне» об'єднання. При цьому клір юрисдикції УПЦ категорично виключав можливість участі в об'єднаниому процесі особи тодішнього Предстоятеля УПЦ КП Патріарха Філарета [44, с. 8].

За словами начальника відділу в справах релігій Миколаївської ОДА Б.В. Луньова, процеси відродження, утворення і трансформації Православних Церков України, які відбуваються в столиці, безпосередньо відображаються на міжконфесійній ситуації в Миколаївській області, що належить до питань моніторингу відділу в справах релігій. За його словами зберегти спокій у цій ситуації можна лише через пряме виконання кліриками і державними службовцями Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» [232].

Б.В. Луньов зазначав, що релігійні конфлікти в області поодинокі й зазвичай стосуються церковних будівель. Але б їх не було зовсім, якби усі сторони дотримувались діючого законодавства. Зокрема, в Березанському районі 120 осіб вийшли з громади УПЦ КП і бажали перейти під юрисдикцію УПЦ. Але храм належав УПЦ КП, громада якої стала менш чисельною, але передати храм УПЦ за законом не можна [287].

Ще одним прикладом конфлікту в Миколаєві, спричиненого міжцерковною боротьбою за культові приміщення, стало протистояння УПЦ та УАПЦ. У 1991 р. рішенням виконкому Миколаївської обласної ради приміщення колишнього гарнізонного Будинку офіцерів передано в користування громаді вже нового храму Різдва Богородиці. Приміщення було освячено 19 грудня 1991 р. єпископом Кіровоградським і Миколаївським Василем. Спробі освятити тепер уже храм Різдва Богородиці (колишній гарнізонний Будинок офіцерів) 18 грудня 1991 р. завадила група прихильників УАПЦ, що заблокувала вхід до будівлі і вимагала передати її

своїй громаді, що не мала жодного храму. Освячення храму довелося перенести на наступний день [279].

У Миколаївській області, як і в Україні в цілому, не дивлячись на досить складну конфесійну ситуацію, вдалося уникнути істотних громадянських конфліктів на релігійному ґрунті. Найпопулярнішим способом ведення релігійної боротьби для релігійних течій стало використання засобів масової інформації, як власних, так і суспільних. Вуличні акції релігійного змісту в Миколаївській області відбувалися досить рідко, в основному – під час виборчих кампаній. Участь Церкви в політичному житті провокувалась спекулятивним використанням міжрелігійних суперечностей політичними партіями в боротьбі за електорат. У даному випадку досить часто відбувалися порушення статті 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», якою визначено, що релігійні організації не беруть участі в діяльності політичних партій. Але, цією ж статтею регламентовано, що вони мають право брати участь у громадському житті, а також використовувати на рівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації. Під час виборчих компаній православні громади брали участь у вуличних акціях і приєднувалися до демонстрацій, організованих політичними партіями чи громадськими організаціями, що можна було спостерігати в 1998, 1999, 2002, 2004 рр., що відзначив керівник підрозділу у справах релігії Н.М. Журмій. Досліджуючи державно-церковні взаємини він розподілив міжрелігійні конфлікти на три види:

1) між традиційними Церквами та новітніми релігійними рухами (наприклад, конфлікт УПЦ – Свідки Єгови);

2) між традиційними Церквами різних віросповідань (наприклад, конфлікт УПЦ – УГКЦ);

3) між Церквами одного й того ж віросповідання (приміром, конфлікт УПЦ – УПЦ КП – УАПЦ).

Яскравим прикладом третього виду конфліктів є суперечності щодо права на культові будівлі. Фактором напруги залишається активна діяльність кліру УПЦ та УПЦ КП щодо створення та реєстрації статутів нових релігійних громад, кількісного наповнення єпархій. При цьому слід зазначити, що кадрові можливості єпархіальних управлінь УПЦ та УПЦ КП не задовольняють і об'єктивно не обумовлюють кількісне парафіяльне розширення. Так, за даними департаменту в справах релігій Міністерства юстиції України, забезпеченість православних громад Миколаївської області культовими спорудами складає 80%, а священнослужителями – 57,9%. Отже, кількісне збільшення громад свідчить про те, що політика «резервування» єпархіальними управліннями населених пунктів (з метою недопущення туди представників інших православних юрисдикцій) тривало упродовж усього досліджуваного періоду і мало досить активний характер.

З метою недопущення виникнення конфліктних ситуацій між православними громадами різних юрисдикцій, на одному з засідань Консультативно-координаційної ради з питань діяльності релігійних організацій при голові Миколаївської облдержадміністрації в 2001 р. було досягнуто усної домовленості між православними архієреями щодо утримання від заснування та реєстрації релігійної громади в тому населеному пункті (окрім великих міст), де вже діє за зареєстрованим статутом православна громада іншої юрисдикції, що було доволі прогресивним багатостороннім рішенням [362 с. 165-169].

Вартим уваги є той факт, що митрополит Миколаївської та Вознесенської єпархії УПЦ Пилип (Старицький) у 2014 р. став лауреатом нагороди Городянин року. Він очолював єпархію в якості єпископа (з 1993 р.), архієпископа (з 2000 р.) та митрополита (з 2009 р.). Обґрунтуванням значимості особи Владика стала висока результативність його діяльності: з 1993 р. на території єпархії збудовано 24 нових храмів та освячено місця під будівництво ще 32-х [51, с. 149]. Архієпископ відмічений

і в елітарному біографічному довіднику «Елита Николаевской области» [68, с. 294-297].

Найбільш спокійною релігійна ситуація була в Херсонській області. Архієпископ Херсонський і Таврійський УПЦ Іонафан (Єлецьких) був упевнений в тому, що мирянам все одно який статус має Українська Православна Церква, проте висловив припущення, що зміна її статусу – питання майбутнього, і вирішувати його будуть глави всіх Православних Помісних Церков [143].

Дещо іншої думки дотримувався начальник відділу в справах релігій Херсонської облдержадміністрації В.М. Панченко. На його переконання «...конкурують між собою православні конфесії, підпорядковані різним патріархатам. Кожна із них намагається створити якомога більше громад, особливо в селах області, адже на Херсонщині ще багато сіл, де зовсім немає ні церков, ні релігійних громад. Були випадки, коли члени уже зареєстрованої православної громади переходили, наприклад, з підпорядкування УПЦ до УПЦ КП. Добре, якщо це одностайне рішення усієї громади. Якщо ж у ній відбувається розкол, то стає «жарко», передусім виникають труднощі з розподілом спільного майна» [257].

З кінця 2006 р. взаємини між місцевими органами влади і УПЦ стали більш виваженими і конструктивними. Цьому сприяло призначення на Херсонську кафедру архієпископа Іоанна (Сіопко) замість архієпископа Іонафана (Єлецьких), якого переведено до Тульчинської єпархії (Вінницька область). Він був значно гнучкіший за свого попередника, який конфліктував як з православними інших конфесій, так і з органами державної влади та місцевого самоврядування за повернення культових і не лише культових споруд [320].

Варто зазначити, що національно орієнтована політика В. Ющенка дозволяла посилити вплив УПЦ КП та УАПЦ у військовій сфері. УПЦ КП долучилась до служіння священнослужителів у якості капеланів. У жовтні 2005 р. в одній із військових частин Повітряних Сил Збройних сил України

було відкрито каплицю Дмитрія Солунського [305]. Інститут капеланства у ті часи тільки розпочинав своє становлення в Україні.

Зазначена політика знайшла своє відображення в Миколаївській області, де з 2007 р. на території науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при обласному управлінні Міністерства внутрішніх справ України почав зводитись надомний храм. На його відкритті були присутні заступник Міністра внутрішніх справ України С. Черних, перший заступник голови Миколаївської ОДА Геннадій Ніколенко та інші посадові особи. Присутній на цьому заході Миколаївський міський голова В. Чайка вважав відкриття храму уроком єдності інтересів громади та правоохоронної системи [226].

Таким чином, упродовж 2005-2010 рр. спостерігалась активізація громадсько-політичного аспекту в контексті державно-церковних стосунків у південно-західних областях України, що залежала у тому числі від змін у сфері політичної боротьби.

3.4. Проблеми міжцерковних взаємин та перспективи об'єднання Православних Церков України

Криза, яка відбувається в українському православ'ї з кінця ХХ ст. є віддзеркаленням політичної, релігійної та духовної ситуації в державі й вихід з неї являється важливою задачею, яка стоїть перед суспільством. Існувало декілька моделей об'єднання УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ та, навіть, УГКЦ, які пропонувала кожна з перелічених Православних Церков України. Проте лідери зазначених православних конфесій не усвідомлювали того, що вихід із кризи можливий лише через зближення, примирення, взаємну повагу та спільні дії, націлені на об'єднання Церков та духовне відродження українського народу. У «православних» моделях Православних Церков України пропонувалось поглинання якоюсь Церквою інших Церков-суперниць, кожна з яких бачила себе як єдину повноцінну розв'язку

українських церковних проблем, тоді як інші Церкви-суперниці, за висловом М. Мариновича, «оту ясність в її очах тільки затьмарюють» [392, с. 366].

У листі від 3 липня 1996 р. №9-1411/2 на адресу Прем'єр-міністра України П. І. Лазаренка голова Комітету в справах релігій називає процес становлення релігійних організацій та їхніх центрів «релігійно-інституційним процесом», де виділено одну з трьох викристалізованих ліній «гострого зіткнення інтересів» – «міжправославну лінію». «Гостра боротьба між Церквами за сфери впливу, лідерство та майно не сприяють міжцерковному порозумінню, втягують у протистояння мільйони віруючих» [117, арк. 136-139].

Варто зазначити, що міжцерковне протистояння має певний ідеологічний підтекст. Конфлікти Церков використовується як інструмент політичної боротьби. Припинення ворожнечі між православними конфесіями сприяло б зміцненню держави та могло підняти її престиж і авторитет у православному світі. На думку Мирослава Мариновича, «колективна пам'ять народу ще береже образ єдиної Київської Церкви, якій і має бути надано статус Помісної». Тож реальний шлях подолання розколу він вбачав у відновленні єдності Київської Церкви [392, с. 365]. Можна було цілком погодитись з Ернстом Крістофом Суттнером, який переконаний в тому, що розкол можна було б подолати, коли б в основі міжконфесійних взаємин Українських Церков була взаємна повага та визнання рівних прав кожної з них [423, с. 42].

Однак, на заваді подолання церковного протистояння була позиція «Московського патріархату, який прагне зберегти в Україні підлеглу йому церкву», а також деякі вимоги, насамперед, визнання усіх потенційних учасників майбутнього об'єднання з боку світового Православ'я – «у цьому відношенні УПЦ КП була не канонічною» [391, с. 590-591]. Аргумент «канонічності»/ «неканонічності» був аргументом УПЦ з моменту

утворення інших Православних Церков України та вдало використовувався у міжконфесійній боротьбі.

Е.К. Суттнер зауважив, що богословське гіпотетичне трактування канонічності і церковності загалом виглядає таким чином: «Де діє Дух Господа, де жертвується Євхаристія, де сходить небесний Єрусалим, там є Церква». Незважаючи на те, що відбувся поділ і різні Церкви більше не дотримуються суворої заповіді Божої щодо єдності, Він дозволив цим Церквам існувати. Вони й надалі є Його Церквою, і українське християнство на власній історії пересвідчилося, що можуть існувати поряд Церкви, яким хоч і бракує єдності між собою, та все ж вони отримують Божу Благодать [423, с. 9, 13]. Хоча, як вірно зазначив Президент Л. Кучма, в очах більшості людей слово «неканонічна» означає «неістинна», «неправильна» і взагалі погана [385, с. 464].

Президенти України, які очолювали країну в досліджуваний період, розуміючи усю важливість вирішення церковного питання для успішної розбудови держави, прагнули мати автокефальну Церкву, яка б не залежала від Московського патріархату. Президент Л. Кравчук у своїй передвиборній кампанії навіть використав релігійний лозунг: «У незалежній державі – незалежна церква». Такою Церквою ймовірно мала стати УПЦ КП на чолі з Філаретом (Денисенком), якого він підтримував у часи свого президентства [356, с. 93, 177]. Церковний розкол і збереження сильних позицій УПЦ [Московського патріархату] в українському суспільстві не дали змоги Філарету реалізувати поставлену задачу й зробити УПЦ КП незалежною від Москви.

А. Колодний дотримується тези про непричетність держави та політичних партій чи рухів до появи УАПЦ, а згодом – УПЦ КП. Лише пізніше деякі з партій і течій виявили свої симпатії щодо цих церковних організацій. Творення УПЦ КП дехто приписує особисто Президенту України Л. Кравчукові. Проте дослідник переконаний, що у впливі на український православно-церковний процес Президент виявив ту ж

обережність і невизначеність, як і при вирішенні основних державних проблем, не бажаючи допустити церковне протистояння, який він бачив в Православній Україні [371, с. 157].

Можна цілком погодитися з думкою О. Турія, який вважає, що збереження підпорядкування УПЦ Московському Патріархатові є проявом остраху перед будь-якими змінами взагалі і небажанням визнати як реальність нові обставини релігійного та національно-державного життя в Україні [427, с. 9]. У даному контексті цілком вірогідною є думка М. Мариновича стосовно церковного порозуміння в Україні. Будь-які зрушення щодо вирішення цієї болючої проблеми блокуються, «відчайдушною вірою Москви в те, що можна покінчити з отією нелюбою незалежністю України, вернути її в омріяний союз братніх слов'янських народів, в якому твердою рукою старшого брата негайно буде покінчено з єретично-націоналістичним розколом і відновлено безальтернативність Московського панування. Отож упертість, із якою Московський патріархат не хоче визнати автокефалію Українського Православ'я, має у своїй основі не стільки канонічну, скільки політичну, національну й імперсько-еклезіальну мотивації» [392, с. 353]. Тож церковна політика Москви переслідує далекосяжні цілі, насамперед, відновити політичне об'єднання України з Росією, тому Московська Патріархія докладает всіх зусиль, щоб не допустити визнання автокефалії Православної Церкви в Україні, керуючись формулою: спочатку об'єднайтеся у нашому складі, а потім просіть у нас автокефалії [372, с. 450].

Керівництво УПЦ продовжувало заперечувати можливість діалогу і наполягало не на об'єднанні, а на поверненні УПЦ КП і УАПЦ в лоно канонічної УПЦ, яка підлягає Московському Патріархатові, на що не можуть погодитися національно орієнтовані Церкви.

О. Шуба моделював можливі варіанти сценарію поєднання Українських Православних Церков в єдину Помісну церкву, в тому числі: поетапне об'єднання та одночасне. На першому етапі він бачив об'єднання

УАПЦ з УПЦ КП, а на другому – новоутвореної структури з УПЦ. Реалізацію другого варіанту – одночасного об'єднання церков – він вважав можливою на Всеукраїнському об'єднавчому православному Соборі. При цьому він вважав, що тодішнім главам Церков довелось би добровільно скласти свої повноваження і брати участь у виборах нового Патріарха чи місцеблюстителя нарівні з ієрархами усіх церков. Проте обидва варіанти мають значну кількість перешкод на шляху до свого втілення [445, с. 221, 222].

УАПЦ у зазначений період не мала офіційного визнання Помісних Православних Церков, проте прагнула до канонічного статусу. З цієї причини у храмах УАПЦ під час служб поминалось ім'я Предстоятеля канонічно визнаної Української Православної Церкви в США, з якою була прийнята під юрисдикцією Константинопольського Патріархату в 1995 р. разом із ще раніше прийнятою УПЦ у Канаді на правах автономії. На думку Патріарха Філарета це об'єднання, точніше злиття УАПЦ з УПЦ у США 12 березня 1995 р., є незаконним через те, що в 1992 р. УАПЦ, до якої Патріархом Мстиславом була приєднана УПЦ у США, була з'єднана в УПЦ КП [66, с. 222, 228].

1-6 липня 1992 р. делегація УПЦ КП, очолювана митрополитом Філаретом (Денисенком), на запрошення Вселенського Патріарха Варфоломія відвідала Константинополь. До складу делегації входили митрополит Антоній (Масендич), ректор Київської духовної семінарії архімандрит Даниїл (Чокалюк), народний депутат України Василь Червоний і архімандрит Валентин (Дажук). Переговори між Патріархом Варфоломієм і митрополитом Філаретом вже тоді йшли з приводу автокефалії. Делегація представила Патріарху лист Президента України Леоніда Кравчука, в якому він заявляв про необхідність Україні мати автокефальну Церкву. Патріарх Варфоломій озвучив позицію Вселенської Патріархії, яка залишалась майже незмінною протягом усього досліджуваного в дисертаційній роботі періоду:

автокефалія можлива лише за умови об'єднання Православної Церкви в Україні [66, с. 225, 226].

Тенденція до консолідації та примирення Православних Церков України намітилася в 1997 р. Цьому активно сприяла Всеукраїнська Рада Церков (ВРЦ), завдяки якій стали можливими контакти предстоятелів Церков, що у свою чергу могло стати підґрунтям до їх подальшого об'єднання. Своєрідною реакцією на засідання ВРЦ 20 лютого 1997 р. стало проголошення Архієрейським Собором РПЦ, на основі подання єпископату УПЦ, «Акту про відлучення від Церкви монаха Філарета (Денисенка)» (сану митрополита його було позбавлено в 1992 р. за «розкольницьку діяльність»). Цей «Акт відлучення», насамперед, мав на меті дезорганізувати роботу ВРЦ. Фактично він унеможливив контакти між митрополитом Володимиром (Сабоданом) і Філаретом (Денисенком), а значить і примирення очолюваних ними Церков. Разом із цим він не досягнув усіх запланованих цілей, так як не відвернув більшість віруючих від УПЦ КП та її Предстоятеля [371, с. 123].

Кінець 1990-х рр. відзначився черговим етапом зближення УПЦ КП і УАПЦ. Зокрема, в березні 1998 р. був підписаний Меморандум Предстоятелів цих Церков про їх наміри об'єднання в єдину Українську Помісну Православну Церкву. Згодом Патріарх УАПЦ Димитрій (Ярема) опротестував чинність цього документа, публічно відмовившись від нього [66, с. 234]. Це свідчить, з одного боку, про відсутність єдності поглядів та внутрішні протиріччя серед вищого духовенства Українських Церков, а з іншого – незадоволення Філаретом (Денисенком), який завжди прагнув залишатися на керівних позиціях.

У 2000 р., напередодні святкування ювілею Різдва Христового, розпочалася активізації церковного життя в країні. Цьому сприяла світська влада – Кабінетом Міністрів України ще 9 червня 1997 р. прийнято постанову «Про заходи щодо підготовки та відзначення в Україні 2000-річчя Різдва Христового» і створено Фонд для фінансування святкових заходів.

У період перебування при владі Президента України Л. Кучми не спостерігалось надання ним пріоритету тій чи іншій Православній Церкві. Він дотримувався позиції, що Глава держави не має ні конституційного, ні морального права втручатися в релігійні процеси. Проте в його виступах і практичних діях простежувався певний дуалізм. З одного боку він підкреслював нейтральність держави стосовно церковного життя, а з іншого – говорив про нагальну необхідність єдиної Помісної Православної Церкви в Україні як заповітної мрії. Він навіть зробив спробу посприяти вирішенню церковного питання. Влітку 2000 р. Президент України звернувся в листі до Московського Патріарха з проханням надати УПЦ хоча би статус автономії, на що останній відповів, що світська влада не має втручатися в церковні справи. Згодом, 1 грудня 2001 р., під час зустрічі в Москві в Храмі Христа Спасителя на прохання Леоніда Кучми надати православної Церкві в Україні автономію, Патріарх відповів: «Якщо ми сьогодні почнемо зверху пропагувати автономію, то багато парафій, монастирів, навіть єпархій звернуться з проханням про пряме патріарше керування, і ми створимо четверту силу на Україні» [371, с. 117].

Тож якщо на першому етапі свого президентства Л. Кучма мав більш тісні стосунки з митрополитом УПЦ Володимиром (Сабоданом), то згодом він розпочав активну співпрацю й з Предстоятелем УПЦ КП Філаретом (Денисенком), не виділяючи їх під час офіційних свят, нагороджуючи обох державними відзнаками тощо.

Позицію Президента стосовно УПЦ і УПЦ КП відзначав Херсонський і Таврійський архієпископ УПЦ Іонафан (Єлецьких), який був певен, що Глава держави не надає переваги жодній Церкві. Підтвердженням, з його точки зору, є розподіл головних культових споруд столиці, відповідно до якого Успенський собор належить УПЦ, а Михайлівський Золотоверхий – УПЦ КП [143, 144].

Леонід Кучма дотримувався думки, що на той час жодна з Церков не може сама собою стати центром майбутньої єдності – «рихильникам

Київського Патріархату бажано, звичайно, щоб саме їхня Церква, за допомогою держави, стала морем, у яке влилися б усі православні ріки України, проте й кожна з цих рік хотіла б відігравати роль моря» [385, с. 473].

Нова можливість для об'єднання національно зорієнтованих Церков під егідою Константинопольського Патріархату з'явилась після обрання в 2000 р. нового Предстоятеля УАПЦ – митрополита Тернопільського і Подольського Мефодія (Кудрякова). 14 жовтня 2000 р. у Києві спільне звернення до Вселенського Патріарха Варфоломея підписали і відправили сім архієреїв УАПЦ та 26 архієреїв УПЦ КП, де зазначено бажання обох Церков об'єднатися в єдину Українську Православну Церкву. Делегації від двох церков 8 листопада прибули до Вселенської Константинопольської Патріархії, де було підписано Домовленості про початок об'єднавчого процесу. Але діалог з Константинополем ускладнювався через жорстку позицію у цьому питанні Московського патріархату [371, с. 126, 127].

Помісний собор УПЦ КП, який відбувся 9-10 січня 2001 р. у Києві, підтвердив наміри Церкви про об'єднання з УАПЦ. Проте переговори відзначалися великою складністю. Головною перепорою, за свідченням самих учасників Собору, був так званий людський фактор. Ситуацію ускладнив черговий розкол в УАПЦ навесні 2003 р., спричинений протистоянням Предстоятеля церкви митрополита Мефодія (Кудрякова) та керуючим справами архієпископом Ігорем (Ісіченком).

Нова віха в процесі об'єднання Православних Церков України розпочалася в 2005 р. за сприяння Президента В. Ющенка. Підтвердженням стало підписання Акту про початок об'єднавчого процесу УПЦ КП і УАПЦ 28 травня 2005 р. Виражаючи свою готовність до об'єднання православних церков України митрополит УАПЦ Мефодій вважав основною перепорою на цьому шляху особистість Патріарха УПЦ КП Філарета (Денисенка), який не погоджувався на об'єднання без гарантій збереження його патріаршого сану. Так, у 2008 р. на переговорах про вихід із канонічної ізоляції,

представники Вселенського Патріархату запропонували УПЦ КП наступні умови: тимчасова відмова від статусу патріархату; входження до юрисдикції Вселенського патріархату з метою отримання Томосу про автокефалію в майбутньому; формування канонічних керівних органів української церкви в юрисдикції Вселенського патріархату з благословення Вселенського Патріарха (зокрема, обрання Предстоятеля Церкви з трьох альтернативних кандидатур, які висуває український єпископат). Дану модель було запропоновано лише як перехідну до остаточного канонічного унезалежнення Української церкви. У ході переговорів українська сторона мала реальну можливість значно оптимізувати модель канонічної легітимізації УПЦ КП та УАПЦ. Однак для цього вона мала погодитися, що Предстоятель Української Церкви в складі Вселенського патріархату обиратиметься Вселенським Патріархом з трьох запропонованих українським єпископатом кандидатур. УАПЦ погодилися утриматися від висунення власних кандидатур. Отже в УПЦ КП була можливість висунути на посаду Предстоятеля кандидатуру Патріарха Філарета і ще дві кандидатури з числа єпископату УПЦ КП. Але цей варіант було відкинуто [379, с. 711].

Президенту України В. Ющенку не вдалось використати візит до України Вселенського Патріарха Варфоломія I, який відбувся в 2008 р. на честь 1025-ї річниці хрещення Русі, для практичних зрушень в українському церковному питанні. Та й постійна конфронтація Секретаріату Президента України з офісом українських прем'єрів цього періоду не дозволяла зосередитись на питаннях національної єдності, а тим паче на проблемі автокефалії Церкви. Проте контакти із Владикою заклали підвалини для національної еліти на шляху здобуття автокефалії для Української Церкви.

Вагомою проблемою для Українських Церков стала конфронтація між «промосковською» й «національною» гілками українського православ'я, яка стоїть на перешкоді утвердженню моделі «сильного православ'я». Проте така модель може передбачати інструменталізацію Церкви в руках влади чи

надмірне зрощення з нею. Проте доки в основу майбутньої «Київської Церкви» не покладено принцип толерантного й неруйнівного визнання особливостей кожного з її «фрагментів», про інструменталізацію говорити передчасно [392, с. 372, 376; 385, с. 472].

Православний конфлікт можна віднести до розряду проблем загальнонаціонального характеру. Втрата можливостей для об'єднання Православних Церков України негативно позначилось на міжконфесійних взаєминах у різних регіонах України, в тому числі й південному заході. Найбільш конфліктогенною релігійною організацією як на загальнодержавному рівні, так і в межах регіону залишалася УПЦ [Московського патріархату], що найяскравіше проявилось на території Одеської області. Підтвердженням цього є висновки відділу у справах релігій ОДА, де зазначено, що релігійна ситуація в православ'ї на території Одеської області в 1998 р. нагадувала стан холодної війни, але в зв'язку з великою чисельною перевагою УПЦ та в цілому виваженою позицією місцевих органів влади до релігійних організацій, міжконфесійні суперечки не переходили у відкриті конфлікти. Основне протистояння відбувалося між кліром УПЦ і УПЦ КП - відмічалася тенденція до суперництва між духовенством вказаних конфесій за право проводити богослужіння під час заходів громадського та державного характеру.

Протистояння між Церквами зазвичай носило релігійно-церковний характер і стосувалося боротьби за земельні ділянки для будівництва церковних споруд та за культові будівлі. Проте розкол у православ'ї та внутрішні суперечки підточували організм Церкви, сприяли втраті авторитету серед віруючих та відтоку частини віруючих з УПЦ до УПЦ КП, протестантських та нерелігійних громад. Діяльність керівництва УПЦ [Московського Патріархату] не завжди позитивно впливала на стан міжконфесійних відносин і була потенційним генератором конфліктних ситуацій. Зокрема, митрополит Агафангел (Саввін) жодного разу не

виступив з ініціативою стосовно стабілізації міжконфесійних відносин в області [90, арк. 5].

З метою зближення Православних Церков України і покращення міжконфесійної ситуації 20-23 січня 1999 р. в Одесі відбулася Міжнародна конференція «Православ'я та загроза системної кризи світового постіндустріального суспільства, глобальної економіки і державного інституту влади». Вона була проведена за ініціативою Європейської міжпарламентської асамблеї православ'я за участі Голови Верховної Ради А.М. Ткаченка [85 арк. 3]. Однак цей важливий форум не зміг вирішити усі протиріччя на шляху порозуміння та співпраці Українських Церков, що могло б привести до їх об'єднання та посилення православ'я в цілому.

Протистояння на Одещині відбувалися й між УПЦ КП та УАПЦ. Зокрема, єпископ УПЦ КП Яків (Макарчук) звинувачував УАПЦ у агресивній політиці в регіоні по відношенню до інших конфесій. Це проявлялось у тому, що громади УАПЦ відбирали приміщення в інших церковних громадах. У зв'язку з цим він у 2007 р. рішуче виступив проти вступу цієї Церкви до Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, коли на засіданні робочої групи 23 січня 2007 р. розглядались пропозиції щодо прийому представників різних конфесій до членства в ККРПСЗ [див. Додаток А., Док. А.6].

Серед позитивних прикладів міжконфесійного спілкування в Херсонській області є спільні звернення керівників церков і релігійних організацій області. Так, 5 квітня 1999 р. було підписано Звернення «За злагоду і порозуміння в суспільстві». І хоча зміст його є загальним, спрямованим на подолання егоїзму і має заклик до праці та підтримки дій з метою розвитку України, ключовим у ньому є те, що його підписали (хоч і на різних рівнях) представники як Московського, так і Київського патріархатів – благочинний другого Херсонського благочинного округу

УПЦ протоієрей Віталій Дорошко та керуючий Херсонсько-Таврійською єпархією УПЦ КП Даміан (Замараєв) [31].

У червні 1998 р. Святійшим Патріархом Київським і всієї України-Руси Філаретом було здійснено архіпастирський візит до Херсона та Херсонської області. Візит мав основну мету – сприяти об'єднанню гілок Українського Православ'я. На заваді візиту стали вірні УПЦ, що намагались перешкодити приїзду Патріарха. На прес-конференції в Херсоні Патріархом було заявлено, що Вселенська Православна Церква готова надати автокефалію Українській Церкві за умови єднання православних конфесій [222].

Завідуючий відділом у справах релігій Херсонської обласної державної адміністрації В.М. Панченко міжконфесійну злагоду в регіоні на етапі становлення Української держави пояснював тим, що кожна громада тепер дбає насамперед про те як вижити, де взяти кошти на будівництво культової споруди, і менше цікавиться справами громад інших конфесій [258].

Тож попри ідеологічні розбіжності, що є ключовим у вербальних конфліктах та джерелом силової конфронтації, матеріальні цінності були і залишаються вагомою причиною розбрату між Церквами, за які точилась боротьба різного штибу – переважно за культові споруди на регіональному рівні.

Висновки до розділу 3

Державно-церковні взаємини в Україні впродовж 1991-2010 рр. базувались на основі Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». На початку 1990-х рр. Православні Церкви України, які перебували між собою в стані опозиції, в процесі своєї діяльності змушені були взаємодіяти як з державними так і з місцевими органами влади. Така взаємодія потрібна була переважно для повернення колишнього церковного майна релігійним громадам. Суттєві зміни, які відбулися в соціально-

політичному житті країни наклали відбиток на державно-церковні взаємини: змінилися динаміка і стиль контактів між владними структурами і Православними Церквами, іншими релігійними організаціями.

У період 1994-2005 рр. державно-церковні взаємини мали соціально-політичне спрямування. З одного боку, ці стосунки спочатку базувались на вирішенні проблеми передачі культового майна церковним громадам. Після остаточної інституалізації єпархій в регіоні актуальним стало питання виділення земельних ділянок для будівництва чи відновлення нових або раніше зруйнованих храмів, отримання податкових пільг для релігійних організацій. З іншого боку спостерігалась політизація контактів духовенства з органами місцевої влади на тлі міжцерковного протистояння, яке мало певний ідеологічний підтекст. Часто конфлікти церков використовувались як інструмент політичної боротьби

Не зважаючи на прагнення до консолідації та об'єднання Православних Церков Укпвіни частиною національно орієнтованого вищого духовенства за сприяння державної влади, ця проблема упродовж досліджуваного періоду так і не була вирішена. Суттєвою проблемою, яка стояла на заваді подолання церковного протистояння є позиція Московського патріархату, націлена на збереження в Україні підлеглої йому Церкви. Церковне керівництво УПЦ продовжувало заперечувати можливість діалогу з іншими Церквами і наполягало не на об'єднанні з ними, а на поверненні УПЦ КП і УАПЦ в лоно «канонічної» УПЦ, яка підлягає Московському патріархату, що було неприйнятним для інших учасників перемовин про об'єднання.

Суттєвою причиною, яка не дала можливості для реального об'єднання національно орієнтованих Церков стала відсутність єдності поглядів та внутрішні протиріччя серед вищого духовенства УАПЦ та УПЦ КП. Тож до кінця досліджуваного періоду в релігійному середовищі продовжували існувати ознаки конфліктності, спричинені розбіжністю поглядів на здобуття Церквами статусу канонічної автокефалії та певним

протиріччям інтересів, у тому числі і кадрового характеру. Це негативно позначилось на міжконфесійних взаєминах у всіх регіонах України, в тому числі й південному заході. Найбільш конфліктною була діяльність УПЦ, що найяскравіше проявилось на території Одеської області. Завдяки виваженій позиції місцевих органів влади до релігійних організацій, міжконфесійні суперечки не переходили у відкриті конфлікти.

ВИСНОВКИ

Результатом вивчення Православних Церков України у контексті їх інституалізації та громадсько-політичної діяльності в Одеській, Миколаївській і Херсонських областях 1991-2010 рр. стали наступні висновки.

Проведений історіографічний аналіз дав можливість критично осмислити науковий доробок попередників, виявити лакуни та констатувати фрагментарність вивченості питання та відтворити окремі його аспекти, що засвідчило відсутність спеціального комплексного дослідження.

Охарактеризовано джерельну базу дисертації, яка є достовірною й репрезентативною для всебічного вивчення питання. Вона побудована на використанні опублікованих та архівних джерел. Джерельна база включає широкий спектр за змістом і типом документальних джерел: законодавчі, місцеві розпорядчі та відомчо-церковні документи, звіти, статистичні матеріали, національну та регіональну пресу, протокольні документи. Архівні документи виявлено в архівних установах України та в особистому архіві дисертанта. Більшість архівних документів, у тому числі й протокольні документи дорадчого органу при Одеському міському голові, були вперше залучені до наукового обігу.

Визначено основні теоретичні й методологічні засади дисертаційної роботи, яка виконана в регіональному вимірі. Результатом стало формування методологічного інструментарію, який базується на принципах наукового пізнання: об'єктивності, історизмі та системності. Комбіноване використання принципів, підходів і методів дослідження дало можливість вирішити поставлені наукові завдання.

З'ясовано, що утворення та еволюція Православних Церков України у досліджуваній період як суб'єктів державно-церковних взаємин та учасників суспільно-політичних процесів на національному та

регіональному рівнях свідчить про їх неоднозначні позиції та різний потенціал.

Установлено, що з кінця ХХ ст. УАПЦ пройшла декілька етапів: 1990-1992 рр. – період становлення та самостійної діяльності; 1992-1993 рр. – об'єднання з частиною УПЦ та перебування в складі УПЦ КП; 1993-1995 рр. – вихід із УПЦ КП, відновлення самостійних структур УАПЦ та боротьба за отримання Статуту; 1995-2010 рр. – повернення Церкві її юридичних прав та подальша розбудова.

Доведено, що в досліджуваній період УАПЦ за кількістю своїх громад в Україні значно поступалася УПЦ та УПЦ КП. У південних областях УАПЦ не змогла вийти на той інституалізаційний рівень, який мали Одеська, Миколаївська та Херсонська єпархії УПЦ та УПЦ КП. Серед причин були кадрові проблеми як серед архієреїв, так і серед парафіяльного духовництва через перехід між релігійними об'єднаннями різних конфесій, та відсутність підтримки серед широких мас населення. Найбільшої активізації УАПЦ досягла на Херсонщині, де кількість громад на початку ХХІ ст. була в чотири рази більшою, ніж у Миколаївській, і в сім разів більшою, ніж в Одеській областях.

Показано, що прагнення УПЦ на чолі з митрополитом Філаретом отримати незалежність від Московського патріархату канонічним шляхом не увінчалось успіхом. Наслідком боротьби за автокефалію стало утворення в 1992 р. УПЦ (Московського патріархату) на чолі з митрополитом Володимиром (Сабоданом). Своєчасне реформування церковно-адміністративної мережі на теренах південно-західних областей України сприяло швидкій інституалізації УПЦ у цьому регіоні. Після конфлікту в церковному середовищі, який мав місце в Одесько-Ізмаїльській єпархії в 1992 р., згідно з розпорядженням Священного Синоду УПЦ, архієпископом Одеським і Ізмаїльським призначено митрополита Агафангела (Саввіна), активна діяльність якого сприяла значному розширенню церковної мережі УПЦ. Церква упевнено посіла провідні позиції на південному заході

України, де її підтримувала переважна більшість віруючих. На середину першого десятиліття XXI ст. в Одеській області було зареєстровано 490 громад, у Херсонській – 314 та в Миколаївській – 250 релігійних громад УПЦ, що свідчило про домінуючі позиції цієї Церкви на зазначеній території.

З'ясовано, що не зважаючи на підтримку утвореної в 1992 р. УПЦ КП з боку Президента України, розвиток південно-західних епархій цієї Церкви гальмувався через неприйняття переважною більшістю православних вірян, однак був набагато динамічнішим, аніж УАПЦ. Одеським владикам УПЦ КП Паїсію та Якову вдалось збільшити кількість громад у районах Одеської області. Визначено, що Предстоятелі УПЦ КП Володимир (Романюк), який очолював Церкву впродовж 1993-1995 рр., та Філарет (Денисенко) з 1995 р. прагнули перетворити УПЦ КП в дієвий фактор національного відродження. Повільно, але неухильно Церква демонструвала позитивну динаміку зростання в Україні. Вона позиціонувала себе як українська автокефальна церква, проте не визнавалась Помісними Православними Церквами.

Джерела свідчать, що найбільший вплив УПЦ КП мала в центральних і західних областях України, але дуже слабкий – в південному регіоні України. Особливості інституалізації тут УПЦ КП полягали в незначній підтримці населення, невеликій кількості релігійних громад та плинності духовних кадрів. На кінець досліджуваного періоду найбільша кількість громад була на території Миколаївської області (116), значно менше: 76 та 55 відповідно в Одеській та Херсонській областях.

Доведено, що забезпечення єдиної державної політики щодо релігії, Церкви та вирішення питань державно-церковних відносин за часів Президента Л. Кравчука було покладено на Раду в справах релігій при КМУ (1992-1994 рр.). Кожен із наступних Президентів України вносив певні корективи стосовно назви та діяльності органу з державно-церковних відносин. Упродовж 1995-2005 рр., за часів президентства Л. Кучми діяв Державний комітет у справах релігії, основна мета якого полягала в

забезпеченні реалізації державної політики у релігійному питанні. У період перебування при владі Президента В. Ющенка спочатку було утворено Державний департамент у справах релігій як урядовий орган державного управління, який діяв у складі Мін'юсту (2005-2007 рр.), а згодом – Державний комітет України у справах національностей та релігій (2007-2010 рр.).

З'ясовано, що при реалізації Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» виявився недостатній рівень політичної культури деяких служителів культу, керівників місцевих органів влади, що демонстрували свою нетерпимість до віруючих інших Церков, прагнення до монополії у регіоні.

Показано, що на регіональному рівні утворено спеціалізовані підрозділи в місцевих державних адміністраціях, які відповідали за зв'язки із широким колом громадських формувань. В Одеській, Миколаївській і Херсонській областях упродовж 1995-2005 рр. були утворені відділи у справах релігій обласних державних адміністрацій, до сфери повноважень яких входило вирішення питань пов'язаних з реалізацією політики у сфері державно-церковних відносин та Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» на території відповідної області. Ці відділи були підконтрольними голові відповідної облдержадміністрації та Державному департаменту України у справах релігій.

Показано, що упродовж 2007-2011 рр. діяла Координаційно-консультативна рада релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, яка фактично виконувала функцію дорадчого органу, проте не вирішувала конкретних питань, пов'язаних із виділенням земельних ділянок під забудову церковних будівель.

Доведено, що упродовж 1991-1994 рр. розпочався перший етап державно-церковних взаємин, які здебільшого стосувалися процесу повернення державою культового майна Церквам, виділення ділянок під церковну забудову та зміни податкової політики по відношенню до

релігійних організацій. У цей період спостерігався політичний аспект започаткуванням співпраці духовенства з державою, який проявлявся в представництві релігійних діячів у представницьких органах державної влади та місцевого самоврядування.

Другий етап державно-церковної співпраці (1994-2004 рр.) позначився соціально-політичним спрямуванням. Подальший розвиток отримало вирішення проблеми передачі культового майна та виділення земельних ділянок під церковне будівництво, що було започатковано упродовж попереднього етапу. У цей же час спостерігалась політизація контактів духовенства з органами місцевої влади на тлі міжцерковного протистояння, яке мало певний ідеологічний підтекст. Часто конфлікти Церков використовувались як інструмент політичної боротьби. Зокрема, УПЦ (Московського Патріархату) проявляла проросійську орієнтованість і займала непримириму позицію по відношенню до інших конфесій. Одеська єпархія УПЦ на чолі з Агафангелом (Саввіним) була постійним ініціатором конфліктів на території області, зумовлених суспільними і громадсько-політичними аспектами її діяльності.

Упродовж третього етапу (2005-2010 рр.), на тлі невирішених до кінця питань стосовно передачі культового майна та виділення земельних ділянок під церковне будівництво, спостерігалась активізація громадсько-політичного аспекту в контексті державно-церковних стосунків на території Миколаївської, Одеської та Херсонської областей.

Не зважаючи на прагнення до консолідації та об'єднання Православних Церков України частиною національно орієнтованого вищого духовенства за сприяння державної влади, ця проблема упродовж досліджуваного періоду так і не була вирішена. Суттєвою перепорою, яка стояла на заваді подолання церковного протистояння була позиція Московського патріархату, націлена на збереження в Україні підлеглої йому Церкви. Церковне керівництво УПЦ МП продовжувало заперечувати можливість діалогу з іншими Церквами і наполягало не на об'єднанні з

ними, а на поверненні УПЦ КП і УАПЦ в лоно канонічної УПЦ, яка підлягає Московському патріархату, що було неприйнятним.

Проблему становила відсутність єдності поглядів та внутрішні протиріччя серед вищого духовенства УАПЦ та УПЦ КП. До кінця досліджуваного періоду в релігійному середовищі продовжували існувати ознаки конфліктності, спричинені розбіжністю поглядів на здобуття Церквами статусу канонічної автокефалії та певним протиріччям інтересів, у тому числі й матеріального характеру. Це негативно позначилось на міжконфесійних взаєминах у всіх регіонах України, в тому числі й на території Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Завдяки виваженій позиції місцевих органів влади до релігійних організацій, міжконфесійні суперечки не переходили у відкриті конфлікти.

Результати дослідження є основою для подальших наукових розробок з історії Церкви, українського православ'я, державно-церковних взаємин на регіональних рівнях. Вони можуть бути використані в процесі реалізації внутрішньої політики органами державної влади та місцевого самоврядування і враховані в контексті загальнонаціональної релігійної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Документи Церков, органів державної влади та місцевого самоврядування, їх дорадчих органів

1. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Збірник офіційних документів (1996-2007) / Секретаріат ВРЦіРО. – К. : [б.в.], 2007. – 102 с.
2. Грамота Алексія Другого, Божою милістю Патріарха Московського і всієї Русі, митрополиту Київському і всієї України Філарету // Православний вісник. – 1991. – №1. – С. 5.
3. Журнал № 108 Священного Синоду УПЦ / 17 листопада 2008 р. відбулося позачергове засідання Священного Синоду УПЦ [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://orthodox-church.kiev.ua/page17/news1463.html>
4. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. // Відомості ВРУ. – 1992. – № 15. – С. 411-415.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-17>
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835-17>
7. Закон Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. // Відомості ВРУ. – 1991. – № 25. – С. 656-666.
8. Конституція України. – К.: Українська правнича Фундація. Вид. «Право», 1996. – 54 с.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку культових споруд – визначних пам’яток архітектури, які не підлягають передачі у постійне користування релігійним організаціям» № 1399 від 15 грудня 1997 р. // Офіційний вісник України. – 1997. – № 51. – С. 26.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2007 року № 201 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-п>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2007 року № 201 «Про затвердження Положення про Державний комітет України у справах національностей та релігій» [електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/201-2007-п>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від від 03 січня 1996 № 2 «Про затвердження Положення про Державний комітет у справах релігій» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2-96-п>

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 02 березня 1992 року № 107 «Про затвердження Положення про Раду у справах релігій при Кабінеті Міністрів України» [електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/107-92-п>

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1996 року № 697 «Про затвердження Типового положення про управління (відділ) у справах релігій обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації» [електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/697-96-п>

15. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 року № 463 «Про звільнення Колесника М.П. від обов'язків голови Ради в справах релігій при Кабінеті Міністрів України» [електронний ресурс] // Режим

доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/463-92-п>

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2006 року № 1575 «Про утворення Державного комітету України у справах національностей та релігій» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1575-2006-п>

17. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2005 року № 390 «Про утворення Державного департаменту у справах релігій» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/390-2005-п>

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 року № 464 «Про призначення А.Л. Зінченка головою Ради в справах релігій при Кабінеті Міністрів України» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464-92-п>

19. Постанови Собору УПЦ з питання повної самостійності Української Православної Церкви. 1991 р., листопад, 1-3 // Неправда московських анафем. – К., 1999. – С. 257.

20. Розпорядження голови облдержадміністрації «Про реєстрацію статутів релігійних громад» // Наддніпрянська правда. – 1999. – № 71. – 8 вересня. – С. 1.

21. Розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна» №53 / 94-рп від 22 червня 1994 р. // Урядовий кур'єр. – 1994. – 25 червня. – С. 5.

22. Статут про управління Української Православної Церкви Київського Патріархату [електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.cerkva.info/pages/statut>

23. Указ Президента України «Питання Міністерства юстиції України» від 20 квітня 2005 року N 701/2005 [електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/701/2005>

24. Указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» № 125 від 4 березня 1992 р. // Урядовий кур'єр. – 1992. – березень. – С. 1.

25. Указ Президента України «Про Міністерство України у справах національностей, міграції та культів» від 25 липня 1994 року № 408/94 [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/408/94>

26. Указ Президента України «Про надання пільг релігійним організаціям» № 322 / 94 від 22 червня 1994 р. // Урядовий кур'єр . – 1994. – 25 червня. – С. 5.

27. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09 грудня 2010 року № 1085/2010 [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/10852010-12181>

28. Указ Президента України «Про призначення А. Ковалю Головою Державного комітету України у справах релігій» від 11 жовтня 1995 року № 945/95 [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/945/95>

29. Указ Президента України «Про утворення Державного комітету України у справах релігій» від 11 жовтня 1995 року N 944/95 [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/944/95>

Листи, звернення і заяви

30. Его Святейшеству, Святейшему Патриарху Московскому и всея Руси Алексию Второму обращение братии Свято-Успенской патриаршей одесской обители, Одесской духовной семинарии, кафедрального городского Свято-Успенского собора и приходов Одесско-Измаильской епархии, а также верующих города Одессы от 17.04.1992 года // Одесский вестник. – 1992. – № 82. – 25 апреля. – С. 6.

31. Звернення керівників церков і релігійних організацій області «За злагоду і порозуміння в суспільстві» // Гривна. – 1999. – № 17. – 22 апреля. – С. 1.
32. Із листа з пропозиціями щодо подолання негативних наслідків політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав віруючих і релігійних організацій, зокрема Херсонської єпархії УПЦ, в межах Херсонської області // Православна Таврія. – 2002. – № 10. – листопад. – С. 4.
33. Лист архієпископа Херсонського і Таврійського Іонафана до голови Херсонської ОДА Юрченка А.П. // Православна Таврія. – 2003. – № 6-7. – липень-серпень. – С. 9.
34. На круги своя. Рух против Православия. Заявление Митрополита Агафангела // Могильницька Г. Літос (або Камінь із пращі правди на розбиття митрополичого блудословія). – Бровари : Українська ідея, 2005. – С. 90-98.
35. Обращение архиепископа Одесского и Измаильского, управляющего епархией Лазаря насельникам Свято-Успенского мужского монастыря, преподавателям, студентам, сотрудникам Одесской духовной семинарии, клирикам и мирянам Свято-Успенского кафедрального собора гор. Одессы от 22.04.1992 года // Одесский вестник. – 1992. – № 82. – 25 апреля. – С. 6.
36. Обращение клирикам, мирянам, насельникам Свято-Успенского монастыря, преподавателям, студентам Одесской духовной семинарии от 07.05.1992 года // Одесский вестник. – 1992. – № 93. – 14 мая. – С. 5.
37. Обращение Патриарха Московского и всея Руси Алексия ректору Одесской духовной семинарии архимандриту Тихону, наместнику Свято-Успенского Одесского монастыря архимандриту Павлу, настоятелю Успенского кафедрального собора г. Одессы протоиерею Антонину Дяковокскому [б/д] // Одесский вестник. – 1992. – № 82. – 25 апреля. – С. 6.
38. Открытое письмо духовенства Херсонской епархии УПЦ (260

священников) главе Херсонской облгосадминистрации А.П. Юрченко и председателю Херсонского облсовета В.Ф. Ходаковскому (від 6 серпня 2003 р.) // Православна Таврія. – 2003. – № 6-7. – липень-серпень. – С. 8-9.

39. Патріарх Філарет: Якщо Томосу нам не дадуть, то це означає, що Москва перемогла Вселенського Патріарха [Інтерв'ю] [електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/14/7183252/>

40. Переписка по поводу неканонических действий митрополита Иринупольского Константина (Багана) (03.10.2004 г.) // Архив официального сайта Московского Патриархата 1997-2009 [електронний ресурс] // Режим доступа: <https://mospat.ru/archive/page/official-correspondence/209.html>

Збірники документів, довідкові та статистичні матеріали

41. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 р. Документи і матеріали. Серія «Джерела з історії Церкви в Україні», кн. 2 / Упоряд. С. Білокінь, І. Преловська, І. Старовойтенко. – К. : Оранта, 2007. – 698 с.

42. Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 5-6 червня 1990 р. Документи і матеріали / Упоряд. І.М. Преловська // Апологет. Богословський збірник Львівської Духовної Академії УПЦ-КП. – Львів, 2007. – № 1-2 (12-13). – 125 с.

43. Збірник нормативно-правових актів щодо свободи совісті та діяльності релігійних організацій: Довідковий посібник (упорядник В.М. Петрик, В.В. Остроухов). – К. : Видавництво Європейського університету, 2012. – 146 с.

44. Звіт відділу у справах релігій Миколаївської облдержадміністрації «Про роботу відділу в напрямку забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку області у 2005, січні – травні 2006 року та перспективи на друге півріччя 2006 – 2007 роки. – Миколаїв,

2006. – 25 с.

45. Історія релігії: Збірник документів і матеріалів / Упорядники: Е.В. Бистрицька, І.С. Зуляк. – Тернопіль : Астон, 2003. – 524 с.

46. Київська митрополія Української Православної Церкви // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>

47. Київська Патріархія Української Православної Церкви Київського Патріархату // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>

48. Николаевцы. Энциклопедический словарь. – Миколаїв: «Возможности Киммерии», 1999. – С. 263.

49. Одеська єпархія Української Православної Церкви // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>

50. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упоряд. Г. Михайліченко, Л. Пилявиць, І. Преловська. – Київ-Львів : Жовква, 1999. – 560 с.

51. Пителир // Человек года. Горожанин года (1996-2013). – Николев, 2014. – 219 с.

52. Про свободу совісті, релігії і переконань. Збірник документів / За ред. М. Бабія. – К. : [б. в.], 1996. – 31 с.

53. Статут про управління Української Православної Церкви. – К.: УПЦ Київська Митрополія, 2008. – 44 с.

54. Стефан (Ладчук). Биография // Русское православие [електронний ресурс]. Режим доступу: http://ortho-rus.ksproject.org/cgi-bin/ps_file.cgi?2_10973

55. Толерантність: історія і практика. Збірник статей і документів / За ред. М. Бабія. – К, 2004. – 125 с.

56. У Державному комітеті у справах релігій. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 1999 року // Людина і світ. – 1999. – Січень. – С. 24-31.

57. У Державному комітеті у справах релігій. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2000 року // Людина і світ. – 2000. – Січень. – С. 26-33.
58. У Державному комітеті у справах релігій. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2001 року // Людина і світ. – 2001. – Січень. – С. 35-42.
59. У Державному комітеті у справах релігій. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2002 року // Людина і світ. – 2002. – Січень. – С. 35-42.
60. У Державному комітеті у справах релігій. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2003 року // Людина і світ. – 2003. – Січень. – С. 31-38.
61. У Державному комітеті у справах релігій.. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2004 року // Людина і світ. – 2004. – Січень. – С. 31-38.
62. Українська Православна Церква на межі тисячоліть. Документи і матеріали. – К. : Видавничий відділ УПЦ, 2012. – 286 с.
63. Управління Миколаївської єпархії Української православної церкви Київського патріархату // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>
64. Управління Одесько-Балтської єпархії Української православної церкви Київського патріархату // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>
65. Управління Херсонської єпархії Української православної церкви Київського патріархату // [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>
66. Філарет, Патріарх. Коротка історія створення Української Православної Церкви Київського Патріархату // Неправда московських анафем / Упор. Димитрій (Рудюк), ігумен. – К., 1999. – С. 221-237.
67. Хто є хто в Україні. – Київ: «К.І.С.», 2007. – 1136 с.

68. Элита Николаевской области. В 4 т. – Т. 2. – Николаев: Слаж, 2013. – 533 с.

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Державний архів Одеської області, м. Одеса

Ф. 8021. Одеська обласна державна адміністрація

Оп. 1. (1992-2005 рр.)

69. Спр. 43. Листування з Адміністрацією Президента, Кабінетом Міністрів з питань національної політики, діяльності релігійних культів, (31 березня – 20 листопада 1992 р.), 111 арк.
70. Спр. 78. Розпорядження представника Президента України № 51-111. Т. 2, (29 січня – 1 березня 1993 р.), 250 арк.
71. Спр. 79. Розпорядження Представника Президента України № 112-182. Т. 3, (1 березня – 31 березня 1993 р.), 250 арк.
72. Спр. 80. Розпорядження Представника Президента України № 183-258. Т. 4, (31 березня – 3 червня 1993 р.), 247 арк.
73. Спр. 81. Розпорядження Представника Президента України № 259-347. Т. 5, (24 травня – 14 липня 1993 р.), 206 арк.
74. Спр. 84. Розпорядження Представника Президента України № 351-451. Т. 8, (19 липня – 17 вересня 1993 р.), 256 арк.
75. Спр. 85. Розпорядження Представника Президента України № 452-532. Т. 9, (17 вересня – 2 листопада 1993 р.), 266 с.
76. Спр. 86. Розпорядження Представника Президента України № 533-650. Т. 10, (2 листопада – 31 грудня 1993 р.), 285 арк.
77. Спр. 102. Листування з Президентом України, Кабінетом Міністрів, Міністерством освіти, Міністерством культури з питань розвитку культури, освіти, увічнення пам'яті діячів культури, діяльності релігійних організацій, (30 січня – 30 грудня 1993 р.), 188 арк.
78. Спр. 181. Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації № 1-39, (14 липня – 7 серпня 1995 р.), 253 арк.

79. Спр. 184. Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації з № 101/95 до 140/95. Том 4, (15 вересня – 9 жовтня 1995 р.), 240 арк.

80. Спр. 185. Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації з № 141/95 до 178/95. Том 5, (9 жовтня – 26 жовтня 1995 р.), 230 арк.

81. Спр. 187. Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації з № 205/95 до 242/95. Том 7, (10 листопада – 1 грудня 1995 р.), 241 арк.

82. Спр. 188. Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації з № 243/95 до 277/95. Том 8, (4 грудня – 27 грудня 1995 р.), 243 арк.

83. Спр. 215. Інформації, довідки та листування з Верховною Радою, Адміністрацією Президента, Кабінетом Міністрів, відомствами з питань національної політики, соціально-політичного життя, релігійних громад, (22 вересня – 28 грудня 1995 р.), 68 арк.

84. Спр. 328. Інформації, довідки та листування з Верховною Радою, Адміністрацією Президента, Кабінетом Міністрів, міністерствами та відомствами України з питань національної політики, соціально-політичного життя, діяльності громадських організацій та політичних партій, релігійних громад, (24 лютого – 20 грудня 1996 р.), 252 арк.

85. Спр. 1061. Інформації, довідки та листування з райдержадміністраціями, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями, підприємствами з питань міжнаціональних відносин, соціально-політичного життя в області, діяльності громадських організацій та політичних партій, рухів, релігійних організацій, (10 січня – 12 травня 1999 р.), 123 арк.

Ф. 8197. Відділ у справах релігій Одеської обласної державної адміністрації

Оп. 1. (1994-2005 рр.)

86. Спр. 1. Розпорядження Голови ОДА 1994-2000 рр., 7 арк.
87. Спр. 5. Річний статистичний звіт відділу за 1997 р., 7 арк.
88. Спр. 6. Річний інформаційний звіт відділу за 1997 р., 17 арк.
89. Спр. 7. Листування з Держкомітетом України у справах релігій, (27 березня 1998 р. – 30 квітня 2004 р.), 57 арк.
90. Спр. 8. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 1998 р., 27 арк.
91. Спр. 11. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 1999 р., 26 арк.
92. Спр. 12. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 2000 р., 20 арк.
93. Спр. 13. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 2001 р., 28 арк.
94. Спр. 14. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 2002 р., 35 арк.
95. Спр. 15. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 2003 р., 21 арк.
96. Спр. 16. Річні інформаційний та статистичний звіти відділу за 2004 р., 18 арк.

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України, м. Київ**

Ф. 4648. Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР

Оп. 7. Т. 2 (1981-1989 рр.)

97. Спр. 441. Інформації, доповідні записки і довідки, що надсилаються в раду Міністрів УРСР, Верховну Раду УРСР, в Раду у справах релігій при Раді Міністрів СРСР про положення і діяльність релігійних об'єднань в республіці, (3 січня – 26 грудня 1989 р.). – 109 арк.

98. Спр. 442. Інформації, доповідні записки, довідки уповноважених Ради по областях і м. Києву про діяльність православних релігійних організацій (РПЦ, УАПЦ, старообрядницька церква), (23 січня – 28 грудня 1989 р.). – 218 арк.

99. Спр. 464. Документи про реєстрацію релігійних об'єднань, про будівництво реконструкцію і переобладнання молитовних будинків, купівлю, оренду приватних будинків для молитовних цілей /витяги із протоколів засідань Рад у справах релігій при РМ СРСР і РМ УРСР, подання облвиконкомів, заключення уповноважених по областях УРСР за 1989 рік. Т. 15. (Волинська, Одеська, Чернігівська, Київська, Донецька, Рівненська, Тернопільська, Закарпатська, Вінницька області). – 227 арк.

100. Спр. 467. Документи про реєстрацію релігійних об'єднань, про будівництво реконструкцію і переобладнання молитовних будинків, купівлю, оренду приватних будинків для молитовних цілей /витяги із протоколів засідань Рад у справах релігій при РМ СРСР і РМ УРСР, подання облвиконкомів, заключення уповноважених по областях УРСР за 1989 рік. Т. 18. (Одеська, Чернівецька, Закарпатська, Харківська, Черкаська, Рівненська області). – 193 арк.

101. Спр. 479. Документи про реєстрацію релігійних об'єднань, про будівництво реконструкцію і переобладнання молитовних будинків, купівлю, оренду приватних будинків для молитовних цілей /витяги із протоколів засідань Рад у справах релігій при РМ СРСР і РМ УРСР, подання облвиконкомів, заключення уповноважених по областях УРСР за 1989 рік. Т. 30 (Хмельницька, Тернопільська, Одеська області). – 215 арк.

102. Спр. 534. Інформації, доповідні записки, довідки про роботу з духовенством і церковним активом, (30 січня – 26 грудня 1989 р.). – 18 арк.

103. Спр. 612. Проекти постанов, інформації, довідки, надіслані в Кабінет Міністрів України, Раді у справах релігій при РМ СРСР та інші державні органи, (25 лютого – 20 грудня 1991 р.). – 132 арк.

104. Спр. 622. Довідки, доповідні записки, інформації працівників Ради у справах релігій про результати вивчення релігійної обстановки в областях, (17 січня – 21 жовтня 1991 р.). – 35 арк.

Оп. 7. Т. 3 (1990-1994 рр.)

105. Спр. 640. Статистичні довідки про кількість релігійних громад, культових споруд та недільних шкіл, надісланих уповноваженими Ради з областей України та м. Києва за 1991 р., (1 січня – 1 серпня 1992 р.), 103 арк.

106. Спр. 648. Документи (інформації, доповідні записки, довідки і т. ін.) про діяльність православних релігійних організацій (УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ), (10 лютого – 2 грудня 1992 р.), 258 арк.

107. Спр. 658. Протокол №7 засідання Ради у справах релігій при КМУ за 1992 р., 193 арк.

108. Спр. 660. Протокол №9 засідання Ради у справах релігій при КМУ за 1992 р., 122 арк.

109. Спр. 672. Статистичні інформації, довідки відділів у справах релігій ОДА, надіслані в Раду на протязі 1992 р., (11 серпня – 12 грудня 1992 р.), 99 арк.

Ф. 5252. Державний комітет України у справах національностей та релігій та його попередники: Державний комітет України у справах національностей та міграції, Державний комітет України у справах релігій (об'єднаний фонд)

Оп. 6. (1996-2005 рр.)

110. Спр. 1. Доручення Кабінету Міністрів та документи про їх виконання (27 жовтня – 27 грудня 1995 р.). – 238 арк.

111. Спр. 2. Накази №№ 1-22 голови комітету з основної діяльності, (19 грудня – 30 грудня 1996 р.). – 78 арк.

112. Спр. 5. Доручення Кабінету Міністрів України та документи до них (11 січня – 25 травня 1996 р.). – 234 арк.
113. Спр. 6. Доручення КМУ та документи до них. – 237 арк.
114. Спр. 21. Листування з Адміністрацією Президента та Верховною Радою України з питань державно-церковних відносин. – 232 арк.
115. Спр. 22. Листування з Адміністрацією Президента та Верховною Радою України з питань державно-церковних відносин. – 176 арк.
116. Спр. 23. Листування з Кабінетом Міністрів України з питань державно-церковних відносин. – 275 арк.
117. Спр. 25. Листування з Кабінетом Міністрів України з питань державно-церковних відносин (4 червня – 11 вересня 1996 р.). – 296 арк.
118. Спр. 26. Листування з Кабінетом Міністрів України з питань державно-церковних відносин. – 307 арк.
119. Спр. 27. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 293 арк.
120. Спр. 28. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 222 арк.
121. Спр. 29. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 261 арк.
122. Спр. 30. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 279 арк.
123. Спр. 31. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 263 арк.
124. Спр. 32. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 205 арк.
125. Спр. 33. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 215 арк.

126. Спр. 34. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 257 арк.
127. Спр. 35. Доручення КМУ та документи про їх виконання. – 178 арк.
128. Спр. 52. Листування з Адміністрацією Президента України з питань Державно-церковних відносин, діяльності релігійних організацій. – 205 арк.
129. Спр. 53. Листування з Верховною Радою України з питань державно-церковних відносин. – 299 арк.
130. Спр. 56. Листування з Кабінетом Міністрів України про державно-церковні відносини діяльності релігійних організацій. – 186 арк.
131. Спр. 57. Листування з Кабінетом Міністрів України про державно-церковні відносини діяльності релігійних організацій. – 283 арк.
132. Спр. 59. Доручення Кабінету Міністрів України та документи про їх виконання. – 278 арк.

Періодичні видання

133. 15 лет – Николаевской епархии // Голос православия.– 2008. – Январь. – С. 6.
134. А.М. ОМОН у стен монастыря // Одесский вестник. – 1992. – №79. – 22 апреля. – С. 2.
135. А.М. Семинаристы попеняли владыке // Одесский вестник. – 1992. – №77. – 18 апреля. – С. 2.
136. Азза В. Промысел Божий или судьба человеческая?.. // Вестник Приазовья. – 1997. – №13. – 29 марта. – С. 2.
137. Алеферко О. Хрещення в спортивному залі // Ленінський прапор. – 1991. – №21. – 25 травня. – С. 6-7.
138. Андреев А. Благодать монастырской земли // Таврійський край. – 2008. – №18. – 1 травня. – С. 2.

139. Андреев А. Забытый монастырь // Новый день. – 2003. – №5. – 30 січня. – С. 16.
140. Андреев А. К нам приехал Патриарх // Вечерний Николаев. – 1998. – №73. – 25 июня. – С. 1.
141. Андреев А. Святыня Таврического края // Православна Таврія. – 2000. – №11. – Листопад. – С. 12.
142. Андреев А. Тут прокидаються дзвони // Учитель. – 2001. – № 9. – 1 березня. – С. 7.
143. Архиепископ Херсонский и Таврический Ионафан: «Высказывания политиков – не Священное Писание» // Новый день. – 2000. – №37. – 8 вересня. – С. 4.
144. Архиепископ Херсонский и Таврический Ионафан: «Света маяка можно не замечать. Но как тогда избежать крушения?» // Православна Таврія. – 2000. – №8-9. – Вересень. – С. 2
145. Архимандрит Тихон (Василиу). 65 лет возрождения духовной семинарии в Одессе / архимандрит Тихон (Василиу) // Андреевский вестник. – 2010. – №18. – С. 24-30.
146. Архієпископ Іонафан сподівається на Бога і паству // Чапельський Під. – 2002. – №48. – 15 листопада. – С. 7.
147. Баженов А. Из истории церквей Херсона // Херсонський вісник. – 2003. – №6. – 6 лютого. – С. 5.
148. Батурин О. Храм, сбереженный Господом // Новый день. – 2011. – №23. – 2 червня. – С. 20.
149. Белова О. Возрождение храмов Николаевщины – дело души и сердца каждого // Горожанин. – 2006. – №1. – С. 17.
150. Бершадская В. Итоги уходящего года // Православна Таврія. – 2008. – №12. – Грудень. – С. 4-5.
151. Бестюк І. Храм // Таврійські вісті. – 2002. – №4. – Травень. – С. 2.
152. Биография Преосвященного Иоасафа (Губеня), епископа

Новокаховського і Бериславського // Нова Каховка. – 2007. – №52. – 27 грудня. – С. 8.

153. Биленко Ж. Вопрос решён, а планетарий – без квартиры // Одесский вестник. – 1991. – №64 – 1 ноября. – С. 2.

154. Благослови, Господи, землю нашу и ее людей! [Виступ голови Херсонської обласної державної адміністрації О. Вербицького на урочистому зібранні, присвяченому 2000-літтю Різдва Христового] // Новий погляд. – 2000. – №2. – 13 січня. – С. 3.

155. Бондаренко В. Українська Автокефальна Православна Церква: процес становлення / Віктор Бондаренко // Людина і світ. – 1990. – №8. – С. 15-18, 50.

156. Бондаренко В. Церкви України: пошук власного шляху / В. Бондаренко, В. Єленський // Людина і світ. – 1993. – №1. – С. 6-9.

157. Бондаренко В. Українська Православна Церква в новому політичному інтер'єрі / В. Бондаренко // Людина і світ. – 1991. – №4. – С. 31-35.

158. Брюханов Д. Храму бути // Маяк. – 2009. – №27. – 11 липня. – С. 4.

159. Буднік В. Зі 100-річчям, рідний Храме! // Голопристанський вісник. – 2003. – №81, 82. – 3 жовтня. – С. 5.

160. В исполкоме горсовета // Одесский вестник. – 1992. – №173. – 4 сентября. – С. 1.

161. В Херсонском экономико-правовом институте открылся храм // Новий час. – 2010. – № 51. – 23 грудня. – С. 1.

162. Васильев В. Восстановим храм – возродим город // Новий день. – 2001. – № 53. – 27 грудня. – С. 4.

163. Верующих становится больше // Вечерний Николаев. – 1994. – №15. – 8 февраля. – С. 2.

164. Вже є на Херсонщині і монастир // Трибуна. – 1992. – № 17. – 17-23 квітня 1992. – С. 1.

165. Відродження храму Миколи Чудотворця // Жайвір. – 2003. – №16. – 19 квітня. – С. 7.
166. Владика Даміан – архієпископ // Християнин Таврії. – 2004. – №1. – Січень. – С. 2.
167. Владимирская Г. И ныне, и присно, и вовеки веков... // Одесский вестник. – 1992. – №246. – 25 декабря. – С. 3.
168. Владимирская Г. Монастырский огонь, или на духовной передовой // Деловые новости. – 1998. – №28. – 9 июня. – С. 9.
169. Г.В. Помогаем монастырю всем миром // Одесский вестник. – 1993. – №44. – 5 марта. – С. 3.
170. Г.В. В какой из понедельников восторжествует справедливость? // Одесский вестник. – 1993. – №25. – 6 февраля. – С. 3.
171. Гавриць Н. На нашій, не своїй землі // Светофор. – 1999. – №27. – 8 юлія. – С. 9.
172. Гавриць Н. Пристрасті довкола храму // Наддніпрянська правда. – 1995. – №115. – 10 жовтня. – С. 2.
173. Галанцев В. Бог у поміч, вояче... // Військо України. – 2001. – С. 47.
174. Гейко С. У костирці – новий храм // Наддніпрянська правда. – 2005. – №83. – 26 жовтня. – С. 3.
175. Гейко С. Чи буде храм? // Деловые новости. – 2001. – №51. – 20 декабря. – С. 14.
176. Гори, свіча злагоди! // Новий день. – 1996. – №19. – 13 травня. – С. 5.
177. Горностаев Е. Восстановится ли школьный храм? // Площадь Свободы. – 1998. – №15. – 20-26 апреля. – С. 7.
178. Горностаев Е. Дважды рожденный храм // Ефір. – 1996. – № 16. – 15-21 квітня. – С. 11.
179. Горностаев Є. Успенська соборна церква // Наддніпрянська правда. – 1991. – №68. – 31 серпня. – С. 3.

180. Григоркін О. Нагорода за добрі справи // Голопристанський вісник. – 2003. – № 16, 17. – 21 лютого. – С. 1.
181. Григорьев Р. Блаженны миротворцы? // Одесский вестник. – 1992. – №106. – 2 июня. – С. 7.
182. Григорьев Р. Звёздное небо и нравственный закон // Одесский вестник. – 1991 – №55. – 8 октября. – С. 5.
183. Григорьев Р. Колокольня // Одесский вестник. – 1993. – 19 марта. – С. 7.
184. Григорьев Р. Лазарева Суббота // Одесский вестник. – 1992. – №78 – 21 апреля. – С. 1.
185. Григорьев Р. Линии раскола // Одесский вестник.– 1992. – №93. – 14 мая. – С. 1.
186. Григорьев Р. Ложь во спасение? // Одесский вестник. – 1992. – №128. – 2 июля. – С. 7.
187. Григорьев Р. Под Твою милость прибегаем... // Одесский вестник.– 1992. – №201. – 14 октября. – С. 2.
188. Григорьев Р. Строить – не ломать // Одесский вестник.– 1991. – №65 – 2 ноября. – С. 1.
189. Григорьев Р. Церковь на Украине: события развиваются // Одесский вестник. – 1992. – №102. – 27 мая. – С. 2.
190. Григорьев Р. Церковь: хроника конфликта // Одесский вестник.– 1992. – № 86. – 5 мая. – С. 2.
191. Григорьев Р. Язык богослужения останется прежним. На долго ли? // Одесский вестник. – 1992. – №58. – 24 марта. – С. 6.
192. Губернатор Херсонщины Юрий Кравченко подарил иконы... // Херсонський вісник. – 2002. – №2. – 10 січня. – С. 3.
193. Дідик В. Церква – серце землі // Перемога. – 2010. – №71. – 16 грудня. – С. 2.
194. Дорога к храму // Ініціатива. – 2005. – № 3. – Червень – липень. – С. 4.

195. Евсеев В. Херсон посетил патриарх Украинской православной церкви Филарет // Булава. – 2006. – №40. – 5 жовтня. – С. 1.
196. Епископ Николаевский и Вознесенский // Голос Православия. – 1992. – №4. – апрель. – С. 1.
197. Епископ Николаевский и Вознесенский Питирим // Голос Православия. – 1992. – № 6. – июнь. – С. 1.
198. Єпископ Володимир. День пам'яті Святого Миколая, архієпископа Мирлікійського // Радянське Прибужжя. – 1996. – №142. – 17 грудня. – С. 3.
199. Заснування Таврійської єпархії УАПЦ // Хроніка Таврії. – 1999. – №1 – С. 1.
200. Заступник голови обласної Ради Зіновій Харлампійович Пальжок // Наддніпрянська правда. – 1992. – №104. – 24 червня. – С. 1.
201. Захаров А. Воскресший из убиенных // Гривна. – 2010. – №15. – 8 апреля. – С. 13.
202. Захаров А. Под Новой Каховкой возрождается монастырь // Гривна. – 2010. – №29. – 15-22 июля. – С. 13.
203. Звернення УПЦ-КП до українського народу, президента України Л. Кучми та української пастви // Наша віра. – 1995. – № 7-8 (87-88). – С. 5.
204. Игуменья монастыря – матушка Серафима // Голос Православия. – 2006. –Июнь. – С. 8.
205. Иерей Радченко В. Монастырек возвратили Церкви // Православна Таврія. – 2000. – № 3. – Березень. – С. 12.
206. Инокния Надежда (Шевчик). У основания Потёмкинской // Одесский вестник. – 1993. – № 28. – 11 февраля. – С. 5.
207. Информация // Христианин Таврии. – 1992. – № 9. – Декабрь. – С. 1.
208. Историческая справка // Голос Православия. – 2008. – № 1. – Январь. – С. 6.

209. Ітоги уходящего года // Православна Таврія. – 2009. – № 12. – Грудень. – С. 6-7.
210. Іеромонах Варсонофій (Подима). Церква у лікарні // Чорноморець. – 2003. – № 19. – 5 березня. – С. 4.
211. І відчиняться двері храмів... Нотатки про Всеукраїнський Собор УАПЦ / Лариса Лохвицька // Віра. – 1990. – № 3 (59). – С. 7-10.
212. Інтронізація Патріярха Мстислава в Києві // Віра. – 1990. – № 4 (60). – С. 6.
213. К нам приехал Патриарх // Вечерний Николаев. – 1998. – № 73. – 25 июня. – С. 1.
214. Казак И. Тихая молитва монахов // Ключи. – 2004. – № 28. – 8 июля. – С. 13.
215. Калиниченко И. Под опекой Святого Пантелеймона // Рідне Підбужжя. – 2010. – № 98. – 9 вересня. – С. 1.
216. Калиниченко И. Что произошло в Бизюковом монастыре? // Голос Украины. – 2003. – № 134. – 17 июля. – С. 8.
217. Калиниченко І. Хіба що свічка подорожчає... // Голос України. – 1991. – № 68. – 9 квітня. – С. 5.
218. Ковач И. Владыка, расскажите о себе // Вечерний Николаев. – 1992. – № 115. – 10 октября. – С. 1.
219. Короткий підсумок подій з життя єпархії у 2010 році // Православна Таврія. – 2010. – № 12. – Грудень. – С. 5.
220. Косташенко А. Статистические данные // Крик. – 2002. – № 18. – 1-8 мая. – С. 6.
221. Косташенко А.М. Верующих становится всё больше // Вечерний Николаев. – 1994. – № 15. – 8 февраля. – С. 2.
222. Косюк В. Патріарх закликає до єднання // Наддніпрянська правда. – 1998. – №84. – 25 червня. – С. 1.
223. Косюк В. Страна в ожидании «антинационализации» // Гривна. – 2003. – № 10. – 4-6 марта. – С. 5.

224. Кравченко О. Немного о сегодняшнем // Одесский вестник.– 1992. – № 108. – 4 июня. – С. 4.
225. Кривов Р. Церковь – музучилище: драматическое противостояние, связанное с переделом собственности // Херсонський вісник. – 2002. – № 51. – 24 жовтня. – С. 3.
226. Кураса Е. У николаевских милиционеров появился свой храм // Вечерний Николаев. – 2011. – № 64. – 11 июня. – С. 3.
227. Лебедь В. Формування громадянського суспільства в контексті регіональної політики // Поле. – 2001. – № 41. – 12 жовтня. – С. 2.
228. Левакин М. Храм в калининском останется за Киевским Патриархатом// Грани. – 2004. - № 7. – 19 февраля. – С. 7.
229. Лиховид О. Христианские конфессии Херсона // Херсонская неделя. – 1996. – № 42. – 18 октября. – С. 1.
230. Лотошинська В. Зустріч з керівниками релігійних конфесій // Поле. – 2003. – №21. – 29 травня. – С. 1.
231. Лотошинська В. Корисна зустріч // Херсонський вісник. – 1999. – № 32. – 14 серпня. – С. 1.
232. Лунев Б. Обрести духовность // Радянське Прибужжя. – 1992. – № 104. – 18 серпня. – С. 4.
233. Любченко М. «Желаю мира и любви...» // Христианин Таврии. – 1992. – № 3. – Июнь. – С. 1.
234. Макаренко Р. В обласній держадміністрації // Наддніпрянська правда. – 1998. – № 95. – 21 липня. – С. 1.
235. Макарова Н. Особая миссия // Вечерний Николаев. – 2004. – № 32. – 20 марта. – С. 3.
236. Макарова Н. Особая миссия // Южная Правда. – 2004. – № 32. – 20 марта. – С. 2.
237. Малицкий А. Так восстановим! // Южная правда. – 1992. – № 60. – 23 апреля. – С. 2.
238. Малицька О. Високий гість – його Святість Філарет //

Український південь. – 1998. – № 27. – 2 липня. – С. 4.

239. Маховиков О. Митрополит Владимир: «Я вернулся на Родину» // Одесский вестник. – 1992. – № 127. – 1 июля. – С. 3.

240. Милкус А. Владыка Лазарь: «Как младший – не могу комментировать» // Одесский вестник. – 1992. – № 93. – 14 мая. – С. 5.

241. На сторожі духовного спасіння та відродження // Автограф. Век XXI. – 2010. – № 19. – Октябрь. – С. 30-127.

242. Начало возрождения обители // Православна Таврія. – 2000. – № 6. – Червень. – С. 3.

243. Нещеретний І. Свято-Михайловский монастырь: битва за землю // Одесский вестник. – 1994. – № 90. – 18 июня. – С. 1.

244. Нещеретный И. Почему голодают монахини Свято-Михайловского монастыря // Одесский вестник. – 1993. – № 197. – 18 ноября. – С. 11.

245. Нещеретный И. Сколько лет ждут обещаного? // Одесский вестник. – 1993. – № 199. – 23 ноября. – С. 6.

246. Николаевской епархии – 10 лет // Голос православия. – 2003. – февраль. – С. 1.

247. Новости [Херсонский Б.] // Одесский вестник. – 1991. – № 3. – 6 апреля. – С. 5.

248. Новости // Одесский вестник. – 1991. – № 4. – С. 3.

249. Новости [Херсонский Б.] // Одесский вестник. – 1991. – № 5. – 20 апреля. – С. 6.

250. Новости [Херсонский Б.] // Одесский вестник. – 1991. – № 16. – 2 июля. – С. 4, 8.

251. Новости // Одесский вестник. – 1992. – № 82. – 25 апреля. – С. 6.

252. Новости // Одесский вестник. – 1993. – № 38. – 25 февраля. – С. 2.

253. Новый владыка // Площадь свободы. – 1999. – № 3. – 19-25

апреля. – С. 3.

254. Островская М. 15 лет епархиального пути // Южная правда. – 2008. – № 4. – 12 января. – С. 1.

255. Пам'ятник «Гармата». А компроміс був близьким... // Вісник Олешшя. – 2004. – № 61. – 7 серпня. – С. 2.

256. Панотець для міліції // Вісник Олешшя. – 2002. – № 98. – 21 грудня. – С. 4.

257. Панченко В.М. Богові – свічка... // Наддніпрянська правда. – 1998. – № 5. – 13 січня. – С. 2.

258. Панченко В.М. Парафіянам зараз не до сутичок. Насамперед треба вижити // Новий день. – 1993. – № 14. – 10 квітня. – С. 5.

259. Панченко В.М. Релігійне життя на Херсонщині: процеси і проблеми // Наддніпрянська правда. – 1993. – № 175. – 25 листопада. – С. 2.

260. Патріарх Филарет в Николаеве // Вечерний Николаев. – 2004. – № 122. – 28 октября. – С. 1.

261. Патріарх УАПЦ Димитрій. Звернення до православного народу, духовенства та ієрархів з приводу початої акції об'єднання Православних Церков // Наша віра. – 1995. – № 7-8 (87-88). – С. 4.

262. Патріарх Мстислав відлетів до Києва // Віра. – 1990. – № 4 (60). – С. 2-3.

263. Перше Різдво з єпископом // Радянське Підбужжя. – 1993. – 1993. – № 2. – 5 січня. – С. 1.

264. Піддубняк В. Народ без храмів – не народ // Губернія. – 1994. – № 3. – Март. – С. 6.

265. Повідомлення Прес-центру УАПЦ // Наша віра. – 1995. – № 2 (82). – С. 1.

266. Повідомлення Прес-центру УАПЦ // Наша віра. – 1995. – № 7-8 (87-88). – С. 3.

267. Под покровительством Святого Николая // Голос Православия. – 2001. – № 23. – Январь. – С. 4.

268. Польовий М. Новий владика // Херсонський вісник. – 1999. – № 15. – 17 квітня. – С. 1.
269. Попал под статью // Вечерний Николаев. – 2003. – № 19. – 15 февраля. – С. 3.
270. Послание Патриарха Московского и всея Руси Алексия II и Священного Синода РПЦ митрополиту Киевскому и всея Украины Филарету и епископату УПЦ // Одесский вестник. – 1992. – 28 марта. – С. 3.
271. Послание Патриарха Московского и всея Руси Алексия второго и Священного Синода Русской православной церкви к епископату, клиру и мирянам Украинской православной церкви // Одесский вестник. – 1992. – 4 мая. – С. 5.
272. Православ'я хоче рости і жити в Україні. Останні тривожні роздуми Патриарха Димитрія // Наша віра. – 2000. – № 7 (147). – С. 1-2.
273. Привітальне слово Патріярха Київського та всієї України Мстислава // Віра. – 1990. – № 4 (60). – С. 3-4.
274. Прийшов з надією // Наддніпрянська правда. – 1995. – № 107. – 21 вересня. – С. 4.
275. Приміщення Бізюкова монастиря поступово повертають віруючим // Православна Таврія. – 2003. – № 2. – лютий. – С. 7.
276. Про повернення релігійним організаціям культового майна // Новий день. – 1992. – № 14. – 4 квітня. – С. 4.
277. Протоиерей Зиновий Пальжок: «Строить Отечество с надеждой, верой и любовью» // Правда Украины. – 1993. – № 41. – 3 марта. – С. 4.
278. Путілова Т. Чи буде монастир над Дніпром? // Наддніпрянська правда. – 2000. – № 50. – 23 червня. – С. 2.
279. Пучков В. Нет больше дома офицеров – есть храм Рождества Богородицы // Южная правда. – 1991. – № 232. – 21 декабря. – С. 1.
280. Релігійна статистика Херсонщини // Православна Таврія. – 1999. – № 5 – серпень. – С. 4.

281. Реут В.Д. До рідних витоків // Слава праці. – 2009. – № 8. – 27 лютого. – С. 3.
282. Риженков В. Шлях довжиною в тисячоліття // Вісті Вознесенщини. – 2003. – № 34. – 31 липня. – С. 3.
283. Розенберг Г. Церковь – наш рулевой? // Одесский вестник. – 1992. – № 23. – 4 февраля. – С. 4.
284. Ружина В. Релігійні громади – у співпраці з органами місцевого самоврядування // Придніпровська зірка. – 2002. – № 44. – 18 жовтня. – С. 2.
285. Самчук С. Николаевской епархии – 10 лет // Голос православия. – 2003. – № 2. – Февраль. – С. 1.
286. Северновская А. Епископ Николаевский и Вознесенский // Южная правда. – 1992. – № 156. – 28 листопада. – С. 2.
287. Северновская А. Сколько у нас храмов? // Южная правда. – 1995. – № 45. – 20 апреля. – С. 2.
288. Семинаристы попеняли Владыке // Одесский вестник. – 1992. – 18 апреля. – С. 2.
289. Симоненко В.К. Дорогие одесситы! // Одесский вестник. – 1992. – № 4 – 7 января. – С. 1.
290. Скороход Т. Дорога до храму // Ленінський прапор. – 1990. – № 50. – 15 грудня. – С. 7.
291. Скороход Т. Так розпочався ювілейний рік // Новий день. – 2000. – № 3. – 14 січня. – С. 4.
292. Скороход Т. «Таке слабке вітрило...» // Новий день. – 1997. – № 31. – 2 серпня. – С. 6.
293. Содружество религии и медицины // Одесский вестник. – № 104. – 1994. – 13 июля. – С. 2.
294. Сошнікова І., Менисенко В. Корсунський жіночий монастир // Каховська зоря. – 2011. – № 47-48. – 9 червня. – С. 24.
295. Спільно готуймо Помісний Собор 2000 року. Звернення Патріаршої Передсоборової Комісії УАПЦ до єпископату, священства й

усіх вірних УАПЦ // Наша віра. – 2000. – № 1 (141). – С. 16.

296. Сторіччя храму св. Олександри // Наддніпрянська правда. – 1998. – № 79. – 13 червня. – С. 2.

297. Сухарев В. Два века Архангело-Михайловского монастыря (история и современность) // Одесский вестник. – 1992. – № 172. – 3 сентября. – С. 7.

298. Сухарев В. Монахини требуют... // Одесский вестник. – 1992. – № 201. – 14 октября. – С. 2.

299. Сухопаров С. «Надо иметь терпение и надежду на Бога!» Интервью с епископом Херсонским и Таврическим Илларионом // Ефір. – 1996. – № 1. – 1-7 січня. – С. 11.

300. Сухарев В. Свято место пусто не бывает? // Одесский вестник. – 1992. – 6 марта. – С. 2.

301. Татьяна день – праздник православного студенчества // Православна Таврія. – 2002. – № 1. – січень-лютий. – С. 11.

302. Трехдневный визит Филарета // Булава. – 2002. – № 37. – 12 вересня. – С. 2.

303. Ухварина І. Церкви для ув'язнених Херсонщини // Булава. – 2001. – № 25. – 21 червня. – С. 12.

304. Філарет, Патріарх Київський і всієї Руси-України. Патріарх Володимир і його доба // Пам'ять століть. – 1998. – № 2. – Березень-квітень. – С. 126-127.

305. Філіпова Г. Капеланство в армії // Булава. – 2005. – № 43. – 27 жовтня. – С. 5.

306. Херсонский Б. Катакомбы // Одесский вестник. – 1994. – № 61. – 26 апреля. – С. 6.

307. Херсонский Б. Лазарева Суббота // Одесский вестник. – 1992. – № 79. – 22 апреля. – С. 5.

308. Херсонский Б. На окраине митинга // Одесский вестник. – 1991. – № 33. – 15 августа. – С. 1.

309. Херсонский Б. О красавце-бассейне и бывших партократах // Одесский вестник. – 1993. – № 5. – 11 января. – С. 3.
310. Херсонский Б. Противостояние // Одесский вестник. – 1993. – № 13. – 21 января. – С. 5.
311. Херсонский Б. Терпение в скорби // Одесский вестник. – 1992. – № 205. – 21 октября. – С. 1, 4.
312. Херсонское благочиние // Православна Таврія. – 2001. – № 2 – Лютий. – С. 5.
313. Херсонщина православная // Свет православия (Великодній додаток до газети «Вестник Приазовья») . – 2000. – 28 апреля. – С. 2.
314. Хмельницкая Е. Новая жизнь старого храма // Горожанка. – 2004. – № 33. – 13 февраля. – С. 2.
315. Шалухин В. Праздник Троицы объединил христиан разных стран и национальностей // Херсонський вісник. – 1999. – № 22. – 5 червня. – С. 2.
316. Шалухин В. Христианский фестиваль в Херсоне // Херсонський вісник. – 1998. – № 24. – 13 червня. – С. 1.
317. Шапровський Б. На службі України // Ефір. – 1999. – № 9. – 26 лютого. – С. 3.
318. Шибанов А. Верующие молятся Богу в... военно-историческом музее // Киевские ведомости. – 1999. – 3 июня. – С. 4.
319. Шматко Н. Игорный дом под куполами // Деловые новости. – 2003. – № 27. – 3 июля. – С. 3.
320. Яновский С. Архиепископская «рокировка» // Гривна. – 2006. – № 49. – 30 листопада. – С. 1.
321. Яновский С. О чем беспокоится архиепископ Ионафан // Вгору. – 2004. – № 6. – 5 лютого. – С. 4.
322. Яновський С. Трьох священників виганяють із храму // Новий день. – 1997. – № 9. – 1 березня. – С. 3.
323. Яновський С. У житті є місце диву та вірі // Новий день. – 2001.

– № 31. – 26 липня. – С. 4.

324. Яценко А. В Херсоне религиозные организации уживаются довольно мирно // Булава. – 2000. – № 27. – 6 липня. – С. 2.

Література

325. Актуальні питання міжконфесійних відносин в Україні: Зб. наук. матеріалів / За заг. ред. В. Андрущенко, В. Бондаренка, М. Заковича та ін. [Держ. деп. у справах релігій, Нац. пед. універ. ім. М.П.Драгоманова, Відділення релігієзн. ІФ НАН Укр.]. – К.: Світ Знань, 2005. – 174 с.

326. Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні: Наук зб. / Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України / Гол. редак. В.Д. Бондаренко, А.М. Колодний. – К. : VIP, 2001. – 206 с.

327. Андріяшов В.І. Релігійні організації на Миколаївщині: історія і сучасність / В.І. Андріяшов та ін. – Миколаїв: Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – 245 с.

328. Бабій М. Свобода совісті та свобода релігії: теоретичний і практичний вимір / М. Бабій // Українське релігієзнавство. – № 65. – К., 2013. – С. 74-85.

329. Беличко Ю.М. Геническ и окрестные земли: Записки краеведа о далеком и недалеком прошлом / Ю.М. Беличко. Ч. 2. – Геническ, 2005. – 54 с.

330. Белікова Н.Ю. Релігійні конфесії України (кінець 80-х–90-і роки ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України / Н.Ю. Белікова – Донецьк, 2001. – 19 с.

331. Бондаренко В.Д. Релігійне життя в Україні: стан, проблеми, шляхи оптимізації / В.Д. Бондаренко, В.Є., В.С. Журавський. – К.: «Логос», 1996. – 50 с.

332. Бондаренко В.Д. Розвиток та інституалізація конфесійної мережі в незалежній Україні / В.Д. Бондаренко // Релігійні організації на

Миколаївщині: історія та сучасність. – Миколаїв: Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – С. 132.

333. Бондаренко В.Д. Українська Автокефальна Православна Церква: процес становлення / В.Д. Бондаренко // Людина і світ. – 1990. – № 8. – С 15-18, 50.

334.Боруцький С. Держава. Церква. Людина. Державно-церковні та міжконфесійні відносини у дзеркалі сучасності (1992-2002) / С. Боруцький. – Львів : Афіша, 2003. – 552 с.

335.Верменич Я.В. Історична регіоналістика в Україні / Я.В. Верменич // Український історичний журнал. – 2001. – №6. – С. 3-21.

336.Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К., 2003. – 516 с.

337.Власовський І. Канонічні й історичні підстави для автокефалії Української Православної Церкви / І. Власовський. – Аугсбург: УАПЦ, 1948. – 23 с.

338.Воронін О. Історичний шлях УАПЦ / О. Воронін. – Кенсінгтон, 1992. – 136 с.

339. Горностаев Е.В. Григориєво-Бизюков мужской монастырь / Е.В. Горностаев. Рукопись. – Херсон, 1995. – 22 с.

340. Горностаев Е.В. История Алешковской Введенской церкви и Успенского женского монастыря / Е.В. горностаев. Рукопись. – Херсон, 1996. – 9 с.

341. Горностаев Е.В. По страницам истории православных церквей Херсона: хронологико-историческое описание / Е.В. Горностаев. – Херсон: Наддніпрянська правда, 1998. – 103 с.

342. Губская Т.Н. Военное духовенство и священники Николаева. Исторические очерки / Т.Н. Губская. – Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2006. – 212 с.

343. Делатель нивы Божией. К двадцатилетию святительського подвига митрополита Агафангела на Одесской кафедре / Отв. ред.:

А. Николаиди, А. Яций. – Одеса: «ТЭС», 2012. – 360 с.

344. Демедюк Ю. Г. Державно–церковні взаємини на Півдні України: налагодження контактів та протистояння (1991–2010) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 143. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 30-33.

345. Демедюк Ю. Г. Інституалізація Православних Церков України та регулююча роль органів державної влади 1991-2010 рр. (на матеріалах південних областей України) / Ю.Г. Демедюк // Історична пам'ять – 2019. – Випуск 41 – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – С.

346. Демедюк Ю. Г. Інституалізація православних церков України та регулююча роль органів державної влади 1991–2010 рр. (на матеріалах Херсонської області) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 142. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 60-63.

347. Демедюк Ю. Г. Особливості державно церковних взаємин на півдні України у 1991-2010 рр. / Ю.Г. Демедюк // Інтелігенція і влада. – 2019. – Випуск 40 – Одеса: Одеський національний політехнічний університет. – С.

348. Демедюк Ю. Православна церква та органи місцевого самоврядування на півдні України (1991-2011 рр.): взаємодія та протиріччя / Ю.Г. Демедюк // Православ'я в Україні. – К., 2016. – С. 838-844.

349. Демедюк Ю.Г. Майнові питання релігійних організацій, що діють на території м. Одеси, у розгляді Радою релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові та виконавчих органів Одеської міської ради в 2006-2011 рр. / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2012. – Вип. 8. – С. 34-42.

350. Демедюк Ю.Г. Міжрелігійні та міжконфесійні взаємини в м. Одесі: стан справ і досвід діалогу, проблемні питання та перспективи

співіснування / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2010. – Вип. 8. – С. 14-16.

351. Демедюк Ю.Г. Проблеми відносин православних церков і державних інституцій в Україні 1990-х рр. – початку ХХІ ст. / Ю.Г. Демедюк // Матеріали ІІ Всеукраїнської наукової студентської конференції. – Херсон, 2007. – С. 57-59.

352. Демедюк Ю.Г. Роль органів державної влади Миколаївської області у конфліктах між різними гілками православної церкви (1991-2010 рр.) / Ю.Г. Демедюк // Записки історичного факультету. – 2016. – Вип. 27. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – С. 256-267.

353. Демедюк Ю.Г. Стан справ і перспективи розвитку взаємин органів місцевого самоврядування в Одесі з релігійними організаціями міста / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2011. – Вип. 8. – С. 18-20.

354. Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду : Зб. наук. матеріалів : до 40-річчя кафедри культурології НПУ ім. М.П. Драгоманова (Матеріали науково-практичної конференції 4 жовтня 2004 р., м. Київ) / Держ. комітет України у справах релігій, НПУ ім. М.П. Драгоманова / Ред. колегія: головн. ред. Бондаренко В.Д., Волинка Г.І., Єленський В.Є., Закович М.М., Колодний А.М. – К.: VIP, 2004. – 362 с.

355. Димитров М.Ф. Поліконфесійна Миколаївщина: стан та розвиток релігійних організацій 1991-2016 рр. : довідник / М.Ф. Димитров. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 216 с.

356. Драбинко А. Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории) / Александр Драбинко. – К.: Свято-Успенская Киево-Печерская Лавра, 2002. – 288 с.

357. Драбинко А. Украинская автокефалия как нравственный вызов / А. Драбинко [електронний ресурс] // Режим доступу: <https://>

lb.ua/society/2018/05/08/397116_ukrainskaya_avtokefaliya.html

358. Драбинко О. Чому розкольніцькі угруповання в Україні називаються неканонічними: історико-канонічний аналіз / О. Драбинко. – К.: Видавничий відділ Київської Митрополії, 2004. – 47 с.

359. Єленський В. Релігія і українське суспільство / В. Єленський // Людина і світ. – 1996. – № 1-2. – С. 2-9.

360. Єленський В.Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформацій центрально і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні / В.Є. Єленський. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – 419 с.

361. Єленський В. Релігія і нація: православ'я та український націоналізм / В. Єленський // Науковий вісник ЧНУ. Філософія. – Чернівці, 2005. – Вип. 242-243. – С. 311-331.

362. Журмій Н.М. Релігійне життя Миколаївщини як категорія соціальної безпеки громадян та напрями державної політики щодо релігії та церкви / Н.М. Журмій // Матеріали VI Миколаївської обласної краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв: «Можливості Кіммерії», 2006. – С. 165-169.

363. Заковоротний Д. Свято-Михайловская церков / Д. Заковоротний // Ми з Варварівки. – Миколаїв: ПП Гудим І.О., 2004. – 104 с.

364. Заковоротний Д.И. Храмы Прибужья / Д.И. Заковоротний. – Николаев: Изд-во ЧП «Гудим И.А.», 2004. – 200 с.

365. Зарічний О. Митрополит Філарет / О. Зарічний. – Львів: Логос, 1995. – 174 с.

366. Здіорук С. Проблеми удосконалення законодавства України про свободу совісті та релігійні організації / С. Здіорук, В. Токман // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 / за ред. О.С. Власюк. – К.: Нац. ін.-т стратегічних досліджень, 2006. – С. 138-145.

367. Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ ст.: Монографія / С.І. Здіорук. – К.: Знання України, 2005. – 552 с.
368. Зуєв П. На межі двох світів / П. Зуєв [електронний ресурс] // Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/na_mezhi_dvoh_svitiv.html
369. Ісіченко І., архієпископ. Історія Христової Церкви в Україні / Ігор Ісіченко, архієпископ – Х.: Акта, 2003. – 472 с.
370. Історія православної церкви в Україні: Збірка наукових праць / Наук. редактор П. Яроцький. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 298 с.
371. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. // Редкол.: А. Колодний (голова) та ін. – К., 1996-2005. – Т. 10. Релігія і церква років незалежності України (за ред. проф. А. Колодного). – Київ – Дрогобич : Коло, 2003. – 613 с.
372. Історія України від давнини до сучасності / Відп. ред. Ю. Сливка, кер. авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів: Світ, 2003. – 520 с.
373. Історія християнської церкви в Україні (XX століття). – Одеса, 2003. – С. 17.
374. Киридон А.М. Православна церква в Україні ХХ ст.: сучасна вітчизняна історіографія проблеми / А.М. Киридон // наук. праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Кам'янець-Подільський: ОЮМ, 2001. – Т. 7(9): Історичні науки. – С.710-715.
375. Климов В.В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності / В.В. Климов. – К: Відділення релігієзнавства Ін-ту філос. ім. Г.С. Сковороди, 2009. – 370 с.
376. Коваленко Ю. В. Ідеальні державно-церковні відносини / Ю.В. Коваленко, М.М. Нітрагін. – Харків: Фоліо, 1996. – 167 с.
377. Ковальчук А.С. Сучасний адміністративно-територіальний устрій православних церков в Україні / А.С. Ковальчук // Географія і сучасність. Зб. наук. праць Національного педагогічного ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 2. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. – С. 153-157.

378. Колесник І. І. «Регіональне» як чинник формування української національної історії / І. І. Колесник // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1995. – Вип. 1. – С. 66-80.

379. Колодний А. Міжцерковні протистояння в православ'ї України: стан та шляхи вирішення // Історія релігій в Україні: науковий щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Л.: Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2011. – Книга І. – С. 708-718.

380. Колодний А. Україна в її релігійних виявах / А. Колодний. – Львів: Сполох, 2005. – 336 с.

381. Косташенко О.М. Сучасна конфесійна карта Миколаївщини / О.М. Косташенко // Матеріали обласної науково-практичної конференції «Миколаївщині – 65: становлення, розвиток, перспективи. – Миколаїв: Атол, 2002. – С. 130-135.

382. Кузьев В.А. Да святится имя твое, Матвеевка! / В.А. Кузьев. – Николаев: «ИЛИОН», 2004. – 336 с.

383. Курас І.Ф. Релігія і політика в сучасній Україні / І.Ф. Курас, М.Ф. Рибачук, М.І. Кирюшко, П.І. Фещенко. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2000. – 272 с.

384. Кухар-Онышко Н.А. Богоявленск – колыбель Николева: Очерк / Н.А. Кухар-Онышко. – Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2013. – 208 с.

385. Кучма Л.Д. Україна – не Росія / Л.Д. Кучма. – М.: Время, 2003. – 560 с.

386. Лиман І. Сучасний стан і перспективи досліджень з історії православ'я в Україні / І. Лиман // Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 17. – С. 250-259.

387. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.) / В.М. Литвин / Ін-т історії України НАНУ. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. – 360 с.

388. Липківський В., митрополит. Історія Української Православної

Церкви / В. Липківський. – Вінніпег–Канада: [б.н.в.], 1961. – Розділ: Відродження Української Церкви. – 181 с.

389. Лотоцький О. Автокефалія / О. Лотоцький : У 2 т. Т. 1: Засади автокефалії. – Репр. вид. – К.: [Б.в.], 1999. – 207 с.

390. Лотоцький О. Автокефалія / О. Лотоцький : У 2 т. Т. 2: Нариси історії автокефальних церков. – Репр. вид. – К.: [Б.в.], 1999. – 560 с.

391. Майборода О.М. Націотворення / О.М. Майборода // Політична історія України ХХ століття. – У 6-и т. – Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945-2002). – К.: Генеза, 2003. – С. 561-592.

392. Маринович М. Українська ідея і християнство / М. Маринович. – К., 2003. – С. 365.

393. Михненко А.М. Інституалізація суспільного розвитку: навч. посіб. / А.М. Михненко, Е.М. Макаренко, Н.Г. Макаренко. – К.: НАДУ, 2011. – 292 с.

394. Музичко О. Отець Антін Гриневич: духовний пастор Одеси та Одещини / О. Музичко // Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Олесі у 1917-1920 рр.: Монографія / відп. ред.. В.М. Хмарський. – Одеса : ТЕС, 2011. – С. 453-469.

395. Ніколаєнко Н.М. Релігійна свобода і права людини: українська дійсність, світовий досвід: дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Ніколаєнко Наталя Миколаївна ; Маріуп. держ. гуманіт. ун-т. – К., 2010. – 208 с.

396. Нова Одеса : історія міста в подіях, документах та спогадах / О.Г. Антоніаді, З.Я. Видашенко, В.І. Вовненко. – Миколаїв : Вид-во ІІІ Шамрай, 2006. – 316 с.

397. Новак О.Ф. Християнство в Україні. Нариси / О.Ф. Новак. – Рівне : Ліста-М, 2003. – 504 с.

398. Одесская духовная семинария / Авт.-сост. протоиерей А. Николаиди, Ю.И. Бузько. – Одесса: Южноукраинский институт Биографии, 2013. – 112 с.

399. Палінчак М.М. Моделі державно-церковних відносин у сучасній

правовій практиці: конституційно-правовий аспект / М.М. Палінчак, М.В. Громовчук // Конституційно-правові академічні студії. 2005. – №1. – С. 24-34.

400. Панченко Г.С. Відродження етнокофесійних традицій в релігійному житті сучасної Херсонщини / Г.С. Панченко, В.М. Панченко // Південний архів. Збірник наукових праць. – Херсон, 1997. – С. 88-89.

401. Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні в контексті історизму / П.П. Панченко. – К.: Український Центр духовної культури, 2003. – 100 с.

402. Пашук А. Українська церква і незалежність України: монографія / А. Пашук – Львів : Львівський національний університет імені І. Франка, 2003. – 363 с.

403. Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Ч. 2 /В. Пащенко. – Полтава, 2001. – 736 с.

404. Перебенесюк В.П. Межконфессиональные отношения и межцерковный конфликт на Украине (Результаты социологического исследования) / В.П. Перебенесюк. – К. : Укр. науч. исслед. Ин-т проблем молодежи, 1992. – 108 с.

405. Петрушко В.И. Автокефалистские расколы на Украине в постсоветский период 1989-1997 / В.И. Петрушко. – М. : Св.-Тихоновский богословский ин-т, 1998. – 255 с.

406. Попова Т. Н. Проблемы категориального аппарата историко-региональных исследований в современной российской историографии / Т. Н. Попова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 22-30.

407. Преловська І. Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 5-6 червня 1990 р.: до питання про вивчення документальних джерел Української автокефальної православної церкви / Ірина Преловська // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2008 рік. – Львів: «Логос», 2008. – С. 800-809.

408. Реєнт О.П. Українська національна ідея і християнство / О.П. Реєнт, О.Є. Лисенко. – К.: «Богдана», 1997. – 128 с.
409. Релігійна свобода: моделі державно-церковних відносин / За ред. В. Єленського. – К., 1998.
410. Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність: Науково-популярний довідник. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – 248 с.
411. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України: [моногр.]. – К.: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН країни, 2012. – 272 с.
412. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості / упоряд.: А. Колодний, О. Саган. – 3-є вид. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 447 с.
413. Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан / О.Н. Саган. – К.: Світ знань, 2004. – 912 с.
414. Саган О. Державно-церковні відносини в їх практичному вияві / О. Саган // Українське релігієзнавство. – № 65. – К., 2013. – С. 62-74.
415. Саган О.Н. Моделі державно-церковних взаємин у світовій історичній перспективі / О.Н. Саган // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні: Науковий збірник / За ред. В. Д. Бондаренка, А. М. Колодного та інших. – К.: VIP, 2001. – С. 63-69.
416. Серафима (игумения) Митрополит Агафангел. Подвиг служення Христу / игумения Серафима. – К.: Мистецтво, 2003. – 352 с.
417. Серафима. Молитвенные лампы. История Одесских монастырей / Серафима, игуменья. – Одесса: Свято-Архангело-Михайловский монастырь, 1996. – 192 с.
418. Сергієнко Г.Л. Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Сергієнко Ганна Леонідівна; Національна юридична академія України ім.

Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 21 с.

419. Скованные одной ложью. К истории автокефального и филаретовского расколов. Сборник статей, исследований, свидетельств / В. Анисимов. – К.: Пресс-служба УПЦ, 2002. – 400 с.

420. Служька А.Я. Громадянська релігія в українських реаліях: філософсько-релігієзнавчий аспект рукопис дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.11 / А.Я. Служька; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2017. – 210 с.

421. Собор Різдва Богородиці // Івченко А.С. Найвидатніші храми України. – Харків: Видаництво «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 224 с.

422. Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988-1998 рр.) / Я. Стоцький. – Тернопіль, 1999. – 120 с.

423. Суттнер Е.К. Українське християнство на початку третього тисячоліття. Історичний досвід та еклезіологічні перспективи / Переклад і наукова редакція Олега Турія. – Львів: Свічадо, 2001. – 168 с.

424. Тригуб А.П. История церквей Николаева / А.П. Тригуб // III Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв: Атол, 2000. – С. 161-165.

425. Тригуб О.П. Релігії та конфесії Миколаївщини / О.П. Тригуб // Матеріали Обласної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю утворення Миколаївської області «Миколаївщина: шляхами тисячоліть». – Миколаїв, 2007. – С. 169-187.

426. Тригуб О.П. Релігії та конфесії Миколаївщини / О.П. Тригуб // Миколаївщина в новітній історії. 70-річчю утворення Миколаївської області присвячується. Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 280 с.

427. Турій О. Греко-католики, латинники і православні в Україні: проти, поруч чи разом? / О. Турій – Львів: Ін-т історії Церкви Львівської Богословської Академії, [б/д]. – («Україна християнська», вип. 7). – 15 с.

428. Узкими вратами. 30-ти летний подвиг архиерейского служения

Высокопреосвященнейшего Агафангела Митрополита Одесского и Измаильского. – Одеса, 2005. – 64 с.

429. Україна: чия канонічна територія? Презентація збірника «Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм» (серія «Людина. Церква. Держава», том 3). – Львів: Інститут релігії та суспільства УКУ, 2006. – С. 10-18.

430. Українська автокефальна православна церква // Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність. – Миколаїв: Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – С. 159.

431. Українська православна церква // Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність. – Миколаїв: Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – С. 142.

432. Хаварівський У.Б. Інституціалізація державно-церковних відносин в Україні: історико-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Хаварівський Устим Богданович ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Л., 2011. – 20 с.

433. Хаварівський У.Б. Інституціалізація державно-церковних відносин в Україні: історико-управлінський аспект: монографія / Хаварівський Устим Богданович. – Тернопіль : Терно-граф, 2013. – 319 с.

434. Хаєцький О.П. Православні храми с. Калинівки: історія та сучасність / О.П. Хаєцький // Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави. – Т. I. – Миколаїв – Одеса, ТОВ «ВіД», 2002. – С. 238-240.

435. Хомчук О.О. Церква поза церковною огорожею. Розколи і руйнація Української православної церкви в пошуках «константинопольського визнання» / О.О. Хомчук. – Чікаго, 2002. – 622 с.

436. Храмы и монастыри Одессы и Одесской области: Выпуск 1 / Сост.: протоиерей Александр Кравченко и др. – Одесса, 2001. – 156 с.

437. Храмы и монастыри Одессы и Одесской области: Выпуск 2 /

Сост.: игумен Виктор (Быков), протоиерей Виктор Петлюченко и др. – Одесса: «Одесский паломник», 2005. – 352 с.

438. Храмы и монастыри Одессы и Одесской области: Выпуск 3 / Сост.: протоиерей Анатолий Дмитрук, игумен Виктор (Быков) и др. – Одесса: «ТЭС», 2012. – 432 с.

439. Храмы Херсона. – Херсон, 2013. – 63 с.

440. Цендра Н.М. Відносини держави і церкви в Україні (1991–1996 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Н.М. Цендра; Інститут історії України НАН України. – К., 2011. – 20 с.

441. Чурсин А. История церковных приходов Новоодесского района. – Миколаїв: «Издательство Ирины Гудым», 2008. – 108 с.

442. Шитюк М. Сучасні релігійні конфесії Миколаївщини / М. Шитюк // Історія релігій в Україні: праці XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20-22 травня 2003 р.). – Львів: «Логос», 2003. – С. 228-232.

443. Шостак А.В. Православні конфесії півдня України у 90-х роках ХХ століття (на матеріалах Херсонської, Миколаївської, Одеської областей): рукопис дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А.В. Шостак; Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет», 2016. – 257 с.

444. Шостак А.В. Українська православна церква на Миколаївщині в роки незалежності України (1991-2012 рр.): науково-популярний нарис / А.В. Шостак. За редакцією д.і.н., професора В.О. Шайкан. – Миколаїв: Видавництво ФОП Швець В.Д., 2014. – 68 с.

445. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України / О. Шуба. – К.: Вид-во «Криниця», 1999. – 323 с.

446. Яблонська А.М. Свято-Покровська церква у Каховці (кінець XVIII- поч. ХХІ ст.) за матеріалами архівних джерел / А.М. Яблонська // Південний архів. Історичні науки. – Вип. ХХІІ. – Херсон, Видавництво ХДУ, 2006. – 340 с.

447. Davis N.A Long walk to church: a contemporary history of Russian

Orthodoxy / N.A. Davis. – Boulder, Colorado: Westview Press, 1995. – 381 p.

448. Durham Cole W. Perspectives on Religions Liberty: a Comparative Framework / W. Cole Durham // Religions Human Rights in Global Perspective. – Dublin, 2002. – P. 1-44.

449. Kuzio T. In search of unity and autocephaly: Ukraine's Orthodox Churches' / T. Kuzio // Religion, State and Society. – 1997. – vol. 25, no. 4. – P. 393-415.

450. Denysenko Nicholas E. The Orthodox Church in Ukraine. A century of separation // E. Nicholas Denysenko. – NIU Press/DeKalb, IL, 2018.

451. Історія церкви та релігійної думки в Україні у 3. кн.: Кн. 3 : Кінець XVI - середина XIX століття / О. П. Крижанівський, С. М. Плохій. - К. : Либідь, 1994 . 335 с.

452. Пащенко В. О. Православ'я в новітній історії України / В. О. Пащенко. - Полтава, 1997 .Ч. 1. 354 с.

ДОДАТКИ**Додаток А****Документ А.1**

Лист департаменту архівної справи та діловодства Одеської міської ради від 10.05.2018 № 1423-Д-11.1-21

ОДЕСЬКА МІСЬКА РАДА

ОДЕССКИЙ ГОРОДСКОЙ СОВЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ
АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА
ДІЛОВОДСТВА

ДЕПАРТАМЕНТ
АРХИВНОГО ДЕЛА И
ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА

вул.Стовпова, 17, м.Одеса, 65098
тел./факс: (048) 721-14-09
deparhiv@omr.odessa.ua

ул.Столбовая, 17, г.Одесса, 65098
тел./факс: (048) 721-14-09
deparhiv@omr.odessa.ua

10.05.2018 № 1423-Д-11.1-21

Демедюк Ю.Г..
вул. Жуковського, 15, кв.23,
м.Одеса

Шановний Юрію Григоровичу!

На Ваш запит щодо включення документів дорадчого органу при міському голові до фонду ліквідованого управління внутрішньої політики Одеської міської ради повідомляємо, що управління внутрішньої політики Одеської міської ради передало на зберігання тільки документи з особового складу за 2003-2011 рр. Документи постійного зберігання були передані до департаменту інформації та зв'язків з громадськістю Одеської міської ради «у зв'язку з необхідністю їх подальшого використання у службовій діяльності».

Згідно методичних рекомендацій щодо порядку віднесення юридичних осіб до джерел формування Національного архівного фонду та укладання списків, які розроблені відділом формування Національного архівного фонду та діловодства Державного комітету архівів України та схвалено на засіданні Методичної комісії Держкомархіву України від 14.07.2005 року (протокол № 2) «до джерел формування Національного архівного фонду відносять, як правило, юридично самостійні фондоутворювачі. Документи таких структур, як ради директорів, збори представників... тощо, варто залишати на постійне зберігання у складі фондів тих юридичних осіб, при яких вони діють або яким підпорядковані». Тобто питання розгляду приймання документів на постійне зберігання документів дорадчого органу при міському голові можливо вирішити комплексно разом з передаванням на постійне зберігання документів ліквідованого управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Додаток: копія листа на 1 арк. в 1 прим.

З повагою,
директор департаменту
Іскрова 048-721-29-32

Л.М.Хитрова

Протокол засідання ККРРСЗ від 30 серпня 2006 р. 4 арк.

ПРОТОКОЛ

засідання координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при міському голові

м. Одеса

« 30 » серпня 2006 р.

ПРИСУТНІ:

1. Валерій (Олексій) - протоієрей Руської православної церкви за кордоном.
2. Яків Вольфович Кройтору - голова Іудейської громади (вул. Осипова).
3. Василь Івасюк - Владика Греко-католицької церкви.
4. Олександр Смеречинський - священник Греко-католицької церкви.
5. Корноухів Віктор Іванович – голова товариства "Сознание Кришны"
6. Крижанівський Ростислав Олександрович – ректор Християнського гуманітарно-економічного університету.
7. Чернега Олександр Григорович – секретар духовної Ради християн в Одеській області.
8. Савельєв Валерій Якович – голова Одеського обласного об'єднання Української асоціації релігійної свободи.
9. Марченко Віктор Васильович – пастор Центральної церкви християн Віри Євангельської.
10. Мокряк Олег – протоієрей Одеської єпархії Української православної церкви Московського патріархату.
11. Бакала Андрій Володимирович – старший пресвітер Одеського обласного управління УХЄЦ.
12. Хусам – Шейх мусульманської громади м. Одеси.
13. Гаджи Магдієв – голова мусульманської громади м. Одеси.
14. Шимон – голова Іудейської громади (вул. Осипова).
15. Яків – Владика Української православної церкви Київського патріархату.
16. Роман Ставінський – священник Українська православна церква Київського патріархату.
17. Дудкін Денис Борисович – старший пресвітер Пресвітеріанської церкви.
18. Доброєр Олександр – речник єпископа Броніслава Бернадцького, керівник прес-служби.
19. Поєдинкова Ірина Володимирівна – місія СЕТХ "Миротворці Христові".
20. Чайчук Наталія Олександрівна – начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради.
21. Кривий Дмитро Іванович – заступник начальника управління внутрішньої політики Одеської міської ради.
22. Катишева Олена Борисівна – головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Місце та роль релігійних організацій у відродженні Одеси.
 - а) взаємодія з ветеранськими, інвалідними, багатодітними організаціями у цілях взаємодопомоги та координації діяльності соціального служіння.
 - б) проблеми, пропозиції церков в рішенні релігійних запитань (бажано у письмовому вигляді).
 - в) планування проведення заходів новорічно-різдвяних свят 2006-2007 рік.

СЛУХАЛИ:

Чайчук Н.О. - начальника управління внутрішньої політики Одеської міської ради. Представляю вам Катишеву Олену Борисівну, на яку покладений функціональний обов'язок взаємодії з Радою релігійно світської згоди.

Я доповідаю вам, що була у Києві на Всесвітньому форумі українців. 43 країни приймали в ньому участь. Форум проходив 2 дні. На другий день я приймала участь у роботі секції "Україна. Релігія. Мир." Мене дуже подобилося, я дуже багато нового узнала.

...Тепер хочу вернутися до Одеси. Міський голова дуже зацікавлений, щоб при ньому існував дорадчий орган, який буде розглядати духовні питання.

Я хочу вас запитати - щоб ви хотіли, які питання необхідно розглядати на нашому засіданні, потрібна чи ні рада?

Також хочу попросити у вас підтримку щодо проведення соціологічного опитування одеситів про релігійні конфесії.

ВИСТУПИЛИ:

Гаджи Магдієв – "хто увійшов до ради? Є Положення про раду?"

Чайчук Н.О. – "До ради ввійшли всі конфесії, які хотіли працювати разом та з управлінням внутрішньої політики Одеської міської ради".

Так. Положення є, на наступне засідання я підготую ксерокопію Положення. Можливо його треба доробити. Ви надайте ваші пропозиції, ми їх розглянемо. Ваші пропозиції добавимо до Положення. Розробимо програму Ради та будемо вести облік усіх пропозицій.

Мокряк Олег – А які питання будуть розглядатися?

Чайчук Н.О. Те питання, які ви будете пропонувати.

Владико Василь – найперше потрібно брати все позитивне та продовжити роботу Ради. Я – підтримую Ваші пропозиції.

Протоієрей Валерій (Олексій) – зруйнувати стереотипи конфронтацій та ворожби, уникати політики. Засмучує, що деякі релігійні діячі займаються політикою. Ми зобов'язані займатися тільки морально-соціальною діяльністю. Двостороння взаємодія з міською владою є дуже корисна.

Чайчук Н.О. – Наша Рада дає можливість повісти одеситам які теми є у релігійній сфері.

Марченко В. – "Отче всі єдині, та будемо ми єдині".

Зустрічі будуть позитивні, коли ми будемо знати один одного. Не буде того негатива, який мабуть хочуть зробити між нами. Ми можемо робити загальні молитви за наше місто та інше. Раніше таких Рад не було, ми в Україні перші, так давайте будемо і далі працювати на благо Одеси та одеситів. Братські взаємодії можуть допомогти у загальних проектах. Засідання Ради необхідно продовжувати.

Чайчук Н.О. У Києві на секції, я розмовляла з паном Колодним. Він сказав, що по нашому прикладу і в других містах України почали утворюватись такі Ради.

Гаджи Магдієв – розглядалися питання до введення в курс навчання християнської етики. Ми вважаємо, що в Одесі навчаються діти різних національностей. Ми хочемо, щоб в школі повідати і про іслам. Тільки повідати зобов'язані ті особи, які володіють основами знань про іслам. Потрібно читати курс етики, а не курс християнської етики.

Владико Яків – Духовна рада необхідна, потрібна. Всіх об'єднує Бог. Одеса багатонаціональна. Зустрічі на засіданні Ради повинні проходити у мирі та злагоді. Прохання: Щоб однаково відносилися до всіх конфесій. Відпрацювати концепцію по відношенню до всіх релігійних організацій.

Собор, який знаходиться на Соборній площі потрібно розділити на дві частини або надавати служити по черзі, тому що кошти збирали зі всіх мешканців Одеси.

Соціологічне опитування проводити необхідне.

Чайчук Н.О. Я дуже прошу вас, щоб на нашій Раді не розглядалися питання щодо в'яснення конфліктних ситуацій між церквами. Це судова справа.

Савельєв В.Я. – Рада не була плоха, це був безпрецедентний опит і на теперішній час необхідно поліпшувати роботу цієї Ради. Поліпшувати організаційну роботу у підготовці проведення Ради. Ця Рада надала нам можливість познайомитися між собою. Засідання було б більш плідотворним якщо був би складений план роботи на 3-6 місяців наперед. Ми могли би провести заходи: СМІ та церква, церква та політика, церква та держава.

Чайчук Н.О. Церква від держави відділена, але держава від церкви не відділена, так як мешканці держави ходять до церкви.

Дудкин Д.Б. – Рада необхідна. Ми відпрацювали ряд рекомендацій для роботи нашої Ради:

- обміркувати, прийняти та затвердити розпорядженням Одеського міського голови Положення Про координаційно-консультативну Раду релігійно-світської згоди при міському голові;
- сформувати постійну комісію із офіційно делегованих релігійними та світськими організаціями представників. Дана робоча група також повинна бути затверджена розпорядженням міського голови;
- затвердити посаду секретаря (секретарів) Ради. Секретар обирається з числа членів робочої групи голосуванням на строк півроку, без праву продовження каденції;
- зняти з посади секретаря координаційно-консультативної Ради релігійно-світської згоди при міському голові Мартянова П.К.
- звертатися до Одеського міського голови та депутатів Одеської міської ради на необхідність обліку духовних потреб одеситів;
- планування надання земельних ділянок різним конфесіям для побудови церковних будівель.

Крижанівський Р. А. – Рада необхідна.

Що стосується Мартянова П.К., – він працює у нашому університеті, проявив себе, як грамотна, духовна особа. Кожен має право вирішувати свою роль в житті нашого міста по можливості.

21 вік дуже поривчастий. Духовний фактор присутній скрізь. Церкви зобов'язані самі вирішувати міжцерковні конфлікти або виносити питання на робочу групу нашої Ради. Наша рада це велика вигода і для нас і для держави. Ми підтримуємо роботу Ради та соціологічні дослідження.

Чайчук Н.О. - Я хочу клопотати на підтримку Мартянова П.К. Він надав велику організаційну підтримку управлінню внутрішньої політики в питаннях, які виникали у зв'язку з релігійними організаціями. Ми не розглядаємо у якій він конфесії значиться, ми спостерігаємо, як він працює на благо нашого міста. Він працював секретарем Ради, як організатор і не коли не брав на себе інших обов'язків. Я визначаю йому велику подяку. Коли буде друга особа і також буде працювати з нами, ми будемо тільки вдячними.

Доброєр О. – Ми за дослідження. Рада необхідна! Це простір для діалогу. Ми зобов'язані вирішити в чому наша потреба. Що ми можемо, а що не можемо?

Потрібно, щоб на засіданні нашої ради були присутні всі релігійні організації. На ньому зобов'язані бути перші особи, або особи, яких делегували. Коли потрібно, щоб були комісії. Ми хочемо бачити механізм взаємодії, як будуть реалізовуватися рішення, які ми запропонували? Ми зобов'язані обмежити доступ світських організацій до нашої Ради.

Чайчук Н.О. – прийти можуть ті хто забажає, але голосувати будуть лише ті особи, яких делегували. Тому прошу вас надати офіційно завірені листи, кого ви делегуєте до Ради, принести копію свідоцтва про реєстрацію вашої релігійної організації та копію статуту.

Доброер О. – Я вважаю, що необхідно мати три рівня:

1. Рада,
2. перші особи церков,
3. робоча група.

Савельєв В.Я. - Необхідно мати екземпляр Положення. Виявити чим буде займатися секретар Ради. Від того буде залежати кандидатура секретаря.

Чайчук Н.О. Я так розумію. Потрібно до Положення внести пропозиції про діяльність робочої групі та про діяльність секретаря. Прошу надавати свої пропозиції, ваше бачення, як повинне виглядати Положення.

Дудкін Д.Б. – Положення повинні підготувати особи від церков. Починати потрібно з визначення осіб, які будуть працювати.

Чернега О.Г. – З приводу соціологічного опитування – ми "за", з приводу Положення його потрібно опрацювати на робочій групі. Керівник робочої групи буде визначений 1 раз на півроку.

Савельєв В.Я. – Ми представляємо християнські організації. Який статус цих організацій.

Чайчук Н.О. – Це ми зобов'язані зазначити у Положенні.

Є ще пропозиції?

Пропозицій немає.

Через 2 тижня передати листи про делегування представників від релігійних конфесій (від 1 конфесії – 1 особа) та світських організацій, які мають релігійні напрямки (1 організація – 1 особа).

Голосуємо, хто за, проти, утримався.

За – 21 голос.

ВИРІШИЛИ:

Передати Одеському міському голові лист щодо виділення коштів для проведення соціологічного опитування.

Через 2 тижня передати:

- листи про делегування представників від релігійних конфесій (від 1 конфесії – 1-2 особи) та світських організацій, які мають релігійні напрямки (1 організація – 1 особа),
- копії свідоцтва та копії статуту релігійних та світських організацій.

Головуючий

Н.О. Чайчук

Секретар

О.Б. Катишева

Протокол № 1 засідання ККРПСЗ від 05 грудня 2006 р. 4 арк.

ПРОТОКОЛ № 1

засідання координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при міському голові

м. Одеса

« 05 » грудня 2006 р.

ПРИСУТНІ:

1. протоієрей Валерій (Олексій) - Руська православна церква закордоном.
2. Владико Василь - Греко-католицька церква.
3. о. Олександр (Смерчинський) - Греко-католицької церкви.
4. Корноухів Віктор Іванович – релігійне товариство "Сознание Кришны"
5. Павлюк П.А. – Християнський гуманітарно-економічний університет.
6. ст. пресвітер Бакала Андрій Володимирович – Українська Християнська Євангельська церква.
7. Владико Яків – Українська православна церква Київського патріархату.
8. Ігумен Микита (Сировегин) – Українська православна церква Київського патріархату.
9. Протодиякон Сергій (Василевський) – Українська православна церква Київського патріархату.
10. Єпископ Зільковський Б.В. – Євангельські Християни Баптисти.
11. старший пресвітер Дудкін Денис Борисович – об'єднання Євангельських реформаторських церков України.
12. Канцлер Віктор Шавінський – Римо-Католицька церква.
13. Єпископ Георг Гюнч – Німецька Євангелічно-лютеранська Церква.
14. Владико Володимир Українська автокефальна церква.
15. о. Нерсес - Вірменська Церква.
16. диякон Арман – Вірменська церква.
17. Кашталян Василь Миколайович – Церква Християн Адвентистів Сьомого Дня.
18. Мірошниченко Ігор Володимирович – Друга Пересипська Церква Євангельських Християн Баптистів.
19. Шейх Осман Хусам – Мусульманська релігійна громада міста Одеси.
20. Чайчук Наталія Олександрівна – начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради.
21. Кривий Дмитро Іванович – заступник начальника управління внутрішньої політики Одеської міської ради.
22. Катишева Олена Борисівна – головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Запрошені:

1. Косьмін Олексій Миколайович - голова постійної комісії по комунальній власності Одеської міської ради.
2. Клепацький Олег Михайлович – представник управління житлово-комунального господарства.
3. Четаков Юрій Іванович – представник управління архітектури.
4. Мешеряков В.М. – представник управління земельних ресурсів.
5. Бриленко Костянтин Борисович - представник юридичного управління.

ЗМІ:

Газети - "Утренний город", "Ура – інформ", "Одесский вестник".

ОТРК ТРК "Курь" ТРК "Нова Одеса" місто одеса ua

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Прийняття Положення про Координаційно-консультативну Раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.
2. Внесення до плану забудови міста Одеси виділення земель для будівництва культових споруд.
3. Розгляд знижки:
 - по сплаті за землю для релігійних організацій.
 - по сплаті за комунальні послуги для релігійних організацій.
4. Різне.

По першому питанню:**СЛУХАЛИ:**

Чайчук Н.О., на робочій групі було розроблено Положення про Координаційно-консультативну Раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, ви всі з ним ознайомились та прийняли його на робочій групі. Тепер на Раді ви зобов'язані його затвердити.

Голосуємо, хто за, проти, утримався.

За – 19,
проти – 0,
утрималися – 0.

ВИРІШИЛИ:

Прийняти Положення про Координаційно-консультативну Раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та віддати на підготовку розпорядження, яке підпише міський голова.

По другому питанню:

Чайчук Н.О. – По вашому прохання, ми запросили Косьміна Олексія Миколайовича - голову постійної комісії по комунальній власності Одеської міської ради, Клепацького Олега Михайловича – представника управління житлово-комунального господарства, Четакова Юрія Івановича – представника управління архітектури, Мещерякова В.М. – представника управління земельних ресурсів, Бриленка Костянтина Борисовича - представника юридичного управління.

Внесення до плану забудови міста Одеси виділення земель для будівництва культових споруд. Є запитання до цих запрошених?

ВИСТУПИЛИ:

Владико Яків – кому були надані земельні ділянки з релігійних конфесій? Чому ми зобов'язані платити гроші у госпрозрахункові організації, коли у нас є свої

Четаков Ю.І. – Я не готовий відповісти на це питання. По зверненням заявників наше управління погоджує документи, але не надає дозвіл на виділення земель. Ми тільки надаємо висновок по землі та проектною документації. Коли у вас є організації у яких є ліцензія на роботу, ви можете працювати з ними.

Чайчук Н.О. – Ви нам надали відповідь, що релігійним організаціям землі треба покупати.

Четаков Ю.І. – Як такого генерального плану немає, генеральний план це принцип зонування. Культові будівлі ми відносимо до громадської забудови.

Чайчук Н.О. – розповідайте, як зобов'язані діяти представники релігійні організації, щоб їм надали земельні ділянки під забудову?

Четаков Ю.І. – Забудова у місті здійснюється на основі правила забудови Одеси. Це правило визначає міська рада. Це регуляторний акт, я допускаю, що при зверненні до міської ради можливо вирішити питання по відведенню земельних ділянок.

Владико Яків – є Наказ президента України щодо безкоштовного відведення земельних ділянок.

Бриленко К.Б. – для відведення земельних ділянок треба мати особливий порядок. Це залежить від депутатів.

Протодиякон Сергій (Василевський) – Коли є Наказ Президента треба чи ні погодження від депутатів?

Кашталян В.М. – На скільки я урозумив Указ президента зобов'язаний бути ратифікований і більше нічого не треба.

Чайчук Н.О. – управління земельних ресурсів надало нам відповідь (додається).

Мещеряков В.М. – Указ Президента не вирішує всіх питань у порядку відведення земельних ділянок. Є багато документів необхідних Правила забудови довгий путь, ніяких пільг нормативними документами не передбачено. Коли земельна ділянка оформлена по старим строкам, то можлива друга оплата.

Чайчук Н.О. – По результатам земельних торгів прошу прокоментувати представника юридичного управління.

Бриленко К.Б. – порядок розподілу залежить від рішення сесії. Ви повинні повернутися до депутата із запитом розробити проект, та винести потім на сесію.

Чайчук: зачитує лист відповіді управління земельних ресурсів (додається) (...земельні ділянки видаються тільки в оренду).

Дудкін Д.Б. Що треба робити, щоб надали земельну ділянку?

Бриленко К.Б. Треба надати заяву на постійну комісію, після розглядання заяви приймають рішення та виносять чи ні на сесію.

Протодиякон Сергій (Василевський) – Для чого платити гроші за проект, коли у нас є свої структури, які можуть підготувати проектну документацію?

Мещеряков В.М. – Коли у ваших структурах є ліцензія, будь ласка.

Владико Яків – Коли у мені є проект, можу я його представити і оплатити за зниженими цінами?

Мещеряков В.М. Скидка є для державних, комунальних установ и для інвалідів. Доки не зміняться регуляторні акти на місцях ми будемо діяти по прийнятним законам.

Чайчук Н.О. Куди нам повертатися по цим запитанням?

Мещеряков В.М. До юридичного управління.

Чайчук Н.О. передбачені знижки по сплаті комунальних послуг для релігійних конфесій?

Клепацький О.М. Пільги законом не передбачені. Для знижок оплати треба повертатися напрямки до поставщиків послуг (у Києві, в міністерство

Чайчук Н.О. Все залежить від Вашої активності. Треба виробити спільне рішення.

Савельєв В.Я. – При правлінні Кучми, релігійним конфесіям представлялись пільги. Треба звернутися до кабінету міністрів та до президента с проханням прийняти рішення щодо сплати як з фізичних осіб.

Чайчук Н.О. – Будемо готувати звернення.

На моє ім'я сполучено звернення (зачитує) (додається) Що ви порекомендуєте?

Протодиякон Сергій (Василевський) – Бізнес та духовність у нас різні.

Владико Яків – Хто буде перераховувати гроші на відбудову Собору?

Четаков Ю.І. – Гроші з бюджету міста не будуть виділяти.

Мещеряков В.М. говорити поки що він переданий кому-то неможна, він ще не відбудований.

Четаков Ю.І. – Є програма на відбудову пам'ятників архітектури. Управління будівництва займається цієї програмою. Такі об'єкти, які не мають інвесторів (Палац піонерів) їх фінансують першими. На такі об'єкт, спочатку, направляють бюджетні кошти.

Протодиякон Сергій (Василевський) – Яка судьба Собору, на який рівень треба виходити, щоби вирішити судьбу Собору?

Бриленко К.Б. Не знаю.

Чайчук Н.О. Усі питання, які підняли, не мають відповіді, вони не допрацьовані. Треба звернутися до мерові, щоб він створив комісію для вирішення цих питань. Питання мотивовано треба сформулювати.

(Чайчук уходить.)

Савельєв В.Я. – Зачитав звернення громадської організації "Єдина Вітчизна" до депутатів Одеської міської ради (додається), та запропонував звернення, яке він підготував направити до мера.

Владико Яків – Де зареєстрована ця організація, його треба притягнути до відповідальності, вони сіють ворожду.

Дудкін Д.Б. – Громадська організація "Єдина Вітчизна" - головна біль. Треба звернутися по поводу них до прокуратури. Треба зробити заяву у пресу, що Московський патріархат нав'язує нам свою волю.

Владико Яків – Звернутися до мера, щоб він виразив вдячність Чайчук Н.О. за гарну роботу.

Голосуємо, хто за, проти, утримався.

За – 17,

проти – 0,

утрималися – 0.

ВИРІШИЛИ:

Прийняти звернення, яке підготував Савельєв В.Я. та передати його Гурвіцу Е.Й.

Заключне слово:

Владико Василь – Наша громадська діяльність обов'язана бути в гармонії.

Єпископ Георг Гюнч: Ми шукаємо шляхи для нашого миру. Вимовив молитву.

Головуючий

Н.О. Чайчук

Секретар

О.Б. Катишева

Протокол № 5 засідання робочої групи ККРРСЗ від 20 грудня 2006 р. 3 арк.

ПРОТОКОЛ № 5

засідання робочої групи координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«20» грудня 2006 р.

ПРИСУТНІ:

1. протоієрей Валерій (Олексій) - Руська православна церква закордоном.
2. о. Олександр (Смерчинський) - Греко-католицької церкви.
3. Корноухів Віктор Іванович – релігійне товариство "Сознание Кришны"
4. Павлюк П.А. – Християнський гуманітарно-економічний університет.
5. Ігумен Микита (Сировегин) – Українська православна церква Київського патріархату.
6. старший пресвітер Дудкін Денис Борисович – об'єднання Євангельських реформаторських церков України.
7. о. Юрій (Нагорний) – Римо-Католицька церква.
8. о. Олександр (Гросу) – Німецька Євангелічно-лютеранська Церква.
9. Ярмола Євген Михайлович – Єврейська громада ОР САМЕАХ.
10. Март'янов Петро Кохостянтинович – Методистка Церква.
11. Кітайгора Ірина Борисівна – Християнська Євангельська Церква "Слово Життя".
12. Гаджі Магдієв – Мусульманська громада.
13. Савельєв Валерій Якович – Одеське обласне відділення Української асоціації релігійної свободи.
14. Зільковський Броніслав Войтекович – Одеське об'єднання церков Євангельських Християн-Баптистів.
15. Катишева Олена Борисівна – головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Запрошені:

Чернов Валентин Валентинович – депутат Одеської міської ради.

Чепразов Василь Георгійович – помічник депутата Одеської міської ради Чернова В.В.

Лобазов Петро Кузьмич – Фонд церковно-світської згоди.

Порядок денний:

1. Підготовка листів до міськвиконкому щодо знижки по комунальним послугам.
2. Різне.

По другому питанню:

Катишева О.Б. – З метою створення бази даних урочистих подій, прошу Вас надати плани релігійних конфесій на 2007 рік.

ВИРІШИЛИ:

Надати плани урочистих подій релігійних конфесій на 2007 рік до управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Катишева О.Б. – На ім'я Гурвіца Е.Й. надійшов відкритий лист від Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з приводу ініціатив легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрація одностатевих партнерств, підписані 14 першими особами релігійних конфесій України (додається)р.

ВИРІШИЛИ:

Підготувати лист від релігійних конфесій м. Одеси супротив реєстрації одностатевих партнерств.

Катишева О.Б. – До управління надійшло звернення Єпископа Агатангела, Митрополита Одеського та Ізмаїльського щодо Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові (додається).

ВИСТУПИЛИ:

протоієрей Валерій (Олексійв) – неможна називати сектантами в офіційному документі. Секти – це богословське питання. В СРСР слово сектант прирівняли до ворогу народу. Це не можна так говорити. Наша організація це не екуменічна організація.

Дудкін Б.Д. - Закон України чітко регламентує хто може бути зареєстрований та хто може проводити релігійні служіння. Говорити "Секта" це некоректно, ми це проходили при Сталіні. У Конституції України не записано, що Українська Православна Церква Московського Патріархату є домінуючій церквою. Чому Агатангел затверджує, що в Одесі та Одеській області 95% віруючих? Хіба було проведено соціологічне опитування? Скільки я впевнений соціологічне опитування буде проведено лише з січня 2007 року. Тому писати о 95% не коректно. Коли церква зареєстрована по всім українським законам, чому говорити, що всі сектанти, розкольники лише Московський Патріархат правильна церква. Це теж дуже не коректно, не толерантно. У нас в Положенні Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові прийнято рішення бути толерантним.

Добазов П.К. Я здивований зверненням Агатангела. Йому не дано право судити о роботі управління внутрішньої політики Одеської міської ради. У Агатангела немає права на монополію віри. В Україні – 156 релігійних конфесій, в Одесі – 53 релігійні конфесії.

Координаційна рада це була моя ініціатива. Ціль цієї ради – знайти спільну сферу діяльності меж релігійними конфесіями. На теперішній час такі ради організуються усіх крупних містах. Ми зобов'язані бути союзниками та працівниками.

Чепразов В.Г. Чому ви всі ображаєтеся? Це думка глави самої крупної церкви в Одесі. "Секта" – це частина, нічого обидного в цьому немає. А Чайчук Н.О. лобірує та перешкоджає православної церкви.

Мартьянов П.К. В листі Агатангела є дуже багато неточностей. Виставку Чайчук Н.О. ніколи не проводила у фойє міської ради. Виставка перед вами, і проводять виставку не релігійна організація "Братія Гедеона", а декілька релігійних конфесій. Релігійна організація "Братія Гедеона" безкоштовно передала Євангеліє, що безкоштовно не робить Московський Патріархат. Три картини з цієї виставки були на виставці у матушки Серафіми в жіночому монастирі.

Чернов В.В. – Мені не подобається, як проводить політику Чайчук Н.О. і Ви, яка головує на цих зборах. Я бажаю, що не коректна Ваша діяльність. Ви нагнітаєте ситуацію між присутніми. Домінуюча церква це православна церква. Я до всіх відношусь з розумінням, але Московський патріархат це домінуюча церква.

Лобазов П.К. У мене запитання. Я не бачив ні жодного факту, що голова цих зборів зіштовхує друг друга лобами, як ви виразились. Це брехня.

Чернов В.В. Скільки осіб, стільки думок. У мене така думка.

Мартьянов П.К. Ми, члени Координаційної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, всі за відбудування Спасо-Преображенського

Собору, але чому за кошти одеситів. Сьогодні стільки треба відремонтувати доріг, падаючих домів і т.п. Тоді потрібно надавати кошти і на ремонт "Кірхи", "Синагоги", "Костелу". Одеса не потягне таких витрат.

о. Микита – пан Чернов від якої ви партії?

Чернов В.В. – від блоку Вітренко, але на теперішній час я вийшов з цієї партії. Я нефракційний депутат.

Савельєв В.Я. – я хочу звернутися до листа, який підписав Агатангел. Раніше такий лист був би для нас шоком. Тепер ні. В цьому листі немає нічого духовного, враження таке, що цей лист написав чиновник. Церква зобов'язана авторитет в громадстві заробляти в духовній сфері, а не в ображенні других. Ми дуже довго працювали над Положенням про Координаційно-консультативну раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові і ми всі вирішили, що зобов'язані бути толерантними до всіх релігійних конфесій.

Нажаль в цьому листі немає жодної строки правди. Агатангела обурило, що Рада відбулася. Обвинувачувати релігійні конфесії та начальника управління Чайчук Агатангел немає права. Чайчук ніколи не говорила щодо своєї релігійній належності та ми би їй цього не дозволили. Коли нам начнуть чиновники але політики нав'язувати своє, ми просто підемо з цієї Ради.

Всі знають, що у Московського Патріархату є могутнє лобі в області та місті, хоча для депутатів незобов'язане бути важливим у кого вірять Одесити, вони представляють всю громаду міста, а не по віросповіданню. У нашої Раді представники різних релігійних конфесій, ми не лобіруємо інтереси конкретної церкви. Ми намагатимуся вирішувати проблеми, які торкаються кожної конфесії. На теперішній час ми розглядаємо питання щодо виділення земельних ділянок для релігійних конфесій.

Чернов В.В. – Коли я балотувався у депутати міської ради, я дав слово захищати канонічне Православ'я. Тому я це роблю і робитиме буду. В цьому листі Агатангел виразив свою думку. На це він має право.

Савельєв В.Я. - Говорити публічно такому високому релігійному чину – це ображення усіх релігійних конфесій. Свої думки він немає права висловлювати.

Чернов В.В. – Ви розпалюєте міжрелігійну ворожнечу. Я закликаю Вас перестати розпалювати ворожду супротив Московського Патріархату.

Дудкін Д.Б. – Контекст слова "Секта" робить це слово негативним. Я не бачу розпалювання ворожди до Московського Патріархату.

Савельєв В.Я. У часи Радянської влади слову "Секта" була надана така характеристика, що на теперішній час це слово ображає. А Одеса була, є та буде, меж конфесіональною, а не Православною.

Дудкін Д.Б. – пан Чернов я бажаю, щоб Господь благословив Агатангела та Вас, щоб не було ніякої конфронтації.

Савельєв В.Я. – Тепер повернемося до першого питання. Треба підготувати запити на ім'я депутатів міської ради щодо знижки тарифів на комунальні послуги, енергопостачання та газу для релігійних конфесій міста.

Катишева О.Б. – пан Чернов, прошу Вас підказати на чие ім'я треба написати ці листи.

Чернов В.В. Краще писати на ім'я Прокопенкі О.А.

ВИРІШИЛИ:

Підготувати листи та відправити їх ім'я Прокопенкі О.А.

Наступне засідання відбудеться 21.02.2007 року.

Секретар

Е. Кашу

О.Б. Катишева

Протокол № 6 засідання робочої групи ККРРСЗ від 17 січня 2007 р. 4 арк.

ПРОТОКОЛ №6
засідання робочої групи
Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові
м. Одеса « 17 » січня 2007 р.

ПРИСУТНІ:

1. протоієрей Валерій (Олексій) - протоієрей Руської православної церкви за кордоном.
2. о. Владимир (Ждан) - Греко-католицької церкви.
3. Корноухів Віктор Іванович – голова товариства "Сознание Кришны"
4. Павлюк Петро Аркадійович – Християнський Гуманітарно-економічний університет.
5. Савельєв Валерій Якович – голова Одеського обласного об'єднання Української асоціації релігійної свободи.
6. Китайгора Ірина – Християнська Євангельська церква "Слово життя"
7. Ігумен Микита (Сировегин) – Українська православна церква Київського патріархату.
8. Чичельницький Шимон – Південноукраїнське регіональне об'єднання іудейських громад (вул. Осипова)
9. Дудкін Денис Борисович – старший пресвітер Пресвітеріанської церкви.
10. Нагорний Юрій Савелович – Римо-Католицька церква.
11. Марченко Віктор Васильович – об'єднання Церков Християн Віри Євангельської (п'ятидесятники).
12. Ярмоло Євген Михайлович (Шломо) – Одеська Іудейська Релігійна громада (вул. Єврейська).
13. Бермас Сергій Васильович – Церква Євангельських християн "Свята Трійца".
14. Гросс Олександр – Німецька Євангелічно-лютеранська церква.
15. Гузік Олег Миколайович – об'єднання Євангельських Християн-баптистів.
16. Катишева Олена Борисівна – головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Запрошені:

1. о. Олександр (Філіппов) – Українська автокефальна Православна церква.
2. Фомін Микола Павлович – Старообрядницька церква.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Доповідь щодо розпорядження міського голови "Про створення Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.
2. Розгляд пропозицій для представлення земельних ділянок для культових споруд.
3. Розгляд пропозицій щодо прийому релігійних конфесій у члени Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди.
4. Різне.

По першому питанню слухали:

Катишева О.Б. – 11.01.2007 року № 4-01р було підписано Одеським міським головою розпорядження "Про створення Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові". (Далі - ККРПСЗ при Одеському міському голові). Усіх привітаю, що ми тепер є дорадчий орган при Одеському міському голові.

Тепер треба вирішити коли буде чергове засідання робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові?

Кітайгора І.Б. – Давайте проведемо засідання робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові у вівторок 23.01.2007 року о 15.00 годині.

Катишева О.Б. – Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

ВИРІШИЛИ:

Провести засідання робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові у вівторок 23.01.2007 року о 15.00 годині.

По другому питанню слухали:

Катишева О.Б. – До голови Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові (Чайчук Н.О.) надійшов лист від заступника Одеського міського голови Кучука М.І. (додається).

Прошу надати пропозиції.

ВИСТУПИЛИ:

Дудкін Д.Б. – Пропоную на чергове засідання робочої групи занести пропозиції від релігійних конфесій до управління внутрішньої політики, а секретар нашої ради оформлює наші листи в один документ на бланку Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Савельєв В.Я. – Усі лі ясно представляють структуру написання листа. Я пропоную писати де треба представляти земельні ділянки, а не тамо де дадуть.

Катишева О.Б. – треба написати заявки, щоб хоті би плями були визначені у генеральному плані для забудови культових споруд.

Гросс О. – Коли будуть надані заяви, тоді і будемо розглядати їх.

Савельєв В.Я. – Треба працювати над документом серйозно, не треба торопитися, треба усе обдумати, а потім написати.

Катишева О.Б. Але ви не напишете листи за терміном 10 днів, це буде просто пізно.

ВИРІШИЛИ:

До чергового засідання робочої групи занести пропозиції щодо земельних ділянок, які можуть увійти до генерального плану забудови Одеси від релігійних конфесій до управління внутрішньої політики, а секретар нашої ради оформить наші пропозиції в один документ на бланку Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та відправити на ім'я заступника Одеського міського голови Кучука М.І. (відповідальні усі члени робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові та секретар Ради).

По третьому питанню слухали:

Катишева О.Б. – до робочої групи звернулись представники Української автокефальної Церкви з пропозицією прийняти її до членів ККРПСЗ при Одеському міському голові.

ВИСТУПИЛИ:

Савельєв В.Я. Не зовсім коректно ми це робимо. Треба щоб секретар з початку доповів членам робочої групи, що поступили документи від якої-небудь релігійної конфесії, а після нашого рішення, запросити цю конфесію на засідання робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові.

Момент присутності когось на засіданні робочої групи це принципово. Ми не можемо відказати депутатам, журналістам, але іншим ми можемо відмовляти.

Катишева О.Б. – Що нам необхідно скривати, що ми не можемо запрошувати будь-кого на засідання робочих груп?

Дудкін Д.Б. На засідання робочої групи Ви зобов'язані запрошувати тільки членів робочої групи, на Раду можуть приходити всі бажаючі.

Савельєв В.Я. – Ми кілька місяців розглядали питання о Положенні ККРПСЗ при Одеському міському голові. І тільки ми можемо запрошувати когось-небудь на засідання робочої групи. І не Ви повинні запрошувати представників УПЦ Московського Патріархату на засідання робочої групи, а ми можемо запрошувати їх стати членами ККРПСЗ при Одеському міському голові. Вони нам як спостерігачі не потрібні.

Гросс О. – Коли на засіданні робочої групи обговорювати як-кого, ця особа повинна вийти. Я подумаю - буду лі я говорити про нього у його присутності.

Також я пропоную, щоб усі засідання робочої групи готували члени робочої групи. Тому, що ми пів засідання робочої групи згадуємо хто, що зобов'язаний був підготувати. Треба більш серйозно відноситися до наших засідань.

ВИРІШИЛИ:

Створити ініціативну групу, яка буде підготувати чергові засідання робочої групи. (відповідальні: Марченко В.В. за питанням щодо проведення Дня Біблії, Ярмола Є.М. - звернення до управлінь міської ради за питанням яким релігійним організаціям надавали приміщення та земельні ділянки за 15 років, Савельєв В.Я. - звернення щодо захисту управління внутрішньої політики Одеської міської ради та начальника цього управління Чайчук Н.О.).
Доповісти Першим особам релігійних конфесій щодо заяву Української Автокефальної Церкви о прийнятті до членів ККРПСЗ при Одеському міському голові та надати відповідь на черговому засідання робочої групи, яке відбудеться 23.01.2007 року (відповідальні усі члени робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові, необхідно надати пропозиції).

По четвертому питанню слухали:

Савельєв В.Я. – На засіданні ККРПСЗ при Одеському міському голові 08.12.2006 року ми прийняли рішення підготувати звернення для депутатів Одеської міської ради з приводу листівки, яку розповсюджувала громадська організація (Единое Отечество) та підготувати звернення для депутатів Одеської міської ради на звернення Агафангела, митрополита Одеського та Ізмаїльського який також звертався до депутатів Одеської міської ради у зв'язку зі звільненням Чайчук Н.О. – начальника управління внутрішньої політики, та закриття управління внутрішньої політики Одеської міської ради. Я підготував ці звернення, прошу Вашої згоди без обговорювання на засіданні робочої групи, підписати ці звернення у Перших осіб релігійних конфесій, які представлені у ККРПСЗ при Одеському міському голові.

Павлюк П.А. – ХГЕУ бере на себе розмноження цих звернень для депутатів Одеської міської ради для сесії на 26.01.2007 року.

ВИРІШИЛИ:

1. Підписати звернення для депутатів Одеської міської ради на засідання сесії Одеської міської ради, яка відбудеться 26.01.2007 року у Перших осіб релігійних конфесій, які представлені у ККРПСЗ при Одеському міському голові (відповідальний Савельєв В.Я.).

2. Розмножити та роздати звернення від релігійних конфесій депутатам Одеської міської ради наперед сесії Одеської міської ради, яка відбудеться 26.01.2007 року щодо захисту управління внутрішньої політики Одеської міської ради та начальника цього управління Чайчук Н.О. (відповідальний Павлюк П.А. Савельєв В.Я.)

3. Підготувати пропозиції щодо порядку денного засідання робочої групи на лютий та березень 2007 року (усі члени робочої групи ККРПСЗ при Одеському міському голові).

Секретар

О.Б. Катишева

Протокол № 7 засідання робочої групи ККРПСЗ від 23 січня 2007 р. 4 арк.

ПРОТОКОЛ № 7
засідання робочої групи
Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові
м. Одеса « 23 » січня 2007 р.

ПРИСУТНІ:

1. протоієрей Валерій (Олексійв) - протоієрей Руської православної церкви за кордоном.
2. Корноухів Віктор Іванович (Венупани) – голова товариства "Сознание Кришны"
3. Савельєв Валерій Якович – голова Одеського обласного об'єднання Української асоціації релігійної свободи.
4. Китайгора Ірина Бориівна – Християнська Євангельська церква "Слово життя"
5. Ігумен Микита (Сировегин) – Українська православна церква Київського патріархату.
6. Чичельницький Шимон – Південноукраїнське регіональне об'єднання іудейських громад (вул. Осипова)
7. Дудкін Денис Борисович – старший пресвітер Пресвітеріанської церкви.
8. Марченко Віктор Васильович – об'єднання Церков Християн Віри Євангельської (п'ятидесятники).
9. Чернецький Володимир Леонідович – мусульманська релігійна громада м. Одеси.
10. Єпископ Яків – Українська православна церква Київського патріархату.
11. Катишева Олена Борисівна – головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

Запрошені:

1. о. Олександр (Філіппов) – Українська автокефальна Православна церква.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Пропозиції щодо виготовлення бланку ККРПСЗ при Одеському міському голові.
2. Надання пропозицій для представлення земельних ділянок для побудови культових споруд.
3. Підготовка звернень для депутатів Одеської міської ради на сесію міськради 26.01.2007 року на звернення Агафангела, митрополита Одеського та Ізмаїльського.
4. Розгляд пропозицій щодо прийому релігійних конфесій у члени Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди.

По першому питанню слухали:

Катишева О.Б. – На минулому засіданні робочої групи було прийнято рішення на цю робочу групу підготувати бланк Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові. Які є пропозиції?

Савельєв В.Я. – Я надаю для розгляду два проєкти бланку нашої ради. Один двомовний, другий – на українській мові.

Китайгора І.Б. – Мені більше подобається бланк на українській мові.

Ігумен Микита – якщо ми зареєстровані при Одеському міському голові, то і бланк повинен бути на українській мові.

Чичельницький Ш. – на теперішній час нам підходить цей бланк, коли він нам не буде подобитися, ми зробимо другий.

Катишева О.Б. – Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одноголосно.

ВИРІШИЛІ:

Прийняти бланк з назвою організації та реквізитами організації на українській мові (додається).

По другому питанню слухали:

Катишева О.Б. – Усі заявки по земельним ділянкам, які ми отримали від релігійних конфесій, щодо внесення в Генеральний план забудови міста Одеси треба перенести на бланк, який ми тільки що прийняли, та відправити Кучуку М.І. – голові науково-технічної ради по організації розробки Генерального плану міста Одеси.

Савельєв В.Я. – Треба скласти заяву та до неї додати усі заявки по земельним ділянкам, які ми отримали від релігійних конфесій, щодо внесення в Генеральний план забудови міста Одеси. Давайте подумаємо, як правильно скласти заяву. Хочу надати пропозицію:

Згідно до розпорядження від 25.05.2006 року № 494-01р "Щодо організації робіт по розробці Генерального плану м. Одеси на новий розрахунковий період", просимо Вас винести на розгляд комісії питання внесення до Генерального плану забудови міста Одеси виділення земельних ділянок, для будівництва культових споруд релігійним конфесіям міста Одеси.

Катишева О.Б. – Є ще пропозиції? Пропозицій немає.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

На бланку скласти заяву, усі заявки по земельним ділянкам, які ми отримали від релігійних конфесій, щодо внесення в Генеральний план забудови міста Одеси додати до цієї заяви – відправити на розгляд Кучуку М.І. – голові науково-технічної ради по організації розробки Генерального плану міста Одеси та меру Одеси Гурвіцу Е.Й..

По третьому питанню слухали:

Катишева О.Б. – На минулому засіданні робочої групи було прийнято рішення надати доручення Савельєву В.Я. щодо підготовки звернень для депутатів Одеської міської ради на сесію міськради, яка відбудеться 26.01.2007 року з приводу звернень громадській організації "Единое Отечество" та Агафангела, Митрополита Одеського та Ізмаїльського. Надаємо слово Савельєву В.Я.

Савельєв В.Я. - я зачитаю звернення на ім'я Одеського мера та депутатів Одеської міської ради з приводу звернень громадській організації "Единое Отечество" та Агафангела, Митрополита Одеського та Ізмаїльського (додається).

ВИСТУПИЛИ:

Дудкін Д.Б. – Мені подобається це звернення, хто його буде підписувати.

Катишева О.Б. – За Положенням Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові підписують співголови, які були обрані на три місяця на минулому засіданні Ради, яке відбулося 05.12.2006 року. Обрані були Єпископ Георг Гюнч – німецька євангелічно-лютеранська церква та Єпископ Василь – Греко-католицька церква. Вони відповідні підписати, як представники Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Марченко В.В. – мені теж подобається. Треба голосувати.

Катишева О.Б. – Є ще пропозиції? Пропозицій немає.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Надати звернення Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові з приводу звернень громадській організації "Единое

Отечество" та Агафангела, Митрополита Одеського та Ізмаїльського для підписи Єпископу Георгу Гюнчу – німецька євангелічно-лютеранська церква та Єпископу Василю – Греко-католицька церква та відправити їх на ім'я Одеського мера Гурвіца Е.Й. та депутатів Одеської міської ради. (відповідальний Савельєв В.Я.)

По четвертому питанню слухали:

Катишева О.Б. – На минулому засіданні робочої групи була надана пропозиція, що перші особи релігійних конфесій потрібні надати свій погляд з приводу прийому Української Автокефальної Церкви до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Савельєв В.Я. – Я надаю пропозицію, щоб в подальшому та релігійна конфесія, яка хоче бути прийнята до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові надавала о себе інформацію для членів робочої групи. Я хочу запитати: Є канонічна та неканонічна Автокефальна церква, к якої церкви ви відноситься?

ф. Олександр. – Ми входимо у традиційні православні церкви, які дотримують усіх канонів православ'я. Наш митрополит Мефодій. У нас є великий храм у центрі Києва. На усі заходи, які проводить влада, запропонують нашого митрополита. Він входить у четвірку, запрошених від православ'я.

Марченко В.В. – Кілька церков в Україні?

о. Олександр. – Ми третя, по чисельності, церква в Україні.

Єпископ Яків – Я проти вступу Української Автокефальної Церкви у члени Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові. Я проти війни, яку Автокефальні церква створює, яка забирає приміщення у других релігійних конфесій.

Катишева О.Б. – Також представляю документи Християнської місії милосердя "Гедеон".

Прошу усіх на чергове засідання робочої групи надати, у письмовому вигляді, згоду або відказ вашої релігійної конфесії про прийняття Української Автокефальної Церкви та Християнської місії милосердя "Гедеон" до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Також ми зобов'язані вирішити коли відбудеться чергова робоча група та коли ми будемо запрошувати перших осіб релігійних конфесій збиратися на Координаційно-консультативну раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові. Я пропоную чергову робочу групу призначити на 07.02.2007 рік о 14 годині, як ми вирішили колись збиратися по середам.

У Положенні про Координаційно-консультативну раду релігійно-світської згоди при Одеському міському голові записано, що Рада повинна збиратися один раз у три місяця. Тому збиратися треба у березні 2007 року. Які є пропозиції?

протоієрей Валерій Олексій – Пропоную зібратися 14.03.2007 року о 12 годині.

Савельєв В.Я. – Створити текст запрошень першим особам релігійних конфесій на засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові 14.03.2007 року о 12 годині.

Катишева О.Б. – У мене є пропозиція. Прошу Вас надати дату народження перших осіб та членів робочої групи релігійних конфесій, які входять до складу Ради та правильну назву релігійних конфесій. Є ще пропозиції? Пропозицій немає. Поступило п'ять пропозицій.

Перша – чергову робочу групу призначити на 07.02.2007 рік о 14 годині.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одноголосно.

Друга – провести засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові 14.03.2007 року о 12 годині

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

Третя – створити текст запрошень, першим особам релігійних конфесій, на засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, яке відбудеться 14.03.2007 року о 12 годині.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

Четверте – надати дату народження перших осіб та членів робочої групи релігійних конфесій та світських організацій, які входять до складу Ради, правильну назву релігійних конфесій та світських організацій і адресу, де розташовується релігійна конфесія та світські організації.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

П'яте – на чергове засідання робочої групи надати, у письмовому вигляді, згоду або відказ вашої релігійної конфесії про прийняття Української Автокефальної Церкви та Християнської місії милосердя "Гедеон" до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

1. Чергове засідання робочої групи призначити на 07.02.2007 рік о 14 годині.

2. Провести засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові 14.03.2007 року о 12 годині.

3. Створити текст запрошень, першим особам релігійних конфесій, на засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, яке відбудеться 14.03.2007 року о 12 годині.

4. Надати дату народження перших осіб та членів робочої групи релігійних конфесій та світських організацій, які входять до складу Ради, правильну назву релігійних конфесій та світських організацій і адресу, де розташовується релігійна конфесія та світські організації.

5. Надати, у письмовому виді, згоду або відказ членів Ради про прийняття Української Автокефальної Церкви та Християнської місії милосердя "Гедеон" до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Секретар

О.Б. Катишева

Протокол № 10 засідання робочої групи ККРРСЗ від 28 лютого 2007 р. 5
арк.

ПРОТОКОЛ № 10
засідання робочої групи
Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові
м. Одеса « 28 » лютого 2007 р.

ПРИСУТНІ:

1. Корноухів Віктор Іванович (Венупани) – голова "Товариства свідцтво Крішни"
2. Савельєв Валерій Якович – Одеське обласне об'єднання Української асоціації релігійної свободи.
3. Китайгора Ірина Борисівна – Українська Християнська Євангельська церква.
4. Ігумен Микита (Сировегин) – Українська Православна церква Київського патріархату.
5. Дудкін Денис Борисович – Об'єднання Євангельських реформаторських церков України.
6. Мартьянов Петро Костянтинович – Методистка церква.
7. Нагорний Юрій Савелович – Римо-Католицька церква.
8. Гросс Олександр – Німецька Євангелічно-лютеранська церкви.
9. протоієрей Валерій Олексій – Російська Православна Церква закордоном.
10. о. Володимир Ждан – Української Греко-католицької церкви.
11. Павлюк Петро Аркадійович – Християнський гуманітарно-економічний університет.
12. Чечельницький Шимон – Південноукраїнське регіональне об'єднання іудейських спільнот.
13. Зленський Валерій Павлович – Християнська місія "Гедеон".
14. Чайчук Наталія Олександрівна – голова Ради, начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради.
15. Катишева Олена Борисівна – секретар ради, головний спеціаліст відділу зв'язків з політичними організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Прийом до членів Ради релігійної громади "Одеський корпус Армії Спасіння".
2. Розгляд питань щодо звернень релігійних конфесій до влади.
3. Інформація про звернення, які надійшли до управління внутрішньої політики.
4. Різне.

Катишева О.Б. – Треба вибрати головуючого для проведення засідань робочої групи. Пропоную Савельєва В.Я.

Які є пропозиції?

о. Юрій Нагорний – я підтримую цю пропозицію.

Мартьянов П.К. – Треба вибирати на півроку.

Катишева О.Б. – Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Вибрати Савельєва В.Я. головоючим на засіданнях робочої групи, терміном на півроку – до 01.09.2007 року.

до першому питанню слухали:

Савельєв В.Я. – До нас надав документи голова релігійної громади "Одеського корпусу Армії Спасіння" – Хохітва Сергій Федорович щодо вступу до Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Які є пропозиції?

Мартьянов П.К. – В усіх країнах ця релігійна громада надає соціальну благодійну допомогу, особливо серед дітей вулиці. У Києві вони утримують декілька клінік. Пропоную прийняти "Одеський корпус Армії Спасіння" до Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Савельєв В.Я. – Пропоную довести інформацію про "Одеський корпус Армії Спасіння" першим особам релігійних конфесій щодо прийому до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та надати, у письмовому вигляді, пропозиції про прийом чи ні до 10.03.2007 року.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одноголосно.

ВИРІШИЛИ: Довести інформацію про "Одеський корпус Армії Спасіння" першим особам релігійних конфесій щодо прийому до членів Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та надати, у письмовому вигляді, пропозиції до 10.03.2007 року.

По другому питанню слухали:

Савельєв В.Я. – До управління внутрішньої політики Одеської міської ради звернувся заступник міського голови Кучук М.І. щодо повернення Римо-католицької церкви будівлі, розташованій за адресою: м. Одеса, вул. Буніна, 23.

Нагорний Ю. – Ми вже декілька років звертаємося до усіх тієї ж ради. Вона відкинула те коно.

Савельєв В.Я. – Пропоную створити комісію з виходом на місце та організувати зустріч з представниками НДІ.

Написати обґрунтування у відповідності із законодавством України, а ні у відповідності з потребами НДІ.

Які ще є пропозиції?

Чайчук Н.О. - В Одесі визвольняють приміщення інституту сухопутних військ, треба запропонувати перевести НДІ в приміщення інституту.

Мартьянов П.К. – В Законі вказують тільки повернення культових приміщень, семінарії туди не входять.

Чайчук Н.О. – Хто стукає тому відкривають. Тому ми зобов'язані звертатися до Міністерства зв'язку.

Савельєв В.Я. – Які ще є пропозиції? Пропозицій немає.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одноголосно.

ВИРІШИЛИ: Створити комісію з виходом на місце та організувати зустріч з представниками НДІ. Написати обґрунтування до Міністерства зв'язку у відповідності із законодавством України, а ні у відповідності з потребами НДІ.

Савельєв В.Я. – До Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові звернувся заступник міського голови Кучук М.І. щодо узгодження можливості розміщення на місці колишніх порохівих складів

за адресою, Люстдорфська дорога, 27 каплиці Одесько-Балтської Єпархії Київського патріархату (додається).

До Вашої уваги надаємо проект листа на ім'я Кучука М.І. від Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові.

Які є пропозиції?

Зленський В.П. – Прийняти за основу та відправити на ім'я Кучука М.І.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Прийняти за основу проект листа, який підготовлений від Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та відправити його на ім'я Кучука М.І. – заступника міського голови.

Савельєв В.П. - 9 років тому рішенням суду визнали правонаступність Реформаторської церкви на культове приміщення за адресою: вул. Пастера, 62. Через 9 років Спілка театральних діячів подали до суду необґрунтований позов на відселення церкви та передачу приміщення СТД.

Чайчук Н.О. – СТД – громадська організація, яка об'єднає ветеранів театру. Я була і в приміщенні СТД, і в приміщенні церкви.

У СТД повна розруха, в церкві ремонт, затишок. Ми в місті маємо 8 театрів. Невже ні один з театрів не надасте ветеранам у денний час приміщення для проведення капусників та ще яких свят серед ветеранів СТД?

Дудкін Д.Б. – Ми пропонували СТД виділити до оренди кімнату 70 кв. м, але вони відмовились.

Мартьянов П.К. – На мій погляд це приміщення не належить Реформаторській церкві, коли розкриють обман, то усім протестантам буде погано.

Дудкин Д.Б. – У СТД є покровителі в області і в Секретаріаті Президента. Вони нашли нечесні шляхи, але ми це все спростуємо, треба тільки час.

Савельєв В.Я. – У мене у руках історична довідка щодо ідентичності пресвітеріанських та реформаторських церков. Питання треба рішення і у суді, і в економічному напрямку.

Дудкін Д.Б. – Суд заборонив нам переглянути договір оренди. Ми звернулися до суду у Київ. Київський суд скасував рішення Одеського суду та повернув до розгляду до Одеського суду. Одеський суд прийняв рішення у супереч з рішенням Київського суду. Будемо знову звертатися до Київського суду.

Мартьянов П.К. – Пропоную підтримати Реформаторську церкву та описати усю діяльність котру проводить церква. Не повертатися до історії.

Савельєв В.Я. – Мова йде о культової будівлі. Є Указ Президента щодо передачі релігійним конфесіям культових приміщень. СТД прав на дану культову будівлю немає.

Які є пропозиції?

Ігумен Микита (Сировегин) – Треба підготувати лист підтримки від Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та відправити його на ім'я Гурвіца Е.Й.

Савельєв В.Я. – Голосуємо.

Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Підготувати лист підтримки Реформаторської церкви від Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові та відправити його на ім'я Гурвіца Е.Й.

Катишева О.Б. – До управління надійшов лист від мешканки Одеси Харитонової Т.А. (додається).

Мартьянов П.К. – Одеса була на першому місці по мирному співіснуванню релігійних конфесій. Тому не треба спрямувати увагу на фанатиків.

Савельєв В.Я. – Пропоную підготувати проект відповіді на лист громадянки Харитонової Т.А., яку на мій погляд використовують визначені сили для дестабілізації державно-церковних відносин.

Які ще є пропозиції? Пропозицій немає.

Голосуємо. Хто – за, проти, утримався.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Написати проект відповіді від Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові щодо звернення Харитонової Т.А. та направити його на ім'я міського голови.

Мартьянов П.К. – Дві години сидимо нічого не вирішили.

Савельєв В.Я. – Коли ми сюди приходимо то розмишляємо уголос і це нормально для роботи робочої групи.

о. Юрій Нагорний – Ми учимося праці між собою та владою.

Дудкін Д.Б. – Ефективність цієї робочої групи вище ніж декотрих державних структур.

Савельєв В.Я. – На теперішнє засідання робочої групи треба було відповісти хто буде приймати участь у проведенні виставки релігійної та духовної літератури.

о. Валерій Алексєєв – Наша конфесія не буде приймати участь у цієї виставки.

Шимон Чечельницький – Я ще раз спитаю головного рабина.

Савельєв В.Я. – Треба обрати ініціативну групу, яка підготує стелажі для книг з'ясовує яким бібліотекам потрібно буде прийняти у дар частину книг після виставки.

Хто хоче ввійти до ініціативної групи?

Мартьянов П.К., Корноухов В.І. (Венупані), Кітайгора І.Б.

Інформацію про підготовку до виставки треба підготувати на 15.03.2007 року.

Які ще є пропозиції? Пропозицій немає.

Савельєв В.Я. – Голосуємо.

Хто – 13, проти – 1, утримався – 1.

Прийнято одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Прийняти участь у проведенні виставки релігійної та духовної літератури.

Обрати ініціативну групу у кількості трьох осіб: Мартьянов П.К., Корноухов В.І. (Венупані), Кітайгора І.Б. Інформацію про підготовку до виставки надати 15.03.2007 року.

Відкрити виставку 11.04.2007 року об 11.00 годині.

Савельєв В.Я. – Треба провести жеребкування для вибору співголів для проведення засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, яке відбудеться 15.03.2007 року о 12.00 годині у Малій залі міськвиконкому.

У жеребьовці приймають участь усі представники релігійних та світських організацій, які присутні на цьому засіданні, окрім Представників Греко-католиків та Німецької Євангелічно-лютеранської церкви.

Жереб витягнули представники Римо-католицької церкви та Методисткої церкви.

Тепер розглянемо питання, які треба винести у порядок денний на засідання Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди при Одеському міському голові, яке відбудеться 15.03.2007 року.

Ваші пропозиції.

Дудкін Д.Б. – Правова-нормативна база, яка стосується роботи релігійних організацій. Обговорення практичних мер щодо реалізації законів України у сфері захисту релігійних свобод. Запросити Сенчука та прокурора міста.

Кітайгора І.Б. – Де у місті можливе проводити відкриті масові релігійні заходи.

Ігумен Микита (Сировегин) – Наш Єпископ хоче виступити за питанням передачі зруйнованого приміщення по вул. Пастера, 5-7 – Українській Православній церкви Київського патріархату.

о. Юрій - Наш Єпископ звертається з питаннями:

- виділення земельної ділянки навколо Собору;
- перекрити рух вантажних транспортних засобів через двір Собору до школи № 117;
- спрямувати увагу на будівельні роботи, які ведуться на території навколо Собору та перевірити їх законність.

Секретар

О.Б. Катишева

Протокол № 4-08 засідання робочої групи ККРПСЗ від 26 червня 2008 р. 3
арк.

ПРОТОКОЛ № 4-08
засідання робочої групи
Координаційно-консультативної ради релігійно-світської згоди
при Одеському міському голові

м. Одеса

«26» червня 2008 р.

ПРИСУТНІ:

1. протоієрей Валерій (Алексєєв) - Російська Православна Церква Закардонном;
 2. Венупані (Корноухов Віктор Іванович) – релігійне товариство «Свідомості Крішни»;
 3. Дудкін Денис Борисович – Об'єднання Євангельських Реформаторських Церков України;
 4. Зленський Валерій Павлович – Християнська місія «Гедеон»;
 5. Китайгора Ірина Борисівна - Українська Християнська Євангельська Церква.
 6. Савельєв Валерій Якович – голова Одеського обласного відділення Української асоціації релігійної свободи;
 7. ігумен Микита (Сировегін) – Українська Православна Церква Київського Патріархату;
 8. отець Віктор (Щавинський) – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римо-Католицької Церкви;
 9. Демедюк Юрій Григорович – провідний спеціаліст управління внутрішньої політики Одеської міської ради;
- Також присутні:*
1. Марченко Віктор Васильович – представник Об'єднання Церков Християн Віри Євангельської Одеської області;
 2. Солуянова Олександра Наумівна – парафіянка храму Української Автокефальної Православної Церкви;
 3. Ласкавая Лучана Архипівна - парафіянка храму Української Автокефальної Православної Церкви.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Обговорення конфлікту, що стався між о. Ярославом (Багринцем) і єпископом Одеським і Балтським УПЦ КП Яковом (Макарчиком).
3. Інформація по листуванню щодо проведення християнських акцій під час проведення футбольних чемпіонатів.
4. Про збір спогадів очевидців про Голодомор 1932-1933 років в Україні.
5. Різне.

По першому питанню:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який зачитав порядок денний засідання робочої групи ради та запропонував членам робочої групи внести зміни та доповнення до нього. Враховуючи відсутність пропозицій, було поставлено на голосування питання про затвердження порядку денного засідання.

За – 10, проти – 0, утрималися – 0. Одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи Ради.

По другому питанню:

СЛУХАЛИ:

Ігумена Микиту (Сировегіна), який повідомив присутніх про те, що 10.05.2008 р. відбулась бійка між о. Ярославом (Багринцем) і єпископом Одеським і Балтським УПЦ КП Яковом (Макарчиком), що була висвітлена на телебаченні, а також і те, що на дозвіл повідомити про цю ситуацію робочій групі ради чекають дві парафіянки.

ВИСТУПИЛИ:

Савельєв В.Я. – я вважаю не компетенцією робочої групи ради вислуховування подібної інформації, тим паче, що ми нічим не зможемо допомогти, хіба що дати щодо цього рекомендації. В разі якщо інші члени робочої групи не заперечують це є можливим.

Демедюк Ю.Г. – пропоную можливість цих парафіянок виступити перед робочою групою ради винести на голосування:

За – 9, проти – 0, утрималися – 0. Одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Дозволити виступ двох парафіянок щодо конфлікту, що стався між о. Ярославом (Багринцем) і єпископом Одеським і Балтським УПЦ КП Яковом (Макарчиком).

СЛУХАЛИ:

Солуянову О.Н. та Ласкавою Л.А., що розповіли про бійку між о. Ярославом (Багринцем) і єпископом Одеським і Балтським УПЦ КП Яковом (Макарчиком), яка була висвітлена на телебаченні. Вимагали осудити дії єпископа по відношенню до настоятеля того храму УАПЦ, де вони моляться.

ВИСТУПИЛИ:

Савельєв В.Я. – враховуючи те, що осудження дій/бездіяльності членів ради чи представників інших релігійних організацій не передбачена Положенням про раду як компетенція ради, рекомендую вам висловити в письмовому вигляді всі факти, що вам відомі про цей інцидент, та подати заяву до правоохоронних органів (до міліції або прокуратури). В разі наявності складу злочину, саме вони розслідуватимуть викладену вами справу.

По третьому питанню:

СЛУХАЛИ:

Демедюк Ю.Г., який розповів, що серед архіву ради ним було знайдено лист на адресу організаторів християнських акцій під час проведення європейських футбольних чемпіонатів, поцікавився про долю цього листування.

ВИСТУПИЛИ:

Дудкін Д.Б. – ідея цього листа належить нашій церкві. Німецькомовний варіант листа було надіслано до релігійних організацій Німеччини. Наразі ми чекаємо на відповідь.

Демедюк Ю.Г. – на мою думку є доречним написання подібних листів на адресу урядів Австрії та Швейцарії, адже вони останніми проводили Чемпіонат Європи з футболу, беру це на себе. Якщо у членів робочої групи ради немає заперечень, то пропоную винести на голосування:

За – 9, проти – 0, утрималися – 0. Одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Написати звернення до урядів Австрії та Швейцарії щодо досвіду взаємодії з релігійними організаціями в рамках підготовки та проведення ЄВРО-2008.

По четвертому питанню:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який розповів членам робочої групи про проект, який реалізується державним архівом Одеської області щодо видання збірника зі спогадами очевидців про Голодомор в Україні 1932-1933 рр., запропонував представникам релігійних організацій зробити в свої громадах оголошення про відповідний проект, а також про те, що свідчення про цю страшну трагедію приймаються управлінням внутрішньої політики Одеської міської ради.

По п'ятому питанню

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який, вислухавши думки членів робочої групи, вніс пропозицію провести наступне засідання 25 вересня 2008 року о 14.00 та поставив на голосування.

За – 9, проти – 0, утрималися – 0. Одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Провести наступне засідання робочої групи ради 25.09.2008 р. о 14.00.

Співголова ради

Секретар ради

В.Я. Савельєв

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 1-09 засідання робочої групи ККРРСЗ від 26 лютого 2009 р. 2
арк.

ПРОТОКОЛ № 1-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«26» лютого 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. **Грос Олександр** – Німецька Євангелічно-Лютеранська Церква України;
2. **Дудкін Денис Борисович** – Об'єднання Євангеліських Реформаторських церков України;
3. **Зільковський Броніслав Войтекович** – Об'єднання Євангеліських Християн-Баттистів;
4. **отець Валерій Алексєєв** – Російська Православна Церква Закордоном;
5. **Китайгора Ірина Борисівна** – Українська Християнська Євангеліська Церква;
6. **Чічельницький Шимон** – Південно-Українське регіональне об'єднання іудейських общин;
7. **Зленський Валерій Павлович** – Регіональне відділення християнської місії «Гедєон»;
8. **Демедюк Юрій Григорович** - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

Також присутні:

Мартьянов Петро Костянтинович, пастор Церкви Назарянина.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Про організацію надання адресної матеріальної допомоги соціально незахищеним громадянам – мешканцям міста Одеси.
3. Про ситуацію що склалася навколо реконструкції храму РПЦЗ.
4. Про залучення досвіду м. Києва в закріпленні земельних ділянок для будівництва культових споруд.
5. Щодо невідписання розпорядження міського голови про затвердження нової редакції положення про Раду та складу Ради.
6. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропонує голосувати.

За – 8, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

З другого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який повідомив представників релігійних організацій про підписання міським головою розпорядження «Про організацію надання адресної матеріальної допомоги соціально незахищеним громадянам – мешканцям міста Одеси», яким передбачено виявлення громадян, які потребують адресної матеріальної допомоги (харчування, предметів першої необхідності тощо) та складання їх списків; запропонував представникам релігійних організацій виявити серед своїх вірян соціально незахищених громадян та подати на адресу міського голови через управління внутрішньої політики заяви цих громадян з формою № 1 та копією паспорта і коду та списки згідно форми, що додається.

Чичельницький Ш.: а як бути із тими громадянами, які тільки що звільнились із ув'язнення, як їм бути без форми № 1 та яка допомога передбачена для них?

Демедюк Ю.Г.: це питання необхідно з'ясувати в департаменті праці та соціальної політики.

З третього питання:

СЛУХАЛИ:

О. Валерій Алексєєв: нашою Церквою викуплено з комунальної власності невеличке приміщення, яке має адресу: вул. Корданна, 49, воно отримало статус культової споруди, однак ми не можемо проводити її реконструкцію (встановлення куполів та розширення) без згоди сусідів. Сусідом є відділ державних реєстраторів виконкому міської ради, яке знаходиться не в своєму приміщенні, а власником є інша юридична особа. Ми ніяк не можемо вийти з цього замкненого кола. Як нам бути?

Демедюк Ю.Г.: в цьому питанні ані Гурвіц, ані Ворохаєв не в стані вплинути на думку Бараболі, адже саме власник має дати згоду на проведення реконструкції.

З четвертого питання:

СЛУХАЛИ:

Дудкін Д.Б.: в місті Києві вказане питання вже давно вирішене – там закріплені та зарезервовані земельні ділянки для будівництва на них культових споруд. А як із цим бути в Одесі?

Демедюк Ю.Г.: пропоную зробити запит на адресу київських організацій, яка розроблювала цю містобудівну документацію.

З п'ятого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який поінформував присутніх про те, що після попереднього засідання Ради 15.12.2008 року ним було підготовлено подання на адресу міського голови щодо необхідності внесення змін до відповідного розпорядження, проте до рішення митрополита Одеського і Ізмаїльського Агафангела, якого письмово запрошено до Ради, рух візування проєкту розпорядження призупинено.

З шостого питання:

В різному розглядались питання соціологічного опитування, проведення Дня молитви та статті щодо діяльності Християнського гуманітарно-економічного університету.

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 2-09 засідання робочої групи ККРРСЗ від 30 квітня 2009 р. 3
арк.

ПРОТОКОЛ № 2-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«30» квітня 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. **Чернецький Володимир Леонідович** – Мусульманська релігійна громада м. Одеси;
2. **Кістол Леонід Васильович** - Об'єднання Євангельських Християн-Баптістів;
3. **Савельєв Валерій Якович** – Одеське обласне відділення Української асоціації релігійної свободи;
4. **Венупані** – релігійне товариство свідомості Крішні;
5. **Мординський Олександр Юліанович** – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-Католицької Церкви
6. **отець Володимир Ждан** – Одесько-Кримський Екзархат Української Греко-Католицької Церкви;
7. **ігумен Микита /Сировегін/** - Одесько-Балтська єпархія Української Православної Церкви Київського Патріархату;
8. **Китайгора Ірина Борисівна** – Українська Християнська Євангельська Церква;
9. **Капулкін Болеслав** – Південно-Українське регіональне об'єднання іудейських общин;
10. **Зленський Валерій Павлович** – Регіональне відділення християнської місії «Гедеон»;
11. **Хохотва Сергій Федорович** – Одеський корпус Армії спасіння;
12. **Демедюк Юрій Григорович** - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

Також присутні:

Ніколаєнко Олена Євгенівна – голова Одеської міської ради багатодітних сімей, члени цієї громадської організації;
представники ЗМІ за респондом, що додається.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Презентація Місяця багатодітної родини Одеською міською радою багатодітних сімей (Ніколаєнко О.Є.) за участю ЗМІ.
2. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
3. Про проведення Фронтального привалу 07.05.2009 року та участь у ньому.
4. Обговорення необхідності направлення запитів управління внутрішньої політики Одеської міської ради та робочої групи Ради, що стосуються предмету діяльності Ради.
5. Щодо членства в раді.
6. Різне.

*З першого питання:***СЛУХАЛИ:**

Ніколаєнко О.Є., яка презентувала представникам релігійних оорганізацій, що діють в м. Одесі, представникам засобів масової інформації Місяць багатодітної родини.

ВИСТУПИЛИ:

Представники релігійних організацій щодо можливості та формату співпраці з радою багатодітних сімей.

*З другого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

*З третього питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив представників релігійних організацій про те, що 7 травня поточного року традиційно на 411й батареї відбудеться фронтовий привал, в якому міський голова, керівництво міста й області вітатимуть ветеранів Великої Вітчизняної війни, запросив представників релігійних організацій прийняту участь в загальноміському заході та запросити на світо Перемоги ветеранів ВВВ, яка є членами релігійних організацій.

*З четвертого питання:***СЛУХАЛИ:**

Мординського О.Ю., який повідомив присутніх про те, що в курії РКЦ є копія листа Фонду державного майна України, де вказується на те, що ФДМУ підготовлено наказ про заборону приватизації культових і некультових споруд, які раніше належали релігійним організаціям.

ВИСТУПИЛИ

Демедюк Ю.Г.: в такому разі необхідно звернутись до ФДМУ за роз'ясненнями в цій ситуації.

Китайгора І.Б.: нам не відомі яким церквам дозволено будівництво храмів і яким відведена земельна ділянка під будівництво?

Демедюк Ю.Г.: щоб це з'ясувати необхідно звернутись до управління земельних ресурсів та управління архітектури та містобудування.

Савельєв В.Я.: а рада не зверталась до Київської МДА щодо залучення їх досвіду щодо закріплення в м. Києві земельних ділянок для будівництва на них храмів?

Демедюк Ю.Г.: ми лише планували це зробити. В такому разі необхідно звернутись до Київської МДА, ФДМ України, М.І. Кучука для дачі відповідних доручень управлінням земельних ресурсів і архітектури. Пропоную голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Направити відповідні запити до Київської МДА, ФДМ України, М.І. Кучука для дачі відповідних доручень управлінням земельних ресурсів і архітектури.

З п'ятого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який поінформував присутніх про те, що ним було завчасно попереджено всіх членів робочої групи Ради про сьогоднішнє засідання. Однак вже протягом значного проміжку часу систематично пропускаються засідання робочої групи Церквою євангельських християн «Свята Трійця» (Бермас С.В.) та Другою Пересипською Церквою ЄХБ (Мірошніченко І.В.). В разі їх подальшої неявки вони будуть виключені зі складу Ради.

З шостого питання:

Не виникло питань для розгляду.

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 3-09 засідання робочої групи ККРРСЗ від 27 травня 2009 р. 3
арк.

ПРОТОКОЛ № 3-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«27» травня 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. **Грос Олександр** – Німецька Євангелічно-Лютеранська Церква України;
2. **Венупані** – релігійне товариство свідомості Крішни;
3. **Мординський Олександр Юліанович** – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-католицької Церкви;
4. **о. Володимир Ждан** – Одесько-Кримський Екзархат Української Греко-Католицької Церкви;
5. **ігумен Микита /Сировегін/** - Одесько-Балтська єпархія Української Православної Церкви Київського Патрархату;
6. **Китайгора Ірина Борисівна** – Українська Християнська Євангельська Церква;
7. **Хохотва Сергій Федорович** – Одеський корпус Армії спасіння;
8. **Демедюк Юрій Григорович** - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Про проведення футбольного матчу між командами релігійних організацій м. Одеси.
3. Вибір місця для проведення щорічної Молитви за Україну і Український народ.
4. Про пільгові умови щодо сплати за послуги водопостачання та водовідведення для релігійних організацій, що діють на території м. Одеси.
5. Обговорення відповідей на запити управління внутрішньої політики Одеської міської ради та робочої групи Ради, що стосуються предмету діяльності Ради. Складення запитів.
6. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 8, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногolosно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

*З другого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив представників релігійних організацій про рішення виконкому УЄФА, яким Одеса вилучена з міст, що прийматимуть глядачів матчу Євро-2012. Тому робота, яка велась Радою в цьому напрямку, припиняється.

ВИСТУПИЛИ:

Грос О.: а як щодо того, щоб провести власний чемпіонат?

Демедюк Ю.Г.: можна організувати змагання з футболу між командами релігійних організацій м. Одеси, але це плани на майбутнє.

*З третього питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив про ідею проведення в м. Одесі спільного загальноміського заходу «Молитва за Україну», де кожна конфесія могла б позачергово звернутись до одеситів зі сцени і привітати їх з Днем незалежності. Однак постає питання де проводити цей захід, хто братиме в ньому участь, проводити його 23 чи 24 серпня і о котрі години. Пропоную всім членам Ради визначитись із власною позицією.

ВИСТУПИЛИ:

Китайгора І.Б.: а які є варіанти?

Демедюк Ю.Г.: Щодо місця: на фоні Ротонди біля Воронцовського палацу, біля Дюку на Приморському бульварі, в міському саду чи на фоні Оперного театру. Якщо проводити 23-го серпня в неділю, то в другі половині дня, бо зранку в храмах служби. Регламент виступів пропонується до 10-ти хвилин. Тому це пропоную обговорити з першими особами.

*З четвертого питання:***СЛУХАЛИ:**

Мординського О.Ю., що повідомив про скрутне становище від якого потерпають громади Римсько-католицької церкви, особливо кафедральний собор, який є прикрасою міста, яку відвідує багато туристів, проте Церква сплачує за комунальні послуги нарівні з комерційними фірмами, що є несправедливим.

ВИСТУПИЛИ:

Демедюк Ю.Г.: враховуючи, що міська рада встановлює тарифи лише для водопостачання та водовідведення, тому доцільним є запит на адресу управління житлово-комунального господарства лише частині встановлення цих тарифів як для населення. Пропоную, Олександр Юліановичу, Вам його і скласти.

Мординського О.Ю.: до якого числа?

Демедюк Ю.Г.: до 5 червня встигните? Пропоную голосувати.

За – 8, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Доручити Мординському О.Ю. в строк до 05.06.2009 року скласти текст запиту на адресу УЖКГ щодо встановлення тарифу як для населення релігійним організаціям, що діють на території м. Одеси.

З п'ятого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який поінформував присутніх про те, що наприкінці квітня цього року управління архітектури та містобудування надіслало на адресу управління внутрішньої політики відповідь на наш запит щодо поновлення листування щодо закріплення у Генеральному плані розвитку м. Одеси місць для будівництва культових споруд в місті, а також відповідь на недавній запит щодо надання дозволів на будівництво культових споруд і відведення земельних ділянок під вказане будівництво. Зачитав вказані листи (містяться в архіві Ради).

Грос О. надав проект запиту у відповідь щодо роз'яснення процедури ініціювання містобудівної документації.

З шостого питання:

Не виникло питань для розгляду.

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 4-09 засідання робочої групи ККРПСЗ від 29 червня 2009 р. 2
арк.

ПРОТОКОЛ № 4-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«29» червня 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. Головатюк Олександр Іванович – релігійне товариство свідомості Крїцини;
2. Дудкін Денис Борисович – Об'єднання євангельських реформаторських церков України;
3. Китайгора Ірина Борисівна – Українська Християнська Євангельська Церква;
4. ігумен Микита /Сировегін/ - Одесько-Балтська єпархія Української Православної Церкви Київського Патріархату;
5. Мординський Олександр Юліанович – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-католицької церкви;
6. Павлюк Петро Аркадійович – Християнський гуманітарно-економічний відкритий університет;
7. Демедюк Юрій Григорович - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Привітання з Днем Конституції України. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Розгляд відповідей на запити управління внутрішньої політики Одеської міської ради, що стосуються предмету діяльності Ради. Підготовка запитів.
3. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який привітав присутніх з Днем Конституції України, оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 7, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

З другого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який повідомив представників релігійних організацій про те, що на адресу управління надійшов запит управління архітектури і містобудування про наявну в місті мережу культових споруд для встановлення необхідності виділення земельних ділянок в районах Одеси для будівництва на них храмів. Тому прошу згідно наведеної форми подати інформацію про Ваші храми. Також управління земельних ресурсів повідомило, що з квітня 2005 по

сьогодні лише 3-м релігійним організаціям були відведені земельні ділянки під забудову.

ВИСТУПИЛИ:

Мординський О.Ю., який зачитав рішення виконавчого комітету Одеської міської ради в якому міститься неоднозначний перелік релігійних організацій, що мають право сплачувати за послуги водопостачання та водовідведення за категорією для населення, запропонував за трактуванням звернутись до УЖКГ.

Дудкін Д.Б., який із стурбованістю розповів про скарги віруючих його Церкви щодо водіїв громадського транспорту, що палять в салоні при водінні. Запропонував звернутись до міського голови, аби вжити заходів щодо недопущення вказаних порушень законодавства.

Демедюк Ю.Г.: пропоную голосувати.

За – 7, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Скласти відповідні листи та надіслати визначеним адресатам.

З третього питання:

В різному розглядалось питання Головатюка О.І. щодо можливості фінансування з бюджету м. Одеси ефірного часу на одному з місцевих телеканалів для висвітлення діяльності Ради.

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 5-09 засідання робочої групи ККРРСЗ від 30 липня 2009 р. 2
арк.

ПРОТОКОЛ № 5-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

«30» липня 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. **Бермас Сергій Васильович** – Церква євангельських християн «Свята Трійця»;
2. **Дудкін Денис Борисович** – Об'єднання євангельських реформаторських Церков України;
3. **Кістол Леонід Васильович** - Об'єднання Євангельських Християн-Баттистів;
4. **Савельєв Валерій Якович** – Одеське обласне відділення Української асоціації релігійної свободи;
5. **Венупані** – релігійне товариство свідомості Крішні;
6. **Мординський Олександр Юліанович** – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-Католицької Церкви;
7. **отець Володимир Ждан** – Одесько-Кримський Екзархат Української Греко-Католицької Церкви України;
8. **ігумен Микита /Сировегін/** - Одесько-Балтська єпархія Української Православної Церкви Київського Патрархату;
9. **Костовська Марина Володимирівна** – Українська Християнська Євангельська Церква;
10. **Зленський Валерій Павлович** – Регіональне відділення християнської місії «Гедеон»;
11. **Демедюк Юрій Григорович** - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

Також присутні:

Давтян Давид Альбертович, Вірменська Апостольська Церква Святого Григорія Просвітника;

Сердиченко Денис Петрович, Духовний центр християн віри євангельської «Пробудження».

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Розгляд листів щодо предмету діяльності Ради. Про молитву за Україну.
3. Обговорення тексту запитів управління внутрішньої політики Одеської міської ради та робочої групи Ради, що стосуються предмету діяльності.
4. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати. За – 11, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногодосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

З другого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх, що на адресу міської ради надійшов лист від Підволочиського селищного голови Б. Діденка із закликом провести у кожному населеному пункті України в День незалежності спільну молитву за Україну. Запропонував присутнім висловитись щодо ідей як проводити запланований загальноміський захід. Сценою допомагають римокатолики – вона там залишається після Єпархіальних днів молоді. Ведучий і апаратура для озвучування за управлінням. Необхідна лише участь перших осіб.

З третього питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив, що 8 липня найшла відповідь Фонду державного майна України, в якому вказується, що наказ про заборону приватизації культового і некультового майна, яке раніше знаходилося у користуванні релігійних організацій, діє, а реєстрами цього майна відає управління у справах національностей і релігій Одеської ОДА. 17 липня на адресу цього управління надіслано запит, на що отримано відповідь, зачитав відповідь з Одеської ОДА.

10.07.2009 року надійшла відповідь з головного управління у справах національностей і релігій Київської МДА на запит до Київського міського голови про те, що запитані матеріали містяться в ДП «Інститут Київгенплан» ВАТ «Київпроект».

24.07.2009 року надійшло роз'яснення з управління архітектури і містобудування Одеської міської ради щодо механізмів ініціювання розробки містобудівної документації та інформація від Одеського міського управління земельних ресурсів про землеволодіння релігійних організацій в м. Одеса.

Дудкін Д.Б.: пропоную надіслати запити від управління внутрішньої політики на адресу ДП «Інститут Київгенплан» ВАТ «Київпроект» та клопотати перед міським головою з ініціативою розробки містобудівної документації.

Демедюка Ю.Г.: прошу голосувати.

За – 11, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Надіслати запити від управління внутрішньої політики на адресу ДП «Інститут Київгенплан» ВАТ «Київпроект» та клопотати перед міським головою з ініціативою розробки містобудівної документації.

З четвертого питання:

В різному розглядалися питання бліц-опитування «Думка жителів Одеси з приводу візиту в Україну Патріарха Московського і всієї Русі Кирила», проведеного 25.07.2009 року Одеською філією Інституту Горшеніна (результати додаються).

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 8-09 засідання робочої групи ККРРСЗ від 22 жовтня 2009 р. 2
арк.

ПРОТОКОЛ № 8-09

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

м. Одеса

22 жовтня 2009 р.

ПРИСУТНІ:

1. **Мординський Олександр Юліанович, отець Юрій Нагорний** – Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-Католицької церкви;
2. **Кістол Леонід Васильович** - Об'єднання Євангельських Християн-Баптистів;
3. **Савельєв Валерій Якович** – Одеське обласне відділення Української асоціації релігійної свободи;
4. **Венупані** – релігійне товариство свідомості Крішні;
5. **ігумен Микита /Сировегін/** – Одесько-Балтська єпархія Української Православної Церкви Київського Патріархату;
6. **Соцька Ірина Борисівна** – Українська Християнська Євангельська Церква;
7. **Зленський Валерій Павлович** – Регіональне відділення християнської місії «Гедеон»;
8. **Дудкін Денис Борисович** – Об'єднання євангельських реформатських церков України;
9. **Чайчук Наталія Олександрівна** - начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради, голова Ради;
10. **Демедюк Юрій Григорович** - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради.

Також присутні:

11. **Сердиченко Денис Петрович** – старший пастор Центру християн віри євангельської «Пробудження».

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Про фінансування міських програм і стан наповнення бюджету м. Одеси.
3. Про вступ до складу Ради Центру християн віри євангельської «Пробудження».
4. Про клопотання перед міським головою щодо розробки містобудівної документації.
5. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який оглосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 10, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

З другого питання:**СЛУХАЛИ:**

Чайчук Н.О., що повідомила про те, що з бюджетом м. Одеси склалась складна ситуація – дохідна частина не наповнюється. Це спричинено світовою фінансовою кризою. Зупинено фінансування всіх міських програм, у тому числі двох, які виконує наше управління.

Савельєв В.Я.: будемо сподіватись, що з Божою поміччю всі негаразди з економікою минуть.

З третього питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюк Ю.Г.: на адресу управління звернувся Духовний центр християн віри євангельської «Пробудження», що разом із заявою про вступ до Ради подав всі необхідні документи. Надаю слово старшому пастору Сердіченку Д.П.

Сердіченко Д.П.: ви всі знайомі з діяльністю Центральної Церкви у сквері Гамова, знаєте про щорічний Різдвяний Ярмарок і про ту роботу, яку ми проводимо для соціально-незахищених верств населення.

В обговоренні за відсутністю Сердіченка Д.П.

Савельєв В.Я.: в мене запитання до управління – на Раді у грудні ми проголосували за нове положення про Раду, де є норма про обов'язкове 5-тирічне існування релігійного об'єднання у місті, для того, щоб воно стало повноправним членом Ради після голосування щодо його вступу до Ради. Де це положення і розпорядження.

Демедюк Ю.Г.: управління підготувало відповідне розпорядження міського голови, однак воно не буде підписане, адже у складі немає представника Московського патріархату.

Дудкін Д.Б.: наша Церква особисто не зможе підтримати у вступі цей духовний центр, адже з приводу нього є заява Всесвітньої Ради Церков.

З четвертого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюк Ю.Г.: пропоную розглянути варіант клопотання перед міським головою щодо розробки містобудівної документації щодо закріплення у суспільних зонах Генерального плану розвитку м. Одеси місць для будівництва культових споруд (проект додається).

З п'ятого питання:**СЛУХАЛИ:**

Не виникло потреби в обговоренні.

Голова Ради

Секретар Ради

Н.О. Чайчук

Ю.Г. Демедюк

**Протокол [№ 3-10] зустрічі представників ККРПСЗ із керівництвом
Київської райадміністрації Одеської міської ради від 11 березня 2010 р. 3
арк.**

N3-10

ПРОТОКОЛ

**зустрічі представників Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові
із керівництвом Київської райадміністрації Одеської міської ради**

11.03.2010 року

м. Одеса

ПРИСУТНІ представники ККРПСЗ:

Соцька Ірина Борисівна	Одеське обласне управління Української Християнської Євангельської Церкви
Ігнатенко Михайло	Одеське обласне управління Української Християнської Євангельської Церкви
Мординський Олександр Юліанович	Одесько-Сімферопольська дієцезія Римсько-католицької церкви
Кістол Леонід Васильович	Обласне об'єднання церков євангельських християн-баптистів Одеської області
Зленський Валерій Павлович	Регіональне відділення Християнського місіонерського товариства милосердя «Гедеон»
Головатюк Олександр Іванович	Південне регіональне управління громад свідомості Крішні
Ігумен Микита (Сировегін)	Одесько-Балтська єпархія УПЦ Київського Патріархату
Протоієрей Валерій (Алексєєв)	Одеська єпархія Руської Православної Церкви Закордоном
Савельєв Валерій Якович	Одеське обласне відділення Української асоціації релігійної свободи
Марченко Віктор Васильович	Об'єднання Церков Християн Віри Євангельської

ЗАПРОШЕНІ:

Погуляй Володимир Михайлович	Заступник голови Київської райадміністрації Одеської міської ради
Катишева Олена Борисівна	Начальник відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради
Альошкіна Наталія Миколаївна	Головний спеціаліст організаційного відділу Київської райадміністрації Одеської міської ради
Демедюк Юрій Григорович	Провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради

Питання для обговорення:

1. Створення на Дмитровському погості суспільного туалету.
2. Проведення Дня сусідства у Київському районі.
3. Розміщення на території Київського району ком'юніти-центрів для дітей.
4. Виділення приміщень для Обласного об'єднання церков євангельських християн-баптистів Одеської області.
5. Клопотання від райадміністрації для відвідування лікарень, розташованих у Київському районі.
6. Ремонт дороги на вул. Рассвета.

По першому питанню виступили:

Протоієрей Валерій (Алексєєв) – на Дмитровському погості є наша церков, але на жаль, на погості немає жодного туалету.

Погуляй В.М. - Оскільки погост старий, по санітарним нормам доповнити щось немає можливості. Але ми встановимо на цьому погості біотуалет.

Мординський О.Ю. – я працюю директором релігійної місії Карітас-Спес-Одеса Одесько-Сімферопольської дієцезії Римсько-католицької церкви. Наша пропозиція: ми можемо відкрити ком'юніти-центри для знедолених дітей.

Погуляй В.М. – Ми відпрацювали це питання, але нових площ в нас немає. Є ряд майданів, де можна було би побудувати такі об'єкти.

Мординський О.Ю. – Ми можемо взяти будинок чи якусь квартиру під реконструкцію.

Погуляй В.М. – Наш район дійсно має потребу у такому центрі. Ця пропозиція слухна. Напишіть Ваші пропозиції на ім'я голови райадміністрації більш детально і ми їх розглянемо.

Кістол Л.В. – У с. Черноморка є дві наші церкви. Ми орендуємо клуб. Чи можете Ви розглянути питання про надання нам у цьому селищі приміщення?

Погуляй В.М. – Так. Напишіть ваші пропозиції, ми їх розглянемо.

Соцька І.Б. – Якщо в Київському районі є вільні приміщення, ми готові розглянути будь-які пропозиції. Також ми бажали взяти участь у Дні сусідства. Кожний рік ми його проводимо самостійно. Як можна взяти участь спільно з райадміністрацією?

Погуляй В.М. – У нас є програма проведення заходів у Київському районі. До проведення заходів ми залучаємо громадські організації. Якщо у вашої церкви є бажання прийняти участь у цих заходах, звертайтеся безпосередньо до мене.

Марченко В.В. – Якщо церков немає реєстрації у Київському районі, можна розглядати питання про надання приміщення?

Погуляй В.М. – Так.

Зленський В.П. – Наша місія займається розповсюдженням Євангелія у тюрмах, лікарнях, школах. Але іноді нас не пускають на території шкіл, лікарень. Бажаємо мати з Вами взаємопорозуміння для розповсюдження Євангелія.

Погуляй В.М. – Я думаю, що якщо будуть якісь неприємні випадки, ви можете звертатися до нас.

Ігумен Микита (Сировегін) – В Київському районі у нас є два храми, один з них на вулиці Рассвета. Наша церков вже декілька разів ремонтувала цю дорогу. Чи планує місто ремонт цієї дороги.

Погуляй В.М. – Колись люди, які мешкають на цій вулиці, просили нашого дозволу на проведення каналізації. Ми надали їм такий дозвіл, але з умовою поновити дорогу. На жаль вони тільки закидали дорогу щебінкою. Але ми плануємо відновити асфальт на цій вулиці.

Савельєв В.Я. – За Конституцією церква відокремлена від Держави, але не від громадськості. Чи є в Київській райадміністрації особа яка займається релігійними питаннями?

Погуляй В.М. – Ні. Але усіма громадськими організаціями займається оргвідділ і органи самоорганізації населення.

Кістол Л.В. – У нас є церква, яка може допомагати «важким» дітям. Ви можете нам підказати, куди звертатися? Від кого одержувати дозвіл?

Погуляй В.М. – В нашому районі за адресою: вул. Краснова, 3 є дитячий притулок. Вони завжди раді будь-якій допомозі.

В нашому районі буде проводитися велике свято: День Перемоги на святому місці на 411 батареї. Ми запрошуємо усіх вас узяти участь у цьому заході.

Кістол Л.В. – Як Ви уявляєте нашу роль на цьому святі? Прибирання парку, співання святих гімнів?

Погуляй В.М. – Прибирання парку – це робота школярів, нас відвідують багато ветеранів, але багато ветеранів – лежачі хворі. Може ви підете до їхнього дому поспілкуватися, надати подарунок. Якщо вам це цікаво, можна у ветеранських організаціях запросити адреси та відвідати лежачих хворих.

Головуюча зустрічі

О.Б. Катишева

Протокол № 6-10 засідання робочої групи ККРРСЗ від 19 травня 2010 р. 3
арк.

ПРОТОКОЛ № 6-10

засідання робочої групи Координаційно-консультативної ради
релігійно-світської згоди при Одеському міському голові

19 травня 2010 р.

м. Одеса

ПРИСУТНІ:

1. Демедюк Юрій Григорович - провідний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради;
2. Алексеєнко Василь Петрович – представник Одеського обласного управління Української Християнської Євангельської Церкви;
3. Головатюк Олександр Іванович – представник президента Південного регіонального управління громад свідомості Кріпни;
4. Григор В'ячеслав Григорович – представник регіонального відділення християнської місії «Гедеон»;
5. Дудкін Денис Борисович – пастор Об'єднання євангельських реформатських церков України;
6. Мординський Олександр Юліанович – представник Одесько-Сімферопольської дієцезії Римсько-Католицької церкви;
7. Окунь Єфрем Петрович – представник Російської православної старообрядницької церкви;
8. Павлюк Петро Аркадійович – представник Християнського гуманітарно-економічного відкритого університету;
9. Піштой Михайло Анатолійович – старший пресвітер Обласного об'єднання церкво євангельських християн баптистів Одеської області;
10. Савельєв Валерій Якович – голова Одеського обласного відділення Української асоціації релігійної свободи;
11. ігумен Микита /Сировегін/ - Представник Патріарха Київського і всієї Руси-України при Раді.

Також присутні:

12. Підгайний Сергій Григорович – голова Приморської районної адміністрації Одеської міської ради;
13. Самарцева Ірина Павлівна – заступник начальника відділу житлово-комунального господарства Приморської районної адміністрації Одеської міської ради;

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Про проблеми релігійних організацій матеріально-технічного характеру у вирішенні яких могла б сприяти Приморська районна адміністрація.
3. Щодо інформування членів територіальної громади м. Одеси через релігійні організації міста про порядок поведінки з відумерлою спадщиною.
4. Обговорення можливості розширення складу Ради через залучення до роботи інших релігійних організацій міста.
5. Різне.

*З першого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який оголосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 11, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

*З другого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх, що ця зустріч є останньою в рамках спілкування Ради з головами районних адміністрації міської ради, що мали місце за дорученням першого заступника міського голови А.І. Ворохаєва, представив голову рай адміністрації та заступника начальника відділу житлово-комунального господарства та запропонував задати питання.

Окунь Є.П.: Сергій Григорович, Ви знаєте нашу проблему, неодноразово виїздили на місце, перше, треба відселити 4 родини, що живуть в аварійному будинку, друге, власник підвалу незаконно підіймає оренду плати за його користування.

Підгайний С.Г.: давайте домовимось, що завтра о 14.00 ми виїдемо на місце і вивчимо ситуацію, у Вас є мій телефон.

Демедюка Ю.Г.: наступною церквою, що подала заявку на розгляд проблем свої питання – Об'єднання євангельських реформатських церков України, є представник – Дудкін Д.Б., прошу Вам слово.

Дудкін Д.Б.: в нас є 3 головних питання – 1) це ремонт даху над квартирою служительки нашої церкви Н. Параденко; 2) вивільнення підвального приміщення храму від елеваторного вузла або надання аналогічного приміщення, чи хоча б укласти із жеком угоду про його розміщення там; 3) протікання світлового ліхтаря у під'їзді будинку № 62 по вул. Пастера. Ми не є церквою, що тільки просять, ми ладні допомогти, як в цьому є необхідність в соціальні площині, але вказані питання самі не можемо вирішити.

Підгайний С.Г.: гадаю, що ми це вирішимо у тому ж самому форматі, на виїзді.

Демедюка Ю.Г.: це, власне, всі питання, що були заявлені, може в когось є інші запитання або пропозиції, побажання, скарги?

Алексєєнко В.П.: Сергій Григорович, чому одній з наших церков заборонили проводити акцію на Грецькій площі?

Демедюк Ю.Г.: це більше запитання до управління внутрішньої політики. Я Вам відповім: церква подавала заявку, але їй повідомили, що на акції в цьому районі оскаржать мешканці мікрорайону, тому їм порекомендували провести захід на Старобазарній площі. Це варіант їх цілком задовольнив. Прощу наступні запитання.

Григор В.Г.: я представляю місію «Гедеон», ми є поза конфесіями, проте для нас є складним роздавати людям Святе Писання через нерозуміння, скажімо, в школах.

Підгайний С.Г.: я переговорю з цього приводу з начальником управління освіти і науки Н.В. Савельєвою.

Демедюк Ю.Г.: прошу ще запитання.

Головатюк О.І.: я представляю товариство свідомості Крішни і є кандидатом ведичних наук, надаємо інформаційну підтримку, психологічну, піклуємось про соціальні групи, що потребують турботи. Тому просимо Вас звертатись, в разі коли є в необхідність допомогти.

Мординського О.Ю., що також запропонував підтримку і РКЦ, і Карітас-Спес-Одеса.

Демедюка Ю.Г., що подякував Під гайному С.Г. за те, що знайшов час на спілкування з представниками релігійних організацій м. Одеси.

З третього питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх про те, що 23.03.2007 міським головою було підписане розпорядження, що затвердило Порядок поводження з відумерлою спадщиною, передав представникам релігійних організацій інформаційний лист з цього приводу.

З четвертого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх, що на адресу управління звернувся голова релігійної громади прогресивного іудаїзму «Іману-Ель» В.М. Аеров з проханням прийняти громаду до складу Ради, додавши всі необхідні документи; запропонував присутнім висловити свої думки з приводу прийняття/неприйняття організації до Ради.

Савельєв В.Я.: цей напрямок діє і в Києві, мені не відомі якійсь проблеми з цією громадою, хіба що проти їх вступу можуть бути дві інші іудейські громади.

Демедюк Ю.Г.: з огляду на часту відсутність представників двох традиційних релігійних громад, вони не заперечуватимуть.

Савельєв В.Я.: необхідно їх запросити на засідання робочої групи і обговорити.

Демедюк Ю.Г.: так і зробимо. До Ради щодо вступу не звертались, однак на загальноміських заходах був помічений єпископ Одеський і Новоросійський Руської Апостольської Православної Церкви преосвященний Єрмоген. Хто може дати цій церкві характеристику. Чи при їх входженні до складу Ради можуть виникнути непорозуміння з РПСЦ і РПЦЗ?

Ігумен Микита /Сирове гін/: я знаю цього єпископа і цю церкву. В них є свій стародавній обряд, відроджений із зародження християнства, владики, одесит за походженням, за власний кошт утримує приходи в місті.

Савельєв В.Я.: не знаю про цю церкву нічого окрім того, що єпархія в Одесі є, але не зареєстрована. Гадаю, що заперечень в РПЦЗ не можуть виникнути.

З п'ятого питання:

Не виникло додаткових питань до розгляду.

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 10-10 засідання робочої групи РРСЗ від 23 вересня 2010 р. 4
арк.

ПРОТОКОЛ № 10-10
засідання робочої групи Ради релігійно-світської злагоди
при Одеському міському голові

23 вересня 2010 р.

м. Одеса

ПРИСУТНІ:

1. Крупник Андрій Семенович – начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради;
2. Демедюк Юрій Григорович - головний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради;
3. Дудкін Денис Борисович – представник Об'єднання євангельських реформатських церков України;
4. Соцька Ірина Борисівна – дьяконесса Одеського обласного управління Української Християнської Євангельської Церкви;
5. Мординський Олександр Юліанович – представник Одесько-Сімферопольської діє цезії Римсько-католицької церкви;
6. Зленський Валерій Павлович – президент регіонального відділення Християнського місіонерського товариства милосердя «Гедеон»;
7. Головатюк Олександр Іванович – представник Південного регіонального управління громад свідомості Крішні;
8. Окунь Єфрем Петрович - представник Російської православної старообрядницької церкви;
9. Зоніс Віктор Юхимович – представник релігійної громади прогресивного іудаїзму «Іману-Ель» м. Одеси;
10. Нікітюк Анатолій Валентинович – єпископ Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня;
Титянечко Олексій Андрійович – представник Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня;
11. ігумен Микита /Сировегін/ - Представник Патріарха Київського і всієї Руси-України при Раді;
протодіакон Сергій Василевський – представник Одесько-Балтської єпархії Української Православної Церкви Київського Патрархату;
12. Сердиченко Денис Петрович – старший пастор Духовного Центру Християн Віри Євангельської «Пробудження»;

Також присутні:

13. Четаков Юрій Іванович – заступник начальника управління архітектури і містобудування Одеської міської ради;
14. Пригарін Олександр Анатолійович – доцент кафедри археології та етнології історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення та затвердження порядку денного із можливими змінами та доповненнями.

2. Про розгляд управлінням архітектури і містобудування Одеської міської ради питання про розробку містобудівної документації щодо розміщення культових споруд у м. Одесі (Четаков Ю.І.)
3. Про нагородження членів релігійних організацій Пам'ятним знаком «73 дня героической обороны Одессы».
4. Про членство у Раді, експертній групі Ради.
5. Про підготовку до видання альманаху «Релігійна Одеса».
6. Про підготовку, організацію та проведення засідання Ради релігійно-світської злагоди при міському голові 7 жовтня 2010.
7. Про заходи релігійних організацій м. Одеси у вересні – жовтні 2010.
8. Різне.

З першого питання:

Демедюка Ю.Г., який оголосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногolosно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

З другого питання:

СЛУХАЛИ:

Крупника А.С., що повідомив присутніх, що управління внутрішньої політики запросила на сьогоднішнє засідання заступника начальника управління архітектури і містобудування міста Четакова Ю.І., надав йому слово.

Четаков Ю.І.: справи із розробкою Схеми розміщення культових споруд у м. Одесі є не простими. 2009 року на розробку цієї Схеми фінансування не спрямовувалось. Цього року на це було виділено близько 100 тис. грн. з 550 тис. грн. необхідних коштів. Гроші на фінансування цих робіт з'являться після проведення тендеру.

Крупник А.С.: хто відповідає за організацію цього конкурсу на закупівлю цих робіт?

Четаков Ю.І.: тендерний комітет УАіМБ. Є прохання до Вас ініціювати прискорення роботи тендерного комітету у цьому напрямку.

Крупник А.С.: мене цікавить статус цього містобудівного документу.

Четаков Ю.І.: це буде містобудівний та аналітичний документ, де буде позначено де в зонах забудови соціального спрямування буде розміщено лікарні, школи, дитячі садки та храми тієї чи іншої конфесії. З цим документом жодній релігійній організації не потрібно буде замовляти містобудівне обґрунтування окремо. Я знаю, що раніше до управління надходив список культових споруд релігійних організацій міста. Цей документ є для нас важливим, тому прошу вас його уточнений варіант надати до управління, скажімо до 30 вересня.

Демедюка Ю.Г.: УАіМБ надало відповідь на наш запит з приводу надання погодження щодо дозволу тій чи іншій релігійній громаді розміщувати свій храм у межах міста Одеси. Рада не входить до числа органів, що мають погоджувати містобудівну документацію, проте вона може приєднуватись до клопотання заявника про розгляд питань з розміщення культових споруд.

З третього питання:**СЛУХАЛИ:**

Крупник А.С.: як ви вже знаєте, міським головою було засновано Пам'ятний знак «73 дня героической обороны Одессы». Вам роздали інформаційні листи з порядком підготовки документів на нагородження. Квота для Ради складає 5 знаків. Пропоную на наступному засіданні робочої групи розглянути ті подання, що надійдуть до управління від релігійних організацій та прийняти по них рішення.

З четвертого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх, що на минулому засіданні робочої групи Ради розглядалось питання винесення на розгляд Ради вступу до її експертної групи Пригаріна Олександра Анатолійович. Оскільки його не було запрошено на попереднє засідання, це питання було вирішено перенести на сьогодні. Зважаючи, що клопотання про прийом було від старообрядницької громади, передав слово Окуню Є.П.

Окунь Є.П.: з Пригаріним О.А. ми давно співпрацюємо, він є одним із ключових експертів з історії нашої церкви в Одесі, є доцентом історичного факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова, організатором наукових конференцій, він буде корисним нашій Раді.

Крупник А.С.: хто ще хоче додати.

Демедюк Ю.Г.: я знаю Пригаріна О.А. як викладача з етнографії, він є не лише здібним науковцем, але й лектором. Тому прошу підтримати його прийом до складу експертної групи Ради. Хто за те, щоб винести на розгляд Ради питання про вступ до експертної групи Ради Пригаріна О.А.? Прошу голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Винести на розгляд Ради питання про вступ до експертної групи Ради Пригаріна О.А.

З п'ятого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який нагадав присутнім, що управління і досі приймаються матеріали до альманаху «Релігійна Одеса» і швидкість випуску залежить виключно від самих релігійних організацій – від того, як швидко всі подадуть матеріали.

З шостого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який запропонував провести засідання Ради релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові 07.10.2010. Прошу голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

Провести засідання Ради релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові 07.10.2010.

З сьомого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який запитав у присутніх про заплановані на жовтень цього року заходи.

Соцька І.Б.: ми відзначатимемо 3 жовтня День подяки, а 17 жовтня – день пам'яті Жаботинського.

Никитюк А.В.: ми також в цей день відзначатимемо День подяки.

Головатюк О.І.: у нас 9 жовтня свято встановлення нового божества.

Окунь Є.П.: 14 жовтня – Свято Покрови Пресвятої Богородиці. І у нас буде храмове свято, на яке усіх запрошую.

З восьмого питання:

Не виникло потреби в обговоренні.

Голова Ради

Секретар Ради

А.С. Крупник

Ю.Г. Демедюк

Протокол № 11-10 засідання РРСЗ від 15 жовтня 2010 р. 4 арк.

ПРОТОКОЛ №11-10
засідання Ради релігійно-світської злагоди
при Одеському міському голові

15 жовтня 2010 року
12.00

Велика зала Одеської міської ради
м. Одеса, площа Думська, 1

ПРИСУТНІ:

1. Крупник Андрій Семенович - голова ради, начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради;
2. Демедюк Юрій Григорович - секретар ради, головний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради;
3. Бабинін Валерій Петрович - старший пастор, голова Релігійного управління об'єднання євангельських реформатських церков України;
4. Бакала Андрій Володимирович - старший пресвітер Одеського обласного управління Української Християнської Євангельської Церкви;
5. Бернацький Броніслав - єпископ, ординарій Одесько-Сімферопольської дієцезії Римсько-католицької церкви;
6. Гулян Левон - архимандрит Вірменської Апостольської Православної Церкви;
7. Зленський Валерій Павлович - президент регіонального відділення Християнського місіонерського товариства милосердя «Гедеон»;
8. Івасюк Василь Ількович - єпископ Василь, Екзарх Одесько-Кримський Української Греко-Католицької Церкви;
9. Корноухов Віктор Іванович - Венупані дас, президент Південного регіонального управління громад свідомості Крішні;
10. Никитюк Анатолій Валентинович - Церква Християн Адвентистів Сьомого Дня;
11. Пашковський Михайло Іванович - архієпископ Таврійський та Одеський Агафангел, керуючий Одеською єпархією Руської Православної Церкви Закордоном;
12. Піштой Михайло Анатолійович - старший пресвітер Обласного об'єднання церков євангельських християн-баптистів Одеської області;
13. Сердиченко Денис Петрович - старший пресвітер Духовного центру Християн Віри Євангельської «Пробудження»;
14. Заступник головного рабина Одеси і Півдня України

Також присутні:

1. Сердюк Микола Дмитрович – заступник Одеського міського голови;
2. Бровін Борис Олександрович – начальник управління архітектури і містобудування Одеської міської ради;
3. Четаков Юрій Іванович – заступник начальника управління архітектури і містобудування Одеської міської ради;
4. Рябоконт Ігор Харитонович – заступник начальника управління капітального будівництва Одеської міської ради;
5. Супранович Олесь – заступник головного редактора газети Одеської міської ради «Одесский вест ник»;

Члени експертної групи Ради:

6. Доброєр Олександр Вікторович - директор Європейського інституту соціальних комунікацій;
7. Павлюк Петро Аркадійович - ректор Гуманітарно-теологічного інституту при Християнському гуманітарно-економічному відкритому університеті;
8. Мартинюк Едуард Іванович - керівник науково-дослідного центру «Компаративістські дослідження релігії»;
9. Панков Олександр Анатолійович - доцент кафедри соціології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова;
10. Савельєв Валерій Якович - голова Одеського обласного відділення Української асоціації релігійної свободи;
11. Скалацька Олена Віталіївна - аспірант філософського факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Члени робочої групи Ради:

12. Дудкін Денис Борисович – пастор Об'єднання євангельських реформатських церков України;
13. Соцька Ірина Борисівна – дьяконеса Одеського обласного управління Української Християнської Євангельської Церкви;
14. Мординський Олександр Юліанович – представник Одесько-Сімферопольської дієцезії Римсько-Католицької церкви;
15. Капулкін Болеслав Геннадійович – пресс-секретар Південно-Українського регіонального об'єднання іудейських громад;
16. Дьякон Арман – представник Вірменської Апостольської Православної Церкви;
17. Отець Володимир Ждан – канцлер Одесько-Кримського Екзархату Української Греко-Католицької Церкви;
18. Головатюк Олександр Іванович – представник президента Південного регіонального управління громад свідомості Кріпни;
19. Окунь Єфрем Петрович – представник Російської православної старообрядницької церкви;
20. Марченко Віктор Васильович – заступник єпископа Об'єднання церков християн віри євангельської;
21. Торчинський Володимир Володимирович – в.о. рабина релігійної громади прогресивного іудаїзму «Іману-Ель» м. Одеси;
22. Тетянечко Олексій – представник Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня;
23. ігумен Микита /Сировегін/ - Представник Патріарха Київського і всієї Руси-України при Раді;
24. Гаджі Магдієв – голова Мусульманської релігійної громади м. Одеси;
25. о. Валерій Алексєєв – священнослужитель Руської Православної Церкви Закордоном;
26. Андреас Гамбург – президент Синоду Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви України;

Запрошені для нагородження:

Єфремов Олег Володимирович

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Нагородження представників релігійних організацій м. Одеси Пам'ятним знаком Одеського міського голови «73 дня героической обороны Одессы» (начальник управління внутрішньої політики Одеської міської ради Крупник А.С.).
2. Про створення Схеми розміщення культових споруд м. Одеси та виділення релігійним організаціям м. Одеси земельних ділянок для будівництва культових споруд (начальник управління архітектури і містобудування Одеської міської ради Бровін Б.О.).
3. Про заходи з усунення аварійного стану будівлі (житлового флігелю) за адресою: вул. Мала Арнаутська, 107, інша частина якої використовується як культова громадою Покрови Пресвятої Богородиці Руської Православної Старообрядницької Церкви (начальник управління архітектури і містобудування Одеської міської ради Бровін Б.О. та начальник управління капітального будівництва Одеської міської ради Стас І.І.).
4. Про висвітлення діяльності релігійних організацій міста на шпальтах газети Одеської міської ради «Одесский вестник» (головний редактор газети Штейман О.Е.).
5. Про прийом членів до складу експертної групи Ради (секретар Ради релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові Демедюк Ю.Г.).
6. Різне.

З першого питання:

СЛУХАЛИ:

Сердюка М.Д., який привітав присутніх з Днем Пресвятої Богородиці, що минув, та в переддень річниці завершення оборони м. Одеси вручив Пам'ятний знак «73 дня героической обороны Одессы» Єфремову Олегу Володимировичу та Алексеєву Валерію Борисовичу, яких висунули на цю нагороду члени Ради, а також вручив Почесну грамоту виконавчого комітету Одеської міської ради Сердиченку Денису Петровичу.

З другого питання:

СЛУХАЛИ:

Крупник А.С.: слово для доповіді по другому пункту порядку денного надаю Бровіну Б.О.

Бровін Б.О.: вже багато було сказано щодо розробки Схеми розміщення культових споруд м. Одеси, але хочу вас повідомити про те, що вона буде розроблюватись окремо і не має входити до Генерального плану розвитку м. Одеси, який планується прийняти в найближчий час.

Гамбург А.: ви всі знаєте, що з нашими братами у Христі, Української Греко-Католицькою Церквою сталась неприємна ситуація, коли спочатку влада признає громадські слухання, а потім їх відміняє. Скажіть, коли нарешті греко-католики матимуть в Одесі свій храм?

Четаков Ю.І.: ця ситуація минеться після розробки і утвердження вказаною містобудівної документації.

Єпископ Василь /Васюк/: це все дивно звучить, що тут ніколи не було греко-католиків, ми до революції мали тут свій храм у Херсонському сквері, однак

тепер його немає. Ми не просимо його повернути чи допоміг в будівництві, лише у виділенні земельної ділянки.

Сердюк М.Д.: ви знаєте, яка наближається ситуація, через два тижні вибори. І ви знаєте які сили і чому загрожують. Тому я вас дуже прошу для стабільності ситуації піднімати питання з будівництва храму вашої церкви після виборів.

З третього питання:

СЛУХАЛИ:

Окунь Є.П. доповів про ситуацію, яка склалась із відселенням мешканців аварійної частини будинку № 107 по вул. Малій Арнаутській.

Рябоконт І.Х.: врегулювання ситуації можливе лише за участю ЗАТ «ФК «Чорноморець», яке немає можливості наразі вирішувати це питання.

З четвертого питання:

СЛУХАЛИ:

Супранович О.: Одеський вісник готовий розміщувати матеріали, що будуть надходити від управління внутрішньої політики та від самих релігійних організацій. Головне, щоб це були події дійсно важливі.

З п'ятого питання:

СЛУХАЛИ:

Демедюк Ю.Г.: пропоную прийняти до складу експертної групи Ради Пригаріна Олександра Анатолійовича – доцента кафедри археології та етнології історичного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. З відповідним поданням звернулась старообрядницька громада. Прошу голосувати.

За – 14, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

прийняти до складу експертної групи Ради Пригаріна Олександра Анатолійовича.

До Ради за скороченою процедурою без обговорення на робочій групі Козаченка Віталія Павловича – голову духовної ради Духовного Управління Євангельських Християн Християнської Реформаторської Церкви. Прошу голосувати.

Бакала А.В.: ми цю церкву добри знаємо, прошу підтримати.

Демедюк Ю.Г.: Прошу голосувати.

За – 14, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одногосно.

ВИРІШИЛИ:

прийняти до складу Ради Козаченка Віталія Павловича.

З шостого питання:

Не виникло додаткових питань до розгляду.

Голова Ради

Секретар Ради

А.С. Крупник

Ю.Г. Демедюк

[Лист представників релігійних об'єднань Одеської області на адресу голови Одеської ОДА та Одеського міського голови від 15 жовтня 2010 р.] 3 арк.

Одесса, 15 октября 2010 года

ГЛАВЕ
ОДЕССКОЙ ОБЛАСТНОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ АДМИНИСТРАЦИИ

ОДЕССКОМУ ГОРОДСКОМУ ГОЛОВЕ

Поводом нашего совместного обращения к вам стала атмосфера нездоровой агрессии, искусственно нагнетаемая в городе отдельными кругами вокруг строительства в Одессе храма Украинской Греко-Католической Церкви. Нас как братьев во Христе одесских греко-католиков не может это не беспокоить.

По Божиему изволению более двух столетий тому назад в уютной бухте Северного Причерноморья был основан город Одесса. С самого начала своего существования город этот отличался особой религиозной и этнической толерантностью. Не лишне будет напомнить, что отцы-основатели Одессы, а также первые губернаторы и градоначальники Одессы, предварявшие вас на ваших постах, также были католиками. В конце XIX века в Одессу, спасаясь от преследований царского режима, из северных столиц Российской империи переезжали представители российской знати, принявшие католичество византийского обряда. Наиболее известная из существовавших здесь общин русских католиков византийского обряда окормлялась в начале XX века отцом Николаем Толстым и была разгромлена в 30-е гг. карателями НКВД.

В книге "Старая Одесса" Александр Дерibas - известный потомок одного из основателей Одессы писал: "Мне хочется отметить одну существеннейшую черту нашей жизни - это ее широкую веротерпимость. Веротерпимость, которую отнюдь не следует смешивать с религиозным индифферентизмом. Напротив, старая Одесса умела горячо молиться, но она никому не мешала молиться по-своему, по своей ...вере".

Мы, предстоятели и руководители церквей и религиозных объединений города Одессы, осознаем, что в вероучении и церковной дисциплине наших Церквей существуют значительные различия. Однако эти различия не могут стать причиной преследования или дискриминации той или иной религиозной общины. Соответственно человеческому достоинству сама природа людей, являющихся личностями, то есть одарённых разумом и свободной волей, а потому и наделённых личной ответственностью, побуждает и нравственно обязывает всех и каждого из них искать истину, и прежде всего ту, которая относится к религии. Поэтому никто из нас – дабы не прогневить Господа - не чувствует себя в праве запрещать другим людям прославлять Бога так, как они научены. Сам Господь говорит нам: «Кто не с вами, тот не против вас» (Марк 9:40)

Право это не только проистекает из Божественного закона, над которым не властен никто из нас. Это право закреплено и в украинском законодательстве. Фундаментальные основы, гарантии, условия и возможности практической реализации прав и свобод человека, в том числе права на свободу совести, нашли отражение в статьях раздела второго «Права, свободы и обязанности человека и гражданина» Конституции Украины, принятой на пятой сессии Верховной Рады Украины 28 июня 1996. В статье 35 этого раздела Конституции Украины говорится: «Каждый имеет право на свободу мировоззрения и вероисповедания. Это право включает свободу исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, беспрепятственно отправлять единолично или коллективно религиозные культы и ритуальные обряды, вести религиозную деятельность». Наше государство заявила о приоритетности прав человека, о своей поддержке международных правовых актов, касающихся прав и свобод, свободы совести.

В связи с этим нас не может не беспокоить тот факт, что за 19 лет существования независимого Украинского государства на территории Одессы *единственная община*, которая ищет место под строительство храма, но так и не получила его от городских властей – это община Украинской Греко-Католической Церкви.

Поэтому мы, руководители церквей и религиозных объединений Одессы и Одесской области, обращаемся к главе Одесской областной государственной администрации и Одесскому городскому голове с просьбой:

- дать официальную оценку пропагандистской компании против одесских греко-католиков, озвученных рядом церковных и светских СМИ
- дать ответ на вопрос почему выделение земли под строительство храма УГКЦ было вынесено на общественные слушания, в то время как выделение земли и возвращение церковных помещений другой религиозной общины Одессы проходило в обход таких слушаний
- дать свое видение конструктивного разрешения многолетней проблемы отсутствия в Одессе храма у верующих УГКЦ

Считаем необходимым сообщить также, что в воскресенье 24 октября во всех наших храмах города Одессы и Одесской области мы будем возносить молитвы к Богу о том, чтобы Украинской Греко-Католической Церкви в Одессе было выделено место под строительство храма.

Благослови Бог ваши благие начинания на благо одесситов и Церквей Одессы!

Нимбус Андрей Гамбург, Президент Синода
 Немецкой Евангелической - Лютеранской Церкви
 + Еп. Варнацкий
 Епископ Одесско-Степавропольский

Людмила Архимандрит Леон Туляк Армянской Апостольской
 церкви.
 Председатель Армянской Церкви «Восток» в Одессе
 в Одессе в районе Русской православной старообрядческой
 общины *Еврей* Едрия Петрович Витке

М. М. Пилиш Председатель Одесского областного объединения
 церквей Евангельских христиан Баттистов.
Бакан А. В. Епископ ООУ УХБЧ
Садришвили Председатель совета
 общины Методической общины города Одессы
Юсиф

В. М. зам. епископа Церквей КХБЕ Одесской ед.
Марченко В. В.
В. П. Председатель Одесской епархии Евангелической
 Реформатской Церкви Украины

Григорий Николаевич Кривошеин, келіріне ш. Вдесч, ^{УП} Київського Патріархату.

Гаврилок (Гаврило Т.Н.) Ректор училища ^{теологічного} мисливства у ХТЗУ

Козаченко В.П. - Епископ Духовного Управління Християнської Реформаторської

Церкви в Од. обл. Валерій Зленский - президент регіонального офісу мисіонерського об'єднання мисіонерів "Герои"

Васильєв (Суджан Крижа) Дияконисса Української Християнської Євангельської Церкви.

Корноузов В.С. / Вепулат рас / Президент южного регіонального управління Союзу Християн

Сергійченко Дмитро Петрович духовний центр "Пробудження ХВЕ"

А.О. фазіна професійного судачого и вмену - заб.

В Савельев, председатель Ассоциации гражданская ассоциация религиозной свободы

Протокол № 13-10 засідання робочої групи РРСЗ від 25 листопада 2010 р. 3
арк.

ПРОТОКОЛ № В-10
засідання робочої групи Ради релігійно-світської злагоди
при Одеському міському голові

25 листопада 2010 р.

м. Одеса

ПРИСУТНІ:

1. Демедюк Юрій Григорович - головний спеціаліст відділу зв'язків з громадськими організаціями управління внутрішньої політики Одеської міської ради, секретар Ради;
2. Дудкін Денис Борисович – пастор Об'єднання євангельських реформатських церков України;
3. Соцька Ірина Борисівна – дьяконеса Одеського обласного управління Української Християнської Євангельської Церкви;
4. Мординський Олександр Юліанович – представник Одесько-Сімферопольської дієцезії Римсько-католицької церкви;
5. Капулкін Болеслав Геннадійович – прес-секретар Південно-Українського регіонального об'єднання іудейських громад; \
6. Зленський Валерій Павлович – президент регіонального відділення Християнського місіонерського товариства милосердя «Гедеон»;
7. Головатюк Олександр Іванович – представник президента Південного регіонального управління громад свідомості Крішни;
8. Торчинський Володимир – член Ради релігійної громади прогресивного іудаїзму «Іману-Ель» м. Одеси;
9. ігумен Микита /Сировегін/ - Представник Патріарха Київського і всієї Руси-України при Раді;
протодіакон Сергій Василевський – представник Одесько-Балтської єпархії Української Православної Церкви Київського Патрархату;
10. отець Валерії Алексєєв – представник Одеської єпархії Руської Православної Церкви Закордоном;
11. Сердиченко Денис Петрович – старший пастор Духовного Центру Християн Віри Євангельської «Пробудження»;
12. Абрамова О.А. – представник Духовного Управління Євангельських Християн Християнської Реформаторської Церкви;

Також присутні:

13. Савельєв Валерій Якович - голова Одеського обласного відділення Української асоціації релігійної свободи.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Оголошення порядку денного, внесення можливих змін та доповнень до нього. Затвердження порядку денного.
2. Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів.
3. Про підготовку альманаху «Релігійна Одеса».
4. Про листування Ради.
5. Різне.

*З першого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який оголосив проект порядку денного, запропонував внести зміни та доповнення до нього. З огляду на відсутність пропозицій пропоную голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити порядок денний засідання робочої групи.

*З другого питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх, що 24 листопада заступник Глави Адміністрації Президента України Г.М. Герман надіслала лист головам облдержадміністрацій, у якому просить провести заходи, присвячені Дню пам'яті жертв голодоморів. Управлінням підготовлено проект розпорядження міського голови на виконання цього листа, проте наразі не відоме чи воно буде підписано. Разом із тим, посилаючись на Указ Президента України 1998 року зі встановлення цього дня просимо вас 27 та 28 листопада відповідно до обряду у храмах ваших конфесій вшанувати невинно убієнних жертв голодоморів, провівши панахиду. Щодо заходів у цей день, я обов'язково зателефоную всім членам Ради, коли міський голова підпише розпорядження, що затверджує заходи у зв'язку з цією скорботною датою.

*З третього питання:***СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх про те, що управління все ж таки збирає тексти та фотографії для альманаху «Релігійна Одеса».

В. Торчинський: а гроші на його випуск хто виділить?

Демедюк Ю.Г.: з огляду на те, що невідомо скільки примірників нам потрібно видати, а також на те, що не всі бажаючі здали матеріали, важко встановити навіть яка сума нам потрібна.

Дудкін Д.Б.: я пропоную повернутися до того, що ми раніше обговорювали – розмістити матеріали, які є, на Офіційному сайті м. Одеси.

Демедюк Ю.Г.: ми звернемося до управління інформації з цим проханням.

Ігумен Микита /Сировегін/: якщо ми будемо так довго збирати ці матеріали, то вийте те саме, що з попереднім альманахом у видавництві Ексопус, тому пропоную нарешті встановити крайню дату.

Демедюк Ю.Г.: тоді в мене є зустрічва пропозиція, провести 8 грудня робочу групу та встановити цей день останнім для прийому матеріалів для альманаху, пропоную голосувати.

За – 12, проти – 0, утрималися – 0. Вирішили одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Провести 8 грудня робочу групу та встановити цей день останнім для прийому матеріалів для альманаху.

Демедюк Ю.Г.: дякую, тоді прошу до цього дня визначитись і з кількістю примірників альманаху, яка буде необхідною кожній релігійній організації.

З четвертого питання:**СЛУХАЛИ:**

Демедюка Ю.Г., який повідомив присутніх про те, що до управління надійшов лист від управління архітектури і містобудування з інформацією про те, що у вересні поточного року зусиллями УАіМБ було скориговано бюджет м. Одеси та управлінню було надано фінансування на розроблення Схеми розміщення культових споруд у м. Одесі в обсязі 100 тис. грн. при потребі 550 тис. грн.. Генеральним розробником Схеми визначено ДНДІ проектування міст «Діпромисто» (м. Київ), розробника Генерального плану розвитку м. Одеси.

Пртд. Сергій Василевський: я знаю, що є проблемна ситуація в римсько-католицької церкви, гадаю, що краще про це розповість Мординський О.Ю.

Мординський О.Ю.: ви знаєте цю ситуацію. Приміщення, яке раніше належало нашій церкві цього року було передано в оренду релігійній мусульманській громаді м. Одеси на 49 років. Треба звернутись з проханням скасувати це рішення.

Демедюк Ю.Г.: я дійсно знаю цю ситуацію, але позиція залишається незмінною. Не можна вирішувати проблеми релігійної організації за рахунок іншої. Це призведе до конфлікту. Від Ради цей лист можуть підписати хіба що бажуючі релігійні організації. Управління внутрішньої політики в цьому участь брати не буде.

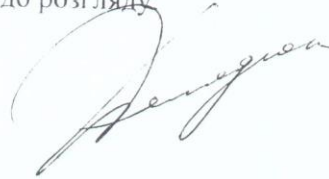
Савельєв В.Я.: раніше могли б це звернення від Ради підписати співголова, тепер же це Ради світської злагоди. тут нічого релігійного немає. Навіщо ми тут потрібні, якщо до нашої думки не прислухаються, як, наприклад, в цій ситуації. Віддали в оренду на 49 років і навіть не хотіли дізнатись чи якась з релігійних організацій не володіли чи не претендує на цю будівлю.

Демедюк Ю.Г.: так вирішила міська рада і не в нашій компетенції вказувати щось народним обранцям. Єдине, що можна зробити – зобов'язати виконавчі органи міської ради, які готують проект рішень виконкому чи міської ради, надавати проекти для розгляду на Раду релігійно-світської злагоди у разі, якщо вони торкаються предмету діяльності ради.

З п'ятого питання:

Не виникло додаткових питань до розгляду

Секретар Ради

Ю.Г. Демедюк

Додаток Б

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Демедюк Ю. Г. Державно–церковні взаємини на Півдні України: налагодження контактів та протистояння (1991–2010) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 143. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 30-33.

2. Демедюк Ю. Г. Інституалізація Православних Церков України та регулююча роль органів державної влади 1991-2010 рр. (на матеріалах південних областей України) / Ю.Г. Демедюк // Історична пам'ять – 2019. – Випуск 41 – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – С. 55 – 59.

3. Демедюк Ю. Г. Інституалізація православних церков України та регулююча роль органів державної влади 1991–2010 рр. (на матеріалах Херсонської області) / Ю.Г. Демедюк // Гілея. Науковий вісник. – 2019. – Випуск 142. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – С. 60-63.

4. Демедюк Ю. Г. Особливості державно церковних взаємин на півдні України у 1991-2010 рр. / Ю.Г. Демедюк // Інтелігенція і влада. – 2019. – Випуск 40 – Одеса: Одеський національний політехнічний університет. – С. 126 – 138.

5. Демедюк Ю.Г. Роль органів державної влади Миколаївської області у конфліктах між різними гілками православної церкви (1991-2010 рр.) / Ю.Г. Демедюк // Записки історичного факультету. – 2016. – Вип. 27. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – С. 256-267.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

6. Демедюк Ю. Православна церква та органи місцевого самоврядування на півдні України (1991-2011 рр.): взаємодія та протиріччя / Ю.Г. Демедюк // Православ'я в Україні. – К., 2016. – С. 838-844.

7. Демедюк Ю.Г. Майнові питання релігійних організацій, що діють на території м. Одеси, у розгляді Радою релігійно-світської злагоди при Одеському міському голові та виконавчих органів Одеської міської ради в 2006-2011 рр. / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2012. – Вип. 8. – С. 34-42.

8. Демедюк Ю.Г. Міжрелігійні та міжконфесійні взаємини в м. Одесі: стан справ і досвід діалогу, проблемні питання та перспективи співіснування / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2010. – Вип. 8. – С. 14-16.

9. Демедюк Ю.Г. Стан справ і перспективи розвитку взаємин органів місцевого самоврядування в Одесі з релігійними організаціями міста / Ю.Г. Демедюк // Компаративістські дослідження релігії. – 2011. – Вип. 8. – С. 18-20.

Відомості про апробацію результатів дисертації

– Друга Всеукраїнська наукова студентська конференція «Історична наука на початку ХХІ ст.: проблеми, минуле, сучасність, перспективи» (Херсон, 2007 р.), усна доповідь, публікація тез.

– Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні процеси в релігійному житті світу та України» (Одеса, 19-20 березня 2009 р.), усна доповідь.

– Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми втілення свободи совісті в діяльності національно-релігійних меншин в сучасній Україні» (Одеса, 14 травня 2010 р.), усна доповідь.

– V Міжнародна наукова конференція «Південь України: етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (Одеса, 24-25 квітня 2015 р.), усна доповідь.

– Перша Всеукраїнська наукова конференція «Кочубіїв – Хаджибей – Одеса» (Одеса, 28-29 травня 2015 р.), усна доповідь, публікація тез.

– VI Міжнародна наукова конференція «Православ'я в Україні» (Київ, 23 листопада 2016 р.), заочна участь, публікація тез.